

Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Hadtudományi Doktori Iskola

Bazsó-Vigh Vivien

Az Arktisz növekvő jelentősége a 21. század geopolitikai világtérképén

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Siposné Prof. Dr. Kecskeméthy

Klára ny. ezredes

egyetemi tanár, CSc

.....
aláírás

Budapest, 2025

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	5
A témaválasztás indoklása.....	7
A kutatási téma behatárolása.....	10
Kutatási hipotézisek	11
Kutatási célkitűzések.....	13
Kutatási módszerek	15
A kutatási téma szakirodalmának összefoglalása, áttekintése.....	17
1. Fejezet: Az Északi-sarkvidék térségének bemutatása	23
1.1 Az Északi-sarkvidék elhelyezkedése.....	23
1.2 Terület elemzése, benne rejlő lehetőségek és kihívások	30
1.3 Földrajzi és természeti határok	38
1.4 Az Északi-sarkvidék felfedezése	42
1.5 Az Északi-sarkvidék hajózási útvonalai	49
1.5.1 Az Északnyugati-átjáró	49
1.5.2 Az Északkeleti-átjáró	50
1.5.3 Arktikus híd útvonal	52
1.5.4 Transzpoláris tengeri útvonal.....	54
Következtetések	54
2. Fejezet: Az Északi-sarkvidék geopolitikai szerepe.....	58
2.1 A geopolitikai érdekek változásai az Arktisz története során.....	58
2.2 Klasszikus és kritikai geopolitikai elméletek az Északi-sarkvidékre vonatkozóan.....	62
2.2.1 A klasszikus geopolitikai iskola fejlődése az Északi-sarkvidéken	63
2.3 A jég nemzetközi jogi helyzete	69
2.4 A hidegháború hatása	72
2.5 Területi viták és követelések	75
2.6 Államok gazdasági érdekei a térségben.....	78
Következtetések	80
3. Fejezet: Az északi-sarkvidéki államok jellemzése és értékelése.....	83
3.1 Az Oroszországi Föderáció	83
3.1.1 Orosz stratégiai dokumentumok az Északi-sarkvidékkel kapcsolatban	91
3.1.2 Tengeri terjeszkedés az északi vizeken.....	93
3.1.3 Az orosz Északi Flotta	94
3.1.4 Összegzés.....	107

3.2 Kanada	109
3.2.1 A kanadai haderő	109
3.3 Az Amerikai Egyesült Államok	113
3.3.1 Stratégiai dokumentumok	115
3.4 Norvégia	120
3.4.1 Svalbard szigetcsoport	125
3.5 Dánia.....	126
3.5.1 Grönland	127
3.6 Izland	131
3.7 Finnország	136
3.8 Svédország.....	139
3.9 Kína	143
Következtetések	149
4. Fejezet: Regionális együttműködések az Arktiszon.....	151
4.1 Az Északi-sarkvidéki Tanács.....	151
4.2 A NATO és az Arktisz kapcsolata.....	160
1. Walesi Csúcstalálkozó (2014).....	162
2. Svédország NATO partnersége és NATO tagsága	164
3. Finnország NATO partnersége és NATO-tagsága.....	170
4. Svédország és Finnország NATO-csatlakozásának hatása az Északi-sarkvidékre.....	173
5. NATO és Oroszország kapcsolata	181
6. Varsói Csúcstalálkozó (2016)	182
7. Brüsszeli Csúcstalálkozó (2017).....	186
8. Brüsszeli Csúcstalálkozó (2018).....	188
9. Londoni Csúcstalálkozó (2019)	189
10. NATO Csúcstalálkozó online formában (2020)	189
11. Brüsszeli Csúcstalálkozó (2021).....	189
12. Madridi Csúcstalálkozó (2022).....	190
13. Vilnusi Csúcstalálkozó (2023).....	190
14. Washingtoni Csúcstalálkozó (2024)	192
15. A NATO Északi-sarkvidék stratégiája.....	194
4.3 Az Európai Unió és az Arktisz	196
Következtetések	203
Összegzett következtetések, tudományos eredmények.....	205
Az értekezés új tudományos eredményei	209

Ajánlás.....	211
A kutatási eredmények lehetséges felhasználási területei.....	212
Felhasznált irodalom	213
Könyv.....	213
Tanulmányok, cikkek.....	214
Internetes hivatkozások.....	222
Ábrák jegyzéke.....	236
Táblázatok jegyzéke	237
Rövidítések jegyzéke.....	238
A publikációs tevékenység jegyzéke.....	242

Bevezetés

„Az atlanti és pacifikus frontjaink már nem a legfontosabb kapcsolódási pontjaink az Óvilághoz. Északra fekszik egy harmadik front, amelyen a repülőgép fog dominálni, és amely fontosságával fogva háború és béke stratégiánkban gyorsan le fogja hagyni a többi frontot, ha ez egyáltalán már meg nem történt.”
Nicholas John Spykman¹

A Földön zajló globális felmelegedés hatása egyre nagyobb mértékben figyelhető meg az Északi-sarkvidék térségében. A régiót évtizedekkel ezelőtt masszív jeges terület vette körül, ezt mára felváltotta a minden évben visszatérő pár hetes/hónapos jégmentes időszak. Ezáltal ezt a területet egyre könnyebb megközelíteni, mind a hajózási útvonalak, mind a kőolaj- és földgázlelőhelyek felfedezése és kitermelése kapcsán. A kitermeléshez szükséges technológia megjelent az északi vizeken, ezáltal olyan nemzetközi figyelmet kapott az Északi-sarkvidék térsége, amely az elmúlt évekhez képest szembetűnő. A régióban elhelyezkedő számos országnak vannak egymással versengő igényei és követelései, amelyek nemzetközi konfliktusforrások is lehetnek a közeljövőben.

Az Északi-sarkvidéken található a Jeges-tenger, vagy más néven Északi-sarki-óceán, a területe körülbelül 5,4 millió km² a Föld legkisebb óceánja. Melléktengerei a Barents-tenger, a Kara-tenger, a Laptev-tenger, a Kelet-szibériai-tenger és a Csukcs-tenger, mely vizeken az év nagy részében az úszó jéghegyek és a nagy tengeri felületet borító vékony jégtakaró jelentősen megnehezíti a hajózást. Emiatt az év túlnyomó részében a hajózás csak jégtörő hajók segítségével valósulhat meg. A Jeges-tengerrel 5 ország határos, ez Kanada, az Oroszországi Föderáció,² az Amerikai Egyesült Államok,³ a Norvég Királyság⁴ és a Dán Királyság⁵ (Grönland révén). Ezeket az államokat sarkkörüi ötöknek nevezik. Ezen kívül Izland, Finnország és a Svéd Királyság⁶ tartozik még az északi-sarkvidéki államokhoz, mivel a területük egy része az Északi sarkkörön belül helyezkedik el. Az egyes államokhoz tartozó

¹ Nicholas J. Spykman (1893-1943) amerikai tudós, a nemzetközi viszonyok és a geopolitika elméletével foglalkozott. Forrás: Spykman, Nicholas J.: *Eurázsia politikai térképe*. In: Geopolitikai Szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Csizmadia Sándor, Molnár Gusztáv, Pataki Gábor Zsolt. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet. Budapest, 1999. 56. o.

² Az értekezésben a továbbiakban az Oroszország megnevezést fogom használni.

³ Az értekezésben a továbbiakban az USA rövidítést fogom használni.

⁴ Az értekezésben a továbbiakban a Norvégia megnevezést fogom használni.

⁵ Az értekezésben a továbbiakban a Dánia megnevezést fogom használni.

⁶ Az értekezésben a továbbiakban a Svédország megnevezést fogom használni.

felségterületek megállapításáról évek óta vita zajlik, mivel a Jeges-tenger alatt rejlő kontinentális talapzat arányaiban nagyobb kiterjedésű, mint bármely más óceánnál.

A jégsapka zsugorodása miatt, az Északkeleti- és Északnyugati-átjáró hamarosan hosszabb időszakokra járhatóvá válik, ezáltal a teherszállító hajóknak lerövidülhet a szállítási ideje és a költségek csökkenése egyenesen arányos ezzel. A hajózási útvonalakon kívül fontos az ásványkincsek jelenléte is a régióban, mivel az északi-sarki régióban hatalmas kőolaj- és földgáz lelőhelyek vannak, amelyek a klímaváltozás felgyorsulása miatt hamarosan kitermelhetők lesznek (egy része már kitermelhető, lásd a Jamal-félszigetet). A jég alatt számos ásványkincs rejtőzik még, például az arany, a nikkel, a cink vagy a vasérc, ami miatt az államok minél nagyobb területet szeretnének szerezni az északi régióban. Az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ) 1982-es Tengerjogi Egyezményére hivatkozva a 200 tengeri mérföldnyi távolságig kiterjedő kizárólagos gazdasági övezetet próbálják az államok 350 tengeri mérföldnyire kiterjeszteni.⁷ Például az oroszországi szibériai partok előtt húzódó Lomonoszov-hátság kontinentális talapzatának a meghosszabbítására hivatkozik Dánia.

A 21. századra a globális felmelegedés miatt a térség a stratégiai fontosságú elhelyezkedése révén, a hidegháborút követően újra kiemelt figyelmet kapott, az itt fellelhető természeti erőforrásoknak köszönhetően pedig a geopolitikai súlya is megnőtt a sarkvidéknek.

Geopolitikai szempontból érdemes megvizsgálni az északi országokat. Tény, hogy Oroszországon kívül a többi 7 északi ország NATO-tag.⁸ Legutoljára Svédország csatlakozott a Szövetséghez 2024. március 7-én. Fontos szempont megvizsgálni, hogy egy esetleges katonai konfliktus kialakulásában mik lehetnek a következmények.

Az Északi-sarkvidék, vagy más néven az Arktisz helyzetében figyelembe kell venni a térség egyedülálló földrajzi adottságait, a geomorfológiáját és az ebből adódó történelmi és nemzetközi kapcsolatok fejlődésének a sajátosságait.

Az Északi-sarkvidék térségére a folyamatos változás a jellemző, az elmúlt évtizedekben a terület mindig más és más miatt volt érdekes, került a figyelem középpontjába. Kezdődött a halászat/bálnavadászat/prémkereskedelem kapcsán a térség felértékelődése a történelem folyamán, majd folytatódott a sóbányászattal és a fémkitermeléssel. Ezután irányult a területre az a nagymértékű figyelem, amit a globális felmelegedés okozott.

⁷ UNCLOS Egyezmény: *United Nations Convention on the Law of the Sea*. Forrás: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf Letöltve: 2025. január 7.

⁸ NATO: North Atlantic Treaty Organization (Észak-atlanti Szerződés Szervezete)

Elérhetővé váltak olyan geostratégiai szempontból fontos és meghatározó tényezők, mint a természeti erőforrások (kőolaj, földgáz, fémérc) és hajózhatóvá váltak a tengeri átjárók is, ezáltal átalakultak a halászati zónák. Napjainkra az egyik legvonzóbb lehetőség az Északi-sarkvidéken a kereskedelmi hajók útvonalainak a lerövidülése.

Kutatásom célja az Arktisz erőforrásokért és területeiért folyó konfliktusok vizsgálata és értékelése, valamint az egyes országok lehetőségeinek az elemzése. A térségre jellemző kihívások megértése és bemutatása a célom ezen a komplex földrajzi helyen.

A témaválasztás indoklása

Az Északi-sarkvidék térsége egy olyan része a Földünknek, amely minden más régiótól különbözik. Az egyediségét a hatalmas mérete és a térséget körülvevő tenger adja, amelyre egy félig fagyott óceánként lehet tekinteni. Az Arktisz tengeri és szárazföldi területei 21 millió km²-nyi részből tevődnek össze, az észak-amerikai és az eurázsiai kontinens kietlen tundráival vannak körül ölelve. A Föld területének a négy százalékát foglalja magába az Arktisz.

Ezek alapján az Északi-sarkvidék határai a következők: az Északi-sarkot az északi-sarkkörön –az északi szélesség 66° 33' 03''– túl elterülő földtömegnek tekinthetjük, ahol a nyárnak legalább egy napján sosem megy le a nap. Azonban többféle definíció létezik az Arktisz meghatározására, az egyik szerint a 10 °C alatti júliusi középhőmérséklettel rendelkező területek, vagy az Északi-sarkkörtől északra eső területek összessége.

A kutatásommal leginkább egyező meghatározás szerint számomra az a megfelelő, hogy azokat az országokat vizsgálom meg, amelyek az Északi-sarkkörtől északra helyezkednek el. Ezért a vizsgált országaim a következők: Oroszország, USA (Alaszka), Kanada, Dánia (Grönland), Izland, Norvégia, Svédország, Finnország. Célom, hogy ezeken az országokon keresztül pontosan bemutassam, hogy az egyes országoknak milyen érdeke van az Arktisz térségében és milyen kihívásokkal kell szembenéznük a terület megtartása és biztosítása során.

A geopolitikai folyamatok bemutatása a cél, egy olyan térségben, ahol a NATO számára meghatározó országok vannak jelen. Az értekezésben megvizsgálom azt is, hogy mekkora annak az esélye, hogy kialakuljon egy esetleges konfliktus a NATO tagállamok és Oroszország között. Az USA-nak és az északi-sarkvidéki területekkel rendelkező államoknak

előreláthatóan a közeljövőben fel kell vennie és meg kell tartania a versenyelőnyét a feltörekvő országokkal szemben a térségben. Oroszország, amely történelmi és regionális érintettséggel rendelkezik, az Északi-sarkvidéken az ellenérdekű államok közé tartozik, valamint a Kínai Népköztársaság⁹ is, aki az új lehetőségeket a lehető leggyorsabban ki szeretné használni. Napjaink eseményeit tekintve egyértelműen látszik az a tény, hogy ez a két állam arra törekszik, hogy különböző hagyományos vagy indirekt eszközökkel erősítsék meg a pozíciójukat a térségben. A térség egységét tovább gyengíti az, hogy a bilaterális és multilaterális megállapodások nem elég erősek és egyértelműek, hiányoznak az átfogó jogi keretrendszer alkotó szerződések. Ezek a tények tovább gyengítik a jelenleg is törékeny alapokon álló északi-sarkvidéki hierarchikus biztonsági rendszert.

A térségben rejlő lehetőségek geopolitikai változásokat idézhetnek elő, mivel napjainkban egyre nagyobb az energiaigény és az ezzel kapcsolatos energiafüggőség. Ez főleg a legnagyobb sarkvidéki területtel rendelkező Oroszország számára bír jelentőséggel. Fontos azt a tényt figyelembe venni, hogy a térség 90%-át víz borítja, amelynek nagy része jég. Ebből is látszik, hogy ez a régió egy összetett, komplex ökoszisztémával rendelkezik, ahol sajátos éghajlati körülmények vannak, emellett a helyi őshonos kultúrák, hagyományok és bennszülött népcsoportok életvitelének sokféleségével lehet találkozni.

A témaválasztásomat tovább erősítette az a tény, hogy az északi országok némelyike nagyhatalmi státuszt tölt be napjainkban és emiatt katonai jelenléttel is rendelkeznek ezek az államok a térségben. A katonai jelenlét mértékét fontos megvizsgálni, mert az arányok jól elkülönülnek az egyes országok között. Látszik, hogy a legnagyobb volumenű terve Oroszországnak van a térség hasznosításával kapcsolatban. Ez megmutatkozik a hidegháborús katonai bázisok újra történő aktiválásban és a hajózási technológia folyamatos fejlesztésében is.

Az is jól bizonyítja a térség értékességét, hogy egy olyan nagyhatalmi státusszal rendelkező ország is, mint Kína komoly elgondolással rendelkezik az Északi-sarkvidéken megnyíló hajózási útvonalakkal kapcsolatban. A komoly elgondolásokat mi sem bizonyítja jobban, mint hogy saját Északi-sark stratégiát dolgozott ki, mert úgy véli, hogy politikai és gazdasági érdekei is fűződnek a hozzá 1 500 kilométerre fekvő sarkkörhöz. 2013-ban csatlakozott az Északi-sarkvidéki Tanácshoz, megfigyelői státusszal, mint magát „sarkvidék közeli” államnak tituláló ország és 2018-ban megfogalmazta a Fehér könyvet, vagyis részletes

⁹ Az értekezésben a továbbiakban a Kína megnevezést fogom használni.

stratégiai dokumentumokat dolgozott ki az Arktisszal kapcsolatban. Fő célja az Új Selyemút kialakítása, amely az Északkeleti-átjáró mentén haladna végig, lerövidítve a tengeri szállítmányozást az európai kontinens felé. Ez biztonságpolitikai kérdéseket von maga után, mivel egy olyan államról beszélhetünk, ami világviszonylatban a harmadik legerősebb hadsereggel rendelkezik.

Munkám során egy olyan komplex térséget szeretnék bemutatni, amely az utóbbi években jelentős feltárásokon és fejlesztéseken ment keresztül, főként a részes országok jóvoltából. Feltárások esetében a földgázkészletek és kőolajkészletek, valamint az ásványkincsek elhelyezkedésének a feltérképezését, fejlesztéseknél pedig az egyéni állami célok megvalósításához szükséges eszközöknek a modernizációjára gondolok.

Az értekezés hiánypótló munka, mert eddig még nem készült olyan komplex magyar nyelvű mű, amely az Északi-sarkvidék fontosságáról és az ott lezajló folyamatok leírásáról szól. A munkám során szeretném felhívni a figyelmet arra is, hogy a rohamosan növekvő klímaváltozás, amely nagymértékben érinti a Föld északi féltekéjét, milyen mértékben fogja megváltoztatni a geopolitikai helyzetet az északi régióban.

A kutatási téma behatárolása

A kutatási téma behatárolása során a lehetséges geopolitikai változásokat kell figyelembe venni. Fontos, hogy bemutatásra és elemzésre kerüljön a térség szerepe a hidegháborús helyzet előtt, majd az eltelt időszakról napjainkig és az elkövetkező évtizedekben. Ebből az értelmezésből megállapítható, hogy az Északi-sarkvidék vizsgálatának három fontos időszaka van, ugyanis a térség a nemzetközi figyelem középpontjába került az elmúlt évek során. A kutatás egyik fontos eredménye a geopolitikán keresztül bemutatott északi-sarkvidéki térség, és a kutatási szempontból lényeges geopolitikai nézet alapjainak a meghatározása.

Meghatározni szükséges a vizsgált térséget, mivel a Föld északi félteke több államhoz is tartozik. Fontos ezeket az államokat részletesen bemutatni, mert ezen a jellemzésen keresztül jobban meg lehet ismerni az elképzeléseiket és a céljaikat az Északi-sarkvidék térségét illetően. Az Északi-sarkvidék térségének a bemutatását az egyes felfedezések eredményeinek az ismertetését és az elhelyezkedését az 1. fejezetben mutatom be részletesen. Továbbá ezen fejezetben részletezem a hajózási útvonalakat. A jobb értelmezhetőség miatt színes térképekkel szemléltetem ezeket. A 2. fejezet a geopolitikai érdekekről, a térség geostratégiai szerepéről szól, melyben a kor híres geopolitikus gondolkodói elméleteinek a segítségével közelítek a területhez. A térséget határoló országokat a 3. fejezetben mutatom be részletesen, a haderejüket, a stratégiai dokumentumokat elemzem és következtetéseket vonok le belőlük az államok érdekeltségeire vonatkozóan. Az utolsó 4. fejezet a regionális együttműködésekről szól. Ebben részletesen elemzem az Északi-sarkvidéki Tanács tevékenységét, a szervezeti felépítését és munkáját, kiemelem a jelenlegi elnöki pozíciót (Norvégia 2023–2025) betöltő állam munkásságát és részletesen elemzem azt. A NATO és az Európai Unió elképzeléseit is bemutatom ebben a fejezetben, hogy a két regionális szervezet milyen módon gondolkodik az Északi-sarkvidékről. Az elképzeléseik azért nagyon fontosak, mert egyiknek sem tagja az Oroszországi Föderáció, aki komoly területtel és ambícióval rendelkezik az északi régióban.

Kutatási hipotézisek

A kutatási téma vizsgálata során az alábbi hipotéziseket állítottam fel:

1. Az elmúlt évtizedben bekövetkezett klímaváltozás során a Föld északi féltekéje olyan mértékben kezdett el felmelegedni, hogy egyre inkább hozzáférhetővé válnak az Északi-sarkkör jégtakarója alatt rejlő ásványkincsek, amelyből a térségben jelen lévő nyolc északi-sarkvidéki ország (Oroszország, Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Norvégia, Dánia, Izland, Finnország, Svédország) mindegyike részesedni kíván. A térség természeti kincsei (ásványkincsek, hajózási útvonalak) miatt a térségben jelen lévő államok az Északi-sarkvidék körül nagyobb területi befolyás megszerzésére törekcszenek.
2. A megnyíló hajózási útvonalak (Északnyugati –, Északkeleti-átjáró, Transzpoláris tengeri útvonal és Arktikus híd útvonal) olyan lehetőséget adnak főként a Föld északi féltekén elhelyezkedő tengeri kijáráttal rendelkező államok számára, amely útvonalak használata során az érintett államokat hatalmas gazdasági előnyhöz tudják juttatni. Az útvonalak használata során az északi államoknak egyezményeket szükséges kötniük egymással a nemzetközi vizek miatt és ellenőrzési pontokat kell felállítaniuk, hogy a hajókat figyelemmel tudják kísérni. Ehhez az szükséges, hogy az Északi-sarkvidék területe biztos alapokon álljon, rendezettek legyenek a területi kérdések (különös tekintettel a Lomonoszov-hátság hovatartozására). Emiatt az esetlegesen felmerülhető nemzetközi jogi kérdéseket meg kell vizsgálni, valamint egységes szabályozási rendszert kell felállítani azon államok részére, akik az ellenőrzést biztosítják. Az útvonalaknak politikailag semlegesnek kell lenniük, az útvonalak használatba vételének konszenzusos döntésen kell alapulnia. Egyik állam sem sajátíthat ki egyetlen útvonalat sem.
3. Megfigyelhető, hogy a vizsgált térségben az elmúlt években tapasztalható katonai fejlesztések szoros összefüggésben állnak a klímaváltozás következményeivel, különösen a jégolvadás által megnyíló új hajózási útvonalakkal és a természeti erőforrásokhoz való hozzáféréssel. A geopolitikai és gazdasági jelentőség növekedése arra ösztönzi az érintett államokat, hogy modernizálják katonai infrastruktúrájukat – beleértve a kikötők és jégtörő hajók fejlesztését, valamint a felszerelések korszerűsítését –, továbbá új bázisok és radar rendszerek kiépítésével biztosítsák a

térség feletti ellenőrzést és a potenciális fenyegetésekre való gyors reagálás képességét.

4. Az Északi-sarkvidék térsége kapcsán nyolc állam érintett. Az államok közül hét ország NATO tagsággal rendelkezik. Az Oroszországi Föderáció nem NATO-tag és a kapcsolata sem problémamentes a Szövetséggel. A klímaváltozás előrehaladtával az északi államoknak egyre nagyobb szerepe lesz a térség hasznosítása kapcsán. A geopolitikai helyzetből fakadóan ugyan felmerülhet a katonai konfliktus lehetősége az eltérő állami érdekek ütközése során, de kutatásra érdemes kérdés, hogy Oroszország képes lehet-e akaratát érvényesíteni a NATO-val szemben, figyelembe véve az erőviszonyokat és az érintett országok biztonságpolitikai kapcsolatrendszerét.

Kutatási célkitűzések

A kutatás célkitűzései az alábbiak:

- az Északi-sarkvidék geostratégiai helyzetének és geopolitikai jelentőségnek a bemutatása,
- az Északi-sarkvidék biztonsági környezetének elemzése, összefüggések és a veszélyforrások bemutatása,
- az Északkeleti – és Északnyugati-átjárók, a Transzpoláris tengeri útvonal és az Arktiszi híd útvonal bemutatása, és azok biztonsági helyzetének elemzése,
- a katonai jelenlét ismertetése és elemzése a térségben,
- az Északi-sarkvidéki Tanács, mint a térség legfontosabb kormányzati szervezetének a bemutatása és az elemzése,
- a NATO és az Európai Unió és az Arktisz kapcsolatrendszerének értékelése, elemzése,
- a térségre vonatkozó nemzetközi szerződések vizsgálata.

Az értekezés célja, hogy az Északi-sarkvidék geopolitikai helyzetét átfogóan bemutassa, a térségre vonatkozó lehetséges forgatókönyveket ismertesse. Ezeket nagyban befolyásolja az éghajlatváltozás, az hogy milyen mértékben fog végbemenni a felmelegedés a térségben és az a tény is, hogy az államok együttműködnek-e abban, hogy a lehető legkíméletesebben hasznosítsák ezt az értékes térséget.

A kutatás további célja az, hogy naprakész információkat szolgáltatson az újonnan csatlakozott finn és svéd NATO tagállamok terveiről az Északi-sarkvidékre vonatkozóan, amely térség a rohamosan növekvő felmelegedés miatt felértékelődik, de egyben kiszolgáltatottabbá is válik azon államoknak, akik a jég alatt rejlő ásványkincseket ki akarják termelni. Továbbá a kutatás során megvizsgálom a jelenleg hatályos nemzetközi szerződéseket, hogy azok milyen megoldásokat nyújtanak az Arktisz kizsákmányolása elleni védelmében és szabályozásában. Ezekből átfogó vizsgálatot készítek, arra vonatkozóan, hogy a térségben a NATO tagállamok milyen területekkel rendelkeznek, ezek a területek milyen gazdasági előnyhöz juttatnák az egyes államokat és felmerülhet-e egy nyílt katonai konfrontáció a NATO és az Oroszországi Föderáció között.

A kutatás újszerűsége abban rejlik, hogy alkalmazott kutatás jellegénél fogva, a két újonnan csatlakozott NATO tagállamot vizsgálom abból a szempontból, hogy milyen terveik

vannak az északi-sarkvidéki térséggel kapcsolatban és milyen eszközökkel rendelkeznek/készülnek fel a terület hasznosítására a jövőben. Különösen időszerű a téma a felgyorsult klímaváltozás miatt, mert megindult a harc a jégtakaró alatt rejlő ásványkincsekért is.

Kutatási módszerek

A geopolitikai érdekek változásain alapuló elemzés során bemutatom az Északi-sarkvidéket, ismertetem a földrajzi kihívásokat és a lehetséges kockázati tényezőket. Figyelembe veszem az északi államok sajátos igényeit és képességeit a térségre vonatkozóan, valamint elemzem az északi vidéken áthaladó hajózási útvonalakat, és az azokhoz kapcsolódó kihívásokat. A klasszikus geopolitika mentén, amely az egyes országok képességeit szárazföldön, vízen és levegőben vizsgálja, mutatom be az Északi-sarkvidéket. Jellemzem és értékelem a katonai, gazdasági, politikai és társadalmi faktorokat/tényezőket, vagyis a geopolitika összetevőit.

A kutatásom során felmerülő kérdésektől függően alkalmazom az indukció és a dedukció eljárását, vagyis a célszerűség függvényében hol az egyedi jellemzőktől haladok az általános következtetések felé, hol pedig az általános következtetések felől haladok a konkrét tényekig. Kvalitatív módszereket alkalmazok, a kutatás kezdeti szakaszában a dokumentumelemzés kapja a legnagyobb hangsúlyt. Elsődlegesen magyar és angol nyelvű primer és szekunder forrásokat (szakkönyveket, tanulmányokat, újságcikkeket, adatsorokat, térképeket stb.) veszek alapul, törekszem arra, hogy érthetően bemutassam az azonos és eltérő nézőpontokat az Északi-sarkvidékről. Ez a módszer végig kísérte az egész kutatási folyamatot. A földrajzi szemléletnek megfelelően disszertációmban kiemelt figyelmet fordítok a szöveges információk, térképek segítségével történő alátámasztására is.

A disszertációban átfogó összehasonlító elemzésen keresztül mutatom be az Arktiszt, amely két meghatározó fontosságú kérdést (nemzetközi konfliktus, erőforrások kiaknázása) foglal magában. A térség jelentős változások kezdete előtt áll, az a kérdés, hogy ez a változás egy esetleges nemzetközi konfliktusok térsége lesz-e, vagy a diplomáciai eszközök, az államok között együttműködés, a közös érdekek által vezérelt békés megközelítés mentén garantálható lesz-e a régió stabilitása. Ezen kérdés feltevésének vizsgálata során fókuszba helyezem a geopolitikai és geostratégiai helyzet értékelését az Arktiszon. Mivel ez egy elméleti kutatás, ezért a kvalitatív és a kvantitatív módszertani elemeket vegyesen használom. A disszertáció szerkezeti felépítését tekintve ismertetem a térség földrajzi és történelmi tényezőit, áttekintem az egyes sarkvidéki államok érdekeit és lehetőségeit az északi területen, illetve a jogi keretek és irányítási mechanizmusok bemutatását követően a régiót befolyásoló nemzetközi szervezeteket fogom megvizsgálni. Emellett kiemelten fontosak a régióban

található ásványkincsek, valamint a hajózási útvonalak fontossága, és az általa nyújtott lehetőségek.

Célom, hogy négy fejezeten keresztül mutassam be a régiót, minden egyes fejezetben részletesen leírva a térségben rejlő lehetőségeket és problémákat. A dolgozat aktualitását különösen növeli az is, hogy a 2023-ban és 2024-ben a NATO tagállamaihoz csatlakozott a két sarkvidéki ország, Finnország és Svédország, ezért kiemelten fontos e két ország északi-sarkvidéki ambícióinak ismertetése és értékelése.

Minden egyes fejezet és nagyobb részfejezet végén következtetéseket vonok le a térségre vonatkozóan, legyen az a geopolitikai, a katonai, vagy a nemzetközi keretrendszer része. A kihívásokat, a kockázatokat és a fenyegetéseket részletesen elemzem a disszertációban.

A kutatási téma szakirodalmának összefoglalása, áttekintése

A kutatáshoz szükséges szakirodalom kellő mennyiségben áll rendelkezésre, magyar, de legfőképp angol nyelvű források/írások. Mivel a térségben Oroszország térségre vonatkozó elgondolásai vannak többségben, így az arktiszi célokkal kapcsolatos szakirodalom egy része orosz nyelven áll rendelkezésre. Szerencsés tényezőnek mondható, hogy a nemzetközi szakirodalom a növekvő kutatások száma miatt az elmúlt évek során egyre nagyobb figyelmet fordított az északi-térségre, így az orosz szakmai írásokat és kutatási jelentéseket, szakcikkeket túlnyomó többségében angol nyelvre is lefordították. Valery Nikolaevich Konyshov, Alexander Sergunin is számos tanulmányt írt az Északi-sarkvidékkel kapcsolatban.

Hazai szerzők közül *Csatlós Erzsébet: Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete (2013)* című könyvet emelem ki, amely az Északi-sarkvidék nemzetközi jogi helyzetének a megértésében és tisztázásában segít. Számos feltevésre és jogi vélekedésre ad választ a könyv. Főként az államok nyersanyagigényükkel kapcsolatos vetélkedése és az ezzel összefüggő megválaszolatlan jogi kérdések okoznak problémákat a térségben. A Csatlós könyv bemutatja, hogy az Arktisz vízi területeire milyen jogi szabályozások vonatkoznak, Vajon az Arktisz – elsősorban vízi – területeire ugyanazok a jogi szabályok vonatkoznak-e, a terület története ugyanis jogi szempontból az általánostól való eltérésre, így a jogi bizonytalanságok halmazára épül. Elemzi a vitatott kérdéseket, áttekinti és értékeli a térségre vonatkozó parti állami szabályozást, illetve a nemzetközi kooperációt, és ezek fényében a terület jogi helyzetére vonatkozó megállapítások tételein keresztül mutatja be az Arktisz nemzetközi jogi helyzetét.

Németh Viktória: A változó Arktisz geopolitikája (2022) című disszertációja nagymértékben segítette megismerni az Északi-térségben játszódó geopolitikai és geostratégiai folyamatokat. A disszertáció interdiszciplináris jelleggel vizsgálja az Arktisz térségének a geopolitikai folyamatait és az ott végbemenő éghajlatváltozás következményeit. Vizsgálja továbbá a regionális ügyekben érdekelt nemzetköz szereplők körének változásait, különös tekintettel az őslakos népcsoportok (köztük az észak-európai sámik) nemzetközi fórumokon való megjelenését. Ezen felül a disszertáció kitér a régió erőforrásaira, valamint a természeti állapotára is.

Berzsenyi Dániel kétrészes tanulmánya *A klímaváltozás biztonságpolitikai következményei az Arktiszon* címmel 2010-ben jelent meg a Nemzet és Biztonság:

Biztonságpolitikai Szemle kiadványaiban. A kétrészes tanulmány első része kifejti a globális klímaváltozásnak az Arktisra gyakorolt hatásait és lehetséges következményeinek megvizsgálása segítségével a biztonsági kockázatokról is szót ejt. A térség államainak arktiszi politikáját és a biztonsági tényezők változását a stratégiai dokumentumok tükrében elemzi. A térség államai által a klímaváltozás hatására tett tudományos kutatásokról és a katonai potenciál növelésére tett lépésekről is lehet olvasni a cikkben. A tanulmány második része a régióra vonatkozó stratégiai dokumentumok bemutatásával áttekintést nyújt az északi országok érdekeiről a térségre vonatkozóan és az ezek érvényesítésére rendelkezésükre álló eszközökről.

Márton Andrea: Finnország biztonság- és védelempolitikája a hidegháború végétől napjainkig (2019) című könyve, mely a szerző azonos című PhD dolgozatának (2014) a kibővített és aktualizált információkkal ellátott munkája nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a negyedik fejezetben hasznosítsam a szerző anyagát. Egy olyan országot elemez a könyv, amely hatalmas fejlődésen ment keresztül a 20. században. Finnország miután kivívta a függetlenségét háborúzni kényszerült keleti szomszédjával, az akkori Szovjetunióval. A hidegháború időszaka alatt megpróbált tudatosan alkalmazkodni külső környezetének változásaihoz, az ország politikai célja a semlegesség biztosítása és a nemzetközi pozícióinak erősítése volt. Finnország európai uniós integrációjának és a NATO-val történő együttműködés lehetőségeinek teljes körű kiaknázása szempontjából is meghatározó jelentőségű az Oroszországgal felépített kapcsolata. A finn biztonság- és védelempolitika mindenkor mozgásterét jelentősen befolyásolja keleti szomszédjával kialakított viszonya. A 2022-ben kitört ukrajnai válság kapcsán gyorsított eljárásban kérte a felvételét a NATO-ba, 2023. április 4-én pedig teljes jogú NATO-tagországgá vált.

A második fejezet megírása során, amely a geopolitikai elméletekre helyezi a hangsúlyt és részletesen elemzi a klasszikus és kritikai geopolitikai gondolkodási módokat nagy segítségemre szolgált *Szilágyi István: A geopolitika elmélete (2018)* című könyve. A könyv számos fejezete ismertette Rudolf Kjellén, Karl Haushofer, Halford John Mackinder, Nicholas J. Spykman és Alfred Thayer Mahan elméleteit, amely elméletek alapján következtetéseket tudtam levonni az Északi-sarkvidékkel kapcsolatban.

Sir Halford J. Mackinder (1904): The Geographical Pivot of History című írása, amelyet a *The Geographical Journal*-ban publikált a geopolitikai elméletek alapműve. Ebben a műben a szerző bemutatja a szárazföldi hatalom (land power) fontosságát a világpolitikai stratégiában. Ugyanis Mackinder ezen írása a 20. századi geopolitikai gondolkodás egyik

alapját képezte, és hatással volt számos politikai és katonai stratégiára is, különösen a hidegháborús időszakban. A mű lényegében a szárazföldi hatalmak fontosságát és azok központi szerepét hangsúlyozza a globális politikai térben, szemben a tengeri hatalmak dominanciájával.

Alfred Thayer Mahan (1890): The Influence of Sea Power upon History című könyve is kulcsfontosságú műnek számít a geopolitikai folyamatok megértésében. A tengeri hatalom szerepét és hatását vizsgálja a történelemben, különösen a 17. és 18. századi európai politikai és katonai események tükrében. Mahan az írásában arra összpontosít, hogy a tengeri erő, mint a haditengerészet, hogyan formálta a nagyhatalmak geopolitikai és gazdasági pozícióját, és hogyan járult hozzá a nemzetek dominanciájához a globális szinten. A könyv egyik legfontosabb megállapítása az, hogy a tengeri hatalom kulcsfontosságú a nemzetek számára a történelemben és a jövőbeli geopolitikai versenyben. Mahan elméletei nagy hatással voltak a 20. századi haditengerészeti doktrínákra, és jelentősen befolyásolták például a brit és az amerikai haditengerészeti stratégiát.

A geopolitikai szakirodalmak feldolgozása során megismertem az adott korra vonatkozó elképzeléseket, és megállapítottam, hogy a korai gondolkodók még nem tértek ki sem részletesen, sem említésszerűen az Északi-sarkvidékre, ismeretlennek és feltérképezetlennek látták ezt a vidéket. Ez annak is köszönhető, hogy az 1900-as évek elején még a térség éghajlati viszonyai is jelentősen eltértek a mai helyzettől, a jégtakaró jelentősen megnehezítette a terület megismerését. Spykman elméletei közt tűnik fel elsőként az Arktisz stratégiai szerepe, de ez a térség jelentéktelennek számított akkoriban.

Lassi Heininen finn származású és korunk egyik kiemelkedő arktiszi szakértője és kutatója. Művei elsősorban az Északi-sarkvidék térségéről és annak geopolitikai, környezeti, gazdasági és társadalmi aspektusairól szólnak. Írásaiban az Északi-sarkvidékkel kapcsolatos legfontosabb témákat vizsgálja, mint például a klímaváltozás, a regionális és globális politikai dinamika, valamint a helyi közösségek életét érintő változások. Heininen írásaiból érződik, hogy az Északi-sarkvidék nemcsak geopolitikai térség, hanem egy olyan terület is, amelyet az éghajlatváltozás gyorsan formál, és amelynek erőforrásai egyre inkább a nemzetközi figyelem középpontjába kerülnek. Műveiben igen nagy hangsúlyt fektet a hajózás fontosságára, ugyanis a sarkvidéki területeken a jégolvadás következtében új hajózási útvonalak válnak elérhetővé, ami új gazdasági lehetőségeket, ugyanakkor komoly környezeti és politikai kihívásokat vetnek fel. Azonban Heininen műveiben hangsúlyozza azt is, hogy a sarkvidéki

régió védelme nemcsak környezeti, hanem etikai és társadalmi felelősség kérdése is, mivel az ottani őslakos közösségek megóvása a cél.

A hazai tudományos művek közül a klímaváltozás fontossága kapcsán kiemelem *Padányi József: Kihívások, kockázatok, válaszok (2022)* című könyvét is, mivel számos fejezetben olvasható az északi térség jelentősége. Az egyes országok éghajlati változásain keresztül mutatja be az Arktiszt, mint katonai erő viszonyrendszerének tanulmányozását, a haderő igénybevételeitől kezdve az erők és eszközök felkészítésén át a hadiipari innováció lehetséges irányai mentén.

Az *Éghajlatváltozás okozta kihívások és lehetséges válaszok* című 2020-as megjelenésű könyvben is lehet olvasni az Arktisz térségét érintő klímaváltozásról. A 13. fejezet *Márton Andrea: A klímaváltozás hatásai a Barents Euro-sarkvidéki régióban* című írását tartalmazza, amely Norvégia, Svédország, Finnország és Oroszország térségére vonatkozóan ad részletes elemzést az éghajlatváltozás következményeire, melyeket szemléletes térképeken mutat be a szerző.

Hazai szerzőktől származó írások jelentek meg többek között a *Felderítő Szemlében*, a *Hadtudományi Szemlében* és a *Hadtudomány* című folyóiratokban, amelyek az Északi-sarkvidék térségével foglalkoznak. Megemlíteném a következő szerzőket: *Márton Andrea*, *Kővári László*, *Szilvási Simon*, *Farkas Domonkos*, *Szternák György*, *Koós Gábor*, *Németh Viktória*, *Kálló László* és *Deák Anita*, akik a megjelent publikációikkal nagymértékben segítették a disszertáció magyar nyelvű szakanyagainak a megértését. Oroszország haderejével és annak lehetséges alkalmazásával, valamint az eszközök részletes leírásával *Márton Andrea*, *Szternák György*, *Koós Gábor*, *Kővári László* és *Tömösváry Zsigmond* foglalkoznak részletesen. *Németh Viktória*, *Kálló László* és *Deák Anita* anyagai a térség geopolitikai helyzetét elemzik és a klímaváltozás következményeire hívják fel a figyelmet. *Farkas Domonkos* és *Szilvási Simon* pedig a változó nemzetközi biztonsági helyzetet elemzik, és részletesen ismertetik a nemzetközi együttműködések fontosságát.

A *Felderítő Szemle* tudományos folyóiratból kiemelném az alábbi munkákat, amik szintén kapcsolódnak az Északi-sarkvidék térségéhez és a disszertáció megírásában is jó kutatási alapot adtak:

- Kővári László: Az orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta.
- Kővári László: Az északi regionális biztonsági komplexum és az Északi Sarkvidéki Tanács

- Kővári László: Jégtörő hajók fejlődése, napjaink jégtörő hajói
- Farkas Domokos: Az Északi Sarkvidék, mint összetett biztonsági kérdés
- Szilvási Simon: Az északi sarkvidék változó szerepe a NATO északi szárnyának védelmében
- Szilvási Simon: Az északi sarkvidék biztonságpolitikájának lehetséges változásai az orosz-ukrán háború tükrében
- Tömösváry Zsigmond (2009): Az Oroszországi Föderáció nemzetiségi politikájának néhány sajátossága
- Tömösváry Zsigmond (2018): Oroszország, mint globális szereplő?

NATO kérdéskörben *Szenes Zoltán* és *Siposné Kecskeméthy Klára* írásai járultak ahhoz hozzá, hogy a Szövetség véleményét az Északi-sarkvidék térségéről meg lehessen ismerni. A *NATO 4.0 és Magyarország. 20 év tagság, 30 év együttműködés* című könyv hasznos alapul szolgált az ötödik fejezet megírásához. Ugyanis jól szemléltette a két újonnan csatlakozott NATO tag (Svédország, Finnország) előzetes együttműködését a katonai szövetséggel és ez jól felvezette a végleges tagsághoz vezető utat.

A tematikus weboldalak közül igen nagy segítségül szolgált az Északi-sarkvidéki Tanács (Arctic Council) hivatalos honlapja (www.arctic-council.org). Számos szabadon hozzáférhető információval és publikációval szolgált a Tanács kezdeti működésétől napjainkig. Ezeket a szócikket fel tudtam használni a kutatásom során. A Tanács honlapján részletesen szerepelnek az egyes elnökségek alatt tett intézkedések a tagállamok részéről, mely a negyedik fejezet egyik hangsúlyos része lett.

Minden északi országnak van már kidolgozott stratégiája az Északi-sarkvidékkel kapcsolatban, melyeket az internet segítségével el tudtam érni. Ezek a stratégiák főként az északi terület védelméről, a természeti kincsének megőrzéséről, hajózási útvonalak biztosításáról szólnak. Az Egyesült Államok 2022-ben adta ki a térségre vonatkozó legfrissebb stratégiáját, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/National-Strategy-for-the-Arctic-Region.pdf>, amely a jövőbeli tervekre összpontosít egészen 2032-ig. Finnország 2021-ben adta ki a sarkvidékhez kapcsolódó stratégiáját: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163247/VN_2021_55.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Oroszország 2020-ban mutatta be 2035-ig tervezett stratégiáját az Arktisszal kapcsolatban: <http://www.en.kremlin.ru/acts/news/64274>.

Az Északi-sarkvidék térségével kapcsolatos meglévő szakirodalomról összességében elmondható, hogy az Arktisznak nagyon sok kutató, sokféle szempontból elemzi és mutatja be. A szerzők kiemelik az egyes régiók fontosságát azáltal, hogy a gazdasági, környezetvédelmi és katonai kihívásokra is felhívják a figyelmet.

1. Fejezet: Az Északi-sarkvidék térségének bemutatása

Ebben a fejezetben egy általános földrajzi leírást szeretnék bemutatni az Északi-sarkvidékről és felvetem azt a kérdést, hogy miért is fontos és érdemes ezzel a területtel foglalkozni a közeljövőben. Tim Marshall *A földrajz fogságában – Tíz térkép, amely mindent elmond arról, amit tudni érdemes a globális politikai folyamatokról* című könyvében egy egész fejezetet szán az Északi-sarkvidéknek. A könyvben röviden leírja a térség utáni érdeklődés kezdetét és azt, hogy milyen fontos terület lesz ez a közeljövőben. Ismerteti az ott lévő államokat, a szándékokat és azt, hogy a tengeri átjárók mennyire fontos szerephez jutnak az elkövetkező évek során. Ez az ismertetési metódus adja a disszertáció első fejezetének is a felépítését. Ebben a fejezetben szó lesz a pontos elhelyezkedésről és az országok közötti határokról is. A jégta-
karó alatt rejlő ásványkincsek fontosságát is ismertetem, mert nem elhanyagolható tény az, hogy ha a jégta-
karó kiolvad az alatta rejlő ásványkincsek kitermelhetők lesznek és ennek következtében megindul egy gazdasági versengés is a térség iránt.

1.1 Az Északi-sarkvidék elhelyezkedése

Az északi és a déli sarkkörök által határolt területek sokban hasonlítanak egymásra. Közös jellemzőként lehet említeni a térségek zordságát, a szélsőséges időjárási viszonyokat, a szinte lakatlan területeket, a különleges és egyben jellegzetes állat- és növényvilágukat. A globális felmelegedés napjainkban érinti és megváltoztatja ezeket a tájakat, bár eltérő mértékben. Van viszont egy olyan tényező, ami nagyban megkülönbözteti az Antarktisz és az Arktisz¹⁰ egymástól. Ez pedig az, hogy az Antarktisz önálló kontinens, vastag belföldi jégta-
karót hordozó lakatlan rész van a sziklatalapzatán, ellentétben az Északi-sarkkal, amely a tengeri jéggel borított Jeges-tenger és a körülötte elterülő északi-sarkkörön belül elhelyezkedő eurázsiai és amerikai területek összessége. Összességében az Északi-sarkvidék egy hatalmas kiterjedésű és meglepően változatos terület, amely szárazföldeket és jégmezőket foglal magába.

Az Északi-sarkvidék egy olyan régió, amelyhez hasonló máshol a világon nincs, a térség azonban a Föld többi pontjához képest kétszer olyan gyorsan melegszik, ami gyors változásokat hoz magával, és ezek a változások hatással vannak a szárazföldi és a tengeri életre egyaránt. Az Északi-sarkvidék területét tekintve a Föld összterületének a 4%-t teszi ki,

¹⁰ Arktisz, másnéven az Északi-sarkvidék. Az északi-sarkvidéki térségek összefoglaló neve.

ez körülbelül 21 millió km²-nek felel meg, összalakosságát tekintve körülbelül 4 millió ember lakja ezt a régiót a nyolc sarkvidéki országban. A térség központi területe a Jeges-tenger, amely 14 millió km²-es kiterjedésű, átlagos mélysége 1 038 méter. A legmélyebb pontja a Fram-szorosban a Molloy Deep pont, amely körülbelül 5 500 méter mélységű. Az Északi-sarkvidék jelentős hányadát a Jeges-tenger, valamint az öblök és a tengerszorosok teszik ki, ezért a sarkvidéki régió zömét vastag jégtakaró és sodródó jég borítja. A tengert borító jégtakaró túlnyomó része tengeri eredetű, de megjelenik a nagyobb szárazföldekről érkező gleccserjég is benne. A nagyobb szigetekről (Spitzbergák, Grönland) leváló és délre sodródó, szárazföldi eredetű jéghegyek komoly kihívást jelentenek a hajózás számára mivel, ha összesodródhatnak elérhetik az akár 2–4 méteres vastagságot is.¹¹ A Jeges-tenger nagy részét szárazföldek fogják közre, a Csendes-óceánnal egy keskeny szoros kapcsolja össze, amely a Bering-szoros, ellenben az Atlanti-óceánra több tágas tengerrágon lehet kijutni. Mélysége nem vetekszik a Földön lévő többi óceánnal, csupán Grönland partvidékei mentén találtak néhány ezer méter mélységű tengerfeneket. A Jeges-tenger nagyobb részét örökös jég borítja, az Atlanti-óceánhoz és a szárazföldekhez közelebb eső részein a nyári időszakban jégzajlás történik és néhol jégmentessé is válik a terület. Az Eurázsiai és az Észak-amerikai medence helyezkedik el az Északi-sarkvidéken, ugyanis a Lomonoszov-hátság a mélytengeri Északi-sarki medencét e két területre osztja. Az Atlanti-óceán felől érkező melegebb tengeráramlat a Spitzbergák és a Novaja Zemlja nyugati oldalán jégmentessé teszi a területet.¹² A Novaja Zemlja szigetcsoport (1. ábra) Oroszország északnyugati részén helyezkedik el, a Jeges-tengerben található, és a Barents- és a Kara-tengert választja ketté. „Új Föld” -ként is emlegetik a szigetcsoportot, amely két nagy szigetből, Szevernij-ből (északi) és Juzsnij-ből (déli) áll, amelyek 1 000 km hosszan helyezkednek el délnyugat-északkeleti irányban, valamint több kisebb sziget tartozik hozzájuk. A két nagy szigetet egy keskeny szoros, a Matocskin-szoros választja el, amely mindössze 1,6–2,4 km széles. A legdélibb pontot a Kuszova Zemlja szigetet a Kara-szoros választja el a Vajgacs-szigettől és a szárazföldtől.¹³

¹¹ TÓTH József: *Világföldrajz*, Akadémiai Kiadó Zrt., 2012, ISBN: 9789630589482, p. 1344

¹² AKSENOV, Yevgeny (2017): *On the future navigability of Arctic sea routes: High-resolution projections of the Arctic Ocean and sea ice*, Marine Policy, 75. szám, pp. 300–317.

¹³ CAMPBELL, Heather (é.n.): *Novaya Zemlya islands, Russia*, Britannica Forrás: <https://www.britannica.com/place/Novaya-Zemlya> Letöltve: 2024. március 7.

1. ábra: Novaja Zemlja szigetcsoport elhelyezkedése ¹⁴

A Novaja Zemlja, az Ural-hegység folytatása, nagyrészt hegyvidéki területből tevődik össze, bár a Juzsnij-sziget déli része inkább dombság. A hegyek, amelyek a szigeten találhatók legfeljebb 1 590 méter magasak, magmás és üledékes kőzetekből és mészkőből állnak. A szárazföldi terület több mint egynegyedét, főként északon, tartósan jég borítja. A zord éghajlatnak köszönhetően a hőmérséklet télen -16 és -22 °C között mozog, nyáron pedig 2 és 7 °C között változik. Gyakori a szigeten a köd és az erős szél. A szigetek jégmentes részein a növényzet túlnyomórészt alacsonyan fekvő tundra, sok mocsaras vidékkel, bár a védett völgyekben alacsony bokrok is találhatók. Lemmingek, sarki rókák, fókák, rozmárok és esetenként jegesmedvék lakják a Novaja Zemlját, amely gazdag madárvilággal rendelkezik a nyári időszakban. A Novaja Zemlja létezése egyes források szerint már a középkor óta ismert volt, azonban csak a 18. és 19. században fedezték fel ténylegesen ezt a területet. Területe nagyjából 82 600 km².¹⁵

Az Északi-sark térségét borító jégtakaró az utóbbi évtizedekben a nyári időszakban a klímaváltozás hatására a felére csökkent, és az előrejelzések szerint ez az olvadás a későbbiekben sem fog megállni.¹⁶ A Jeges-tenger minden télen befagy, de nyáron egyes

¹⁴ Ábra forrása: <https://www.jimmymack.org/world/novaya.html> Letöltve: 2024. március 7.

¹⁵ CAMPBELL, Heather (é.n.): *Novaya Zemlya islands, Russia*, Britannica Forrás: <https://www.britannica.com/place/Novaya-Zemlya> Letöltve: 2024. március 7.

¹⁶ ALMÁSI Tamás, SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY Klára: *The health risks of global warming and climate change – The Yamal peninsula case*, In: Michal, HRNČIAR (szerk.) *Zborník príspevkov z 9. medzinárodnej vedeckej*

területei felolvadnak, ezáltal könnyen hajózhatóvá válik a térség. Megállapítható, hogy a technika fejlődésével és a jégtakaró szezonális visszahúzódásával az északi jeges térségben történő közlekedés egyre jobban meg fog élni. A klímaváltozásnak köszönhetően a térség komoly gazdasági értékkel bír, hiszen a jégtakaró alatt hatalmas nyersanyagkincs rejtőzik és elérhetővé válnak a hajózási útvonalai is. Ezzel a Föld legértékesebb területévé válik az északi térség, azonban jó néhány konfliktusforrás rejlik ebben a térségben, politikai, gazdasági és etnikai téren egyaránt.

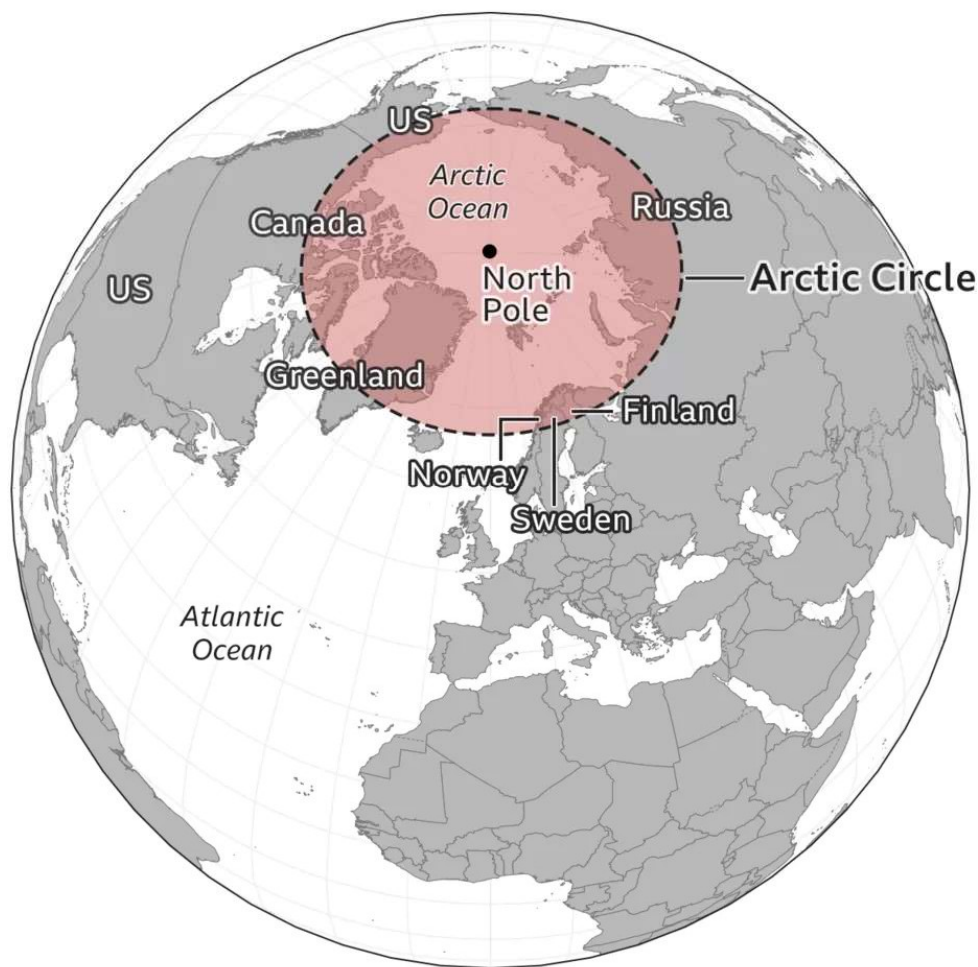
Az Északi-sarkvidék feltérképezése érdekében már több száz évvel ezelőtt expedíciókat indítottak a kutatók. Ezáltal a térségben több ország és nagyhatalom képviselői is megfordultak, akik felfigyeltek az ott lévő földterületekre. Emiatt több évtizedre visszanyúló és a mai napig tartó viták alakultak ki az északi területekkel kapcsolatban, amelyeket jelenleg nemzetközi együttműködések/szerződések/jogszabályok próbálnak kordában tartani és elfogadtatni a másik féllel, hogy a térségben békés legyen az együttműködés. Ezeket a vitákat nagyhatalmi törekvéseknek is nevezhetjük, mert olyan államok közöttiek, amelyek folyamatos nagyhatalmi státuszt töltenek be a világban. Az Északi-sarkvidék érdekessége az, hogy több országhoz is tartozik a területe olyanokhoz, amelyek több évtizedre vagy akár évszázadra visszamenőleg és napjainkban is nagyhatalmi státuszt töltenek be. Emiatt fennáll a konfliktus lehetősége az északi partoknál, ezeket azért is szükséges szabályozni, hogy szabályozottan, békés úton történjen például az ásványkincsek kitermelése a jég alól. A térségben megfigyelhető az egyre jobban fokozódó nemzetközi figyelem is. Ez a figyelem a jég hirtelen és gyors olvadása miatt következett be.

Az Északi-sarkkör a Föld északi féltekén, az északi szélesség 66,5°-án húzódó, képzeletbeli körvonal (2. ábra). Az Északi-sarkkörön belül mindenhol előfordul a nyári napforduló idején (június 22-én) egy 24 órás nappal, a téli napforduló idején (december 22-én) egy 24 órás éjszaka. Az Északi-sarkvidéknek nincs pontos határa, de általában azt a területet nevezik így, ahol az év legmelegebb hónapjában, a júliusi középhőmérséklet a 10 °C alatt marad.¹⁷ Az Északi-sarkkörön túlra az alábbi országok területe nyúlik át: Amerikai Egyesült Államok (Alaszka), Oroszországi Föderáció, Kanada, Norvégia, Svédország, Finnország, Izland és a Dánia fennhatósága alatt álló Grönland.

konferencie, Liptovský Mikuláš, Szlovákia: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, (2018) pp. 16–28.

¹⁷ LATTMAN Tamás: *Olvadó jég, fagyossá váló viszonyok (Viták az Északi-sarkvidék körül)*, Nemzet és Biztonság, 2008. november, p. 50–58.

Where is the Arctic?

BBC

2. ábra: Az Északi-sarkvidék ¹⁸

Az Északi-sarkvidék egyik fontos tengersizorosa a Bering-szoros, amely az USA és Oroszország határán húzódik. Köztudott tény, hogy gyakran stratégiai állomásként szolgálnak a tengersizorosok, egy jól előre jelezhető irányítást tudnak kínálni a Föld tengeri kommunikációs útvonalain keresztül. A nemzetközi hajózási útvonalak rá vannak kényszerülve arra, hogy ezeken a különleges veszélyes helyeken haladjanak át, ezért gyakran nevezik őket „a globális gazdaság földrajzi Achilles-sarkainak”.¹⁹ A Földön lévő tengersizorosok, szám szerint nyolc, olyan pontokon helyezkednek el, amelyek geopolitikailag is fontos szerepet töltenek be a Földön. A Földön lévő legfontosabb tengersizorosok és stratégiai csatlakozási pontok a következők: A Gibraltári-szoros, amely az Atlanti-óceánt a Földközi- és Fekete-tengerrel köti össze. A Hormuzi-szoros, amely az Indiai-óceán nyugati

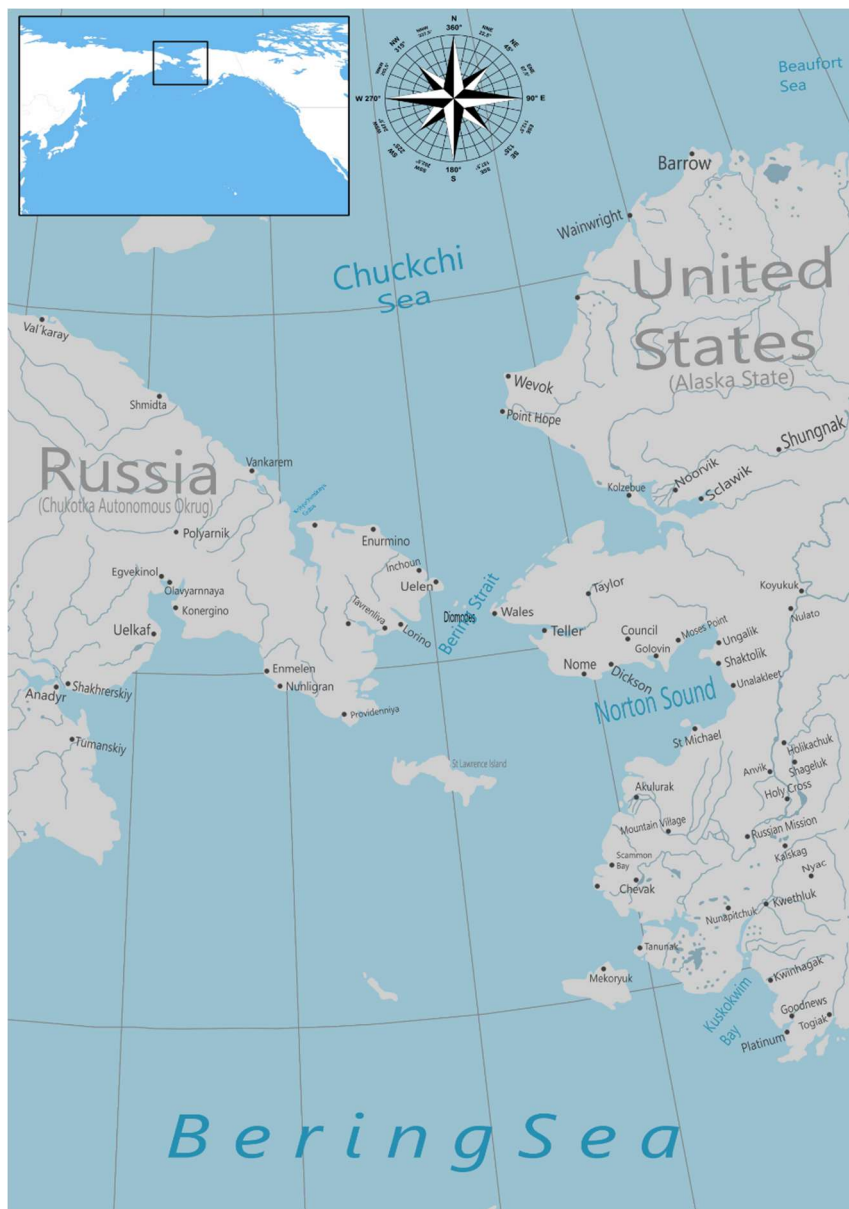
¹⁸ Ábra forrása: <https://www.bbc.com/news/world-61222653> Letöltve: 2023. november 14.

¹⁹ CSIZMADIA Norbert (2023): *Geovízió*, Pallas Athéné Kiadó, ISBN: 9789635731664

részét a Szuezi-csatornával, a Bab el-Mandebbel köti össze, és Dél-Afrika környékén a Jóreménység-fokkal, a Mozambik-csatornáig. A délkelet-ázsiai tengerek többek között a Malakka- és a Lombok-szorossal, az Északi-és Balti-tenger több csatornával és szorossal, az északkelet-ázsiai tengerek a Japánhoz, Koreához, Kínához és Oroszországhoz való hozzáférés szempontjából fontos területek, továbbá fontos a Csendes-óceán délnyugati része, valamint a Jeges-tenger és a Bering-szoros. A kutatási témában fontos szerepet játszik a Bering-szoros, és annak igénybevétele, akkor ha rendszeresen megnyílnak az északi hajózási útvonalak. Ha földrajzilag szeretnénk behatárolni, hogy pontosan hol helyezkedik a Bering-szoros (3. ábra), akkor azt lehet mondani, hogy a Csendes-óceán legészakibb részén, egy beltengerén, amely a Bering-tengert és a Csukcs-tengert köti össze, valamint az amerikai és az ázsiai kontinenst választja el egymástól. A szoros legkeskenyebb pontján a két kontinens közötti távolság körülbelül 82 kilométer. A szoros nagyjából 1 600 km hosszú és a 2 400 km széles. A szorosban a tenger mélysége általánosságban véve 30–50 méter mély, amely egy viszonylag sekély átjárónak számít.²⁰ A jégkorszak során a tengerszint több száz méterrel csökkent, így a szoros szárazföldi híddá vált Ázsia és Észak-Amerika kontinensei között, amelyen a növények és az állatok jelentős vándorlása ment végbe. Télen a tenger északi részét jég borítja, és a felszín alatti víz nyáron is fagypont alatti hőmérsékletet tart. A Bering-tenger vizeinek szerkezete általában szubarktikus, amelyet nyáron hideg közbenső réteg jelenléte jellemez, alul és felül melegebb vizekkel. Nyáron a felszíni vizek felmelegednek, de a télen lehűtött víz jelentős része hideg marad, ez hideg köztes réteggént ismert. Alaszka partjainál a vízmozgás általános iránya északi, ami a tenger nyugati részéhez képest vékonyabb jégviszonyokért felelős. A Bering-tenger vizének egy része a Bering-szoroson keresztül a Jeges-tengerbe jut, de nagy része visszatér a Csendes-óceánba. A Bering-tenger mély vizei fokozatosan emelkednek fel a felszínre, és felszíni vizekként térnek vissza a Csendes-óceánba. Így a Bering-tenger fontos tényező a Csendes-óceán vizei északi részének általános keringésében. A Bering-tengert az egyik legnehezebben hajózható tengerként tartják számon. Jellemző, hogy a téli viharok gyakoriak és hevesek, gyakran jéggel vonják be a hajók felépítményeit. A hullámok magassága meghaladhatja a 40 métert. Ezekhez a veszélyekhez a tenger számos részén erős árapály áramlatok járulnak hozzá, északon pedig a köd, az eső és a lebegő jég nehezíti a hajózást. Télen az északi területet körülbelül 1–2 méter vastag jégmezők

²⁰ DAVIES, Peter J. (é.n.): *Bering Sea and Strait*, Britannica, Forrás: <https://www.britannica.com/place/Bering-Sea> Letöltve: 2024. március 7.

borítják, helyenként 100 méternél is magasabb domborulatokkal.²¹ Áprilisban a jég eléri a legnagyobb kiterjedését, amely a Bristol-i-öböl és a kamcsatkai partokig húzódik. Az olvadás májusban kezdődik meg, és júliusra már nincs jég a tengerben, kivéve a Bering-szoros uszádjék jegeit.

3. ábra: A Bering-szoros elhelyezkedése²²

A szoros a nevét a dán származású felfedezőről, Vitus Bering-ről kapta, aki 1728-ban hajózott át az átjárón. Az Északi-sark térségének a hidegháború alatt fontos stratégiai szerepe volt, mert a két nagyhatalom az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió aktív katonai

²¹ DAVIES, Peter J. (é.n.): *Bering Sea and Strait, Britannica*, Forrás: <https://www.britannica.com/place/Bering-Sea> Letöltve: 2024. március 7.

²² Ábra forrása: https://en.wikipedia.org/wiki/Bering_Strait Letöltve: 2024. március 7.

tevékenységet folytatott a térségben. A két nagyhatalom között csupán 82 kilométer volt a távolság a Bering-szoros mentén. Ebben a tengersizorban találhatók a Diomedé-szigetek, melyek a két állam közti legkisebb távolságukról nevezetesek, mert itt csupán 4 kilométer választja el a két országot egymástól. A Diomedé-szigetek két szigetből állnak, az Amerikai Egyesült Államokhoz tartozó Kis-Diomedé-szigetből és az Oroszországi Föderációhoz tartozó Nagy-Diomedé-szigetből, az ezek közti határ 1867 óta létezik, amikor az Amerikai Egyesült Államok megvásárolta Alaszkát Oroszországtól. A szerződés a két állam között úgy rendelkezik, hogy a határ egyenlő távolságra húzódjon a két szigettől, majd egyenesen észak felé tartva ossza ketté a Jeges-tengert. Az átjárás a két sziget között tilos. A Nagy-Diomedé-sziget az Oroszországi Föderáció legkeletibb pontja, ma azonban lakatlan, mivel a hidegháború alatt a szovjet kormány a kontinensre költöztette a népességet.²³

1.2 Terület elemzése, benne rejlő lehetőségek és kihívások

Az egyik legfontosabb nemzetközi együttműködés az Északi-sarkvidéki Tanács (Arctic Council), amelyet egy összehangolt sarkvidéki együttműködés céljából hozott létre Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Oroszország, Svédország és az Amerikai Egyesült Államok 1996. szeptember 16-án Ottawában.²⁴ Ez a nyolc állam írta alá a nyilatkozatot, majd az alapító tagországok mellett további hat állam – Franciaország, Németország, Nagy-Britannia, Hollandia, Lengyelország és Spanyolország – megfigyelői státuszt kapott a Tanácsban. Egy 2008. november 20-i bizottsági közlemény,²⁵ amelyet az Északi-sarkvidéki Tanács címzett az Európai Unió Tanácsának és Parlamentjének leírja az Északi-sarkvidék védelmével és megóvásával, valamint az erőforrások fenntartható kiaknázása támogatásával kapcsolatos problémákat. A bizottsági közleményben az is szerepel, hogy jelenleg nincs speciális szerződéses szabályozás érvényben a sarkvidékre vonatkozóan. Egy ország vagy országcsoport sem rendelkezik szuverenitással az Északi-sark, vagy a környező Jeges-tenger felett. Az Északi-sarkvidék érdekessége az, hogy több országhoz is tartozik a területe, olyanokhoz, akik évtizedekkel vagy évszázadokkal ezelőtt is és napjainkban is nagyhatalmi státuszt töltenek be. Ilyen ország például Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok. Oroszország nyerhet a legtöbbet az Északi-sarkvidékhez való könnyebb

²³ Diomedé Islands, Britannica, (é.n.), Forrás: <https://www.britannica.com/place/Diomedé-Islands> Letöltve: 2024. március 7.

²⁴ ARCTIC Council (1996): *Declaration on the establishment of the Arctic Council*, Forrás: <https://oarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/bdc15f51-fb91-4e0d-9037-3e8618e7b98f/content> Letöltve: 2025. január 07.

²⁵ EURÓPAI Bizottság (2008): *Arctic Communication*, Forrás: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_08_726 Letöltve: 2025. január 07.

hozzáféréssel, de ezzel szemben célpontja is lehet a többi NATO-tag északi-sarki államnak. Az Északi-sarkvidéken Oroszország hatalmas földterülettel és erőforrás-potenciállal rendelkezik. Az orosz földrész Északi-sarkkörön túli része nagyjából India méretével egyezik meg, 3,1 millió km². Az Északi-sarkvidék adja az orosz földgáztermelés 91%-át, az ország feltárt földgázkészletének 80%-át, a tengerpart menti szénhidrogénkészleteinek 90%-át, valamint érclelőhelyeinek nagy részét.²⁶ Ez egyúttal olyan konfliktusforrást is jelent az északi partoknál, amelyet muszáj szabályozni, hogy békés úton történjen meg például egy-egy ásványkincs kitermelése a jég alól. A térségben megfigyelhető az egyre jobban fokozódó nemzetközi figyelem, amely a jég gyors és hirtelen olvadása miatt következett be. A globális klímaváltozás kihat az északi régióra is emiatt a jég gyorsan és fokozatosan olvad. A jég alatt rengeteg ásványkincs fog „felszínre kerülni”, amelyeket az érdekelt országok minél hamarabb és minél nagyobb mennyiségben szeretnének megszerezni. Ennek érdekében a sarkvidéki államok egyre nagyobb befolyáshoz juthatnak a térségben. Becslések szerint a jég körülbelül öt évtizeden belül teljesen elolvad, amely alatt rengeteg kőolaj, földgáz, metán, vasérc, arany, ezüst, platina válik hozzáférhetővé és ezáltal kiaknázható lesz a térség.

A klímaváltozás következtében egyre többen igyekeznek meghódítani az északi vizeket. A kereskedelmi hajók szállítási útvonala is lerövidül, ha az Északnyugati- vagy az Északkeleti-átjárót használják a szállítások lebonyolításához. Azonban ezek a tengeri útvonalak még ma is rengeteg kockázatot rejtenek. Az északi jeges térségben a hajózás csak a parthoz viszonylag közeli területeken volt lehetséges, ott is csak jelentős nehézségek árán, ezért a kialakult útvonalak, az Északkeleti-, Északnyugati-átjáró a tengerszorosok láncolatát jelenti (4. ábra).²⁷ A jelenleg hatályos szabályok szerint a nemzetközi hajózásra használt tengerszorosokon való áthaladás a tengerszorosokat alkotó vizek jogállását, valamint a tengerszorosokkal határos államoknak az említett vizek és a felette lévő légtér, a tengerfenék és altalaj feletti szuverenitás gyakorlását semmilyen egyéb szempontból nem érinti.²⁸ Megállapítható, hogy a technika fejlődésével és a jégtakaró szezonális visszahúzódásával az északi jeges térségben történő közlekedés egyre jobban meg fog élénkülni.

²⁶ VIGH Vivien (2020): *Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században*, Hadtudományi Szemle, 13. évf., 2. sz. p. 47–61.

²⁷ HUMPERT, Malte, RASPOŦNIK, Andreas (é.n.): *The Future of Arctic Shipping*, Forrás: www.thearcticinstitute.org Letöltve: 2023. november 10.

²⁸ CSATLÓS Erzsébet (2013): *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Akadémia Kiadó p. 67. ISBN: 9789630593540

4. ábra: Az Északi-sarkon meglévő hajózási útvonalak ²⁹

Az utóbbi négy évtizedben a felére csökkent az északi sarki jégtakaró nyári kiterjedése, és az előrejelzések szerint az olvadás nem fog később sem megállni. Vannak olyan előrejelzések is, amelyek azt mutatják, hogy pár éven belül teljesen elolvad a jég a nyári időszakban.³⁰ A felmelegedésnek köszönhetően a térség komoly gazdasági hasznot jelent, hiszen a jégtakaró alatt hatalmas nyersanyagkincs rejtőzik. 2016 nyarán a Crystal Serenity nevű cirkáló „turistahajó” átkelt a jégmentes Északnyugati-átjárón. Megállapítható, hogy a Jeges-tenger jelentősen felmelegedett, jégtakarója elvékonyodott és a kiterjedése csökkent. A tengerszint 1900 óta átlagosan 20–23 centimétert emelkedett, ami nagyban hozzájárul a partmenti áradásokhoz. Leginkább a grönlandi és az antarktiszi jég olvadása veszélyes. Ha mind elolvad, a tengerszint akár 70 méterrel is emelkedhet. 125 ezer éve a Föld a mostaninál nem sokkal volt melegebb, akkor a tengerszint 6–9 méterrel volt magasabb.³¹ Egy ekkora emelkedés elárasztaná a tengerparti városokat. A Jeges-tenger minden télen befagy, de nyáron egyes területei felolvadnak. A jég olvadásával és a hőmérséklet növekedésével egyenes arányban növekszik az Arktisz természeti, politikai és gazdasági szerepe is. Az olvadásban lévő jégtakaró a világ feltáratlan szénhidrogén-készleteinek negyedét rejtí és ez komoly biztonságpolitikai kihívást jelent a térségre nézve. Az olvadás hajózási és stratégiai

²⁹ Ábra forrása: <https://www.arctictoday.com/shipping-companies-snub-russian-arctic-route/> Letöltve: 2023. november 10.

³⁰ POLAR Discovery, Arctic: Location and Geography, Forrás: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/geography.html> Letöltve: 2023. november 10.

³¹ NATIONAL Geographic: Gyorsan zsugorodik a jégtakaró, NG magazin 124. o., 15. évf. 4. szám, 2017. április

szempontból is változásokat hoz majd, hiszen egy egészen új óceánt nyit meg, ami sokkal rövidebbé teszi az utat Ázsia és Európa között. Fontos problémaforrás az is, hogy a Jeges-tengerbe növekvő mennyiségű édesvíz áramlik. A tengeri jégtömbök olvadása során édesvíz kerül a sós tengervízbe, amely tengerszint emelkedéssel jár.³² Ahogy a sarkvidék tovább olvad, ezek az édesvíz áramlatok növekedni fognak.

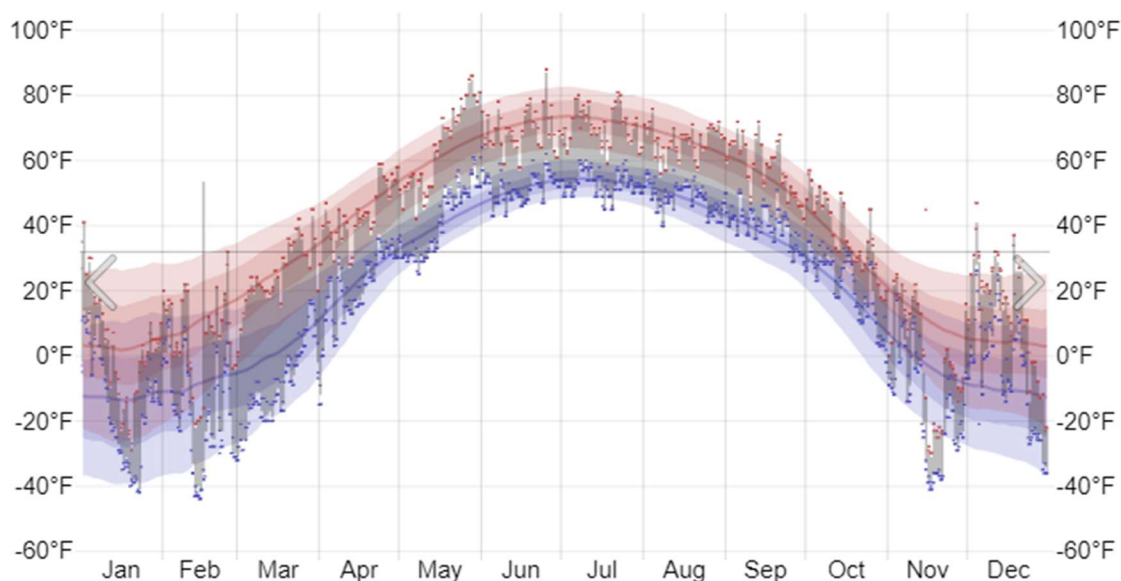
Az északi-sarkköri változások és az olvadó tengeri jég a világ más részeinek éghajlatára is hatással lesz az úgynevezett futóáramlások miatt, amelyek nagy sebességű, vízszintes légáramlási zónák és szerepük van a hőmérséklet szabályozásában. Nemcsak a globális hőmérsékleti csúcs, hanem a rendkívül kis mennyiségű tengeri jég és a tengerszint folyamatos emelkedése is egyedülálló jelenség a 21. században. A mediterrán térséget érinti leginkább a klímaváltozás, a globális felmelegedés, amely tengerszint emelkedéssel jár. Az ENSZ tudományos testülete (Intergovernmental Panel on Climate Change, Éghajlatváltozási Kormányközi Testület, IPCC) 2019. szeptemberi jelentésében³³ olvasható, hogy a klímaváltozásnak hatása van a tengerekre, és a jéggel borított területekre. Ezeknek a területeknek az olvadás miatt bekövetkezett helyzete még sosem volt ilyen aggasztó, mint most. Az IPCC 2050-ig terjedő előrejelzése³⁴ szerint 0.1–0.3 m-rel emelkedik a tengerszint, amely komoly hatással lesz a tengerparti területekre. A tengerszint jelenleg évi 3,6 milliméterrel emelkedik, ami több mint kétszerese az 1900 és 1990 közötti emelkedésnek.³⁵ Előrejelzések szerint megállapítható, hogy a felszíni hőmérséklet, vagyis a levegő éves átlaghőmérséklete tovább emelkedik az elkövetkezendő évek során, valamint a csapadék mennyisége is tovább fog növekedni a 21. században mindkét sarkvidéki pont körül. Ezt a tényt igazolja az alábbi két ábra is (5. és 6. ábra), amelyen jól látszik, hogy az elmúlt 10 évben, milyen mértékben emelkedett a hőmérséklet az Északi-sarkon.

³² PEARCE, Fred: *Arctic meltdown is a threat to humanity*, Forrás: <https://www.newscientist.com/article/mg20127011.500-arctic-meltdown-is-a-threat-to-humanity/> Letöltve: 2023. november 10.

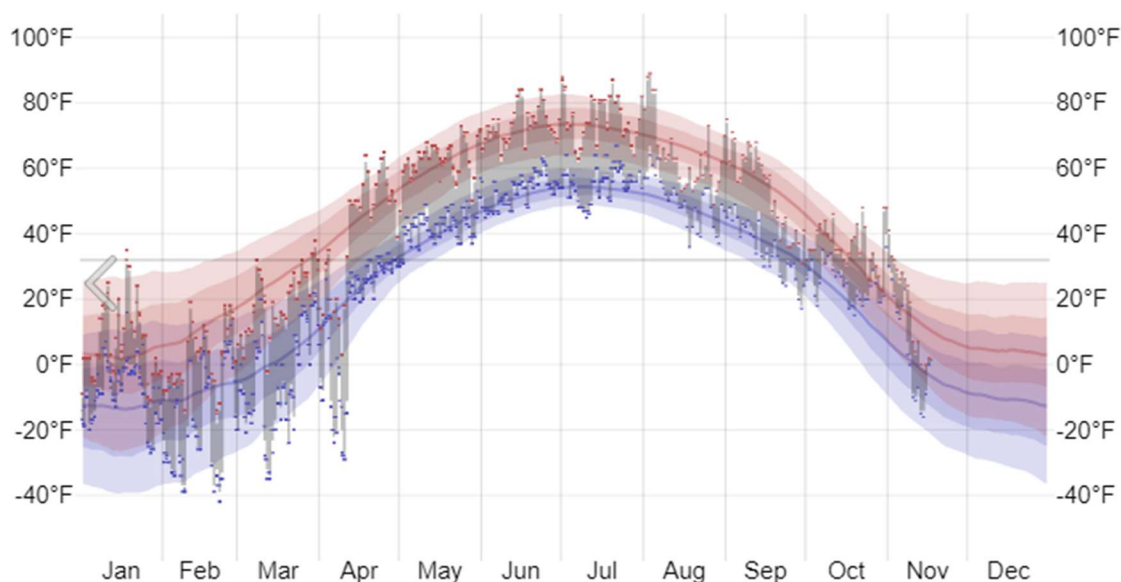
³³ IPCC Special Report, *Climate Change and Land* 2019. Forrás: <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/11/SRCCL-Full-Report-Compiled-191128.pdf> Letöltve: 2023. november 10.

³⁴ IPCC Special Report, *Climate Change and Land* 2019. Forrás: <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/11/SRCCL-Full-Report-Compiled-191128.pdf> Letöltve: 2023. november 10.

³⁵ MTI, WMO: *Idén is folytatódnak a szélsőséges időjárási jelenségek*. Forrás: <http://www.erdekesvilag.hu/iden-is-folytatodnak-a-szelsoseges-idojarasi-jelensegek/> Letöltve: 2023. november 10.

5. ábra: 2011-ben az éves hőmérséklet alakulása az Északi-sarkon ³⁶

6. ábra: 2021-ben az éves hőmérséklet alakulása az Északi-sarkon ³⁷

Szinte biztosra vehető, hogy az Északi-sarkvidék felmelegedése tovább folytatódik és a Föld más térségeihez viszonyítva ez a felmelegedés gyorsabb lesz, mint bárhol máshol a világon. Az eddigi felmelegedés üteméhez képest a további, akár kétszer olyan mértékben is bekövetkezhet, mint eddig megfigyelhető volt. Valószínűleg az emberi tényező a legnagyobb befolyásolója és a fő mozgatórugója ennek. A gleccserek globális visszahúzódása az 1990-es évek óta, valamint a sarkvidéki tengeri jégterület csökkenése 1979–1988 és 2010–2019 között a szeptemberi hónap folyamán körülbelül 40 %-kal csökkent és a márciusi hónapok folyamán

³⁶ Ábra forrása: <https://weatherspark.com/y/274/Average-Weather-in-North-Pole-Alaska-United-States-Year-Round#Figures-Temperature> Letöltve: 2023. november 10.

³⁷ Ábra forrása: <https://weatherspark.com/y/274/Average-Weather-in-North-Pole-Alaska-United-States-Year-Round#Figures-Temperature> Letöltve: 2023. november 10.

pedig 10%-kal.³⁸ Az IPCC 2021. évi jelentése³⁹ kapcsán megállapítható, hogy az Északi-sarkvidéken lesz a legmagasabb a hőmérséklet-emelkedés a leghidegebb napokban, a globális felmelegedés ütemével arányosan. A globális felmelegedés következtében a tengeri hőhullámok gyakorisága tovább növekszik, amely a víz melegedéséhez és a jég olvadásához vezet. Ez a melegedés különösen a trópusok körüli óceánok és az Északi-sarkvidék vizeinek a térségében fog megvalósulni. A fokozódó felmelegedés az előrejelzések szerint tovább erősíti a permafroszt olvadását, valamint a szezonális hótakaró, a szárazföldi jég és a sarkvidéki tengeri jég elvesztését. A permafroszt állandó fagyot vagy örökfagyot jelent és ezt a kifejezést olyan talajra használjuk, amely legalább két éven keresztül fagyott állapotban van. A folytonos örökfagyott talaj kialakulásához az szükséges, hogy a térség éves átlaghőmérséklete -5 °C alatt legyen. Kiterjedése függ a klíma változásaitól. A permafroszt vastagsága és kiterjedése a globális felmelegedés hatására egyre csökken. Az IPCC 2021. évi jelentésből kiderül, hogy 2050 előtt az Északi-sark valószínűleg egész szeptemberben gyakorlatilag tengeri jégmentes lesz, ezáltal biztonságosan hajózható, és gyakrabban fordul majd elő magasabb felmelegedési hőingadozás is.⁴⁰ A 21. század végére a Jeges-tenger a nyári időszakokban gyakorlatilag teljesen jégmentessé válik a Föld lakói által előidézett magas CO₂-kibocsátás következtében. A gleccserek tömege tovább fog csökkenni az elkövetkező évtizedekben, még akkor is, ha a globális hőmérséklet stabilizálódik, és a 21. század során a jégterület olvadása gyakorlatilag biztos a grönlandi jégtakaró és valószínűleg az antarktisi jégtakaró esetében is. Az északi sarkvidéki tengeri jégborítottsága mind az éves, mind pedig a nyári időszak végén 1850 óta nem mutatott ilyen alacsony vastagsági szintet.⁴¹ Az 1970-es évek vége óta a sarkvidéki tengeri jég területe és vastagsága nyáron és télen egyaránt csökkent, a tengeri jég fiatalabbá, vékonyabbá és dinamikusabbá vált. Nagyon valószínű, hogy a veszteség fő oka az ember tevékenységéből eredő és ahhoz kapcsolódó antropogén jelenség, amely elsősorban az üvegházhatású gázok növekedéséhez köthetően történt. Az északi-sarkvidéki tengeri jégterület éves minimum szintje 2050 előtt valószínűleg legalább

³⁸ IPCC Sixth Assessment Report, Climate Change 2021: *The Physical Science Basis*, Forrás: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf Letöltve: 2023. november 10.

³⁹ IPCC Sixth Assessment Report, Climate Change 2021: *The Physical Science Basis*, Forrás: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf Letöltve: 2023. november 10.

⁴⁰ IPCC Sixth Assessment Report, Climate Change 2021: *The Physical Science Basis*, Forrás: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf Letöltve: 2023. november 10.

⁴¹ IPCC Sixth Assessment Report, Climate Change 2021: *The Physical Science Basis*, Forrás: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf Letöltve: 2023. november 10.

egyszer 1 millió km² alá fog csökkenni. Ez gyakorlatilag tengeri jégmentes állapotot jelent, ami a 21. század végére a nyári időszakokban rendszeressé válik. A sarkvidéki nyári tengeri jég megközelítőleg lineárisan fog változni a globális felszíni hőmérséklettel, ami azt jelenti, hogy nincs fordulópont, és a megfigyelt vagy előre jelzett veszteségek visszafordíthatatlanok lesznek. Gyakorlatilag biztos, hogy a felszíni felmelegedés az Északi-sarkon továbbra is végbemegy, hasonlóan a Föld más térségeihez, mert ez lesz jellemző a 21. századi globális felmelegedésre. A poláris víz körforgásának felerősödése növelni fogja a csapadék átlagos mennyiségét, a csapadék intenzitása tovább erősödik, és inkább esős időszakok lesznek a jellemzők a térségre, nem pedig a havazás. A permafroszt felengedése, a szezonális hótakaró elvesztése és a gleccserek olvadása széles körben lesz jelen.

Megállapítható, hogy mind a grönlandi, mind az antarktiszi jégtakarók nagy tömeget veszítettek 1992 óta, és ebben az évszázadban ez a jégterjedelmi veszteség tovább fog erősödni. A tengerszint emelkedése és a partmenti áradások az előrejelzések szerint növekedni fognak az olyan területeken, amelyek alacsony partmenti területekkel rendelkeznek.⁴² Valószínűleg a szél átlagsebesség csökkenése az orosz sarkvidéki partoknál is bekövetkezik és az észak-amerikai sarkvidék északkeleti részén, ami szintén a fagyvesztéshez és olvadáshoz vezet e térségekben. A magasabb tengerszint hozzájárul az északi-sarkvidéki partmenti árvizekhez és a tengeri jégvesztés által előidézett magasabb partmenti erózió előre jelzett növekedéshez, főként azokban a régiókban, ahol jelentős a talajemelkedés. Ilyen például az Arktisz északkeleti része, Észak-Amerika és Grönland is. Az elkövetkezendő évek során a sarkvidéki tengeri jeget vékony, szezonális jég fogja felváltani, a korábbi tavaszi olvadással és késleltetett őszi fagyással.

Kijelenthető, hogy az északi régióban végbemenő éghajlatváltozás hatással van Európa térségére is. A tapasztalatokat a 2020. évi Copernicus jelentés⁴³ taglalja, miszerint a sarkvidéki területek az átlagnál gyorsabban melegednek, ez hatással vannak a földi légkörzésre. A poláris örvény⁴⁴ és a futóáramlás⁴⁵ alakította folyamatok mellett, hogy extrém hideg időjárási helyzeteket okozhatnak Észak-Amerikában és Európában is, melegebb

⁴² IPCC Sixth Assessment Report, Climate Change 2021: *The Physical Science Basis*, Forrás: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf Letöltve: 2023. november 10.

⁴³ COPERNICUS jelentés: *Copernicus: 2020 warmest year on record for Europe; globally, 2020 ties with 2016 for warmest year recorded*, Forrás: <https://climate.copernicus.eu/copernicus-2020-warmest-year-record-europe-globally-2020-ties-2016-warmest-year-recorded> Letöltve: 2023. november 10.

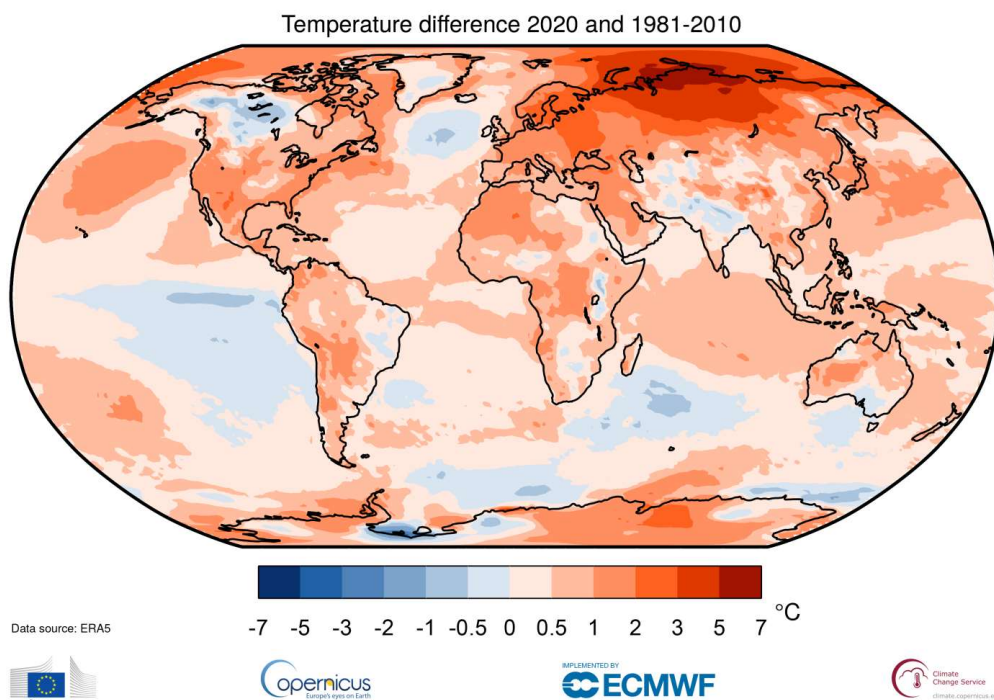
⁴⁴ A sarkvidéken a légkör magasabban részein lévő hatalmas forgó örvény.

⁴⁵ Egy erős és keskeny légáramlat, amely az atmoszféra felső rétegeiben, különösen a troposzféra magasabb szintjein és a sztratoszféra alsó részein áramlik. A futóáramlások kialakulásának egyik oka az egyenlítő és a sarkvidékek közötti hőmérséklet-különbség.

légtömegeket szállíthatnak északra, és tartósan egy terület felett tarthatják azt. A sarkvidék felmelegedésének hatása nem csak télen, hanem az északi félteke nyarán is jelentkezhet a közepes földrajzi szélességeken. Ilyenkor a futóáramlás kettészakad, és az egyik része északi, míg másik része déli irányba mozdul el, így tartóssá válhatnak például az extrém hőséggel járó időjárási helyzetek is.⁴⁶ Az Európa éghajlatáról szóló 2020-as Copernicus jelentés a 2020-as év főbb éghajlati trendjeiről és időjárási eseményeiről számol be, rámutatva az egyes változásokra és változékonyságra, illetve globális kontextusba helyezve az adatokat. A jelentés nem csupán Európára terjed ki, hanem az egész északi-sarki régiót is vizsgálja, amelynek a klímája jelentős szerepet játszik az európai kontinens éghajlatának alakításában. Az, hogy mennyire volt meleg az Északi-sarkvidék térsége 2020-ban, globális szinten is kulcsfontosságú éghajlati jelzésnek minősül. Az Északi-sarkon mérték 2020-ban a legnagyobb hőmérséklet eltérést az egész világon. 2,2 °C-kal haladta meg a hőmérséklet az 1981-től 2010-ig tartó időszak átlagértékeit, a globális 0,6 °C-kal szemben (7. ábra). Ez a hőmérsékletnövekedés egyértelműen beleillik abba a tendenciába, amely alapján az Északi-sarkvidék sokkal gyorsabban melegszik – legalább kétszer-háromszor olyan gyorsan – mint a világ többi térsége.⁴⁷

⁴⁶ TÓTH András (2023. január): *A Magyarországon extrém meleg, máshol szokatlanul hideg télnek köze lehet az Északi-sarkvidék felmelegedéséhez*, Forrás: <https://qubit.hu/2023/01/11/a-magyarorszagon-extrem-meleg-mashol-szokatlanul-hideg-telnek-koze-lehet-az-eszaki-sarkvidek-felmelegedesehez> Letöltve: 2023. november 28.

⁴⁷ COPERNICUS jelentés: *Copernicus: 2020 warmest year on record for Europe; globally, 2020 ties with 2016 for warmest year recorded*, Forrás: <https://climate.copernicus.eu/copernicus-2020-warmest-year-record-europe-globally-2020-ties-2016-warmest-year-recorded> Letöltve: 2023. november 10.

7. ábra: Hőmérséklet mutató⁴⁸

1.3 Földrajzi és természeti határok

Az Északi-sarkvidéknek mind szárazföldi, mind vízi határvonalai is vannak. Szárazföldi határvonalai közé tartozik az észak-amerikai, az európai és az ázsiai partvonala, amely nagyjából 16 000 km hosszúságú. Az Északi-sarkvidék területének nagy részét víz fedi, amelyeken szigetek találhatók. Ezeknek a szigeteknek a hovatartozása napjainkban már nem kérdés, a legutolsó vitatott sziget a Hans-sziget volt, de a dán és kanadai kormány sikeresen megállapodott 2022-ben a területről.⁴⁹ Ahogy korábban említettem, a vízfelület jelentős részét továbbra is jég borítja, bár ez csökkenőben van és időszakosan is változik. Fontos megemlíteni, hogy a jég összefüggő és tekintélyes kiterjedése ellenére az Északi-sarkvidék nem kezelhető jogi értelemben véve szárazföldként. Ezt a hatalmas vízzel borított területet a magyar terminológiában Jeges-tengerként ismerjük, azonban a nemzetközi szakirodalomban, ahogyan térképeken is olvasható (8. ábra), óceánként tartja számon és a kérdésben mérvadó Nemzetközi Hidrográfiai Intézet (International Hydrographic Organization) is óceánként tekint rá, angol nyelven az „Arctic Ocean” (Északi-sarki-óceán) nevet viseli.⁵⁰

⁴⁸ Ábra forrása: <https://climate.copernicus.eu/copernicus-2020-warmest-year-record-europe-globally-2020-ties-2016-warmest-year-recorded> Letöltve: 2023. november 10.

⁴⁹ STOBER, Eric: *Canada now has 'united front' against Putin in the Arctic*: Joly, Global News, 14 June 2022. Forrás: <https://globalnews.ca/news/8920172/melanie-joly-arctic-denmark-russia-vladimir-putin/> Letöltve: 2024. május 20.

⁵⁰ LATTMAN Tamás: *Olvadó jég, fagyossá váló viszonyok (Víták az Északi-sarkvidék körül)*. In: Nemzet és

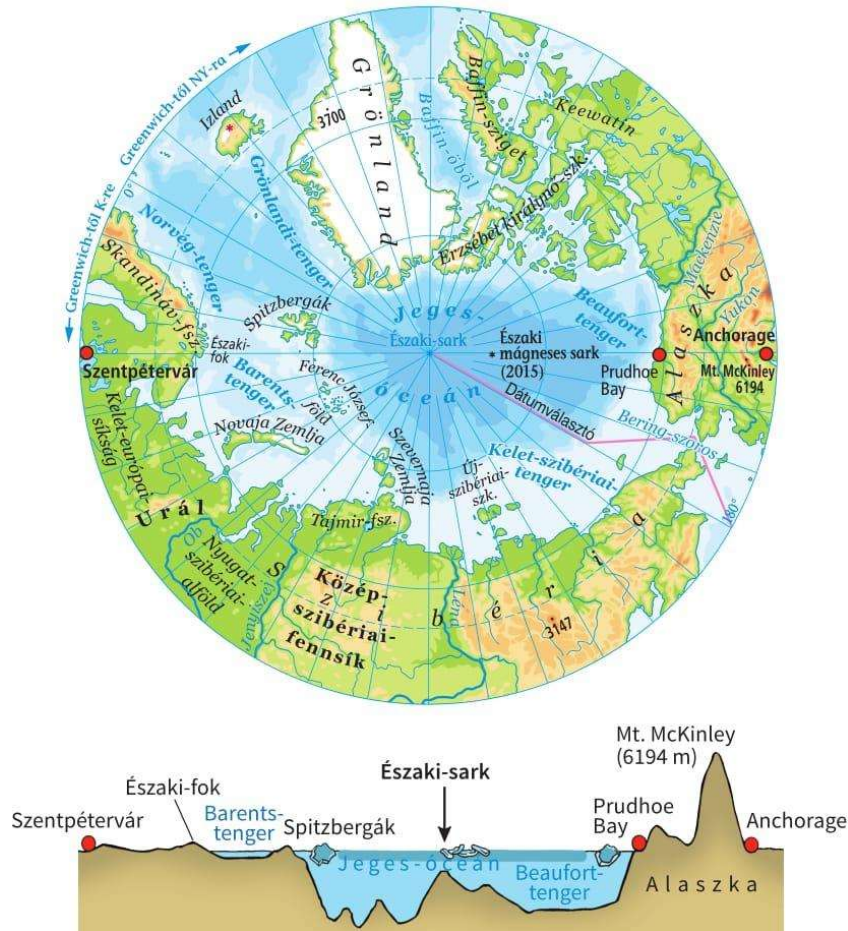
8. ábra: Az Északi-sarkvidék határvonalai ⁵¹

Az alábbi térképen (9. ábra) jól látható, hogy a Jeges-tenger mellett 5 nagyobb tenger van a térségben. Ezek a következők: Grönlandi-tenger, Norvég-tenger, Barents-tenger, Kelet-szibériai-tenger, Beaufort-tenger. Ezeken felül a Baffin-öböl és a már korábban részletesen említett Bering-szoros vízi területei határolják a sarkvidéket. Továbbá ebben a térségben megtalálható az északi-sarki szigetvilág, benne a Spitzbergákkal, a Ferenc József-földdel, a korábban említett Novaja Zemljával, amelynek területét hegyek és völgyek tagolják és ez a sziget az Ural-hegység folytatása a tengerben. Emellett Grönland is és az észak-amerikai szigetek is e térségben helyezkednek el. Az Északi-sarkot, a Föld legészakibb pontját meg kell különböztetni a mágneses északi sarktól.⁵²

Biztonság, I. évfolyam, 10. szám, 2008. p. 50.

⁵¹ Ábra forrása: <https://kids.britannica.com/students/article/Arctic-regions/272941> Letöltve: 2023. november 10.

⁵² WALSH, Martin: *Newcomers' Guide: North Pole vs South Pole Expeditions*, Forrás: <https://explorersweb.com/north-pole-south-pole-expeditions/> Letöltve: 2024. január 5.

9. ábra: Természeti határok az Északi-sarkvidéken ⁵³

A térség éghajlatát hűvös, rövid nyarak és hideg, hosszú telek jellemzik, az éghajlat változékony és nyáron, valamint télen szélsőséges napsugárzás is tapasztalható. A térség egyes részeit egész évben tengeri jég, gleccserjég vagy hó fedi. Mivel az Északi-sarkvidék térségét nagyrészt szárazfölddel körülvett óceán határolja, ezért a hideg éghajlatot mérsékli az óceán vize, ugyanis a hatalmas víztömeg és az áramlatok fűtő-hűtő hatása a nyári évszakban megakadályozza a partmenti területek túlzott felmelegedését. Ez a viszonylag melegebb víz a téli időszakban megakadályozza, hogy az Északi-sarkvidék az északi félteke leghidegebb helye legyen a Földön. Az Arktisz területén a téli hőmérséklet átlagosan fagypont alatt van, ez alól kivételt képez a Bering-tenger és a Norvég-tenger kisebb régiója, amelyek egész télen jégmentesek maradnak. Ezekben a térségekben nagyon kicsi az éves hőmérséklet-ingadozás, ugyanis a téli átlaghőmérséklet a tengervíz fagypontja (kb. $-2\text{ }^{\circ}\text{C}$) közelében vagy afölött ingadozik. Fagypont felett van a nyári átlaghőmérséklet is minden régióban, kivéve két régiót,

⁵³ Ábra forrása: https://nat2012.nkp.hu/tankonyv/foldrajz_7/lecke_04_007 Letöltve: 2024. január 5.

a középső sarkvidéki medencét, ahol a tengeri jég egész nyáron megmarad és Grönland belső területeit.⁵⁴

Az Arktisz éghajlati szempontból két fő típusra osztható. Az óceán közelében tengeri/óceáni éghajlat uralkodik. Skandináviában, Oroszország északi részein, Izlandon, valamint Alaszka partmenti részein a telek csapadékosak és viharosak, a csapadék és a hó mennyisége átlagosan évente 60 és 125 centiméter között mozog. A tengerparti régiókban a nyár általában felhős és hűvös és 10 °C körül mozog az átlaghőmérséklet. A kontinentális éghajlat az uralkodó az Északi-sarkvidék partoktól távol eső, belső területein. Ebben a régióban a nyári napok jellemzően naposabbak, szárazabb az időjárás és télen kevesebb hó esik. A téli időjárásnál a hőmérséklet jóval fagypont alatt van, például Szibéria egyes részein a januári átlaghőmérséklet –40 °C-nál is alacsonyabb. Nyáron felolvasztja a fagyott talaj felső rétegeit a hosszú napsütés és az átlaghőmérséklet 10 °C-ra emelkedik.⁵⁵

Az Arktisz éghajlatát tekintve a tengeri jég nagyon fontos szerepet tölt be, mivel csökkenti a hő átadását az óceánból a légkörbe és kevesebb napenergiát nyel el a felszínen, ezáltal olyan felületet biztosít, amelyen hó halmozódhat fel. Ez a hó felhalmozódás befolyásolja a napenergia visszaverődését és elnyelését. Ezt hívják albedó hatásnak.

Megállapítható, hogy az Északi-sarkvidék térsége a Föld többi pontjához képest jóval érzékenyebben reagál az éghajlatváltozásra és a globális felmelegedésre. Ebből következnek azok a tudományos elméletek, hogy a globális klímaváltozás jóval nagyobb mértékben lesz jelen az Arktisz térségében, mint bárhol máshol a Földön, ugyanis aggodalomra ad okot az egyre jobban zsugorodó jégtakaró és gleccserekben bekövetkező olvadás Alaszka vagy Grönland területein. Ez a globális felmelegedés kihatással lesz számos északi régióban élő állatfajra, délebbre kényszerülnek vándorolni, vagy a kihalás szélére fognak kerülni és a világ tengersizintjének jelentős növekedése is bekövetkezik, ha a tengeri jég és a gleccserek nagyobb mértékben olvadni kezdenek.

Az Arktisz növény és állatvilágáról elmondható, hogy igen változatos, ez köszönhető annak, hogy két fő zóna található meg a térségben. Északabbra hideg és kopár sarkvidéki övezet uralkodik, növényzetét tekintve ez a tundra térsége, délen pedig szubarktikus övezet van jelen. Az északi és a déli zónát az úgynevezett fahatár választja el egymástól, ami azt

⁵⁴ WELLER, Gunter (2000): *The weather and climate of the Arctic*, The Arctic; Environment, People, Policy, eds. Mark Nuttall & Terry V. Callaghan, London and New York: Taylor and Francis, p. 143–160.

⁵⁵ NATIONAL snow and ice data center: *ARCTIC weather and climate*, Forrás: <https://nsidc.org/learn/parts-cryosphere/arctic-weather-and-climate> Letöltve: 2024. május 20.

jelenti, hogy északon a cserjék és a törpenövények számítanak az elterjed fajoknak, míg a déli részen a fás fajok vannak többségben. A rövid tavaszi és nyári időszakban virágzik a sarkvidéki növényzet. A tundra növényvilágát tekintve minél északabbra haladunk annál ritkábban van jelen a fás növényzet. A cserjék és törpefák helyett megjelennek a fűfélék, mohák, zuzmók, sások és néhány virágos növény, majd ahol már a hóhatár kezdődik ott ezek a növények is egyre ritkábban fordulnak elő.⁵⁶ Állatvilágát tekintve a sarkvidéken nagyjából 20 állatfaj él, ide tartozik a jegesmedve, a karibu, a rénszarvas, a sarki róka, a jávorszarvas, a mókus, a farkas, a pézsmatulok és 6 vízi emlősfaj, például a fóka, a rozmár és a bálna. Ezeknek a fajoknak a többsége egész évben az északi-sarkvidéken van, viszont a tél és az egyre hidegebb időjárás beköszöntével az állatok délebbre húzódnak. Madárvilágát tekintve tavasszal vándormadarak érkeznek az északi térségbe.⁵⁷

1.4 Az Északi-sarkvidék felfedezése

Az Arktisz felfedezése más volt, mint a többi földrész meghódítása. Ez elsősorban a hidegnek és a szélsőséges időjárási viszonyoknak volt köszönhető. Ezeket a helyeket még a bátor utazók és felfedezők is elkerülték egy darabig. Az Arktiszon és az Antarktiszon (nincsenek települések, csak kutatóállomások) is gyéren találhatók az ember által lakott települések, ezért hódító háborúk sem voltak ebben a térségeken.

A 19. században a korai felfedezések szakasza után újból megnőtt az Északi-sarkvidék iránt az érdeklődés, mivel több expedíció is indult az Északkeleti-átjáró felkutatására. A szigetek az északi elhelyezkedésüknek és a hónapokig jégmentes vizeiknek köszönhetően a kutatóutak/expedíciók fő bázisává váltak. Adolf Erik Nordenskjöld, Fridtjof Nansen, Roald Amundsen, Floyd Bennett és Umberto Nobile is expedíciókat indított az északi térség felé. Magyar vonatkozásban először az osztrák-magyar északi-sarki expedíciót említeném meg, amelyre 1872–1874 között került sor. Az expedíció célja az Északkeleti-átjáró felfedezése lett volna a Tegetthoff gőzössel, ám a 24 fős csapat felfedezte a Ferenc József-földet. Az expedíciót Julius von Payer főhadnagy és Karl Weyprecht irányította, egyetlen magyar tagja Kepes Gyula hajóorvos volt. A költségek legnagyobb részét osztrák és magyar nemesek,

⁵⁶ PLANT and animal life: *Encyclopedia Britannica*, Forrás: <https://www.britannica.com/place/Arctic/Plant-and-animal-life> Letöltve: 2024. május 20.

⁵⁷ ARCTIC Animals & Wildlife: *Swoop Arctic* Forrás: www.swoop-arctic.com/travel/wildlife Letöltve: 2024. május 20.

arisztokraták finanszírozták.⁵⁸ Ebből az időből ered a norvég Svalbard névnél nálunk jóval ismertebb Spitzbergák vagyis a „Csúcsos-hegyek” elnevezés. A magyar geográfus Cholnoky Jenő 1910-ben fordult meg itt egy kutatóútja során. Ennek tiszteletére az ő nevét viseli ma egy hegycsúcs a Nordenskjöld-landon.⁵⁹

A 19. században számos expedíció indult az ismeretlen terület felderítése érdekében. Több híres sarkkutató, feltaláló, mérnök tett kísérletet arra, hogy ezt a korábban ismeretlen vidéket meghódítsa. Számos tengeri, légi és szárazföldi expedíció irányult a térségbe. Majdnem 100 éven keresztül hitték azt a felfedezők, hogy elérték az Északi-sark pontját, ám a későbbi mérések segítségével megállapították, hogy a legsikeresebb expedíció is „csak” 40 kilométerre közelítette meg a földrajzi pontot. A nagy áttörés 1926. május 9-én történt, amikor is egy légi expedíciónak köszönhetően a két amerikai felfedező Richard Byrd kapitány és navigátor, az expedíció vezetője, valamint Floyd Bennett, a repülőgép pilótája felszállt a Spitzbergákról. Céljuk az Északi-sark elérése volt, amit sikeresen teljesítettek, majd a pólus felett tizenhárom percig köröztek és visszatértek a Spitzbergákra. A két amerikai felfedezőt hazájukba visszatérve hősöknek kijáró tisztelettel fogadták.

Hamar kiderült, hogy a sarkkör feletti terület légi útvonala elég rövid, és ha a jég területe elkezd olvadni, akkor hajózható is lesz a térség. Ebből kiindulva az Északi-sarknak a katonai jelentősége fokozatosan növekedni fog. Ezt a felvetést az 1930-as években Amerika és Kanada már megtette, hogy az Északi-sarkvidéknek nagy a stratégiai jelentősége.

1924-ben felmerült egy légi északi-sarki expedíció elgondolása. Ennek következtében a norvég származású Roald Amundsen egy évvel később 1925-ben két hidroplánnal indult útnak az északi-sarkhoz, de csak a 87-ik szélességi fokig jutott el.⁶⁰ A sarkkutató Oslóban találkozott Umberto Nobilevel és a következő légi expedíciót már Nobile átalakított léghajójával hajtotta végre. A léghajó a Norge (11. ábra) nevet kapta, a fedélzetén 13 fő utazott és 1926. április 10-én szállt fel Rómából.⁶¹ Az expedíció vezetője Roald Amundsen volt, a léghajó kapitánya Umberto Nobile és a támogató forrás pedig Lincoln Ellsworth adta (10. ábra).

⁵⁸ EXPEDICIO.EU: *Oszták–magyar északi-sarki expedíció 1872-1874*, Forrás: <https://www.expedicio.eu/expedicio/expedicios-hoskor/17-osztrak-magyar-eszaki-sarki-expedicio-1872-1874> Letöltve: 2024. április 15.

⁵⁹ KLEIN Dávid: *Svalbard a „hideg part”*, A földgömb, A Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XXXV. évf. 312. szám, 2017. ápr., p. 31.

⁶⁰ HISTORY of Spitsbergen: *The race to the pole 3: Ny-Ålesund* Forrás: <https://www.spitsbergen-svalbard.com/spitsbergen-information/history/amundsen.html> Letöltve: 2024. január 15.

⁶¹ NAGY Miklós Mihály: *Amundsen és Nobile*. Természet Világa, 1996. 12. sz. 572–574. old.

1. ábra: Az 1926-os transzpoláris repülés tagjai
Balról jobbra: Riiser-Larsen, Amundsen, Ellsworth, Nobile⁶²

Így alakult ki a közös norvég, olasz és amerikai együttműködés az Északi-sark felfedezése érdekében. Leningrádon át repültek, majd a Spitzbergákon megálltak, ahol még három fő csatlakozott hozzájuk. Ezáltal a felfedező útjuk 1926. május 11-én indult el. Felszállás után 17 órával később elérték az Északi-sarkot és itt olasz, norvég és amerikai zászlót engedtek a jégre. További 29 óra múlva meglátták Alaszkát.⁶³ Megérkezésük után Amerika és Európa is ujjongva köszöntötte a felfedező hősöket. A diadal azonban sajnos mégsem volt teljes, mivel az amerikai Richard Byrd repülőgépével két nappal korábban érte el az Északi-sarkot, ráadásul Nobile, Amundsen és Ellsworth vitákba keveredtek egymással azon, hogy ki vezette az expedíciót és ki írja meg a beszámolót. Nobile és Amundsen viszonya a repülést követően megromlott, a két felfedező nem is békült ki már egymással. Kettejük neve utoljára akkor kapcsolódott össze, amikor Amundsen 1928. június 4-én repülővel indult el, hogy megmentse Nobilét, akinek Italia nevű léghajója lezuhant. Néhány héttel később Tromsø közelében, ami Norvégia egyik legnagyobb városa és az északi sarkkörön túl 400 km távolságra található, megtalálták a gép darabjait. Úgy tűnik Amundsen lezuhant, és vagy a katasztrófában, vagy kevéssel azután meghalt. Holttestét sosem találták meg.⁶⁴

⁶² Ábra forrása: <https://www.spitsbergen-svalbard.com/spitsbergen-information/history/amundsen.html> Letöltve: 2024. január 15.

⁶³ SZÜCS József: *Dráma a Sarkvidéken: Léghajótöröttek*, Forrás: https://amirolatortenelem.blog.hu/2016/02/25/drama_a_sarkvideken_leghajotorottek Letöltve: 2024. január 15.

⁶⁴ NAGY Miklós Mihály: *Egy tengeralattjáró-katasztrófa politikai földrajza*, Iskolakultúra 2001. 5. sz. p. 97–104., Forrás: http://real.mtak.hu/61086/1/EPA00011_iskolakultura_2001_05_097-104.pdf Letöltve: 2024. január 20.

11. ábra: A Norge léghajó⁶⁵

Umberto Nobile első expedíciója az Északi-sarkra a már említett Norge léghajóval indult. Az útjuk során teljesen ismeretlen környezetben repültek, fel nem térképezett területek felett. Olyan dolgokkal szembesültek az expedíció során, amelyekkel más, az akkori korban még nem, a sarkvidéki repülés megannyi problémájával, de sok fontos tapasztalatot szereztek a repülő eszközök jegesedése terén. Az útjuk igen veszélyes volt, sem az időjárás, sem a kor technikája nem volt kegyes hozzájuk, végül mégis elérték a céljukat. Légi úton valószínűleg először ők érték el az Északi-sarkot. 1928 áprilisára sikerült Nobilének elindítania második expedícióját a hárommotoros Italia léghajóval, amelynek a fedélzetén 16 fő tartózkodott, többek között tudósok, tengerészek és mérnökök. Olaszországból indultak és sok viszontagság után 1928. május 6-án érkeztek meg északra, a Király-szigetre. Viharok keresztettkék útjukat, a léghajó is megrongálódott, így a Király-szigetben létrehoztak egy különleges bázist a tényleges expedíció megvalósítására. Mivel Nobile több rövidebb utat is tervezett, ezért megérkezésük után elkezdtek a léghajó felkészítését az utazásokra. Több útra is vállalkoztak, melyek közül volt, amelyik mindösszesen 8 órán át tartott, de volt, amelyik 3 napig is eltartott. A kutatás célja az ismeretlen területek feltérképezése, repülési tapasztalatok gyűjtése és különféle kísérletek végzése volt. Nobile számára a végzetes út 1928. május 24-én vette kezdetét a 19 ezer köbméteres, hidrogéntöltésű, hárommotoros Italia léghajóval ismét sikeresen elérte az Északi-sarkot, a rossz időjárás miatt azonban nem tudott leszállni a

⁶⁵ Ábra forrása: <https://iho.hu/hirek/leghajotorottek-jegen-nobile-kudarca-amundsen-halala-130525> Letöltve: 2024. január 15.

léghajó, de leengedtek egy zászlót.⁶⁶ Sajnálatos módon a visszaúton feltámadt a szél és jegesedni kezdett a léghajó. A légsavarokra rakódott jég időnként levált, és a léghajónak csapódott, több helyen megrongálva azt. A szél egyre erősödött és erős havazás kezdődött. A ködben eltévedtek, a nehézkes és lassú jármű a szél és a havazás miatt megsérült és másnap (május 25-én) a jégnek ütközött. A léghajó kettétört, az egyik része hat emberrel elsodródott és eltűnt a jeges viharban, a lezuhantak közül kilencen maradtak életben, többen súlyos sérüléseket szenvedtek, köztük Nobile is. Egy jégtáblán rekedtek az expedíció életben maradt tagjai.

Nobile a könyvében⁶⁷ leírja, hogy szerencsések voltak, mert a léghajó törmelékei között találtak némi élelmet és használati tárgyakat. Sikerült egy sátrat is felállítaniuk, ebben helyezték el a sérülteket, ez jelentette az egyetlen menedéket a zord időjárásban. Találtak egy rádiót is, amit használható állapotba hoztak, ezzel tudtak segítséget kérni. Az élelmet és a felszerelést is elosztották egymás közt, majd kezdetét vette a nyomorúságos várakozás és éhezés időszaka.⁶⁸ A rádión rendszeresen leadták a segélykérő hívásokat, de nem tudták, hogy sikeres volt-e, mert sokáig nem érkezett rá válasz. Majd több hetes várakozás után megtalálták őket és kimenekítették az embereket a jég fogságából.

Roald Amundsen az egyik, ha nem a legismertebb és elismertebb sarkkutató volt, aki 1872. július 16-án született egy norvégiai kisvárosban. A sarkvidékek kutatásának kétségkívül egyik legnagyobb alakja volt. Fiatalkorában beiratkozott az orvosi egyetemre, de hamar rájött, hogy inkább a felfedezések, a hideg északi táj érdekli jobban. Első hajóútjára 1897-ben került sor, ahol egy belga hajó első tisztjeként érhetett el a Déli-sarkvidékre. Az expedíció hajója a kutatás közben a jégbe fagyott Graham-föld közelében, így rákényszerültek egy telet átvészelni a Déli-sarkvidéken. Az 1900-as évektől felfedezőútjai megsokasodtak. A világ akkor ismerte meg Amundsen nevét, amikor hét társával elindult az Északnyugati-átjáró felkutatására 1903-ban és a Bering-szoroson át kijutott a Csendes-óceánra 1906-ban. 3 évig tartott az utazás.⁶⁹ Az expedíciója bebizonyította, hogy az átjáró létezik és hajózható is a zord körülmények ellenére. A felfedezésnek köszönhetően Amundsenből nemzeti hős vált és hazaérkezésekor hősként ünnepelték. Ezután egy újabb célt tűzött ki maga elé, el akarta érni az Északi-sarkot. Azonban az indulás előtt értesült arról, hogy az amerikai Robert Peary

⁶⁶ SZÜCS József: *Léghajótörtek jégen, Nobile kudarca, Amundsen halála*, Forrás: <https://iho.hu/hirek/leghajotorottek-jegen-nobile-kudarca-amundsen-halala-130525> Letöltve: 2024. január 15.

⁶⁷ NOBILE, Umberto: *A pólus, életem kalandja* (1969) Gondolat Kiadó, Budapest ISBN: 9632811631

⁶⁸ NOBILE, Umberto: *A pólus, életem kalandja* (1969) Gondolat Kiadó, Budapest ISBN: 9632811631

⁶⁹ SZÜCS József: *Léghajótörtek jégen, Nobile kudarca, Amundsen halála*, Forrás: <https://iho.hu/hirek/leghajotorottek-jegen-nobile-kudarca-amundsen-halala-130525> Letöltve: 2024. január 15.

amerikai felfedező és Frederick Cook amerikai sarkkutató már elérte az északi pólust (1909 áprilisa), ezért Amundsen irányt váltott és a Déli-sark felé indult 1910 júniusában, hogy megelőzze a brit felfedezőutat. Az expedíciója sikeres volt és 1911. december 14-én elérték a Déli-sarkot. Hírnévre és sikerre tett szert és tudott ezzel a népszerűséggel bánni, mert megalapította a saját hajózási vállalkozását. Amerikai útja során Amundsen megismerkedett a repüléssel is, és meglátta benne a lehetőséget, hogy repülőgépen eljuthat a pólusokra is. Első tervei közt szerepelt, hogy legalább két géppel kell elrepülni a pólusig, majd ott le kell szállni és az egyik gépet ott kell hagyni. Így az otthagyt repülőgépből át lehet szivattyúzni az üzemanyagot a másik repülőgépben, így elérheti a pólusról Alaszkát.⁷⁰ A második expedíciót az Északi-sarkra 1925-ben hajtotta végre Amundsen az amerikai származású Lincoln Ellsworth segítségével, aki a repülőgépeket megvásárolta Amundsentől. A zord időjárásnak köszönhetően a köd és az üzemanyag fogyása miatt a gépeknek le kellett szállniuk a pólustól 250 kilométerre. 1918-ban ismételten megkísérelték a közös expedíciót Lincoln Ellsworth-el, egy Maud nevű hajóval indultak el az Északi-sark felé. Az expedíció 3 évig tartott, ezalatt háromszor töltötték a telet a térségben, és bár az Északi-sarkot nem sikerült megközelíteniük, végigjárták az Északkeleti-átjárót, a Jeges-tengerből a Bering-szoroson át a Csendes-óceánba vezető utat. Hajójuk végül a szibériai partoknál jégbe ékelődött.⁷¹ Az expedíció után a sarki repülés úttörőjeként tartották számon, ám újból sikertelenül próbálta meg a pólus elérését 1925-ben szintén Ellsworth társaságában. Két hidroplánnal indultak el Alaszkából az Arktisz felé, de 300 kilométerre a pólustól leszállásra kényszerültek. Ezek után a próbálkozások után következett a már említett sikeres expedíció, ahol Amundsen ugyancsak Ellsworth támogatásával és kiegészülve az olasz Umberto Nobilevel társult. A cél ismételten az Északi-sarkpont elérése volt. Itt már más koncepciót használtak. Ezúttal nem repülőgéppel, hanem nagyobb teherbírású, hosszabb ideig repülésre képes merev léghajón terveztek az északi pólus felett átrepülni, a Spitzbergától Alaszkáig.⁷² Az olasz építésű jármű Norge névre keresztelve léghajó Nobile kapitánysága alatt a svalbardi hangárig repült érintve Észak-Európa és a Szovjetunió légterét.

Lincoln Ellsworth 1880 májusában született Chicagóban. Mérnökként és felfedezőként tartják számon, hiszen Nobile-val és Amundsen-nel közösen jutottak el elsőként az Északi-sarkpontra. Több expedíciót is vezetett az Északi- és a Déli-sarkkörökre, de a legsikeresebb az

⁷⁰ SZÜCS József: *Léghajótörtek jégén, Nobile kudarca, Amundsen halála*, Forrás: <https://iho.hu/hirek/leghajotorottek-jegen-nobile-kudarca-amundsen-halala-130525> Letöltve: 2024. január 15.

⁷¹ MÚLT-KOR.HU: *Roald Amundsen*, Forrás: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=179> Letöltve: 2024. január 15.

⁷² MÚLT-KOR.HU: *Roald Amundsen*, Forrás: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=179> Letöltve: 2024. január 15.

északi-sarkkörön való átrepülés és zászlólehelyezés volt 1926 májusában. 1933 és 1939 között Ellsworth négy expedíciót is vezetett az Antarktiszra.⁷³ 1935. november 23-án Ellsworth felfedezte az Antarktiszon a róla elnevezett Ellsworth-hegységet, amikor is az Antarktiszon repült át a Dundee-szigetről a Ross-selfjégre. A repülése során elfogyott a repülőgépéből az üzemanyag, így kényszerleszállást hajtott végre a Richard Byrd által létrehozott Little America tábor közelében. A tábort 1928-ban hozta létre Byrd a Ross-selfjégen, azzal a céllal, hogy az Északi-sark meghódítása után segítségül lesz neki az Antarktisz meghódításához is.⁷⁴ Ebben a táborban előkészítette a felfedezőutat a Déli-sarkra. A leszállás után Ellsworth a meghibásodott rádió miatt nem tudta értesíteni a hatóságokat a kényszerleszállásról. Eltűntnek nyilvánították őket, majd egy brit kutatóhajót küldtek a keresésükre. Végül 1936. január 16-án megtalálták őket, majdnem két hónap után a Little America táborban. Az Ellsworth-földet, az Ellsworth-hegyet és az Ellsworth-tavat mind róla nevezték el.

Látva a terület fontosságát és az iránta érdeklődő kiemelt figyelmet, a térség felfedezéséből az akkori Szovjetunió sem akart kimaradni. A szovjet-orosz kormány 1917 után kezdett bekapcsolódni az akkor még részben ismeretlen Északi-sarkvidék feltárásába. Az Arktisz területén folytatott orosz kutatások egyszerre szolgáltak gazdasági, katonai és politikai érdekeket, amennyiben előkészítették az Északi-tengeri út rendszeres működtetését és segítették a Jeges-tenger és partvidékeinek katonai birtokbavételét.⁷⁵ Az 1920-as években a Szovjetunió hatalmas léghajóflotta építésébe kezdett, amely Umberto Nobile irányításával valósult meg. A két világháború közötti évtizedekben befejeződött a Szovjetunióhoz tartozó északi földrész felfedezése. Többek között szovjet felderítő expedíciók járták be a Kara-tengert, valamint jelentős előrelépést tettek a már említett Novaja Zemlja és a Szevernaja Zemlja feltárásában is. Ebben az időszakban katonaföldrajzi szempontok szerint megtörténik a fontos szigetek birtokbavétele is a térségben. Pl.: Vrangel-sziget, Herald-sziget, Ferenc József-föld szigetei. Az Északi-sarkvidéken a harmincas évek közepétől egyre gyakoribbak lettek az orosz kutatóutak is.

⁷³ SOUTH-POLE.COM: *Lincoln Ellsworth*, Forrás: <https://www.south-pole.com/p0000110.htm> Letöltve: 2024. január 25.

⁷⁴ SOUTH-POLE.COM: *Lincoln Ellsworth*, Forrás: <https://www.south-pole.com/p0000110.htm> Letöltve: 2024. január 25.

⁷⁵ NAGY Miklós Mihály: *Egy tengeralattjáró-katasztrófa politikai földrajza*, Iskolakultúra 2001/5 p. 97-104., Forrás: http://real.mtak.hu/61086/1/EPA00011_iskolakultura_2001_05_097-104.pdf Letöltve: 2024. január 20.

1.5 Az Északi-sarkvidék hajózási útvonalai

A 20. század végére geopolitikailag feledésbe merült az Északi-sark térsége, viszont a 21. század elején bekövetkezett nagymértékű globális felmelegedés okozta klímaváltozás, és a feltárt ásványkincsek lelőhelyek miatt geopolitikai és geostratégiai verseny indult meg a térség iránt. Az északi jégsapka fokozatosan olvad, emiatt a hajózási útvonalak megnyílhatnak a térségben, valamint az arktiszi kontinentális talapzatban található szénhidrogének és egyéb ásványkincsek új fejezetet nyitnak a régió történetében.

A klímaváltozás következtében egyre többen igyekeznek meghódítani az északi vizeket. A kereskedelmi hajók szállítási útvonala is lerövidül, ha az Északnyugati- vagy az Északkeleti-átjárót használják a szállítás lebonyolítása érdekében. Azonban ezek a tengeri útvonalak még ma is rengeteg kockázatot rejtnek.

1.5.1 Az Északnyugati-átjáró

Az Északnyugati-átjáró 5 780 kilométer hosszú tengeri útvonal Kanada északi partjai mentén a Jeges-tengeren, amely összeköti az Atlanti-óceánt és a Csendes-óceánt. (12. ábra) Nyugatról kelet felé indulva az átjáró áthalad a Bering-szoroson, a Csukcs-tengeren, a Beaufort-tengeren és az Arktisz-szigetcsoporthoz közlő vizeken. Több különböző útvonalat használnak, köztük a McClure-szorost, a Dease-szorost és a Prince of Wales-szorost, de nagyobb hajók számára nem mind hajózható.⁷⁶ A szigetcsoporthoz elhagyva az átjáró a Baffin-öblön és a Davis-szoroson keresztül éri el az Atlanti-óceánt. Az Északnyugati-átjáró jogi értelemben egy nagy szoros, amely két nyílt tengeri területet köt össze: az Atlanti- és a Csendes-óceánt. Az Északnyugati-átjáró az elmúlt években gyakrabban vált jégmentessé és nyitott utat a hajók számára.⁷⁷ Ennek oka a sarkvidék felmelegedése, amelynek következtében a jégpáncél nyáron gyakran visszahúzódik. Az első olyan eset, amikor az átjáró használatát akadályozó tengeri jég nagy része elolvadt, és így felszabadult az útvonal a hajók számára, 2016 nyarán következett be.

⁷⁶ PHARAND, Donat (1980): *The Northwest Passage in International Law*. Canadian Yearbook of International Law/Annuaire Canadien De Droit International, 17, 99-133. doi:10.1017/S0069005800001454

⁷⁷ VIGH Vivien (2020): *Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században*, Hadtudományi Szemle, 13. évf. 2. szám, p. 54. doi: 10.32563/hsz.2020.2.5

12. ábra: Az Északnyugati-átjáró útvonala⁷⁸

1.5.2 Az Északkeleti-átjáró

Az Északkeleti-átjáró az Atlanti-óceánt és a Csendes-óceánt köti össze Oroszország szibériai partjai mentén. Az északi tengeri útvonal után sok évszázadon keresztül kutattak, főleg gazdasági okok miatt. Az útvonal jó része sarkvidéki vizeken vezet, és bizonyos részei évente csak két hónapig mentesek a jégpáncéltól. 1525-ben az Orosz Birodalom megbízásából kezdték el az Északkeleti-átjáró utáni kutatást, amelyet számos nemzet hajósai követtek, végül 1648-ban sikerült bizonyítani a létezését. Az átjárót más észak- és nyugat-európai országok – Anglia, Hollandia, Dánia, Norvégia – hajósai is kutatták, akik Kína és India felé kerestek új, reményeik szerint a délinél rövidebb tengeri utat. Bár ezek a korai expedíciók nem találták meg az átjárót, számos felfedezéshez vezettek. A dán születésű Vitus Jonassen Bering a Kamcsatka-félszigetről indult észak felé Szent Gábor nevű hajóján és felfedezte a ma nevét viselő tengersizorost. Ezeken az expedíciókon elkészítették az útvonal részletes térképét is. Az útvonal első teljes megtétele a svéd Adolf Erik Nordenskiöld⁷⁹ nevéhez fűződik, aki 1878 és 1879 között járt a térségben.

Az útvonal Murmanszknál kezdődik, a Bering-tengeren fut keresztül, északon megkerüli az Novaja Zemlját, majd a Kara-tengeren folytatja az útját az Északi-föld után. A

⁷⁸ Ábra forrása: <https://arcticportal.org/ap-library/news/343-northwest-passage> Letöltve: 2023. november 10.

⁷⁹ Adolf Erik Nordenskiöld, (Helsingfors [ma Helsinki], Finn Nagyhercegség, 1832. november 18. – Dalby, 1901. augusztus 12.) finnországi svéd sarkkutató, geológus, mineralógus.

Vilkickij-szoroson át kijut a Laptyev-tengerre, ahol két ágra szakad. A déli ág a Dimitrij Laptyev-szoroson, az északi ág pedig a Szannyikov-szoroson keresztülhalad tovább és éri el a Kelet-szibériai-tengert, ahol ismét kettéválik az út, és a parthoz legközelebbi ága a Wrangel-sziget déli részénél halad tovább, és a Bering-szoroson keresztül éri el a Csukcs-tengert.

13. ábra: Az Északkeleti – és Északnyugati – átjáró⁸⁰

Az öt tenger közül (Bering-tenger, Kara-tenger, Laptyev-tenger, Kelet-szibériai-tenger, Csukcs-tenger) négyhez jelentős kontinentális talapzat tartozik, elméletileg mindegyik alkalmas a felszíni hajózásra, de a jégtakaró vastagsága eltérő. A jeges-tengeri útvonal jelenleg évente már mintegy négy hónapig vehető igénybe a globális felmelegedés hatására

⁸⁰ Ábra forrása: <https://www.bbc.com/news/science-environment-37286750> Letöltve: 2023. november 10.

elolvadt jégpáncélnak köszönhetően. Az útvonalon azonban egyelőre hiányos a hajózási infrastruktúra, a kikötők fejlesztése szükségessé válik.⁸¹

Ebből is látszik, hogy az északi partoknál veszélyes és nem mindennapi körülmények között lehet hajózni, azonban sokkal rövidebb lenne, ha a Szezei-csatorna megkerülésével érnék el a hajók az úti céljukat. A rövidülési idő miatt új hajózási útvonalak alakulhatnak ki az északi-sarki jég olvadása miatt. Ennek következtében a szállítási útvonal lerövidül, és a szállítás ideje lecsökken. 2018 szeptemberében több száz hajó szelte át a Jeges-tengert, amikor a sarki jég éves minimumszintre zsugorodott. Jelenleg a Malaka-szoroson és a Szezei-csatornán keresztül átlagosan 35 napot vesz igénybe az út Ázsiából Európába, az északi-sarki útvonalon viszont átlagosan 22 napig tartana.⁸² A célállomástól függően az északi útvonallal 1–2 hetet nyerhetne az Ázsiából Európába irányuló tengeri kereskedelem, jelenleg azonban így is költségesebb a jeges út, nemcsak a jégtörők alkalmazása miatt, hanem mert a Jeges-tenger csak kisebb hajók számára járható, mint amekkorák a Szezei-csatornán átférnek. A Jeges-tenger mélyebb, mint a Malaka-szoros, vagy a Szezei-csatorna, ezáltal, ha biztonságosan hajózhatók lesznek, ezeken az útvonalakon nagyobb teherbírású hajók is közlekedhetnek majd. Mellesleg az útvonal biztonsági szempontból is megfelelőbb, mert nem kell kalóztámadástól tartani a térségben, a zord időjárási viszonyok miatt.

1.5.3 Arktikus híd útvonal

Az Arktikus híd útvonal Murmanszk vagy a norvég Narvik városát köti össze a kanadai Churchill kikötővel. Láthatjuk a 28. ábrán, hogy a két kontinens közötti leggyorsabb kereskedelmi útvonal ez, amelyet nem csupán földgáz és kőolaj szállítására, hanem leggyakrabban gabonaszállításra használnak. Ez az útvonal, ellentétben a többi útvonallal, egy bilaterális kezdeményezés gondolatára merült fel. Az útvonal először 1992-ben jelölték ki, amikor az akkori orosz elnök Borisz Jelcin és Kanada korábbi miniszterelnöke, Brian Mulroney egy megállapodási szerződést írtak alá országaik északi-sarki területeinek fejlesztéséről. Az addig elkészült megvalósíthatósági tanulmányok az orosz politikai átmenet következtében a kilencvenes években a projekt elhalasztását jelentették. Bár az új kereskedelmi útvonalak elég prosperálók a jövőt tekintve, de a hatalmas hajóforgalom még több szén-dioxid felszabadulásával jár, ami még jobban hozzájárul a már-már

⁸¹ SZILVÁSI Simon (2018): *The Geopolitical Rivalry for Navigable Sea Routes in the Arctic*, KKI Policy Brief Series of the Institute for Foreign Affairs and Trade Publisher: Institute for Foreign Affairs and Trade Budapest

⁸² FÁBIÁN Emese: *Jéolvadás az északi-sarkvidéken: így változtatja meg a hajózási útvonalakat*. Forrás: <http://ecolounge.hu/nagyvilag/jegolvadas-az-eszaki-sarkvideken-igy-valtoztatja-meg-a-hajozasi-utvonalkat> Letöltve: 2024. június 26.

visszafordíthatatlan globális felmelegedéshez. Azonban ez a kezdeményezés számos akadályba ütközik a zord időjárás miatt. Az útvonal csak pár hónapig alkalmas a hajózásra, ugyanis csupán 5 hónap áll rendelkezésre a szállítmányozás lebonyolítására, mert ekkor válik a víz teljesen jégmentessé.⁸³ Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a kezdeményezés megvalósításának intenzitása Oroszország és Kanada között alábbhagyott. Egyik állam sem törekszik a kikötők és az útvonal fejlesztésére, nem készülnek új stratégiák sem erre vonatkozóan.

14. ábra: Az Északi-sarkvidéken átívelő hajózási útvonalak⁸⁴

Jelmagyarázat: sárga= Sarkvidéki útvonal (Arktikus híd), zöld= Északkeleti-átjáró, rózsaszín= Északnyugati-átjáró, lila= Transzpolaris tengeri útvonal, világoskék= átlagos februári jégmérték, fehér= átlagos szeptemberi jégmérték

⁸³ SZILVÁSI Simon (2020): *Az Északi- sarki régió hajózási útvonalainak értékelése biztonságpolitikai szempontból*, p. 23. Diplomamunka, Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi Tanszék

⁸⁴ Ábra forrása: <https://transportgeography.org/contents/chapter1/transportation-and-space/polar-shipping-routes/>
Letöltve: 2024. június 26.

1.5.4 Transzpoláris tengeri útvonal

A Transzpoláris útvonalat a kínaiak 2018-ban az Arktiszi Stratégiájukban elsőként említették meg. Ez a szezonális jellegű útvonal gyakorlatilag teljesen átszelné a Jeges-tenger központi részét, ezzel a legrövidebb kapcsolódást kijelölve a Csendes-óceán és az Atlanti-óceán között. Ez az útvonal a sarki Selyemút része, amellyel az orosz vizeket szeretnék elkerülni, de egyelőre a kínaiaknak várniuk kell, amíg teljesen hajózhatóvá válik, amit egyes tudósok 2040–2050 környékére jósolnak a jégolvadási folyamatok elemzése alapján.⁸⁵ Ez az útvonal napokkal rövidítené le a jelenlegi Ázsiából Európába jutó hajók menetidejét, ami jelentős költségcsökkenéssel járna.

A transzpoláris hajózási lehetőség egy körülbelül 3 889 km hosszúságú útvonal, amely a már említett másik három lehetséges útvonal közül a legrövidebb lenne.⁸⁶ Azonban a térségben állandóan változó jégviszonyok miatt a transzpoláris útvonal nem egy fix érintési pontokkal rendelkező úton haladna, hanem az éppen adott jégviszonyokat figyelembe véve. Ezért több nyomvonal is lehetséges, ugyanis az időjárási viszonyokhoz kell alkalmazkodniuk a hajózóknak.

A transzpoláris útvonal esetében nem partvonal közeli útról van szó, mint az Északnyugati – vagy az Északkeleti-átjáró esetén, ezért nemzetközi tengerjogi szempontból nem számít beltengernek, mivel az útvonal nemzetközi vizeken halad át az ENSZ Tengerjogi Konvenciója szerint.⁸⁷ Ez nagymértékben megkönnyíti a jövőbeni esetleges hajóforgalom lebonyolítását, mivel nem kell külön engedélyeket beszerezni, illetve a partmenti országoknak az áthaladás jogán szedett költségeket fizetni. Az útvonal nagy része mélytengeri terület, emiatt a legnagyobb típusú konténerszállító hajók számára is ideális útvonalként szolgálhat.

Következtetések

Az Északi-sarkvidék térsége kulcsfontosságú szerepet játszik a mai geopolitikai gondolkodásban. Ez a feltevés abból adódik, hogy hol helyezkedik el a Földön a területe és, hogy mely országok vannak jelen a térségben. Megállapítható, hogy az Arktisz a Föld egyik legdinamikusabban változó és legnagyobb geopolitikai figyelmet kapó régiója lett az elmúlt évek során, amely térség a globális felmelegedés hatására jelentős átalakulásokon megy

⁸⁵ SZILVÁSI Simon (2020): *Az Északi- sarki régió hajózási útvonalainak értékelése biztonságpolitikai szempontból*, p. 20. Diplomamunka, Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi Tanszék

⁸⁶ SZILVÁSI Simon (2020) i. m. p. 20.

⁸⁷ SZILVÁSI Simon (2020) i. m. p. 21.

keresztül. A sarkvidéki terület folyamatosan bővülő gazdasági és stratégiai lehetőségeket kínál az érintett országok számára, ugyanakkor számos kihívással és konfliktussal is szembesülhetnek az északi államok a térség miatt. Bizonyított tény, hogy az Északi-sarkvidék gazdag természeti erőforrásokban, amelyek kitermelése a jövőben egyre inkább központi szerephez juttatja a térséget. A terület olaj- és földgázkészletei, valamint az egyéb ásványkincsek, mint a ritkaföldfémek, az ipari fejlődés és a globális energiaigények szempontjából kulcsfontosságú szerepet tölthetnek be. Az éghajlat felmelegedése miatt a tengeri jég olvadása lassú, de bekövetkező folyamat, mely miatt egyre könnyebbé válik majd a hozzáférés az erőforrásokhoz. Egyes előrejelzések arról számolnak be, hogy az évszázad közepére jelentős gazdasági lehetőségeket kínálhatnak az északi államok számára ezek az erőforrások.

Az északi-térség iránt már az 1900-as évek elején is megindult a verseny több nemzet között. Felkeltette a kutatók érdeklődését ez a rideg és kietlen táj. Emiatt számos nemzet kutatócsoportokat küldött a Jeges-tenger felé, arra számítva, hogy egy rövidebb utat fognak találni Ázsia és Európa között. A megindult hajózás bebizonyította, hogy a térség számos kihívást rejt magában, főleg a jég kiterjedése miatt és a szigeteken fellelhető vadállomány is veszélyt jelent a kutatókra. Egy rövidebb időszakra felhagytak az expedíciókkal a felfedező hajósok, ám a hidegháború eseményeit figyelemmel kísérve bebizonyosodott, hogy az Arktisz térsége értékes.

Mára a térség államai közötti együttműködés felértékelődni látszik. Fontosnak tartják az érintett északi államok, hogy a térséget a lehető legkíméletesebben és környezetkímélően hasznosítsák az elkövetkező évek során. Ugyanis figyelni kell az Északi-sarkkörön belül élő népekre is és az ő érdekeiket is figyelembe kell venni. Ezért szükséges a térségre vonatkozóan egy közös szabályzási rendszert kialakítani, amely nagy szerepet játszhatna abban, hogy a terület biztonsága a későbbiek során stabil maradjon. Azonban a térségben jelen lévő országokról elmondható, hogy nem minden állam ért egyet Oroszország ambícióival. Az orosz arktiszi rész nagysága egyedülálló a többi államhoz képest és a területtel kapcsolatos elképzelései is a saját gazdasági érdekeit erősítenék.

Megállapítható, hogy a sarkvidéken súlyos mértékben megy végbe a klímaváltozás és ezzel összefüggően a felmelegedés is bekövetkezik. Emiatt egy igen értékes területről beszélhetünk, mivel mint említettem rengeteg ásványkincs található a jelenlegi kiterjedtségű jég alatt, amely hamarosan kitermelhető lesz, és a hajózási útvonalak elérhetősége is még nagyobb szerephez juttatja ezt a régiót. Az IPCC által közzétett rendszeres jelentéseiből jól

látszik, hogy az Arktisz térsége menyire érzékenyen érintett a klímaváltozás miatt. Az IPCC legutóbbi (2023. március) klímajelentésében részletezi, hogy az Északi-sarkvidék különös figyelmet fog kapni, mivel ebben a régióban megy végbe szinte leggyorsabban a felmelegedés, ezáltal rohamosan változik a jeges területeknek az eloszlása, és az itt megfigyelhető változások súlyos következményekkel járnak a térség ökoszisztémájára vonatkozóan. Az IPCC jelentések értelmében az Északi-sarkvidék felmelegedése sokkal gyorsabb ütemben zajlik, mint a Föld többi területein megfigyelhető klímaváltozás. Az átlagos hőmérséklet emelkedése itt körülbelül kétszer gyorsabb, mint a globális átlag. Ezt a jelenséget szokták „sarkvidéki amplifikációnak” (polar amplification) nevezni. Ugyanis a felmelegedés miatt bekövetkezett jégvesztés és az ennek hatására kialakuló csökkent fényvisszaverő képesség (albedó) következményeként a tenger több hőenergiát nyel el, ami tovább olvasztja a már eleve redukálódott jégtakarót. Az elmúlt évtizedekben az Északi-sarkvidék régiója különösen érzékenyen reagált a globális felmelegedésre, amit az IPCC korábbi jelentésében is olvashatunk. A sarkvidéki permafroszt olvadása is felgyorsult, ami a terület talajának stabilitását és a globális szén-dioxid-kibocsátást is veszélyezteti. A permafroszt olvadásával fosszilis szénhidrogének és metán szabadul fel, amely tovább súlyosbíthatja a térségben végbemenő globális felmelegedést.

A globális felmelegedés következtében a jégviszonyok az utóbbi évtizedekben jelentősen enyhültek, és az Északi-sarkvidéki tengerek nagy része évente hosszabb időszakokon át hajózhatóvá vált. A hajózási szezon hossza az 1990-es évekhez képest jelentősen megnövekedett, és a becslések szerint a 21. század közepére az Északi-sarkvidéken végbemenő hajózási időszak a nyári hónapokban lehetséges lesz, mivel szinte teljesen jégmentessé fog válni a térség.

Az Északi-sarkvidék térségének a megváltozása nem csupán a környező északi országokra lesz hatással, hanem kihat a változás délebbre is, amely minket, mint európaiakat érinteni fog. Az Északi-sarkvidéki Tanácsban három olyan európai ország is jelen van, akik megfigyelői státusszal rendelkeznek és a Mediterráneum térségében is nagy befolyással bírnak. Ezek az országok Franciaország, Spanyolország és Olaszország. Közös bennük, hogy a Földközi-tenger partjai mentén helyezkednek el, és a jelenlegi Ázsiát Európával összekötő hajózási útvonal a partjaik mentén halad el. Ennek a három országnak mindig is a középpontjában helyezkedett el a tengeri kereskedelem, gazdasági érdekeik vannak a tengeri szállítmányozásban. A kikötők használata jelentős bevételforrást jelent az országok gazdaságának. A forgalmas kikötők a regionális elosztó központok közelében helyezkednek

el, és számos közlekedési összeköttetés elosztó központjaként működnek. Bár az Egyesült Királyság kikötői magántulajdonban vannak, a kontinentális Európában a legtöbb kikötő állami tulajdonban van. Például a Marseille-i kikötő, amely Franciaország legnagyobb tengeri kikötője. Ez az 5. legnagyobb Európában, és a 41-ik a világon. A kikötő évente mintegy 82 millió tonna rakományt kezel.⁸⁸ Az északi régióban végbemenő éghajlatváltozás hatással van Európa térségére is. A 2020-as Copernicus jelentésből⁸⁹ kiderül, hogy a sarkvidéki területek az átlagnál gyorsabban melegednek, és hatással vannak a földi légkörzésre.

A felmelegedés következtében az Északi-sarkvidéken új területek nyíltak meg a hajózás előtt az eddig jéggel borított területeken. Mivel a hajózás számít a teherszállítás legolcsóbb formájának, ezért a világ kereskedelmének 90 százaléka még mindig vízi úton történik. Ezek az újonnan megnyíló útvonalak a globális kereskedelemben játszhatnak kiemelt szerepet. Kína éppen ezért igyekszik részt venni a régió ügyeiben, és vezető szerepet kialakítani a térséget érintő szabályalkotásban, mivel így lehetősége nyílik, mint feltörekvő nagyhatalomnak, hogy részt vegyen benne, és ne csak az eddigi szabályalkotó nagyhatalmak alakítsák azt ki.⁹⁰

⁸⁸ MOVERDB.com: *Top 49 legnagyobb és legforgalmasabb konténerkikötők 2023-ban*, Forrás: <https://moverdb.com/hu/top-49-container-portok/> Letöltve: 2024. július 10.

⁸⁹ COPERNICUS jelentés: *Copernicus: 2020 warmest year on record for Europe; globally, 2020 ties with 2016 for warmest year recorded*, Forrás: <https://climate.copernicus.eu/copernicus-2020-warmest-year-record-europe-globally-2020-ties-2016-warmest-year-recorded> Letöltve: 2023. november 10.

⁹⁰ ZOLTAI Alexandra (2018): *Selyemút az Északi-sarkon*, Forrás: <http://www.geopolitika.hu/hu/2018/06/27/selyemut-az-eszaki-sarkon/> Letöltve: 2024. április 1.

2. Fejezet: Az Északi-sarkvidék geopolitikai szerepe

Az Északi-sarkvidék történetében a régió korszakonként más-más geopolitikai tényezők miatt vált jelentőssé. A klasszikus és a kritikai geopolitikai elméletek jelen voltak és vannak a térségben. Az Északi-sark térségére egyre nagyobb nemzetközi figyelem helyeződött az utóbbi években. Mára már ez a figyelem nem csökkent, hanem tovább nőtt, mivel a jég olvadása az északi területen megállíthatatlan, összefügg az erősödő klímaváltozással. Nagyhatalmak vannak jelen a térségben, akik évek óta arra törekednek, hogy ha kiaknázható lesz a terület alatt rejlő jelentős ásványkincs, minél előbb tudjanak reagálni a kitermelésre és a saját területük megvédésére.

Az Északi-sark területe már a hidegháború időszakában felértékelődött a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok számára, mivel a Bering-tenger mentén 82 kilométer a távolság a két ország között. A régióra kiterjedő hidegháborúban (és napjainkban is) az Északi-sarki-óceán választotta el, és egyúttal össze is kötötte az Amerikai Egyesült Államokat és a mai Oroszországi Föderációt. Emiatt ebben a korszakban a katonai és biztonságpolitikai szempontok kerültek előtérbe. A 20. század végére geopolitikai szempontból feledésbe merült az Északi-sark térsége, viszont a 21. század elején bekövetkezett nagymértékű globális felmelegedés okozta klímaváltozás, és a feltárt ásványkincsek lelőhelyei miatt geopolitikai és geostratégiai verseny indult meg térség iránt. 1990 után nem csupán a bipoláris világrend vége éreztette hatását a térségben, hanem a klímaváltozás is, amely hatására több geostratégiai és geoökonómiai szempontból fontos erőforrás vált elérhetővé (kőolaj, földgáz, hajózási útvonalak, turizmus), a térség államain kívül más jelentős nemzetközi szereplők (többek között Kína, India, Japán, Koreai Köztársaság, Európai Unió [és egyes európai országok]) érdeklődését is felkeltve. Emellett a környezetbiztonsági szempontok is előtérbe kerültek, mind a nemzetközi politika formálásában, mind a globális közbeszédben.

2.1 A geopolitikai érdekek változásai az Arktisz története során

Az Északi-sarkvidék nemzetközi kapcsolatai a kutatásom során feltárt információk szerint a legjelentősebben a hidegháború időszakától kezdődően váltak hangsúlyossá. Az 1980-as évektől kezdődően vizsgálják leginkább a térséget, mert a stratégiai erőforrások elérhetővé válása kilátásba helyeződött.⁹¹ Azonban a térség gazdasági és egyéb erőforrásainak

⁹¹ MARSHALL, Tim: *A földrajz fogságában*, Park Könyvkiadó, Budapest, 2018., Az Északi-sarkvidék, 307. o., ISBN: 9789633559154

az értékesé nyilvánítása, már a felfedezések korában szerepet játszott, ugyanis a felfedezők már akkoriban is felismerték a lehetőséget a régióban.

Az 1980-as évek előtt az Északi-sarkvidéket többek között az őslakosok hazájaként tartották számon, olyan felfedezésekre váró földterületekkel, amelyeknek az erőforrásai és a természetvédelmi értékei jelentősek. A változás a hidegháború időszakában következett be, amikor is a régiót globálisan a nukleáris háború fenyegette, és ebből adódóan a békemozgalmak kampányainak és a környezetvédelemnek lehetséges középpontja lett a térség. A 2020-as évektől kezdődően az Északi-sarkvidék az eddigi legnagyobb problémájával küzd, amely a globális felmelegedés, a szennyezés és a környezetrombolás egy olyan éghajlatváltozásnak a következménye, amely jelentőséggel és hatással van a térségre. Az északi-sarkvidéki régió iránt érdekelt felek és a régió kívüli új szereplők növekvő érdeklődése miatt teljes mértékben globalizálódott a terület.⁹²

Az erőforrások szerepe már a korai időkben is meghatározó szempont volt és ezt az európai civilizáció északi irányú terjeszkedése is igazolta. Az északi sarkkörön túli területek a luxuscikkek és a különlegesebb élelmiszerek lelőhelyei voltak, ugyanis fellelhetőek voltak e térségekben például az északi tengeri halak, a bálnák húsa, vagy épp a prémes állatok bundái. A terület nemesfém- és sóbányái is felértékeltek ezen területet, mivel a délebbre lakó népek számára ez vonzó volt. A folyamat dinamikájához hozzátartozik az, hogy mára főként a térség kőolaj- és földgáztartalékai miatt kulcsfontosságúvá vált az Arktisz. Emiatt azt lehet mondani, hogy a geostratégiai tényezők történelmi változása figyelhető meg a térségben. Ez a kétféle érdek arra utalhat, hogy a természeti értékek megőrzése és a természeti kincsek kiaknázása között az ellentét évszázadok óta jelen van az Arktiszon.⁹³

A geopolitika irányzatain belül a geostratégia szempontjainak a vizsgálata során beazonosítható, hogy fontos jelentőséggel bír a terület, mivel jelentős természeti erőforrással rendelkezik a térség. A geopolitika gyakorlati megvalósulása során a célokat alapvetően az adott állam biztonsága határozza meg, és azok fontos szerepet játszanak a külpolitikában. A geopolitika célokhoz vezető út megtervezését hívják geostratégiának. Erre jó példa

⁹² HEININEN, Lassi, Karen EVERETT, Barbora PADRTOVA, Anni REISELL: *Arctic Policies and Strategies — Analysis, Synthesis, and Trends*, International Institute for Applied Systems Analysis, (2020 February) Forrás: https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/16175/1/ArcticReport_WEB_new.pdf p. 23. Letöltve: 2024. január 15.

⁹³ HEININEN, Lassi, Karen EVERETT, Barbora PADRTOVA, Anni REISELL: *Arctic Policies and Strategies — Analysis, Synthesis, and Trends*, International Institute for Applied Systems Analysis, (2020 February) Forrás: https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/16175/1/ArcticReport_WEB_new.pdf p. 28. Letöltve: 2024. január 15.

Oroszország esetében a meleg tengeri kikötőkhöz való hozzáférés és a szomszédos államok politikai fejlődésének a befolyásolása.⁹⁴

A geopolitikát meghatározó tényezők közé tartozik a történelmi, gazdasági, politikai, identitásbeli, kulturális és a földrajzi tényezőknek az elemzése. Ezek által von le következtetéseket az állam működésével kapcsolatban és magyarázattal is szolgál egyúttal.⁹⁵

Az Arktisz esetében a természeti erőforrások a legmeghatározóbbak, ugyanis a zord időjárás jelentősen megnehezíti a régió hasznosítását. Emiatt a technológiai fejlődés kiemelten fontos és a klímaváltozás által végbemenő kihívásokra való felkészülés is. Ennek következtében az Arktisz gazdasági potenciálja fokozatosan értékelődött fel az elmúlt évek során. Itt gondolok a tengeri kereskedelmi útvonalak felfedezésére és a kontinentális talapzatban rejlő kőolaj és földgáz lelőhelyeinek megszerzésére irányuló versengésre.

Megállapítható, hogy a régió feltérképezése és megismerése már több száz évre nyúlik vissza és a tudományos jellegű tanulmányozása elsősorban a 19. századi felfedezések korszakától vált meghatározóvá. A térség iránt érdeklődő nagyhatalmak még ma is kiemelten fontosnak tartják a rendszeres tudományos expedíciók kivitelezését a régióban.⁹⁶

A kutatás során kiderült, hogy a terület feltérképezéséhez és annak meghódításához önmagában a technológiai fejlődés sem volt elég, ugyanis a klímaváltozásnak is jelentős szerepe van a folyamatokban. Tapasztalható, hogy számos esetben a tengerfenék nyersanyag tartalékainak a kitermelése akadályokba ütközik, ilyen akadály például a jelentősen alacsony hőmérséklet, vagy épp a tengerfenék mélysége.⁹⁷ Az Arktisz kapcsán azt is figyelembe kell venni, hogy a régió az évszázadok során szinte mindig más-más nemzetközi érdekek miatt volt fontos. Emiatt említettem a bálnavadászatot, vagy a nagymértékű halászatot és a hidegháborús időszakot is.

A terület kizsákmányolására jó példa az alábbi:

A Svalbard szigetcsoporthoz, más néven a „hideg part” Norvégia fennhatósága alá tartozik és 1596-ban fedezték fel a szigetet a holland Willem Barents expedíciója során. Az expedíció kudarcba fulladt, mivel Barents meghalt, ám a túlélők hírért vitték annak, hogy a szigeten

⁹⁴ CSURGAI Gyula: *Geopolitical Analysis. A Multidimensional Approach to Analyze Power Rivalries in International Relations*. Róma: Aracne, (2019) p. 208 Forrás: https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.3.10 Letöltve: 2024. január 15.

⁹⁵ SZILÁGYI István (2018): *A geopolitika elmélete*. Budapest: Pallas Athéné Könyvkiadó Kft. p. 18. ISBN 9786155884078

⁹⁶ NÉMETH Viktória (2022): *A változó Arktisz geopolitikája – különös tekintettel a természeti szempontok és a helyi őslakos népek megjelenésére a nemzetközi politika formálásában*. PhD - értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori iskola p. 34. Forrás: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/39514/nemeth-viktoria-phd-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Letöltve: 2024. április 2.

⁹⁷ NÉMETH Viktória (2022) i. m. 37. o.

bőséges vadállomány található. Ennek következtében a következő néhány év a rozmárvadászatról szólt. Miután néhány év alatt teljesen kiirtották a rozmárokat, a kereskedelmi cégek a parti vizek bálnái ellen indítottak hajtóvadászatot. Az angol és orosz érdekeltségű Moszkva Társaság tapasztalt baszk bálnavadászokkal dolgozott, és a kifőzött bálnazsírt Európában értékesítették.⁹⁸ A 17. század végére a bálnavadász-társaságok kolóniákat alapítottak a szigetekeken, és nyaranta már 200–300 bálnavadász hajó és kb. 1 000 ember dolgozott a Spitzbergák vidékén. Ez a mérhetetlen túlvadászás is a bálnák közeli kihalásához vezetett, ezért a 18. század végén az állatállomány/zsákmány súlyos meggyérülése vetett véget ennek az állapotnak. A sziget iránti érdeklődésüket a tengeri nagyhatalmak is elvesztették, mikor a bálnaállomány megritkult.

A klasszikus geopolitikai elméletek közül Sir Halford John Mackinder⁹⁹ megállapítását szeretném elsőre jellemezni, mivel elmélete szerint a világhatalom központja Eurázsia. Véleménye szerint az 1900-tól kezdődő ún. posztkolumbuszi időszakot globális szinten zárt politikai rendszer jellemezte. Elméletében kifejti, hogy ez a posztkolumbuszi időszak változást jelent a történelemben, amikor is a nagyhatalmak versengésében a területi expanzió helyett a hatékonyság megvalósításáért folyó küzdelem válik meghatározó tényezővé, amely egy gyors ütemű technológiai fejlődést vont maga után. Hatására megváltozott a viszony a szárazföldi és a tengeri hatalmak között. Véget ért az a korszak, amikor a tengeri hatalom önmagában elegendő volt a hegemonia kialakításához, szükségessé vált a tengerek és a szárazföldek feletti ellenőrzés.¹⁰⁰ A leírt folyamatbeli változás magával hozta a nagyhatalmak (Oroszország, Németország) felemelkedését és ezáltal a nemzetközi rendszer hatalmi egyensúlya átrendeződött. Az Északi-sarkvidék vonatkozásában legnagyobb jelentőséggel a technológia fejlődése volt és van jelen, ez a technológiai fejlődés például elősegítette a térség feltérképezését. Mackinder elmélete szerint a 19–20. századra tehető változás az Északi-sarkvidék esetében is korszakhatárt jelölt, ugyanis ekkor zajlott le az első, nemzetközi fórumok által jóváhagyott területfelosztás (1920-as évek eleje).¹⁰¹

Megállapítható, hogy a Mackinder általi korszakfelosztás pontosan kirajzolódott az Arktisz térségében. Az elméletben kiemelt jelentőségű, geopolitikai folyamatokat is

⁹⁸ KLEIN Dávid: *Svalbard a „hideg part”*, A földgömb, A Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XXXV. évf. 312. szám, 2017. ápr., p. 30.

⁹⁹ Sir Halford John Mackinder (1861–1947) brit földrajztudós volt, meglátása szerint a világtörténelem eseményeinek hátterében a szárazföldi és tengeri hatalom vetélkedése áll.

¹⁰⁰ SZILÁGYI István (2018): *A geopolitika elmélete*. Budapest: Pallas Athéné Könyvkiadó Kft. p. 54. ISBN 9786155884078

¹⁰¹ NÉMETH Viktória (2022): i. m. 40. o.

befolyásoló változásokat generáló technológiai fejlődés is kulcsfontosságú volt az Északi-sarkvidék felfedezésében és meghódításában.

Az Északi-sarkvidéki területeknek a felosztására vonatkozóan két nagyobb időszakról lehet beszélni. Az egyik ilyen időszak az 1920-as években zajlott, amikor a sarkvidéken túli szárazföldi területek, szigetek/szigetcsoporthoz felosztása történt meg. A másik időszak a 2000-es évek elején zajlott, amikor a tengeri és a tenger alatti kontinentális talapzat felosztására került sor. Jelenleg a Grönlandhoz közeli szigeteknek és a Szibériai partvonalától északra eső szigeteknek a hovatartozása kérdéses.

2.2 Klasszikus és kritikai geopolitikai elméletek az Északi-sarkvidékre vonatkozóan

A klasszikus geopolitikai elméletek vizsgálata során fontos említést tenni Rudolf Kjellén, Sir Halford John Mackinder, Karl Ernst Haushofer vagy Alfred Thayer Mahan munkásságairól, ugyanis elméleteik alapozták meg a geopolitika kutatásainak és fejlődéseinek a lehetőségeit. Írásaikban olvashatunk Eurázsia definiálásáról és stratégiai jelentőségeiről is.

A klasszikus geopolitikai elemzés a nemzetközi politikai viszonyok tengeri, szárazföldi és légtereit magába foglaló háromdimenziós térszerkezet, amely a hatalmi hálózatok és összefüggésrendszerek vizsgálatával foglalkozik. Ezt a fogalmat a 20. század utolsó harmadától kezdve már ötdimenziós térszerkezetnek nevezzük, ugyanis kibővült az elemzési keret a világűr és az információs szféra (kibertér) jelenségeivel.¹⁰²

A klasszikus megközelítés az állam politikai vezetésének elméleti támogatást nyújt. A politikai földrajz az állam általában vett múltját és jelenét tanulmányozza. Nagy figyelmet fordít az etnográfiai, vallási, nyelvi, kulturális, választási területek, valamint a kormányzati és a politikai hatalom megosztásának és szervezésének a vizsgálatára.¹⁰³

A kritikai geopolitikai irányzat megjelenése fontos fejlődést jelentett geopolitika, mint tudományág területein belül. A kritikai geopolitikai irányzat megerősödése a tér és időfelfogásban, a társadalomtudományok vizsgálati módszereiben bekövetkező változásokat elemzi. A kritikai geopolitika által vizsgált tényezők közé tartozik a környezetbiztonság, a kultúrák egymás mellett élése, valamint a nemzetközi politikában megjelenő nem állami szereplők kérdésköre.¹⁰⁴ Ennek az értelmezése alapján az Északi-sarkvidékkel kapcsolatos kutatások során a kritikai geopolitikai elméletekhez tartozik a régióban megfigyelt specifikus

¹⁰² SZILÁGYI István (2018): *A geopolitika elmélete*. Budapest: Pallas Athéné Könyvkiadó Kft. p. 166. ISBN 9786155884078

¹⁰³ SZILÁGYI István (2018): i. m. p. 18.

¹⁰⁴ SZILÁGYI István (2018): i. m. p. 149.

problémák értelmezése, mint például a környezeti kihívások vagy épp a nemzetközi politikai szereplők együttműködése a régióban, valamint ide tartozik a kultúrák közötti együttműködés szerepköre is.

2.2.1 A klasszikus geopolitikai iskola fejlődése az Északi-sarkvidéken

A klasszikus geopolitikai elméletek kezdetén az Északi-sarkvidék még periférikus helyzetben volt, a geopolitikai elméletek érdeklődési keretein kívül esett, a terület messzesége és jelentéktelensége miatt. Az akkori korban (1850-es évek) a terület még kevésbé volt felfedezett állapotban, ezért is foglalkoztatta a geopolitikai gondolkodókat kevésbé ez a terület.

A klasszikus geopolitikai elméleteket alapul véve, első megközelítési pontom az Északi-sarkvidékre vonatkozóan Rudolf Kjellén¹⁰⁵ földrajzi összefonódása, akit a geopolitika atyjaként tartanak számon. Bár Kjellén Észak-Európára elméleteiben nem tért ki külön az Arktiszra, de munkássága jó alapul szolgált a későbbiekben. 1899-ben az Ymer című folyóiratban megjelent tanulmányában először használta a geopolitika fogalmát, amely a következő:

*„A geopolitika az államnak, mint földrajzi szervezetnek és térbeli jelenségnek az elmélete; vagyis azt vizsgálja, hogy az állam, mint tér (vagyis ország), terület, uralom vagy attól jelentős mértékben különbözve, mint birodalom hogyan működik. Mint politikatudomány mindig az állam egységét tartja szem előtt. A geopolitika az állam, mint földrajzi organizmus térbeli megnyilvánulásának a tudománya.”*¹⁰⁶

A fogalom értelmezése során a Kjellén-i gondolatmenetben az államot térben elhelyezkedő élő szervezetnek tekintette, tudomány rendszertanilag a geopolitika elméletét a politikatudomány részét képező államelméletnek tartotta.¹⁰⁷

Rudolf Kjellén szerint a földrajzi elhelyezkedés hatással van a nemzetközi szereplők magatartására is, emiatt összetett dolog a geopolitika elmélete. Ezt az elméletet magyarázza Kjellén az európai kontinens és a Szovjetunió kapcsolatával, ahol az elmélet megmutatkozik. Szerinte a geográfiai tényezők meghatározzák napjaink nemzetközi politikai eseményeit is. Ez a megállapítás megmutatkozik az Északi-sarkvidéken is, ahol a térségben bekövetkező

¹⁰⁵ Svéd politikatudós (1864–1922).

¹⁰⁶ KJELLÉN, Rudolf: *Der Staat als Lebensform*. Leipzig: Hitzel, 1917. p. 34–35.

¹⁰⁷ SZILÁGYI István (2018): *A geopolitika elmélete*. Budapest: Pallas Athéné Könyvkiadó Kft. p. 21. ISBN 9786155884078

klímaváltozás hatására elérhetővé válik az északi nyílt víz a partmenti államok számára. Ugyanis ezek az északi államok fogják szabályozni ezeket az új hajózási útvonalakat és a kitermelhető erőforrásokat. Azonban ezek a partmenti államok környezeti veszélyeknek is ki vannak téve, mert a hajókból szivárgó olaj és a hajóbalesetek száma megnövekedhet a térségben, ezért célszerű gondoskodniuk az Északi-sarkvidék és az Északi-sarki-óceán megóvásáról.¹⁰⁸ Összességében Kjellén geopolitikai elméletéről elmondható, hogy nagy hangsúlyt fektet az erőforrások és a területi kérdések fontosságára.

A következő geopolitikus, akit meg szeretnék említeni a klasszikus geopolitikai iskola fejlődésében, az Sir Halford John Mackinder, aki szerint az Arktisz térsége kulcsövezetté válik. Mackinder volt az első olyan geopolitikus, aki a saját kulcsövezet térképén már feltűntette az Északi-sarki-óceánt. Az általa készített térkép a Földet övezetekre osztotta a kontinensek és az államok által nézve, azonban az Arktisz térsége elszigetelt helyet kapott ezen a térképen a megközelíthetetlen helyzete miatt. Mackinder a Világszigetet Eurázsia és Afrika együtteseként tartja számon és emiatt az Arktisz térsége megközelíthetetlen északról, legfőképp a zord időjárásnak köszönhetően.¹⁰⁹ Ahogy Mackinder az 1904-ben megjelent „Földrajz a történelem kulcsa” című művében jellemzi az Arktisz környékét, abból kiderül, hogy a mai éghajlati viszonyoktól jelentős mértékben különböztek a korabeli időjárási körülmények. Ezt a tényt alátámasztja az a korábbi elemzésem, hogy a felfedezők és kutatók időszakában egy megközelíthetetlen térségről volt szó a jég és a zord időjárás miatt. Holott Mackinder felismerte, hogy ez egy nagyon hasznos térség lehetne a hajózhatósága miatt.¹¹⁰ Az Arktisz esetében Mackinder szerint a technológiai fejlődés jelentősége a terület feletti ellenőrzés biztosítása során versenyelőnyt eredményezhet.¹¹¹ Felhívta a figyelmet arra, hogy a Szovjetunió területe a klímaváltozás előrehaladtával meg fog változni, egy térfolyásos időszak következik a számára, mivel az északi partmenti határvonalánál húzódó partszakasza jelentős területekkel fog gyarapodni. Mackinder elméletét mi sem bizonyítja jobban, mint a 2007-ben

¹⁰⁸ WEGGE, Njord & KEJL, Kathrin (2018): *Between classical and critical geopolitics in a changing Arctic*. Polar Geography. Forrás: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1088937X.2018.1455755> Letöltve: 2024. február 10.

¹⁰⁹ MACKINDER, Halford John (1904): *The Geographical Pivot of History*. The Geographical Journal. p. 421-437. Forrás: <https://www.jstor.org/stable/3451460?seq=1> Letöltve: 2024. február 10.

¹¹⁰ HACQUEBORD, Louwrens (2012): *History of large scale resource exploitation in Polar Areas*. Circumpolar studies 8. Groningen: University of Groningen, Arctic Center. Forrás: https://www.researchgate.net/publication/259243387_LASHIPA_History_of_Large_Scale_Resource_Exploitation_in_Polar_Areas_2012_Ed_Louwrens_Hacquebord Letöltve: 2024. február 10.

¹¹¹ NÉMETH Viktória (2022): *A változó Arktisz geopolitikája – különös tekintettel a természeti szempontok és a helyi őslakos népek megjelenésére a nemzetközi politika formálásában*. PhD - értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori iskola p. 49. Forrás: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/39514/nemeth-viktoria-phd-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Letöltve: 2024. április 2.

az orosz zászló kitűzése a sarkpont alatti tengerfenékre. Tény, hogy nemzetközi feszültség van Oroszország és a többi északi-sarki állam között a megnyíló hajózási útvonalak miatt, ez is Mackinder kulcsövezet térképét igazolja, nevezetesen az államok közötti feszültséget.

Mackinder elmélete még a mai napig időtálló, és ezt a tényt az is jól mutatja, hogy a megalkotása után több mint 100 évvel is értelmezhető dolgokra helyezte a hangsúlyt.

A következő személy Alfred Thayer Mahan, akinek a munkásságát szeretném röviden elemezni, ugyanis szerinte főként a tengeri hatalom szempontjából kell megvizsgálni a régiót. Mivel az új Északi-sarki-óceán jelentősége a rövidebb szállítási útvonalakban és az energiahordozók kitermelésében rejlik, fontos, hogy a tengeri hatalomra vonatkozó elméleti keretrendszer alkalmazhatóságát meg lehessen érteni. Mahan foglalkozott a klasszikus geopolitika képviselői közül a tengeri hatalommal, és elméleteiben rámutatott arra, hogy az olyan hajós nemzetek, akiknek van múltjuk e területen, sokkal nagyobb előnnyel bírnak a tengerek szempontjából, mint azok az államok, akik nem rendelkeznek tengeri kikötőkkel a szárazföldjük mentén. A technológiai fejlődésnek köszönhetően, az Északi-sarki-óceán mellett elhaladó Északnyugati- és Északkeleti-átjáróknak köszönhetően már az év néhány hónapjában hajózható a térség. Egyszerű megállapítás, de fontos megjegyezni, hogy a tengeri közlekedés nem csupán halászati és vízi kereskedelemre használható, hanem hadászati célú kereskedelemre is.

Korábban említettem az ötdimenziós térszerkezetet, amely itt is megmutatkozik, ugyanis a technológia fejlődésével a tér és annak használata jelentősen átalakul. Például az északi régión ez úgy mutatkozik meg, hogy a tengerfenékben rejlő ásványkincseket kibányászhatják a részes államok.

Jogi kérdéseket is felvet a terület hasznosítása a jég miatt, szerencsére a jogfejlődésben ez mutatkozik, ugyanis fontos jogi kérdéseket kell tisztázni a terület elemzését illetően. Az Északi-sarkvidéknek különleges a helyzete, mivel a tengeri területeit évszázadokig masszív jégpáncél fedte. Ennek következtében a terület felszíne inkább szárazföldre hasonlított, mint tengerre. Az 1970-es években a jég a vízfelszín 90%-át fedte le, és átlagosan 3 méter vastag volt.¹¹² Ez a helyzet a globális felmelegedés hatására drasztikusan megváltozott, ennek következtében a jégfelszín mozog és a terület egyre inkább hasznosíthatóvá válik. Ezért is

¹¹² CSATLÓS Erzsébet (2013): *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Akadémia Kiadó p. 12. ISBN: 9789630593540

fontos megnézni a nemzetközi jogi helyzetet, hogy az országok, hogyan juthatnak hasznosítható területhez a térségben és melyik országhoz melyik terület tartozik.

Számos szigetet felfedeztek az Északi-sarkkörön túl, de a rossz időjárási viszonyok megakadályozták a felfedezőket abban, hogy az adott térségben jelen tudjanak maradni. A megoldás egy kanadai szenátor – Pascal Poirier¹¹³ – révén született meg az arktiszi területi vitákról, valamint a szigetek hovatartozásának problémájáról.

Pascal Poirier 1907-ben a testület elé tárta az elképzeléseit, amely szektorelméletként jelent meg a nemzetközi jogban. Célja az volt, hogy az Északi-sarkig formálisan deklarálja az országtól északra eső területek feletti szuverenitást. Poirier elmélete szerint annak az államnak, amelynek területe átnyúlik az Arktisz térségébe – Oroszország, Kanada, Egyesült Államok (Alaszk), Norvégia, Dánia – joga van minden, tőle északra eső szárazföldi területhez, függetlenül attól, hogy azokat már felfedezték-e vagy sem. Pascal Poirier szerint ez a jog azon a földrajzi kapcsolaton alapul, ami az államterület és az igényelt terület között fennáll.¹¹⁴

Kanada az elmélet alkalmazásával a 60–142. nyugati hosszúsági körök és az Északi-sark által meghatározott háromszögletű térségre kiterjeszthette a szuverenitását, amelyet a belügyminisztériumi térképen már 1904 óta kanadai területnek jelölt.¹¹⁵ Azt a területet, amely a megszerzése előtt nem állt más állam szuverenitása alatt függetlennek nevezzük. Erre példát szolgáltatnak, az Arktiszon található szigetek. Viszont minél északabbra haladunk az Arktiszon, annál kevésbé biztosítható a szuverenitás a fizikai korlátok miatt. Poirier szektorelmélete szerint, ha a partvonalak határon elhelyezkedő pontját a hosszúsági fokok mentén összekötjük az Északi-sarkkal, akkor egy háromszöget kapunk, melyeknek területe képezi egy-egy állam arktiszi területét. Ezeket a hosszúsági és szélességi körökkel meghatározott háromszögeket nevezik szektoroknak.¹¹⁶ Ennek értelmében azok az államok, amelyek igényt tartanak a tengerparti területeik meghosszabbítására, szuverenitásukat kiterjeszthetik akár az Északi-sarkig is.

A 15. ábrán jól látszik, hogy Oroszországnak van a legnagyobb érdekeltsége a térségben, utána Kanada következik.

¹¹³ 1852. február 15. – 1933. szeptember 25. Kanada leghosszabb ideig szolgáló szenátora.

¹¹⁴ CSATLÓS Erzsébet (2011): *A szektorelmélet és az Arktisz, Jog- és politikatudományi folyóirat*, V. évf. 3. sz. Forrás: <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-3-01.pdf> Letöltve: 2024. február 17.

¹¹⁵ CSATLÓS Erzsébet (2011): *A szektorelmélet és az Arktisz, Jog- és politikatudományi folyóirat*, V. évf. 3. sz. szám, Forrás: <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-3-01.pdf> Letöltve: 2024. február 17.

¹¹⁶ CSATLÓS Erzsébet (2013): *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Akadémia Kiadó p. 34. ISBN: 9789630593540

15. ábra: Szektorelmélet, Oroszország és Kanada területi érdekeltségei¹¹⁷

A tengeri területek elemzése során megállapítható, hogy a tengerszorosok stratégiai jelentőséggel bírnak, ugyanis ezek a pontok geostratégiai szempontból a legmagasabb földrajzi pontokat kötik össze az államok számára, ugyanis aki „birtokolja” ezeket, meghatározhatja az áthaladó forgalmat. Emiatt számos nemzetközi jogszabály vonatkozik ezekre az átjárókra, de ott van például a jég nemzetközi jogi helyzete is, melyről ebben a fejezetben bővebben fogok írni.

Mahan munkásságát értelmezve elmondható, hogy a parti állam a szektorelmélet nyomán a vízi területekre is igényt tart. Ugyanis a szektorelmélet szerint a kapcsolat a parti állam és az annak területétől északra eső szárazföldek között a földrajzi összefüggés elvén alapszik. A szektorelmélet abszolút értelmezése esetében az egybefüggőség még nyilvánvalóbb, főleg ha a szigetek és a szárazföld között jégpáncél biztosítja az átmenetet.¹¹⁸

Mahan tengeri hatalom elméletéhez visszatérve elmondható, hogy időtálló és alkalmazható az elmélet az Arktisz térségében. Elmélete szerint a tengeri területekkel rendelkező országok sokkal több előnyben részesülnek az olyan államokkal szemben, mint akik csupán szárazföldi területekkel rendelkeznek. Ide tartozik a tengeri útvonalak biztosítása és az is, hogy rendelkeznek haditengerészettel/tengeri haderővel.¹¹⁹

¹¹⁷ Ábra forrása: <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-3-01.pdf> Letöltve: 2024. február 17.

¹¹⁸ CSATLÓS Erzsébet (2013): *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Akadémia Kiadó p. 36. ISBN: 9789630593540

¹¹⁹ SZILÁGYI István (2018): *A geopolitika elmélete*. Budapest: Pallas Athéné Könyvkiadó Kft. p. 46. ISBN 9786155884078

Mahan gondolataival összhangban volt az előbb leírt Mackinder-i elmélet, ugyanis mindketten úgy gondolták, hogy a 19–20. századra a tengeri és a szárazföldi hatalom együttes kiépítése szükségessé vált. Ugyanis ez lett volna a biztosítéka annak, hogy Oroszország a dél-ázsiai régióban meghatározó szerephez jusson. Mahan a Mackinder általi gondolatmenetnél sokkal nagyobb fontosságot tulajdonított a tengeri hatalomnak, kiemelte, hogy Oroszországot hátráltatják nagyhatalmi státuszának kialakításában a kedvezőtlen tengeri kapcsolatok.

Oroszország tengeri hatalommá válásának elemzése során a következő tényezők voltak megfigyelhetők a hidegháborús korszaktól kezdve. Az akkori Szovjetunió nem volt képes jelentős tengeri hatalommá válni az USA-hoz képest a földrajzi helyzetéből adódóan. Ugyanis a Szovjetunió, ellenben az USA-val egy meleg tengeri kijáráttal rendelkezett a Fekete-tengeren, és további három egymáshoz távol lévő tengeri kijárata volt. Ezek a Csendes-óceán, az Északi-sarki-óceán, a Balti- és a Fekete-tenger felé irányultak, és az Északi-sarki-óceán a jég miatt nem volt alkalmas a kijutásra, így lényegében három tengeri kijárat maradt a Szovjetunió számára. Ezekhez a kijáratokhoz szükséges volt flottát fenntartani, de ezek a távolság miatt elég nehezen voltak fenntarthatók és a felsorolt tengeri kijáratok is olyan államok mentén haladtak keresztül, amelyek az USA szövetséges államai a mai napig. Ezen okok miatt nem tudott a hidegháborús időszakban a Szovjetunió tengeri hatalommá válni.¹²⁰

Disszertációm bevezetését egy Nicholas John Spykman általi idézettel kezdtem, mivel a Heartland (Magterület) térképén a geopolitikus már megjelölte az Északi-sarki-óceánt, mint egy északról dél felé haladó földrajzi alakulatot, ugyanis az ő korában ez a térség egybeesett a Szovjetunió területével. Geopolitikai gondolkodásában helyt kap az Északi-sarkvidéki régió, legfőképp a murmanszki rész, mivel ez a rész a második világháború alatt meghatározó térségnek számított, a szovjet északi flotta központja volt és a Nyugat felől érkező szállítmányok is ebbe a kikötőbe futottak be.¹²¹ Spykman számára a tér egyre komplexebb szerephez jut és az északi-sarkvidéki régió kisebb részének stratégiai szerepe is megjelenik elméleteiben. Spykman Mahanhez hasonlóan Mackinder elméletéből indul ki, viszont kritizálja a Magterületet, hogy túl sok szerepet tulajdonít a szárazföldnek. Spykman elméletében a szárazföldi és a tengeri területek mellett a légtér feltérképezése is fontos az Északi-sarkvidékre vonatkozóan. Az első fejezetben részletesen leírtam a térség felfedezésére

¹²⁰ KAISER Ferenc (2007): *A blokád elmélete és gyakorlata a tengeri hadviselésben*. Aetas 22. évf. 4. szám
Forrás: <https://epa.oszk.hu/00800/00861/00039/pdf/049-068.pdf> Letöltve: 2024. április 15.

¹²¹ COHEN, Saul Bernard (2009): *Geopolitics: The Geography of international relations*. Rowman & Littlefield, p. 410.

vonatkozó tényeket, mely szerint a legsikeresebb és legpontosabb felfedezés egy léghajóval történt. Ezáltal a geopolitikai tér háromdimenzióssá vált (szárazföldi, légi, tengeri).

2.3 A jég nemzetközi jogi helyzete

A jég nemzetközi jogi helyzetét célszerű megvizsgálni, mivel említettem korábban, hogy milyen nagymértékben jelen van a jég a tengeri területeken, ugyanis az Arktisz a Föld területének a négy százalékát fedi le, amelyet jégpáncél és mozgó jégtablák sokasága tesz egyedülállóvá.

Az Arktisz esetében a különböző fizikai jellemzőkkel rendelkező jégformátumok elnevezése különböző jogi minősítéshez vezetett. Jégtablákat, jégszigeteket és jéglemezeket különböztethetünk meg a Jeges-tengeren. Van egy közös jellemzőjük, hogy fagyott víz lévén hasonlítanak a szárazföld tartósságára. A Jeges-tengeren úszó jégformációk mozgását először 1946-ban észlelték az USA légi erejének radarjai, és ekkor kezdődtek meg a jéggel kapcsolatos kutatások az Arktisz területén.¹²² Ezek a jégformációk már sokkal masszívabbak, vastagabbak és nagyobbak voltak, mint az eddig tapasztalt jégakadályok. Emiatt kutatások indultak az eredetük felderítésére, és a bennük rejlő biztonságpolitikai kockázat felmérésére. Az Északi-sarkon a legnagyobb kiterjedésű szigetek esetében – Ellesmere-sziget, Spitzbergák, Grönland, Északi-föld – a partközeli víz úgy fagyott meg, hogy a szárazföldet borító fagyott hó a jégtakaróval átmenetet képez. Ennek értelmében a szárazföldi terület meghosszabbodása látszik, és ezek kiterjedése akár több kilométer is lehet. A 20. század elején kezdődött felmelegedési hullám – az Arktiszon egyébként is kétszer olyan gyorsan emelkedik a hőmérséklet, mint a világ más pontjain – és az áramlatok közös tevékenysége nyomán megkezdődött a jéglemezek darabolódása. Ezt jelezték 1946-ban az Egyesült Államok radarjai.¹²³ A jégszigetek, azok a jéglemezekről letört darabok, amelyek még mindig meglehetősen nagyméretűek, stabilak és masszívak, de a szárazfölddel már elveszítették a kapcsolatukat. Megfigyelhető egy harmadik fajta jégformáció is a jégszigetek mellett, ezek elnevezése a jégtabla. Ezek nem a jéglemezek letört darabjai, hanem a jégszigetek olvadás miatt szétesett részei, illetve leginkább az időszakosan megfagyó vízfelszín olvadásával keletkező gyenge jégdarabok.¹²⁴ A jégdarabok az évszakok változásával évente újra képződnek, ellentétben a jéglemezekkel, amelyek az évszázados jégképződés eredményei. A

¹²² CSATLÓS Erzsébet (2013): *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Akadémia Kiadó p. 51. ISBN: 9789630593540

¹²³ CSATLÓS Erzsébet (2013) i. m. p. 52.

¹²⁴ CSATLÓS Erzsébet (2013) i. m. p. 51.

jéglemezek ennek köszönhetik masszív jellegüket, és a szárazföldi jégpáncéllal való tartós kapcsolatukat. Alapvetően befolyásolja a jégformációkat a vastagságuk és az ellenálló képességük, valamint az emberi használatra való alkalmasságuk, és így a jogi minősítésük is más. Amíg a szárazföldhöz kapcsolódó jéglemezeket ugyanúgy használják, mint a szárazföldet, addig az arról letört masszív, úszó jégszigeteket kutatóállomásként hasznosítják a mai napig. A gyenge, pár hetes, hónapos élettartamú jégtáblák viszont jelentéktelenek. Jóval stabilabbak a kutatóállomásként használt jégszigetek, de a környezeti hatások azokat sem kímélik, így gyakran előfordult, hogy azért kellett evakuálni a kutatószigeteket, mert feldarabolódtak.

A jogi kategorizálás szempontjából a jéglemezeket és a jégszigeteket külön csoportként kell kezelni, míg a rövid élettartamú, gyenge jégtáblákat figyelmen kívül hagyhatjuk, hiszen a fizikai tulajdonságuk miatt jogi relevanciájuk nincs.¹²⁵

Jéglemez

Az Arktisz és az Antarktisz területén is léteznek jéglemezek, de a keletkezésükben van némi különbség. Az Arktiszon évszázadokig lehetetlen volt a hajózás, mert a jégpáncél átmenetet képezett a szárazföldek között. Ezt úgy lehet elképzelni, hogy az Arktisz területe egy nagy jégmező volt, amelynél lehetetlen volt megállapítani, hogy hol végződik a szárazföld és hol kezdődik a jég. 1962-ig négy nagy jéglemezt tartottak számon az Ellesmere-sziget északi részénél, amelyek tulajdonképpen kiegyenlítették a fjordos szárazföldi széleket, és meghosszabbították a sziget kiterjedését.¹²⁶

Jégsziget

A jégszigeteket sokáig jéglemezként kezelték azért, mert azok a jéglemezek letört darabjai. A jégszigetek állami fennhatóság alá vonása lehetséges, bár csak rövid időre történhet meg. A jégsziget területe nem állandó, de kutatóállomásként használható. A jégszigetek – a jéglemezekkel ellentétben – nem tekinthetők egyértelműen szárazföldi területnek, mivel mozognak. Fenntarthatónak látszik a jéglemezként való minősítés, ha olyan növedékként fogjuk fel azokat, amelyek a jéglemezekről származnak. Az ezt alátámasztó jogi érvelés a félszigetekről az áramlatok hatására leszakadó földdarabok példájára hivatkozik. A területszerzési szabályok szerint az ilyen újonnan keletkezett sziget azon állam területének

¹²⁵ CSATLÓS Erzsébet (2011): *A szektorelmélet és az Arktisz, Jog- és politikatudományi folyóirat*, V. évfolyam 3. szám, Forrás: <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-3-01.pdf> Letöltve: 2024. február 17

¹²⁶ CSATLÓS Erzsébet (2013): *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Akadémia Kiadó p. 53–54. ISBN: 9789630593540

minősül, amelyik a földrajzi kontinuitásnak megfelelően a legközelebb áll a szigethez.¹²⁷ A jégsziget a masszív, erős jégmező része volt, ami idővel letört arról. Szovjet javaslat szerint a jégmezőkről leszakadt szigetet továbbra is az állam területének kellene tekinteni egészen addig, amíg nyílt tengerre nem sodródna, ekkortól ugyanis elhagyott területként bárki elfoglalhatná őket. A másik lehetőség szerint a szovjet területről kisodródott jégszigetet nyílt tengernek kell tekinteni.¹²⁸

Megállapítható, hogy a technológia fejlődésével és a globális felmelegedés előrehaladtával a jelenlegi jég alatt rejlő ásványkincsek kiaknázása megvalósítható lesz, ha elegendő anyagi forrása van az északi államoknak erre a célra. Becslések szerint az Északi-sarkvidék a Föld kőolaj- és földgázkészletének a 25%-át rejt magában, ezen felül hatalmas mennyiségű nagyon értékes nyersanyagokat is magában rejt, például a szenet vagy a rezet.¹²⁹

Ezekhez az ásványkincsekhez a hozzáférési lehetőséggel párhuzamosan növekszik a területi viták kialakulásának a valószínűsége is. Az Arktisz országai számára fontos a térség területeinek védelme ugyanis a nemzeti érdekek biztosítását kívánják fenntartani. Ezt a felfogást azért részesítik előnyben, hogy a nem sarkvidéki országoknak ne legyen lehetősége hozzájutni a térségben fellelhető erőforrásokhoz és az erőforrások által nyújtott előnyöket kihasználni. Megfelelően reprezentálja ezt a 2007-es orosz Arktika mélytengeri expedíció, ahol orosz zászlót helyeztek el az Északi-sark közelében.¹³⁰ Ez az bizonyítja, hogy az oroszok határozottan és növekvő fellépéssel jelen vannak az Arktiszon. A 2000-es években bekövetkező gyorsuló globális felmelegedés következtében megnövekedett mobilitás és gazdasági potenciál nemcsak a médiában, hanem a tudományos és szakértői körökben is figyelmet és félelmet generált az Arktiszért folytatott, eskalálódó területi vitákkal járó küzdelemből.¹³¹ A rákövetkező években ezek a feszültségek egyre inkább csökkenni látszódnak, ugyanis a nyolc sarkvidéki állam a 2008-as Ilulissati Nyilatkozatban megerősítette az ENSZ Tengerjogi Egyezménye iránti elkötelezettségét.¹³² Látható, hogy Északi-sarkvidéken az érintett államok a meglévő nemzetközi jogi kereten belüli együttműködéssel

¹²⁷ CSATLÓS Erzsébet (2013) i. m. p. 58.

¹²⁸ CSATLÓS Erzsébet (2013) i. m. p. 58.

¹²⁹ BIRD, Kenneth J., et al.: *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*. U.S. Geological Survey Jan. 2008, doi:10.3133/fs20083049 Letöltve: 2024. május 23.

¹³⁰ THE Great Seabed Grab: *Soil Samples "Prove" Arctic Is Russian*. Der Spiegel, 21 Sep. 2007., Forrás: www.spiegel.de/international/world/the-great-seabed-grab-soil-samples-prove-arctic-is-russian-a-507062.html Letöltve: 2024. május 23.

¹³¹ BARBER, D. G., et al.: *The Changing Climate of the Arctic*. Arctic, vol. 61, 2008, pp. 7–26. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/40513353> Letöltve: 2024. május 23.

¹³² DOODS, Klaus: *The Ilulissat Declaration* (2008): The Arctic States, „Law of the Sea,” and Arctic Ocean. SAIS Review of International Affairs 33(2):45–55 January 2013. Forrás: <https://doi.org/10.1353/sais.2013.0018> Letöltve: 2023. május 23.

és az összefogással többet érhetnek el, mint a közvetlen eszkalációval. A területen még ma is beszélhetünk területi vitákról, ez a kontinentális talapzatnak köszönhető, ugyanis a Lomonoszov-hátság és a Mengyelejev-hátság kérdésköre kapcsán az orosz, kanadai és dán megállapodás még nem született meg. Valamint azt sem lehet előre tudni, hogy ezek az államok milyen mértékben fogják a meglévő nemzetközi jogi keretet tiszteletben tartani, különösen a folyamatosan romló az Oroszország és Nyugat közötti folyamatosan romló kapcsolat tükrében.

2.4 A hidegháború hatása

Kijelenthető, hogy a 20. század első felében az Arktisz tanulmányozása és feltérképezése egyre jelentősebb mértékben megtörtént, ugyanis az addig távolinak tartott észak egyre inkább közelebbé, ezáltal elérhetővé vált az északi-sarkvidéki régióban érintett országok számára. Tény, hogy a térség militarizálása már a második világháború idején elkezdődött, viszont a régió államai nemzeti biztonsággal kapcsolatos tevékenységeinek a nagy részét a hidegháború alakította és határozta meg. A bipoláris világ két szuperhatalma, a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok közötti hegemon szerep érdekében folytatott konfliktus miatt, a hidegháború alatt az arktiszi politika jelentős változáson esett át, mely az Arktisz helyzetét és geopolitikai fontosságát is befolyásolta. A 19. század előtt az Északi-sarkvidék egy jelentéktelen és üres területnek számított, melyet a jég fed és ezáltal a térség járhatatlan, az 1950-es és 1960-as évektől kezdve egy folyamatosan gyorsuló és növekedő stratégiai jelentőségre tett szert az óceán és a légtér ellenőrzésének összefüggésében. Az Északi-sarkvidék a hidegháború időszakában jelentős felértékelődésen ment keresztül stratégiai szempontból, ezáltal egy olyan térséggé vált, amely egyre inkább a globális katonai és stratégiai vetélkedés potenciálisan új területe lehet a jelenkori trendeket és dinamikákat tanulmányozva. Ebben olyan modern technikai eszközök nyújtanak segítséget, mint a hosszú távú sarki repülések megvalósulása, az új radarrendszerek és a rakétatechnológia fejlődése.¹³³

A hidegháború időszakában a feltartóztatás volt a fő szerepe az Arktisznak, ugyanis a Jeges-tenger mentén ez jelentette a legrövidebb utat az USA és a Szovjetunió között, ezért a területén stratégiai célból ballisztikus rakétákat hordozó tengeralattjárókat telepítettek megelőzés céljából, egy azonnal beavatkozás lehetőségének céljából. Mindkét állam számára a távol eső északi rész fontos műveleti színtér volt, ugyanis a Szovjetunió a rakétahordozó

¹³³ TOWNSEND, Jim, KENDALL-TAYLOR Andrea: *Back to the Future: The Origins of Great-Power Competition in the Arctic*. Partners, Competitors, or a Little of Both?: Russia and China in the Arctic, Center for a New American Security, 2021, pp. 3–6. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/resrep30199.5> Letöltve: 2024. május 21.

tengeralattjáróit megpróbálta a jégtakaró alá rejtetni, és az amerikai tengeralattjárók megpróbálták követni azokat. A szovjet flották előrenyomulását az Atlanti-óceán felé egy nyílt katonai szembenállás esetén Norvégiának és Dániának kellett volna feltartóztatnia, ugyanis Norvégia a Barents – és a Norvég-tengeren, Dánia pedig a Balti-tengeri útvonala mentén tudta volna ezt megvalósítani.¹³⁴

Egy másik létfontosságú átjáró is szerepet kapott a hidegháború idején az Arktiszon, amely az atlanti térségben helyezkedik el, ez volt a keleten lévő Skandináv-félsziget és a nyugaton lévő Grönland szigete. Ezekről a területekről lehetett ellenőrizni az Európából Szibériába vezető tengeri útvonalakat és az Amerikai Egyesült Államok és Európa között útvonalakat is. Emiatt a szovjet és az amerikai fél számára a Barents-tenger az egész sarkvidéki térségben az egyik legnagyobb jelentőségű térségévé vált. A Barents-tenger, amely a Svalbard és az Észak-Norvégia között elhelyezkedő átjáró, jelentős szélessége és az, hogy számottevően az év nagy részében jégmentessé válik az átjáró olyan földrajzi előnyhöz juttathatja Oroszországot, hogy az átjáró birtoklása döntő jelentőséggel fog bírni a norvégok és az oroszok között.¹³⁵ A Szovjetunió a Norvég– és a Barents-tengert a hidegháború során stratégiai fontosságú átjárónak tekintette, ugyanis ezeken áthaladva az Észak-Szibériai partvidékre és a Kola-félszigetre lehetett kijutni. A sarkvidéki vizek optimális műveleti rejtkehelyet és indítóállomásokat kínáltak a szovjet stratégiai tengeralattjáró-erők számára, ezért a Fehér-tenger és a Kola-félsziget térsége ideális bázisterületként szolgált. Izland ugyanakkor a NATO észak-atlanti tengeri védelmének a bázisává vált, ugyanis a sarkkörtől délre helyezkedik el a sziget ország és az Atlanti-óceán és a Jeges-tenger találkozásánál fekszik. A Grönland, Izland és Nagy-Britannia közötti tengeri átjáró (GIUK gap: Greenland–Iceland–United Kingdom, Grönland–Izland–Egyesült Királyság övezet, - GIUK) és az 1960-as években felgyorsuló rakéatechnológia tovább növelte Izland stratégiai helyzetét. A GIUK-átjárónak kifejezetten fontos szerepe van a Brit Királyi Haditengerészet számára a mai napig, mivel egy Észak-Európából az Atlanti-óceánra kijutni szándékozó haderőnek vagy a La Manche-csatornán, vagy pedig Izland keleti vagy nyugati partvonala mellett kell áthaladnia. Azon tény figyelembe vételével, hogy a Brit Királyi Haditengerészet Gibraltárról ellenőrzése alatt tudja tartani a Földközi-tengerre vezető tengeri utakat, Spanyolország, Franciaország és Portugália kivételével egy európai ország sem tudja tengeri erőit az Atlanti-óceánra juttatni

¹³⁴ CHATURVEDI, Sanjay (1996): *The Polar Regions: A Political Geography*, England: John Wiley & Sons Ltd, p. 89.

¹³⁵ CHATURVEDI, Sanjay (1996): *The Polar Regions: A Political Geography*, England: John Wiley & Sons Ltd, p. 89-90.

anélkül, hogy a brit haditengerészetbe ne ütközne.¹³⁶ A két szuperhatalom a hidegháború időszakában az Északi-sarkvidékre úgy tekintett, mint a legrövidebb útvonalra, amely stratégiai bombázókkal végrehajtott nukleáris támadásokkal átjárható. Ez ahhoz a stratégiai állapothoz vezetett, hogy a két szembenálló félnek más baráti államok területén lévő előretolt támaszpontokat kellett kialakítania, hogy az ellenfél területe hatótávolságon belülre kerüljön. Az Arktisz európai kisállamai, amelyek mind az USA oldalán álltak, kevés valódi opcióval rendelkeztek a szovjetek esetleges agressziója esetén, emiatt célszerű és stratégiaiilag szükséges lépés volt, hogy az USA biztonságfelfogását tekintsék és alkalmazzák a szovjet fenyegetéssel szembeni feltartóztatásuk politikájában. A szovjetek a hidegháború második szakaszában intenzív haditengerészeti fejlesztéseket hajtottak végre, mivel a tengerekre való kijutásban számukra az arktiszi régió döntő jelentőséggel bírt. A Gorskov admirális¹³⁷ által kidolgozott stratégiai szemlélet gyakorlati megvalósítása volt a térség birtoklása. Az Amerikai Egyesült Államok számára az északi régió alapvetően hozzájárult az alaszakai területek fejlesztéséhez és a kapcsolatok elmélyítéséhez a szövetséges államokkal. Ezen felül a nukleáris feltartóztatás régiójaként is kezelték a térséget.¹³⁸ Moszkva és Washington között a nézeteltérések a hidegháború végével és a Szovjetunió összeomlásával jelentősen csökkentek. Átalakultak a globális erőviszonyok. A nemzetközi rendszer átalakult bipolárisról unipolárisra egyértelműen az Amerikai Egyesült Államokkal a középpontban. Ez a változás az Északi-sarkvidék térségében is jelentőséggel bírt, ugyanis a régió már nem volt a hatalmi vetélkedés középpontjában és a jelentősége csökkent a sarkvidéki országok stratégiai szemléletében is. A Szovjetunió szétesése következtében, az 1990-es években az országnak szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy gazdasági problémái miatt a haditengerészete alulfinanszírozottá vált és egy gazdasági visszaesés következett be.¹³⁹ A bekövetkezett gazdasági válság ellehetetlenítette az új beruházásokat, és a meglévő flotta karbantartását sem tudta biztosítani. Ez súlyos problémákhoz vezetett és az elhanyagolt nukleáris meghajtású tengeralattjárók is veszélybe kerültek. Emiatt egy nukleáris katasztrófa jövőképe is a szovjet vezetés elé tárult, ugyanis a karbantartás hiánya nukleáris szennyezési veszélyt hozott magával. Az 1990-es

¹³⁶ THE GIUK Gap's strategic significance, *Strategic Comments*, (2019) 25:8, i-iii, Forrás: <https://doi.org/10.1080/13567888.2019.1684626> Letöltve: 2024. május 20.

¹³⁷ Szergej Georgijevics Gorskov (1910-1988) admirális, a Szovjet Haditengerészet parancsnoka volt 1956 és 1985 között. A hidegháború idején ő vezette a Szovjetunió tengeri haderejének nagyszabású fejlesztését, aminek eredményeként a Szovjetunió a 70-es évek végére globális haditengerészeti erővé vált.

¹³⁸ HUMMEL, Laurel J. (2005): *The U.S. Military as Geographical Agent: The Case of Cold War Alaska*. *Geographical Review*, vol. 95, no. 1, pp. 47–72. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/30034309> Letöltve: 2024. május 23.

¹³⁹ RIBER, Johannes (2022): *Russia's Twenty-First-Century Naval Strategy: Combining Admiral Gorshkov with the Jeune École*. *Naval War College Review*, vol. 75, no. 3, pp. 67–84. Forrás: <https://www.jstor.org/stable/48732018> Letöltve: 2024. május 23.

évek elején nem csak az akkori szovjet köztársaság szenvedett a nukleáris hulladék veszélyeitől, hanem az Egyesült Államok is ugyanebben a veszélyes helyzetben találta magát az Északi-sarkvidék térségében. A radioaktív szennyezéstől való félelem a sarkvidéki környezetvédelmi kutatások fejlődését eredményezte, az arktiszi kutatás növekedése pedig az ezredforduló felé közeledve, a figyelmet a globális éghajlatváltozás első baljós jeleire irányította.¹⁴⁰

2.5 Területi viták és követelések

Az Északi-sarkvidéket érintő szárazföldi területi követeléseken alapuló államközi viták nagyrészt kisebb szigeteket érintettek és ezeknek a követeléseknek a zömét megoldották államközi megállapodásokkal. A Svalbard szigetcsoport esete a legjobb példa erre. 1920-ban a szigetcsoport státuszát sikerült elsőként tisztázni egy szerződés formájában, melyben Norvégia kapta meg a sziget feletti szuverenitást. A demilitarizálással kapcsolatban a rendelkezés arról számol be, hogy a megállapodást aláíró felek egyenlő jogokat kapnak a szigeten zajló kereskedelem tekintetében. A Svalbard szigetcsoport körül elterülő vizekkel kapcsolatban a szerződést aláíró felek között továbbra sincs teljes összhang, ugyanis a szerződés nem tér ki arra, hogy a szerződésben leírt rendelkezések a kontinentális talapzaton vagy a szigetcsoport felségvizein kívüli tengeri területeken kívül is alkalmazandók lennének-e.¹⁴¹

Jan Mayen sziget hovatartozása vitatott téma volt, ugyanis a sziget tengeri határait tekintve Izlandtól, Dániától és Norvégiától is nagyjából egyenlő távolságra helyezkedik el. Az 1980-ban létrehozott békéltető bizottság munkájának köszönhetően Izlandnak és Norvégiának sikerült elsőként tisztáznia a vitás kérdéseket, ezért 1981-ben elfogadtak egy közös használatú tengeri területet.¹⁴² A sziget tengeri területeiről folytatott vita harmadik fele, Dánia, azonban továbbra is igényt tartott a Jan Mayen szigettel határos tengeri területek feletti hatóság

¹⁴⁰ NUCLEAR Wastes in the Arctic: *An Analysis of Arctic and Other Regional Impacts from Soviet Nuclear Contamination*, OTA-ENV-623, Washington, DC: U.S. Government Printing Office, September 1995. p. 9-34. Forrás: <https://www.princeton.edu/~ota/disk1/1995/9504/9504.PDF> Letöltve: 2024. május 23.

¹⁴¹ OFFERDAL, Kristine, et al. (2016): *The 1920 Svalbard Treaty*. in *History Lessons for the Arctic: What International Maritime Disputes Tell Us about a New Ocean*, ed. Heather A. Conley, Center for Strategic and International Studies (CSIS), pp. 13–23. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/resrep23130.6> Letöltve: 2024. május 23.

¹⁴² AGREEMENT Between Norway And Iceland On Fishery And Continental Shelf Questions, Forrás: <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/isl-nor1980fcs.pdf> Letöltve: 2024. május 23.

gyakorlására. A vitát végül 1988-ban a Nemzetközi Bíróság döntése zárta le, mely 72 000 km² tengeri területet osztott fel Dánia és Norvégia között.¹⁴³

Az utolsó szárazföldet érintő területi vita, amely az Északi-sarkvidéken zajlott a Hans-szigetet érintette, melyet 2022-ben egy Dánia és Kanada közötti megállapodás zárt le. A Hans-sziget egyenlő távolságra helyezkedik el a kanadai Ellesmere-sziget és a dán fennhatóságú Grönland között. A sziget, amely csupán 1 km² területű a Baffin-öböl és a Jeges-tenger között helyezkedik el, egy természetes ellenőrzőpontot képez a Nares-szoros közepén. Emiatt az elhelyezkedés miatt sokáig Kanada és Dánia is követelte a teljes szuverenitását a sziget felett. A sziget körüli vita több mint 50 évvel ezelőtt kezdődött, 1973-ban, miután a két fél megállapodott a területre vonatkozó kontinentális talapzat meghatározásában.¹⁴⁴ Ez a megállapodás egy olyan területet hagyott figyelmen kívül, amely a későbbiek során egy vitatott sziget lett. Ugyanis az 1973-ban meghúzott határvonal a Nares-szorosban egy olyan rést tartalmaz, amelyben a Hans-sziget húzódik meg. A határvonal a szemközti partok vonalától egyenlő távolságra helyezkedik el, de amikor a megállapodás készült, akkor még a két érintett ország nem rendelkezett pontos földrajzi adatokkal arról, hogy a kontinentális talapzat meghatározásához szükséges alapvonalat megfelelően húzzák meg. A vitát nem csak ez a határvonal kérdése okozta Dánia és Kanada között, hanem a két ország között voltak olyan történések is, amik nézeteltérést váltottak ki. Például kanadai katonai egységek 1984-ben a Hans-szigetekre látogattak és egy kanadai zászlót és egy kanadai whiskey-s üveget hagytak a szigeten. Válaszul erre a dán miniszterelnök látogatása során a szigeten hagyott egy dán snapsz palackot. Ezt szimbolikus cselekedetnek lehet nevezni, amely a két állam közötti szigetvitára vonatkozott.¹⁴⁵ A sziget hivatalos státuszával kapcsolatos állandó bizonytalanság miatt a 2018-ban létrehozott közös munkacsoport által kidolgozott megoldás tudott pontot tenni a békés, de elhúzódó határvita végére. 2022-ben sikeresen lezárták a szigetvitát, ugyanis a két ország egy határozatban megállapodott a területről és a határvonalról, amely a sziget közepén húzódik, így a két ország egyenlő területtel rendelkezik.

¹⁴³ MARITIME Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen (Denmark v. Norway), International Court of Justice, Forrás: <https://www.icj-cij.org/case/78> Letöltve: 2024. május 23.

¹⁴⁴ SHARP, Mitchell and Hjorth-Nielson, H.: *Agreement relating to the delimitation of the continental shelf between Greenland and Canada (with annexes)*, United Nations — Treaty Series. 950 (13550): pp. 152–154. Forrás: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20950/volume-950-I-13550-English.pdf> Letöltve: 2024. május 23.

¹⁴⁵ LEVIN, Dan: *Canada and Denmark Fight Over Island With Whisky and Schnapps*. The New York Times. 7 Nov. 2016. Forrás: <https://www.nytimes.com/2016/11/08/world/what-in-the-world/canada-denmark-hans-island-whisky-schnapps.html> Letöltve: 2024. május 23.

Az Oroszországi Föderáció kapcsán a jelenleg is tartó legfontosabb területi vita az Arktisz kapcsán a Lomonoszov– és a Gakkel-hátság kérdésköre. Ezen a területi kérdéskörön Kanada, Dánia és Oroszország vitába keveredett, ugyanis az orosz álláspont szerint a kérdéses hátságok az eurázsiai kontinentális talapzat részének tekinthetők. Kanada és Dánia álláspontja a két hátság kapcsán az, hogy az észak-amerikai kontinentális talapzat részét képezik. A kérdéses terület rendezése, azért lenne nagyon fontos, (az érintett államok sürgetik a döntést) mert a Lomonoszov-hátság elhelyezkedéséből adódóan hatalmas kizárólagos területet jelente az Északi-sark körül, és óriási érintetlen szénhidrogén készlettel gazdagodna bármelyik, a hátság felett teljes ellenőrzést gyakorló fél. A kontinentális talapzat és a tengerfenékre vonatkozó ellenőrzés birtokában az adott nemzet jogot kap az összes ásványi anyag kitermelésére. Azonban ez nem foglalja magában a halászat, a víz alatti vagy a tengeri jégen folytatott egyéb tevékenységek végzésének jogát.¹⁴⁶ Az ENSZ Tengerjogi Egyezményéhez tartozó Kontinentális Talapzat Bizottságához Oroszország 2021-ben nyújtott be hivatalos igényt a területre vonatkozóan. Elsőként nyújtotta be ezt az igényt, amit azóta újabb tudományos feltárásokkal és tengerfenék vizsgálatokkal támasztott alá, annak érdekében, hogy az eredetileg benyújtott igény, minél nagyobb kiterjesztett területet érintsen. Ez a területigény napjainkra egy 2,1 millió km² területet érint, és ha a kutatások újabb feltárásokat végeznek, akkor ez a későbbiek során növekedhet is. Ez a 2,1 millió km²-es területi igény a Lomonoszov-hátság mentén az Északi-sarkon túlra Kanada és Grönland 200 tengeri mérföldes határáig terjed.¹⁴⁷ Ebből is látszik, hogy ez a területigény mekkora kiterjedési előnyt jelentene az orosz állam számára, ezzel szinte az egész Északi-sarkvidéki régiót kontrol alatt tudná tartani. A Kontinentális Talapzat Bizottság 2023-ban jóváhagyta Oroszország területi igényeit a tengerfenékre vonatkozóan a Jeges-tengeren, azonban Kanada és Dánia újabb igényt nyújtott be, hivatkozta arra, hogy a terület átfedésben van.¹⁴⁸ Jelenleg az érintett országok területi követelései a politikai nyomásgyakorlás és a lobbizás eszközein alapszanak, mivel tisztában vannak a Lomonoszov-hátság elhelyezkedésének a súlyával és fontosságával. Jelenleg az orosz olaj – és gázipari és kitermelési tevékenység az északi-sarkkör határa

¹⁴⁶ ARCTIC Council Secretariat: *An Introduction To: The International Agreement To Prevent Unregulated Fishing In The High Seas Of The Central Arctic Ocean*, Forrás: <https://arctic-council.org/news/introduction-to-international-agreement-to-prevent-unregulated-fishing-in-the-high-seas-of-the-central-arctic-ocean/> Letöltve: 2024. május 23.

¹⁴⁷ POLAR Regions: *Russia expands its claim to the Arctic Continental Shelf*, Forrás: <https://www.polarregions.co.uk/post/russia-expands-its-claim-to-the-arctic-continental-shelf-> Letöltve: 2024. május 24.

¹⁴⁸ HAGER, Julia: *Russia's claim to North Pole territory officially confirmed*, Polar Journal, Forrás: <https://polarjournal.ch/en/2023/02/21/russias-claim-to-north-pole-territory-officially-confirmed/> Letöltve: 2024. május 24.

mentén zajlik, a Kara– és a Barents-tengerben. Az Arktisz azon területeinek a feltárása, amely jelenleg jéggel borított részen található, akkor fog megvalósulni, amikor az éghajlatváltozás felgyorsul. Ez a feltárás részben az arktiszi jogi és kormányzási rendszer engedményeitől és kompetenciától függ majd. Ennek a kérdésköre az egyre jobban fokozódó globális klímaváltozás miatt pár éven belül tisztázódik.

2.6 Államok gazdasági érdekei a térségben

Az Arktiszon végbemenő jégolvadásnak köszönhetően a természeti kincsek típusait és körülbelüli mennyiségét a tudósok fel tudták mérni, és megállapították, hogy a kőolaj, földgáz és más természeti kincsek és egyéb nyersanyagok jelentős mennyiségben vannak jelen a térségben. Ez a felfedezés elindított egy olyan folyamatot, amely során az államok a természeti kincsek kitermelésével gazdasági előnyhöz juthatnak. Az Északi-sarkvidék a régiót uraló jégtakaró alatt bőséges ásványkincsekkel rendelkezik, azonban ezeknek a kitermelése, jelenleg még nem juttatta az országot gazdasági előnyhöz. Ez főként amiatt van így, mert az északi országok nem álltak olyan technológiai fejlettségi szinten, amely az akár több méter vastagságú jégen át tudott volna hatolni és ezáltal kitermelhető lett volna a természeti kincs. Ez a probléma a későbbi években megváltozni látszik, ugyanis a jelenlegi terepviszonyok és a szélsőséges sarkvidéki időjárás a Föld melegedésével arányosan csökkenteni fogja a térségben a jégpáncélt. Az már látszik, hogy az érintett északi államok az utóbbi pár évben, – kivéve az oroszokat, akik a 2000-es évek óta, – elkezdtek olyan technológiákat kifejleszteni, amelyekkel ezek az ásványkincsek elérhetővé válhatnak a számukra. Ehhez azonban fejlett gazdaságra és legfőképp anyagi forrásra van szükségük az államoknak.

Megállapítható, hogy ha a természeti erőforrásokhoz könnyebb lesz a hozzáférés, akkor a gazdasági lehetőségek is növekedni fognak, azonban a kitermelés olyan veszélyforrást is jelent, amely az élővilágra és a környezeti kockázatokat magával vonó rövid és hosszú távú következményekre hatással lehet. A globális kereslet fontos kihívás elé állítja az államokat, mivel megnövekszik a kereslet a fosszilis energiahordozók és az ásványkincsek iránt, emiatt fontossá válik az Arktiszon a fenntartható fejlődés.

A területi követelések és az ezekkel kapcsolatos viták hatására a 2000-es évek végére olyan mértékű részletekig nyúló nyersanyag felmérések és geológiai kutatások kezdődtek meg az Arktisz területén, ami az ezredforduló előtt nem volt tapasztalható. 2008-ban az Egyesült Államok elkezdett egy nyersanyag feltárási programot (U.S. Geological Survey Circum-Arctic Resource Appraisal, USGS CARA), amely az északi-sarkvidéken a még feltáratlan

kőolaj – és földgázkészletekre irányult. Ez volt az első olyan kutatási program, amelynek az eredménye egyértelműen igazolta azt a tényt, hogy az Északi-sarkvidék geostratégiai potenciállal rendelkezik, ezáltal a régió a közeljövőben egy nagyon fontos geopolitikai színtérre válhat.¹⁴⁹

Ez a 2008-ban végzett felmérés, amelyet a USGS CARA készített az Északi-sarkvidék vonatkozásában, rámutat arra a tényre, hogy mennyire jelentős ez a térség a Föld vonatkozásában. A régió a világ feltáratlan fosszilis tüzelőanyagainak 22%-át tartalmazza, amely világviszonylatban 13% kőolajat és 30% földgázt jelent. Ezeknek az erőforrásoknak több mint a háromnegyede az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Norvégia, Grönland és Oroszország területén található. A jelentés országonkénti bontása alapján Oroszország rendelkezik messze a legnagyobb részesedéssel az északi-sarkvidéki erőforrásokból. A nyugat-szibériai talapzat önmagában 32%-át tartalmazza az összesen 412 milliárd hordó kőolaj-egyenértékű sarkvidéki erőforrásoknak, az orosz egyéb sarkvidéki régióik további 26%-ot tesznek ki, így az ország teljes részesedése 58%. A fennmaradó 42%-ból Alaszka részesedése megközelítőleg 18%, Grönlandé 12%, az összes többi sarkvidéki országé pedig 12%, beleértve Norvégiát is.¹⁵⁰

Bár az Északi-sarkvidéken hatalmas lehetőségek rejlenek az kőolaj- és földgázlelőhelyek felfedezésével kapcsolatban, a nyersanyagok kiaknázása alapvető nehézségekkel jár. A globális éghajlatváltozás ellenére a sarkvidéki tengeri kitermelés a zord éghajlati viszonyok és az egyedi földrajzi adottságok miatt sokkal drágább, mint a Föld legtöbb más kőolajtermelő régiói esetében. A globális olajtermelést uraló közel-keleti és észak-afrikai régiók változó biztonsági helyzete ellenére, az Északi-sarkvidéki olajkitermelés kilátásai jelenleg még nem rendelkeznek áttörő vonzerővel az arktiszi régió sajátos vitái, és a különböző ipari, kereskedelmi és környezetvédelmi kérdések negatív hatásai miatt.¹⁵¹ Az Északi-sarkvidék sajátos politikai problémái és a partmenti államok különböző területi igényei kulcsszerepet játszanak a jövőbeli nyersanyag kitermelések alakulásában. A jelenlegi geopolitikai dinamikákat tanulmányozva, úgy tűnik, hogy Norvégiának és Oroszországnak különösen nagy szüksége van a térség erőforrásainak fejlesztésére, míg az Amerikai Egyesült

¹⁴⁹ BIRD, Kenneth J., et al.: *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*. U.S. Geological Survey Jan. 2008, Forrás: doi:10.3133/fs20083049 Letöltve: 2024. május 23.

¹⁵⁰ BIRD, Kenneth J., et al.: *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*. U.S. Geological Survey Jan. 2008, p. 4. Forrás: doi:10.3133/fs20083049 Letöltve: 2024. május 23

¹⁵¹ WORLD Finance: *Is Arctic Drilling Worth the Risk?* Forrás: www.worldfinance.com/markets/is-arctic-oil-drilling-worth-the-risk Letöltve: 2024. május 23.

Államoknak más szénhidrogén-prioritásai vannak, és az Északi-sarkvidék fejlesztését egyfajta politikai alkueszközként használhatja. Ez leginkább abban nyilvánul meg, hogy az USA és az EU által az ukrajnai válság miatt bevezetett szankciók az orosz arktiszi területeket veszik célba, a technológia és a pénzügyi források áramlásának akadályozásával, visszatartva Oroszország jelentős szereplővé válását a régióban.¹⁵² Véleményem szerint, ha az Északi-sarkvidék a következő két-három évtizedben jelentős kőolaj- és földgáz kitermelő központtá válik, akkor a fő tevékenység Norvégiában és Oroszországban prognosztizálható. Oroszország rendelkezik a legnagyobb erőforrásbázissal, de jelenleg nincs elég tőkéje és állandó technológiai háttér ahhoz, hogy meghatározó arktiszi energiahordozó-monopóliummá váljon, azonban nyilvánvaló, hogy hosszútávon ezt a célt vizionálja. Norvégia jelentős tengeri tapasztalattal rendelkezik, és folyamatos célként tekint a Barents-tenger infrastruktúra fejlesztésének hosszú távú folyamatára. Ráadásul mindkét ország rendkívül motivált abban, hogy új kőolaj és földgáz lelőhelyeket találjon, a kitermelés hosszú távú biztosítása érdekében. Az Oroszországot jelenleg sújtó geopolitikai kihívások és lehetőségek egyfajta katalizátorként szolgálhatnak az Arktisz kőolaj- és földgáz kitermelő régióvá válásához, bár az extenzív kitermelés reális megindulása minden bizonnyal 2030 után következhet be. A jelenlegi évtized inkább a konszolidációról és a gazdasági-technikai előfeltételek megteremtéséről szólhat az orosz és más államok arktiszi erőforrás politikájának tekintetében.

Következtetések

Megállapítható, hogy az Északi-sarkvidék térsége fontos szerepet játszott a geopolitikai elméletek kialakulásában. Végig megfigyelhető, hogy a térség felkeltette a gondolkodók figyelmét, de legfőképp Mahan és Spykman szentelt sok időt a terület elemzésére. Fontos tényező volt a Szovjetunió számára, hogy meleg tengeri kijáratral rendelkezzen, ugyanis ezáltal egy olyan hatalom lehetett volna, mint az Amerikai Egyesült Államok és így az Északi-sarkvidék felett is uralkodó pozícióba kerülhetett volna. Ennek a tényezőnek a hiánya mindig is negatív hatással lesz az országra, hiába a Föld legnagyobb területtel rendelkező országa.

A korai felfedezéseknek köszönhetően a térség hamar felértékelődött és ez azóta is folyamatosan így van. Egy új stratégiai verseny területévé válhat a térség, mivel a jég

¹⁵² ARCTIC Competition – Part One, Foreign Policy, 13 Oct. 2020, Forrás: www.foreignpolicy.com/2020/10/13/arctic-competition-resources-governance-critical-minerals-shipping-climate-change-power-map Letöltve: 2024. május 23.

olvadása miatt a korábban megközelíthetetlen térség egyre beláthatóbb időn belül egyre inkább elérhetővé válhat, a tengeri erőketítés szempontja az államok számára fontos tényező. A nyersanyag kitermelés és a megnyíló hajózási útvonalak még értékesebbé teszik ezt a területet.

Az Északi-sarkvidék jelentőségét jól tükrözik az általam röviden vázolt tények is a térségről. Látszik, hogy a terület iránt már a felfedezések korszakában megindult az érdeklődés, a kutatók számos expedíciót szerveztek a terület feltérképezése érdekében.

A kutatóutak részéről kiemelném Adolf Erik Nordenskjöld, Fridtjof Nansen, Roald Amundsen, Floyd Bennett és Umberto Nobile expedícióit, akik az északi térség felé indítottak felfedező utakat. Útjuk során számos helyre eljutottak, de a jég sokszor megnehezítette a továbbjutásukat és emiatt vissza kellett fordulniuk. Magyar vonatkozásban az osztrák-magyar északi-sarki expedíció (1872–1874) volt az első olyan út, amely sikerrel járt és egy nagyobb szigetet a Ferenc József-földet sikerrel felfedeztek. Cholnoky Jenő 1910-ben járt a Föld északi részén egy kutatóút során. A korai felfedezések korszaka után a hidegháború időszaka jelentősnek mondható az Arktiszra vonatkozóan. A térség már jobban ismertté vált, a hidegháború során jelentős szerepet játszott, főként a két nagyhatalom közötti szembenállás miatt (Szovjetunió, Amerikai Egyesült Államok). A hidegháborús időszak végeztével a terület fejlesztésébe kezdtek az érintett államok, főként Oroszország tett komolyabb lépéseket, amellyel biztosítja saját magának a Jeges-tengert érintő partvidékeit. Jelenleg a terület körüli békés folyamatok zajlanak, mert a térség sarkvidéki országai számára fontos, hogy a békés úton valósuljon meg a területrendezés.

Kisebb határviták felmerültek az Északi-sarkvidék térsége iránt megindult nemzetközi figyelem fokozódása kapcsán. Az államközi tengeri területekről az ENSZ által 1982-ben elfogadott tengerjogi egyezmény rendelkezik. A térségben jelenleg az alábbi tengeri határviták vannak jelen: az Északnyugati-átjáró ügye (nemzetközi vizek – Kanada), a Beaufort-tenger pontos határának kijelölése Alaszka és Kanada északnyugati partjainál, az északi-tengeri útvonal problémája (nemzetközi vizek – Oroszország ellentéte), a Hans-sziget hovatartozása körüli jogviták (Grönlandtól északra fekszik – Dánia vagy Kanada területéhez tartozik), valamint az Északi-sarkhoz közeli Lomonoszov-hátság státusza (Dániához vagy Oroszországhoz tartozik a terület).

Az Északi-sarkvidék határvitái és területi kérdései az egyik legfontosabb geopolitikai és jogi kérdéssé váltak az utóbbi évtizedekben. Ezért az Északi-sarkvidék körüli viták nemcsak

regionális, hanem globális jelentőséggel is bírnak. A területi igényeket az északi országok próbálják érvényesíteni. A viták középpontjában álló másik kérdés a területek hovatartozása mellett a sarkvidéki tengeri jég határainak meghatározása. A tengeri jég elterjedése az éghajlatváltozás következtében folyamatosan változik, és ennek hatására az érintett országok a tengerfenék jogi hovatartozásának meghatározásánál próbálnak előnyhöz jutni. Az Északi-sarkvidéki határviták kezelése összetett és többretegű folyamat, amely nemcsak a területi igényeket, hanem a globális és regionális geopolitikai, gazdasági és környezeti szempontokat is figyelembe veszi. Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye és a tudományos bizonyítékok, valamint a nemzetközi diplomáciai fórumok, mint az Északi-sarkvidéki Tanács, kulcsszerepet játszanak a viták rendezésében. A jövőben a területi viták további diplomáciai és jogi erőfeszítéseket igényelnek, különösen a klímaváltozás hatására változó geológiai és ökológiai viszonyok figyelembevételével.

A területi vitákkal együtt járnak a területi követelések, ezért célszerű olyan megállapodásokat kötni az államoknak, amelyek tisztázzák melyik országnak, melyek a területei. Eerre szolgálnak a nemzetközi szerződések, amelyek elősegítik a viták elkerülését. Fontos, hogy ezek a szerződések az apróbb, kevésbé „látványos” helyen lévő szigetek hovatartozását is szabályozzák, mivel az ásványkincs kitermelésben fő szerephez juthatnak. A kutatók az ásványkincsek elhelyezkedési területeit meg tudják határozni, de előfordulhatnak még a nagyobb jégdarabok elolvadása miatt olyan területek, ahol felbukkanhatnak a lelőhelyek. A gazdaság érdekében is fontosak a szabályozások.

3. Fejezet: Az északi-sarkvidéki államok jellemzése és értékelése

Az Északi-sarkvidékhez tartozó államok közül a disszertációmban, mind a nyolc államról részletes leírást szeretnék adni, bebizonyítva azt, hogy ez a térség stratégiai fontosságú a sarkvidéki országok számára. Ezen fejezet 3.9-es alfejezetében megjelenik egy olyan állam is, amely nem tartozik a sarkvidékhez és nincs földrajzi kapcsolódási pontja az északi térséggel. Ez az állam a Kínai Népköztársaság, ugyanis fontos a világ egyik legnagyobb hatalmáról is itt szót ejteni, mert komoly ambíciói vannak a hajózási útvonalakkal kapcsolatban, valamint orosz összefogással együttesen kitermelni az erőforrásokat. A transzpoláris útvonal kifejezés és használata elsőként 2018-ban jelent meg Kína Arktisz Stratégiájában.

3.1 Az Oroszországi Föderáció

Az Oroszországi Föderáció számára az Északi-sark, vagy más néven az Arktisz térsége mindig is fontos tényező volt az ország biztonságpolitikai kérdéseiben, mert a Jeges-tenger felől nyitott az ország, ott a legsebezhetőbb, ezáltal a legkönnyebb megtámadni, mert keleten és délen gyűrthegységek fogják közre és nyugaton pedig ott vannak a Kelet-európai-síkságot határoló magas- és középhegységek. A világ leghosszabb tengeri határokkal rendelkező állama, az északi térségen, 24 000 kilométer a jeges-tengeri határszakasza.¹⁵³ Ez kihívásokat tartogat az Oroszországi Föderáció számára, mivel jelentős infrastruktúrát kell kialakítania a zord vidéken. Az alábbi elemzésben bemutatom azt is, hogy milyen kihívásokkal kell szembenéznie, és milyen érdekei vannak a terület biztonságának fenntartásával és megóvásával kapcsolatban az országnak.

Oroszország számára az Északi-sarkvidék térsége azért fontos, mert a víz alatt rejlő ásványkincseket az orosz állam hasznosítani kívánja a későbbiekben. Ugyanis területileg ő rendelkezik a legnagyobb földdel a Jeges-tenger határvonalán és a kontinentális talapzat miatt további 200 tenger mérföldnyire benyúlik a része az Északi-sarkpont felé. Így a szárazföldi területének a meghosszabbítása a víz alatt jóval nagyobb, mint más országoké. E hasznosítási szándék realizálására jó esély van, mivel az elmúlt évek során készített vizsgálatok kimutatják, hogy a térségben a jég 50 éven belül szinte teljesen el fog olvadni.¹⁵⁴

¹⁵³ ARCTIC Council: *The Russian Federation*, Forrás: <https://www.arctic-council.org/about/states/russian-federation/> Letöltve: 2023. november 10.

¹⁵⁴ ARCTIC: *Location and Geography*, Polar Discovery. Forrás: www.polariscovery.whoi.edu/arctic/geography-en.html Letöltve: 2023. november 10.

Az Oroszországi Föderáció számára geopolitikai szempontból hatalmas változásokat idézhet elő az Északi-sarkvidékért folytatott verseny, ugyanis Oroszország nyerhet a legtöbbet az Északi-sarkvidékhez való könnyebb hozzáféréssel, de ezzel szemben célpontja is lehet a többi NATO-tag északi-sarki államnak.¹⁵⁵ A Föld legnagyobb területtel rendelkező államáról beszélünk, méretéből adódóan 11 időzóna van az országban és a Föld lakható földterületeinek az 1/8-át foglalja el. Európától Ázsiáig terjed a területe¹⁵⁶ a világ leghosszabb tengeri és szárazföldi határokkal rendelkező állama. A teljes orosz államhatár több mint 60%-a, mintegy 38 000 km a tengeri határ és a fennmaradó 40%, ami körülbelül 24 500 km szárazföldi szakaszokból tevődik össze.¹⁵⁷ Ebből jól látszik, hogy milyen hatalmas az ország, de az jelentősebb tényező, hogy a népesség eloszlása, az ország népsűrűségi mutatói a lakosság jóval aránytalanabb eloszlását mutatják. Az ország európai részére tevődik a lakosság 2/3 és az ország ázsiai része már kevésbe lakott. A tengeri határszakaszok 4 tenger és 1 óceán között oszlanak el, a Csendes-óceán, a Jeges-tenger, a Kaszpi-tenger, a Fekete-tenger, és a Balti-tenger, de a Jeges-tenger partvidéke mentén van a legnagyobb határszakasza az országnak. Oroszország északi határszakasza globálisan is számottevő, ugyanis az orosz állam fennhatósága alá tartozik az északi-sarkvidéki partszakaszok több mint fele.¹⁵⁸

Az Északi-sarkvidéken Oroszország hatalmas földterülettel és erőforrás-potenciállal rendelkezik. Az orosz földrész Északi-sarkkörön túli része nagyjából 3,1 millió km² és ez a terület adja az orosz földgáztermelés 91%-át. Ez a terület tartalmazza az ország feltárt földgázkészletének 80%-át, a tengerpart menti szénhidrogénkészleteinek 90%-át, valamint érclelőhelyeinek nagy részét.¹⁵⁹ Az Északi-sarkvidéken az évek előrehaladtával 90 milliárd hordó kőolajat, 481 000 millió köbméter földgázt, és 44 milliárd hordó cseppfolyósított gázt lehet majd kitermelni.¹⁶⁰ Ennek tudatában, nem meglepő, hogy Moszkva már évek óta szándékozik az állam kedvező földrajzi pozícióját kihasználva a lehető legnagyobb mértékben részesülni ebből a hatalmas energiahordozó készletből. E mellett a nehéz és színesfém

¹⁵⁵ RADYUHIN, Vladimir: *The Arctic's strategic value for Russia*, Forrás: <http://www.thehindu.com/opinion/lead/article857542.ece> Letöltve: 2023. november 10.

¹⁵⁶ VIGH Vivien (2020): *Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században*, Hadtudományi Szemle, 13. évf., 2. sz. p. 47–61.

¹⁵⁷ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3–4. sz. p. 138.

¹⁵⁸ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3–4. sz. p. 138.

¹⁵⁹ BRZEZINSKI, Zbigniew (2013): *Stratégiai vízió*. Antall József Tudásközpont, Budapest p. 168. ISBN: 9789638748621

¹⁶⁰ ARCTIC Russia: *Around 36 mn tons of cargo are planned to be delivered to Arctic regions in 2023*. Forrás: <https://arctic-russia.ru/en/news/around-36-mn-tons-of-cargo-are-planned-to-be-delivered-to-arctic-regions-in-2023/> Letöltve: 2024. január 20.

kohászat számára megtalálható még ezen a területen a gyémánt, a platina, a nikkel, a kobalt, a króm, a réz, a mangán, a volfrám és egyéb ritkaföldfémek is.¹⁶¹

Ezen felül nem feledkezhetünk meg a talán még az ásványkincseknél is értékesebb hajózási útvonalak megnyílásáról sem a jég olvadása miatt, mert ha ez a terület megnyílik a tengeri szállítmányozás is elindulhat az északi térségben. Ez azért is fontos tényező, mert a Jeges-tenger mélyebb, mint a többi tenger, így a teherszállító hajók nehezebb rakomány szállítására is képesek lesznek más útvonalakhoz képest, és a szállítási útvonal Ázsiából Európába vagy az amerikai kontinensre több ezer kilométerrel fog megrövidülni.¹⁶² A jelenleg mindennapi használatban lévő Malaka-szorost, Szezi-csatornát, vagy éppen a Panama-csatornát fel tudja váltani az Északi-sark vidéke. Ma ezeken az említett szorosokon és csatornákon halad át a világ kitermelt nyersolajának több mint 85 %-a. Azonban az Északi-tenger legmélyebb pontja 700 méter mélyen van, a Malaka-szorosnál ez 200 méter mélységű és a Szezi-csatornánál csupán 24 méter. Ha megnyílnak az északi hajózási útvonalak, akkor az az áthaladó teherszállító hajók számára igen nagy jelentőségű lesz, ugyanis nehezebb rakományt is képesek lennének elszállítani.

Oroszország megpróbálja a területre támasztott igényét azzal erősíteni, hogy a kontinentális talapzata mélyebben benyúlik az Északi-sarkvidékbe, ami feljogosítaná arra, hogy 150 mérfölddel kitolja a kizárólagos gazdasági zónáját, és újabb 1,2 millió km²-nyi, természeti kincsekben gazdag területtel gyarapodjon. Első ilyen irányú kísérletét elutasította az ENSZ Kontinentális Talapzatok Bizottsága. Oroszország az Északi-sarkvidéket északi határainak valódi kiterjesztéseként kezeli, és egy 2008-ban keletkezett stratégiai dokumentumban Dmitrij Anatoljevics Medvegyev, az Oroszországi Föderáció akkori elnöke leszögezte: az Északi-sarkvidék Oroszország „első számú stratégiai erőforrásbázisa” lesz 2020-ra.¹⁶³

A 2010-es évek után rendkívüli gazdasági áttörést jelentett az orosz kormány számára, hogy a sarkvidéken katonai fejlesztésekbe kezdett, ezzel biztosítva érdekeit a területre vonatkozóan. Az ország északi-sarkvidéki fejlesztési programját 2014-ben hagyta jóvá a kormány, 2015 elején már létre is hozta a Dmitrij Olegovics Rogozin miniszterelnök-helyettes

¹⁶¹ ARCTIC Russia: *Around 36 mn tons of cargo are planned to be delivered to Arctic regions in 2023*. Forrás: <https://arctic-russia.ru/en/news/around-36-mn-tons-of-cargo-are-planned-to-be-delivered-to-arctic-regions-in-2023/> Letöltve: 2024. január 20.

¹⁶² EUROPEAN MSP Platform: *North Sea*. Forrás: <https://maritime-spatial-planning.ec.europa.eu/sea-basins/north-sea-0> Letöltve: 2024. január 12.

¹⁶³ BRZEZINSKI, Zbigniew (2013): *Stratégiai vízió*. Antall József Tudásközpont, Budapest p. 168. ISBN: 9789638748621

vezette bizottságot, aki a legfontosabb induló lépésnek a térség fejlesztését célzó különböző programok auditálását és azok egy kézbe való összevonását említette meg.¹⁶⁴ Az új fejlesztésekbe akkor be akarták vonni a magánvállalatokat is, akik visszanyerhetik a korábbi befektetéseiket, a régió gazdag ásványkincseinek, elsősorban a kőolajnak és a földgáznak köszönhetően. Fontos megemlíteni, hogy a „kincsek” közé tartozik az északi hajózási útvonal is, amely a legrövidebb utat jelentheti Ázsia és Európa között. Ennek köszönhetően a Kamcsatka-félsziget, amely a kapu a sarkvidékre, a hajók ellátó és javító bázisává válik.¹⁶⁵

Az orosz stratégiai gondolkodás sosem becsülte le az északi-sarki régiót, ugyanis 2014 óta fontos katonai körzetet építettek ki a térségben (16. ábra). A 2000-es évek elején az ország társadalmi és gazdasági helyzete fokozatosan javult, ennek köszönhetően újra nagyobb figyelmet kapott az Arktisz. Oroszországnak meg kell erősítenie szuverenitását a területen, mivel megjelentek a régióban a nem sarkvidéki országok –Északi-sarkvidéki Tanács megfigyelői státusszal rendelkező országok–, ezért egy változó stratégiai környezet jött létre. A nyugati elemző központok állítása szerint Moszkva a sarkvidéki államok közötti együttműködést saját érdekeinek és nemzetbiztonsági céljainak megvalósítására használja fel.¹⁶⁶

¹⁶⁴ NAPI.HU: *Új területeket hódít meg Oroszország,* Forrás: http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/uj_teruleteket_hodit_meg_oroszorszag.596529.html Letöltve: 2023. október 9.

¹⁶⁵ NAPI.HU: *Új területeket hódít meg Oroszország,* Forrás: http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/uj_teruleteket_hodit_meg_oroszorszag.596529.html Letöltve: 2023. október 9.

¹⁶⁶ MÁRTON Andrea (2016): *Katonai együttműködés és terjeszkedés az Északi-sarkon*, Repüléstudományi Közlemény XXVIII. évfolyam 2. szám, p. 123–132.

RUSSIA'S MILITARY DISTRICTS

16. ábra: Orosz katonai körzetek 2014 előtt ¹⁶⁷

Az Északi-sarkvidék Oroszország számára stratégiai fontosságú az ott megtalálható természeti erőforrások és a nemzetbiztonsági jelenlét miatt. 2014 decemberében megkezdte működését az Arktiszi Stratégiai Parancsnokság az Északi Flotta bázisán, ezután megerősítették a Nyugati, Központi, és a Keleti Katonai Körzetek bázisait az Északi-sarkkörön túl (17. ábra).¹⁶⁸ Az Északi Flotta önálló parancsnokság lett és kivált a Nyugati Katonai Körzetből 2014-ben, annak érdekében, hogy az orosz érdekeket biztosítani tudja az Arktiszon. Ebben a katonai körzetben megtaláljuk a szárazföldi, a légi és kozmikus erők és a haditengerészet haderőnem egységeit és alegységeit.

¹⁶⁷ Ábra forrása: https://www.stratfor.com/sites/default/files/main/images/Russia_military_districts2.jpg
Letöltve: 2024. február 18.

¹⁶⁸ KOMLOMEDIA.HU: *Megkezdte a működését az arktiszi orosz katonai parancsnokság.* Forrás: <http://komlomediam.hu/hir.php?hir=5074> Letöltve: 2024. október 12.

17. ábra: Orosz katonai körzetek 2014 után¹⁶⁹

Az északi sarkvidéki orosz haderőnek szárazföldi, légi, és haditengerészeti alakulatai is lesznek, és az új katonai körzet a haditengerészet Északi Flottájára alapozva jön létre – nyilatkozta Vlagyimir Ivanovics Koroljov, a flotta parancsnoka a Rosszjizskaja Gazeta című újságnak 2014-ben.¹⁷⁰ Két szárazföldi dandárt is kialakítottak az Egyesített Stratégiai Parancsnokság keretén belül. Ezek közül az egyik az északnyugat-oroszországi murmanszki területen lévő Alakurtti településen 2015-re, a másik a Jamal-Nyenyec Autonóm Körzetben 2016-ra állt fel. Mihail Jevgenyevics Mizincev, az Oroszországi Föderáció Nemzetvédelmi Vezetési Központjának parancsnoka szerint Oroszország 13 repülőteret, egy légi bázist és 10 rádiólokátoros műszaki állomást is épít ki az Arktiszon 2020-ig.¹⁷¹ Mint már említettem Oroszország igen nagy figyelmet fordít az Északi-sarkvidékre, mivel a becslések szerint a térségben több mint 1,6 ezer milliárd tonnányi szénhidrogén tartalék van. Ez hatalmas készlet,

¹⁶⁹ Ábra forrása: https://www.researchgate.net/figure/Russia-military-districts-Source-NATO_fig1_329946783 Letöltve: 2024. április 9.

¹⁷⁰ KOMLOMEDIA.HU: Megkezdte a működését az arktiszi orosz katonai parancsnokság, Forrás: <http://komlomediam.hu/hir.php?hir=5074> Letöltve: 2024. október 12.

¹⁷¹ KOMLOMEDIA.HU: Megkezdte a működését az arktiszi orosz katonai parancsnokság, Forrás: <http://komlomediam.hu/hir.php?hir=5074> Letöltve: 2024. október 12.

a világban a kontinentális talapzatok alatt meglévő energiahordozó-tartalék egynegyede. 2010 után az orosz katonai felsővezetés célul tűzte ki, hogy felújítják az egykori Szovjetunió idején működött, de azóta már elhagyatott katonai bázisokat és repülőtereket, amelyek az északi-tengeri hajózási útvonal biztonságát biztosították és ellenőrizték.

Amikor a Szovjetunió szétesett és gazdasági nehézségekkel kellett szembe néznie az országnak, az addig fejlesztett és kialakított katonai bázisok kiépítse háttérbe szorult.¹⁷² Azokban a városokban, amelyek az északi partokhoz közel voltak visszaesés következett be és az egykor gazdaságilag fontos és kedvezményezett városok elszegényedtek és emiatt elnéptelenedtek. A 2000-es évek felé közeledve a tudatos leépítés menete megváltozott, gazdaságilag felívelőben volt az ország és a nemzetközi politikában is egyre nagyobb szerepet kapott. A legnagyobb változást Vlagyimir Putyin hatalomra kerülése jelentette, Oroszország helyzete stabilizálódni kezdett a növekvő olajáraknak köszönhetően is. Az új vezető és a gazdasági növekedés új alapokra helyezte Oroszország geopolitikai helyzetét/szerepét, az állami vagyon gyarapodása az ország befolyását is növelte a világ többi országához viszonyítva. Putyin 2000–2004-es elnöki ciklusa alatt a gazdasági stabilitás volt a cél, biztos alapokon állt és új nagyhatalmi ambíciókat fogalmaztak meg, ezért a 2000-es évek második felétől az északi-sarkkörön túli területek felé is fordult Oroszország figyelme.¹⁷³ A felsorolt tényezők miatt és főként a jég alatt rejlő ásványi nyersanyagok kitermelése Oroszország számára kedvező változásokat hozhat, mert az Északi-sarkvidék felértékelődött geostratégiai és geopolitikai szempontból is.

Ennek köszönhetően az utóbbi években az északi térségben következett be a legnagyobb gazdasági/katonai/fejlesztési beruházás. Oroszország számára stratégia jelentőséggel bír ez a térség, ezért aktív tevékenységeket is folytat a térségben évek óta. Kiemelkedők ezen tevékenységek közül a gazdasági és a védelempolitikai tényezők, ám jelenleg a gazdasági teljesítménye korlátozza ezt. Oroszország gazdasági befolyása elmarad az Amerikai Egyesült Államoktól vagy épp Kínától, mert a világkereskedelemből kisebb részesedése van. Ez főként a meleg tengeri kijárat hiánya miatt van így. De ide tartoznak még a nyugati országok által bevezetett szankciók is, valamint az, hogy nyersanyagok tekintetében (pl. fémipari termékek) túlzottan függ az EU országaitól Oroszország. Az északi-sarkvidéki

¹⁷² KOÓS Gábor, SZTERNÁK György (2017): *Az Északi-sark Geopolitikai és Geostratégiai Jelentősége – Orosz Szemmel*. Szakmai Szemle, XV. évfolyam, 2. szám, p. 6.

¹⁷³ BERTELSEN, Rasmus Gjedssø (2016): *Arctic Security in International Security*. Gunhild Hoogensen Gjørvi, Marc Lanteigne, Horatio Sam-Aggrey p. 64.

régió a legkönnyebben a tengeri kereskedelem révén kapcsolódhatna be a nemzetközi gazdaságba, mert az Északkeleti-átjáró az orosz partok mentén halad el (18. ábra).

18. ábra: Az Északkeleti – és Északnyugati-átjáró¹⁷⁴

Az arktiszi régióban található energiatartalék fontos gazdasági előnyhöz juttathatná az országot, mivel az északi térségben lévő szénhidrogénkészletek nagyobb számban találhatók meg az ország északi térségében, mint Oroszország más területein. Ebből is látszik, hogy a gazdasági biztonság szempontjából kiemelkedő területnek számít az északi térség és ez megköveteli a terület fokozott védelmi készségét. A régiót az orosz állami vezetés Oroszország vezető stratégiai erőforrásbázisává jelölte ki a gazdasági szerepe miatt. Ha más

¹⁷⁴ Ábra forrása: <https://www.bbc.com/news/science-environment-37286750> Letöltve: 2024. március 25.

szempontból is vizsgáljuk a területet, akkor észrevehető, hogy az Északi-sarkvidék meghatározó az ország területi szuverenitásának és biztonságának szavatolásában és fenntartásában is a hatalmas partszakasza miatt.

3.1.1 Orosz stratégiai dokumentumok az Északi-sarkvidékkel kapcsolatban

Az orosz stratégiai dokumentumokban megjelenik az Északi-sarkvidék a katonai és a gazdasági jelentősége miatt. Az orosz állam, 2008-ban adta ki először (Norvégia után, aki 2006-ban készített stratégiai dokumentumot a térségről) az első Arktisz Stratégiát (Foundations of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic Up to and Beyond 2020), amely 2020-ig szól.¹⁷⁵ Ebben a stratégiában kiemelte az orosz nemzeti érdekeket és célokat a térséggel kapcsolatban. Többek között szó van benne a régió békéjének és a nemzetközi együttműködés zónájának fenntartásáról, az erőforrások kiaknázásának biztosításáról, a határvédelemről és az Északkeleti-átjáróról, amelyet Északi-tengeri Útvonalnak (Northern Sea Route, NSR) írnak le és a nemzetközi közlekedési folyosó kialakításában jelentős szerepe van. A dokumentum tartalmazza továbbá azt is, hogy 2016–2020 között az Északi-sarkvidék váljon Oroszország vezető stratégiai utánpótlási bázisává.¹⁷⁶

Érdekvédelem miatt védelmi fejlesztéseket és átszervezéseket terveztek és hajtottak végre stratégiai megfontolásból, általános célú katonai szolgálatot ellátó erők telepítését rendelték el az északi régióba, amelyek a Szövetségi Biztonsági Szolgálattal és Parti Őrséggel együtt ellátják az Oroszországi Föderáció északi-sarki területeinek (Arctic Zone of the Russian Federation, AZRF) határellenőrzését, valamint a folyók és azok torkolatainak ellenőrzését az Északi-tengeri Útvonalon.¹⁷⁷ Ennek érdekében megalakult az említett 5. Katonai Körzet Oroszország területén, az Északi Hadászati Parancsnokság, Szeveromorszk központtal, az ott állomásozó egységek és a jövőben oda telepítendő csapatok közös irányítás alá vonására. Az új parancsnokság irányítása alá került az Északi-sarkvidéki Erők Csoportja (Arctic Group of Forces, AGF), amelynek tervezése során nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy önállóan működőképes csoportosítást tudjanak felállítani.¹⁷⁸

¹⁷⁵ RUSSIAN Federation's Policy For the Arctic to 2020. Forrás: <http://www.arctisearch.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020> Letöltve: 2024. január 19.

¹⁷⁶ KOÓS Gábor, SZTERNÁK György (2017): *Az Északi-sark Geopolitikai és Geostratégiai Jelentősége – Orosz Szemmel*. Szakmai Szemle, XV. évfolyam, 2. szám, p. 6.

¹⁷⁷ The development strategy for the Arctic Zone of the Russian Federation. Forrás: <https://www.research.kobe-u.ac.jp/gsics-prc/sympo/20160728/documents/Keynote/Russian%20Arctic%20strategy%202013.pdf> Letöltve: 2024. január 19.

¹⁷⁸ RUSSIAN Federation's Policy For the Arctic to 2020. Forrás: <http://www.arctisearch.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020> Letöltve: 2024. január 19.

Az Északi-sarkvidéki Erők Csoportjának az is a feladata, hogy az orosz gazdasági érdekeltséget védelmezze a térségben és a fejlesztések szerves része legyen az Északi Flotta képességeinek növelése és az eszközök modernizálása is. A 2015-ös Haditengerészeti Doktrínában (Maritime Doctrine of the Russian Federation) a Jeges-tenger vonatkozásában kiemelt helyet foglal el ez.¹⁷⁹ Az Atlanti-óceán északi része mellett az Északi-sarkvidéket a másik régióként említi, ahol a NATO tevékenysége fokozódni és a nemzetközi verseny növekedni fog. A doktrína szerint 2020-ig be kell fejezni a nukleáris jég törő flotta korszerűsítését, hogy az Atlanti-óceánra való kijutás képességét fenntartsák. A 2015-ben elfogadott orosz Nemzeti Biztonsági Stratégia (Russian National Security Strategy) három pontban említi az Északi-sarkvidéket.¹⁸⁰ A 2015-ös Nemzeti Biztonsági Stratégia elsőként a térségben fellelhető erőforrásokra összpontosít, figyelmeztet a nemzetközi verseny fokozódásának lehetőségére. Kiemeli Oroszország gazdasági biztonságának szempontjából a régióban található szállítási és kommunikációs útvonalak jelentőségét és hangsúlyozza a nemzetközi együttműködés fontosságát. Célként fogalmazza meg, hogy a sarkvidék a béke és a stabilitás régiója kell, hogy legyen.

Ezeket felül a 2016-os Külügyi Stratégiában (Foreign Policy Concept of the Russian Federation) is megjelenik az Arktisz fontossága.¹⁸¹ A Kanadával való lehetséges együttműködés régiójaként és a regionális szereplők közötti együttműködés fontosságát fogalmazza meg, mint például a fenntartható fejlődést, a környezetvédelem és a stabilitás megőrzését. Ezenkívül felhívja a figyelmet a térségben működő regionális fórumok munkájának kiemelt jelentőségére is. Fontos tényező az is, hogy a stratégia állást foglal arról, hogy a más régiókban fennálló feszültséget Oroszország és a Nyugat között el kell határolni az északi-térségtől.¹⁸²

A 2008-ban megjelent első Arktiszi Stratégia továbbfejlesztett és kibővített változata 2020-ban jelent meg, mely az orosz állam sarkvidéki politikájának új alapelveit mutatja be

¹⁷⁹ DAVIS, Anna (2015): Russia Maritime Studies Institute: *The 2015 Maritime Doctrine of the Russian Federation*,
Forrás: https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=rmsi_research Letöltve: 2025. január 8.

¹⁸⁰ RUSSIAN National Security Strategy (2016). Forrás: <https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf> Letöltve: 2024. január 25.

¹⁸¹ RUSSIAN National Security Strategy (2016). Forrás: <https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf> Letöltve: 2024. január 25.

¹⁸² RUSSIAN Federation's Policy For the Arctic to 2020. Forrás: <http://www.arctisearch.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020> Letöltve: 2024. január 19.

2035-ig. Ebben a legfontosabb tényező a határvédelem, ennek fejlesztése a fő cél és az ehhez szükséges infrastruktúra kiépítése, valamint a hajózási ipar fejlesztése.¹⁸³

3.1.2 Tengeri terjeszkedés az északi vizeken

Oroszország északnyugati részén elhelyezkedő Fehér-tenger az orosz állam fennhatósága alá tartozik és a Jeges-tenger egyik beltengere, amelyet nyugatról Karélia, keletről Arhangelszk, északról pedig a Kola-félsziget határol. Itt található Arhangelszk városa, melyet 1584-ben alapítottak és amelynek kikötője kiemelkedő fontosságú, ugyanis a korábban fontos kereskedelmi kikötő napjainkban az orosz flotta egyik bázisává vált. Oroszország északi részét évszázadokon keresztül a Fehér-tenger és annak vidéke jelentette. Az itt élő népeket pomornak hívták, akik a halászat és a vadászat által nyújtott kereskedelemről éltek meg évszázadokon keresztül.¹⁸⁴ A pomorok minden északi néppel kereskedtek, a norvégoktól kezdve az Ural-hegység vonulata mentén lakókkal bezárólag. Főként a part mentén hajóztak, de bárkáikkal eljutottak egészen a Spitzbergákig vagy épp a Novaja Zemlja szigetekig is. Az északi-tengeri útvonal (Északkeleti-átjáró) felfedezése számos nyugati utazót is foglalkoztatott a 16. században, azonban elsőként Dmitrij Geraszimov¹⁸⁵ tett említést róla 1525-ben, amikor is megállapította, hogy Eurázsia északi partvidéke egybefüggően végig hajózható.

I. Péter cártól (1682–1725) származtatható az orosz birodalom tengeri terjeszkedésének az eszméje, ugyanis uralkodása utolsó szakaszában kezdődtek meg az északi tengeri felfedező utak. 1725–1730 és 1735–1742 között zajlottak a kamcsatkai expedíciók, melyeket a cár rendelt el. Ezeken az expedíciókon eljutottak Észak-Amerika északnyugati partvidékéhez, ahol a későbbiek során megjelentek az orosz telepések.¹⁸⁶ Ezekben a birodalmi időkben azokon a területeken, amelyek az orosz birodalom fennhatósága alá kerültek katonai infrastruktúrát építettek ki. A Novaja Zemlja szigetcsoport feltérképezése 1820 és 1824 között zajlott Fjodor Petrovics Litke, Pjotr Kuzmics Paktuszov és Avguszt Karlovics Civolka-felfedezőútjai során. Arhangelszk városába 1874-től rendszeresen kereskedő expedíciók indultak. A Jenyiszej és az Ob folyók torkolata között pedig gabonaszállítás és ásványkincs szállítás zajlott Szibériából a Kara-tengeren keresztül. Borisz Andrejevics

¹⁸³ RUSSIA'S National Security Strategy to 2020. Forrás: <https://www.files.ethz.ch/isn/154909/RusNatSecStrategyto2020.pdf> Letöltve: 2024. január 20.

¹⁸⁴ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3–4. sz. p. 140.

¹⁸⁵ Dmitrij Geraszimov (1465–1535) orosz diplomata

¹⁸⁶ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3–4. sz. p. 141.

Vilkickij 1910 és 1915 közötti expedíciója jégtörő hajó segítségével elsőként hajózta végig az északi-tengeri útvonalat a Csendes-óceántól haladva Európáig. Az út során sikeresen felfedezte a Szevernaja Zemlja szigetcsoportot, ezért a szárazföld és a szigetcsoport közötti összekötő tengeri átjárót 1918-ban Vilkickij-szorosnak nevezték el.¹⁸⁷ 1919-ben az omszki fehér kormány megalakította az Északi-tengeri Út Bizottságát, amely az északi-tengeri útvonalat az antantállamokkal való összeköttetésre használta. Később Lenin kezdeményezésére felújították a kereskedelmi járatokat a Kara-tengeren és a kereskedelem (ipari/mezőgazdasági) tovább folytatódhatott.

Az első hadihajók a 17. században jelentek meg Arhangelszk térségében. Ezeket még az I. Péter cár által alapított Szolombali Hajógyártó Üzemben építették meg, majd innen áthajóztatták őket a Balti-tengerre. Az I. világháború idején, 1916-ban az antant hatalmakkal való összeköttetés biztosítására létrehozták az Északi Jeges-tengeri Orosz Flottillát, viszont ezek hajói megsemmisültek a háborúban. Emiatt 1920-ban a Vörös Hadsereg létrehozott egy másik flottát a térségben, de a haderő csökkentése miatt ezt 1922-ben felszámolták.¹⁸⁸

3.1.3 Az orosz Északi Flotta

Az orosz Északi Flotta alapját képző Északi Flottillát 1933-ban alapították, két rombolóval, két őrnaszáddal és két tengeralattjáróval, valamint a kisegítő hajórajjal. 1935-ben a Flottilla fő kikötőbázisa Poljarnij lett, ahová az alakulathoz megérkeztek a repülőgépek is. 1937-ben változás történt, ugyanis május 11-én nevet váltott a Flottilla, az új megnevezés az Északi Flotta lépett a helyébe.¹⁸⁹ Az orosz védelmi stratégiában az Északi-sark kiemelt helyet foglal el, mivel már az 1950-es évektől jelentős gazdasági potenciállal rendelkező iparágak és infrastruktúrák települtek a térségbe. Ezen a területen települt az orosz nukleáris erő fontos eleme az Északi Flotta nukleáris tengeri komponense.¹⁹⁰ Az Északi Flotta hajóállománya 1941-ben 8 rombolóból, 15 tengeralattjáróból, 2 torpedóvető gyorsnaszádból, 7 őrnaszádból, 2 aknaszedőből és 116 repülőgépből állt.¹⁹¹ Az Északi Flotta központja a Kola-öbölben található Szeveromorszk. A Kola-félsziget északi részének fjordjaiban helyezkednek el a

¹⁸⁷ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3-4. sz. p. 142.

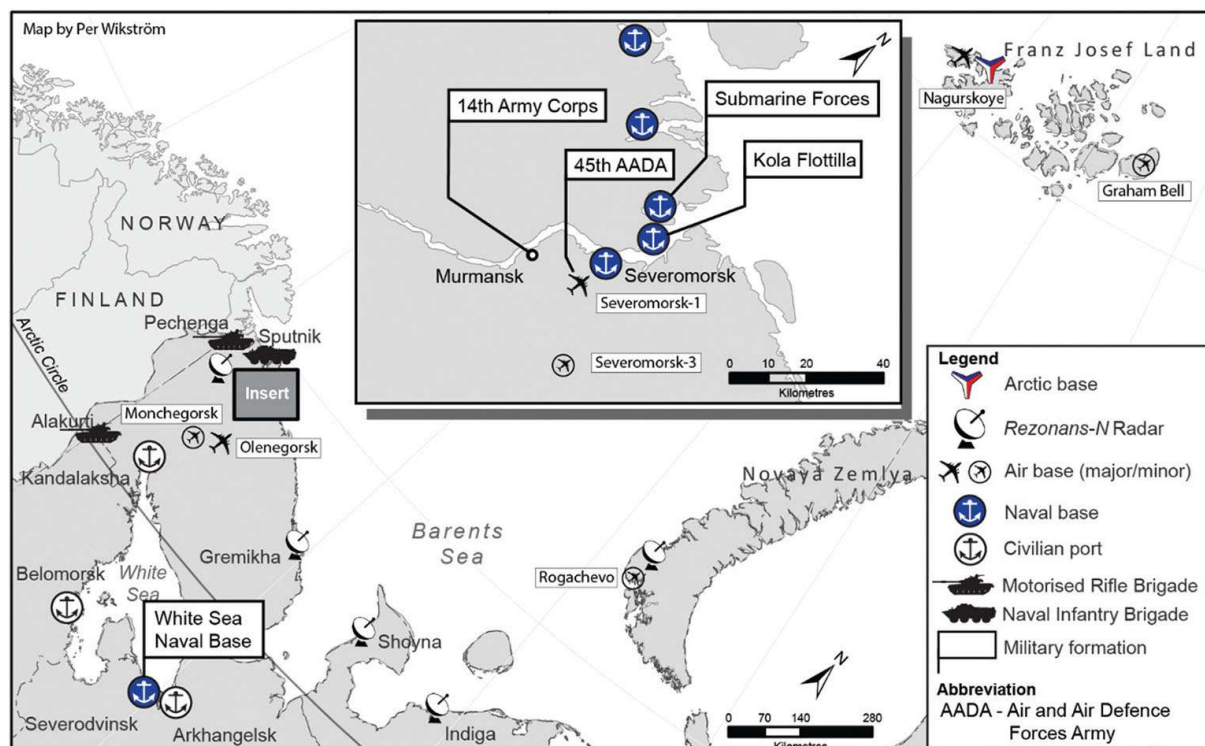
¹⁸⁸ Uo. p. 143.

¹⁸⁹ Uo. p. 143.

¹⁹⁰ MÁRTON Andrea (2015): *Az Északi-sark Oroszország stratégiai gondolkodásában*, Repüléstudományi Közlemények, XXVII. évfolyam 2. szám p. 26-35.

¹⁹¹ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3-4. sz. p. 143.

flotta fő bázisai. A Barents-tengerre nyíló Kola-öböl mellett elterülő Murmanszk város fontos hadikikötő a Jeges-tengerben (19. ábra).

19. ábra: Az Északi Flotta – polgári és katonai objektumok a Barents-tengeren¹⁹²

A II. világháború során a flotta feladatai közé tartozott a szovjet partok védelme, így biztosítva a térség tengeri kereskedelmi forgalmát és az esetleges támadások kivédését. A hidegháború éveiben a nukleáris fegyverek megjelenése átforgalmazta a hadviselést, előtérbe került a nukleáris elrettentés képességének a kiépítése és a fenntartása. Ebben az időszakban az Északi Flotta a stratégiai fejlesztések korszakán ment keresztül, ugyanis új szovjet eszközök, például a nukleáris rakétahordozók, a támadó tengeralattjárók, a rakétahordozó bombázó repülőgépek és a felszíni hajók, melyek rakétákkal voltak felfegyverezve érkeztek a flottához. Az Északi Flotta a hidegháborús években számos sikert ért el, elsőként a világon 1955-ben lőtt fel ballisztikus rakétát támadó tengeralattjáróról, elsőként bocsájtotta vízre a nukleáris meghajtású K-3 jelzésű tengeralattjárót 1958-ban. A hidegháború éveiben az Északi Flotta hajói a szovjet felségvizeken keresztül gyakran jutottak ki az Atlanti-óceánra, de akár a Földközi-tengerig is eljutottak.¹⁹³ A hidegháború idején a szovjet hadiipar a

¹⁹² Ábra forrása: <https://arcticreview.no/index.php/arctic/article/view/3338/6318> Letöltve: 2024. március 20.

¹⁹³ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3–4. sz. p. 145.

haditechnikai eszközöket rohamtempóban állította elő, emiatt az Északi és a Csendes-óceáni Flotta nagy mennyiségben kapott új tengeralattjárókat. Komplet haditengerészeti bázisok épültek ki, a tengeralattjárókon szolgáló tisztek és tiszthelyettesek kiképzése tömegesen zajlott. A I. világháborút követő években évi szinten 8–10 darab tengeralattjáró hadrendbe állítása történt meg, ez az 1950-es évekre elérte az évi 40–60 darabot is. Az 1955 rekord évként szerepelt a haderő kiépítésével foglalkozó szovjet könyvekben, ugyanis abban az évben 72 darab tengeralattjáró állt szolgálatba.¹⁹⁴ 1958-ban kezdődött meg a nukleáris meghajtású tengeralattjárók sorozatgyártása, és az elkövetkező 10 évben a tengeralattjárók száma elérte az 50 darabot. 1960-tól megkezdődött a hadászati rendeltetésű ballisztikus rakétahordozó tengeralattjárók fejlesztése is, melyből az első 3 darab 1967-ben állt szolgálatba és az utána következő 25 évben összesen 91 darabot gyártottak le belőlük.

Az 1960-as és 1970-es évek során az Északi Flotta a fénykorát élte. A Kola-félszigeten hat haditengerészeti bázis épült ki, valamint több kisebb katonai célokra alkalmas katonai kikötő létesült a Novaja Zemlján és Belomorszk térségében. A Kola-félszigeten összesen 6 hajódokk épült a haditengerészeti haditechnikai eszközök javítására és karbantartására. Ebben az időszakban a szovjet tengeralattjárók számát 370 darabra becsülték. Ez a szám nagyon jól tükrözi azt a tényt, hogy az orosz kormány tudatosan készült a hidegháború korszakától kezdve az északi vizek biztosítására és ellenőrzésére.¹⁹⁵

1986 jelentős év volt az Északi Flotta számára, ugyanis az egyik hadianyag raktárban történt robbantás során több százan haltak meg és megsemmisült az Északi Flotta földi, tengerészeti és levegő rakétáinak több mint a 60%-a. Ez a robbanás volt az Északi Flotta hanyatlásának a kezdete. Ezután szintén ebben az évben, az amerikai partoktól 800 km-re az egyik hadászati atomtengeralattjáró egyik rakétaindító csövében robbanás történt és a tengeralattjáró elsüllyedt.¹⁹⁶ A robbanásban odaveszett eszközöket próbálta a szovjet kormány visszapótolni. 1989-től legyártották az eszközöket, ugyanis addigra a Szovjetunió már 196 atomtengeralattjáróval rendelkezett, amelynek közel a kétharmada az Északi Flotta állományában teljesített szolgálatot, az egyharmada pedig a Csendes-óceáni Flottánál szolgált. Itt megint egy törés történt a szovjet hadiiparban, mert a hidegháború vége és a Szovjetunió szétesése miatt az orosz gazdaság mélypontra zuhant, a 2000-es évek elejéig a hadiipar sem

¹⁹⁴ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3–4. sz. p. 146.

¹⁹⁵ KÖVÁRI László (2017) i. m. p. 146.

¹⁹⁶ KÖVÁRI László (2017) i. m. p. 147.

fejlődött, emiatt az Északi Flotta is hanyatlani kezdett. Állapotromlás következett be a haditengerészet költségvetésének csökkenése miatt, emiatt romlott a flottánál szolgáló állomány életszínvonala, de különösen az őket körülvevő infrastruktúra állapota. Gondot okozott az elhasznált nukleáris fűtőanyagoknak a tárolása és az őrzése.¹⁹⁷ A hadiiparba investált pénz mennyisége 1994-re annyira lecsökkent, hogy az Északi Flotta éves költségvetésének csupán a 35%-át kapta meg a központi költségvetésből. Ez a szociális kiadásokat és az illetmények kifizetését is alig fedezte. Kijelenthető, hogy a hadiipar válságos helyzetbe került az 1990-es évek végére. Az ország stratégiai terveiben megvolt az elképzelés a hadiipar felfejlesztésére vonatkozóan, azonban a források szűkössége miatt ez csupán a kormány elgondolásaiban szerepelt. Az ország stratégiai dokumentumaiban a hadászati nukleáris erők szinten tartása és fejlesztése prioritásként szerepelt, csupán a kivitelezés nem tudott megvalósulni a költségvetés miatt, ugyanis kizárólag ennek a haderőnemnek a szinten tartására biztosították a költségvetést. A hidegháború utáni, posztbipoláris korszakban nehezítette a hadiipar teljesítményét az a tény is, hogy a haditengerészet számára termelő hajógyárak (Kercs, Nyikolajev, Szevasztopol) egy része Ukrajnában maradt a Szovjetunió széthullása után.

Az Északi Flotta jelenlegi helyzetéről elmondható, hogy a költségkímélés a fő tényező. A felújításokra és a korszerűsítésekre helyezi a hangsúlyt a kormány, ugyanis a meglévő tengeralattjárók átfegyverzése és a fedélzeti eszközeinek a modernizálása a prioritás. A Flotta egységeinek zöme négy kikötőben állomásozik az északi régióban, ezek: Poljarnij, Zapadnaja Lica, Szeveromorszk és Gadzsijevo.¹⁹⁸

Megállapítható, hogy az Arktisz régiójában a kiemelkedő figyelmet Oroszország kapja, őt lehet a legjelentősebb arktiszi országnak tekinteni, mivel az északi térségben alkotott tevékenységei jelentősek. Kijelenthető az is, hogy az ország nagy ambíciókkal és jelentős fejlődési potenciállal rendelkezik a térségben és az orosz stratégiai gondolkodásban is központi szerepet játszik a régió, ugyanis az meghatározza az ország védelempolitikáját. A 2009–2010-es orosz katonai reform értelmében a területi katonai-adminisztratív feladatok, mint például a mozgósítás helyett a fokozott készenlétben tartás és a közös műveletek kerültek előtérbe. Ez előnyös az Északi-sarkvidéken végzett műveleteknél, mivel ott kisebb a lakosságszám, így a katonai műveletek végrehajtása biztosíthatóbb.

¹⁹⁷ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3–4. sz. p. 147.

¹⁹⁸ KÖVÁRI László (2017) i. m. p. 151.

2014 decemberében az Északi Flotta parancsnoksága alapjain megalakult az Összhaderőnemi Stratégiai Parancsnokság (Joint Strategic Command, a továbbiakban JSC). 2010 óta ez volt az ötödik stratégiai parancsnokság. Ezt követően 2021. január 1-jén elnöki rendelettel az Északi Flotta a fegyveres erők egyik fő katonai-adminisztratív egységévé vált. Az Északi Flotta Összhaderőnemi Parancsnokságának a 2014-es megalakulása kulcsfontosságú volt az Oroszországi Föderáció sarkvidéki katonai fejlesztése szempontjából, mivel az Északi Flottának egyenrangúnak kell lennie a többi négy katonai körzettel azért, hogy egy katonai-adminisztratív egységet képezzen.¹⁹⁹ 2014 decemberében az Északi Flotta alárendeltségében megalakult a 80. gépesített lövészdandár is, amely a finn határ közelében helyezkedik el Alakurtti-ban. Ezt a lövészdandárt sarkvidéki körülményekhez alkalmazkodóan szerelték fel az eszközökkel. Ettől az évtől kezdődően több zárt rendszerű objektum építését kezdték meg a sarkkör térségében. A Novoszibirszki-szigeteken átadtak egy 250 fős befogadóképességű bázist, majd 2017-ben a Ferenc József-földön átadtak egy 150 fős ugyanilyen bázist. Ezeknek a bázisoknak az a legfontosabb közös jellemzője, hogy akár másfél évig képesek az önálló működésre, megbízhatóan biztosítják az ott szolgálóknak a megfelelő élet- és munkakörülményeket az akár –80 °C-os időjárásban is.²⁰⁰

A 2015-ös orosz katonai doktrína értelmében a politikai, a gazdasági, az infrastrukturális és a katonai feladatok között az Északi Flotta és az Északi Stratégiai Parancsnokság egyesítése szerepel az elrendelt feladatoknak megfelelően. A korábban elhagyott katonai bázisok felújítása és ismételt használatba vétele fontos volt, és ezeken felül az új katonai bázisok és repülőterek építése is szükségessé vált. Új korai- és előrejelző radarok építése, a korábban építettek korszerűsítése, ezek bekapcsolása az ország légikozmikus rendszerébe szintén fontos fejlesztés volt. Az állomány és a családtagjaik elhelyezésére szolgáló épületek felépítése, valamint a kutató- és mentőállomások telepítése is szükséges. A közlekedési utak, és az infokommunikációs szolgáltatást biztosító rendszerek fejlesztése és kiépítése is szükséges. Fontos, hogy a bázisok a szolgálat-, a szociális-, az egészségügyi- és a kulturális ellátás valamennyi feltételével rendelkezzenek.

2017 májusában Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin orosz elnök bejelentette, hogy a Flotta a közeljövőben nem fog új felszíni hajókat kapni, ami a képességeit jelentősen

¹⁹⁹ KJELLÉN, Jonas: *The Russian Northern Fleet and the (Re)militarisation of the Arctic* (2022), Arctic Review on Law and Politics, Vol. 13, 2022, pp. 34–35, Forrás: <https://arcticreview.no/index.php/arctic/article/view/3338/6318> Letöltve: 2024. március 20.

²⁰⁰ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3–4. sz. p. 151.

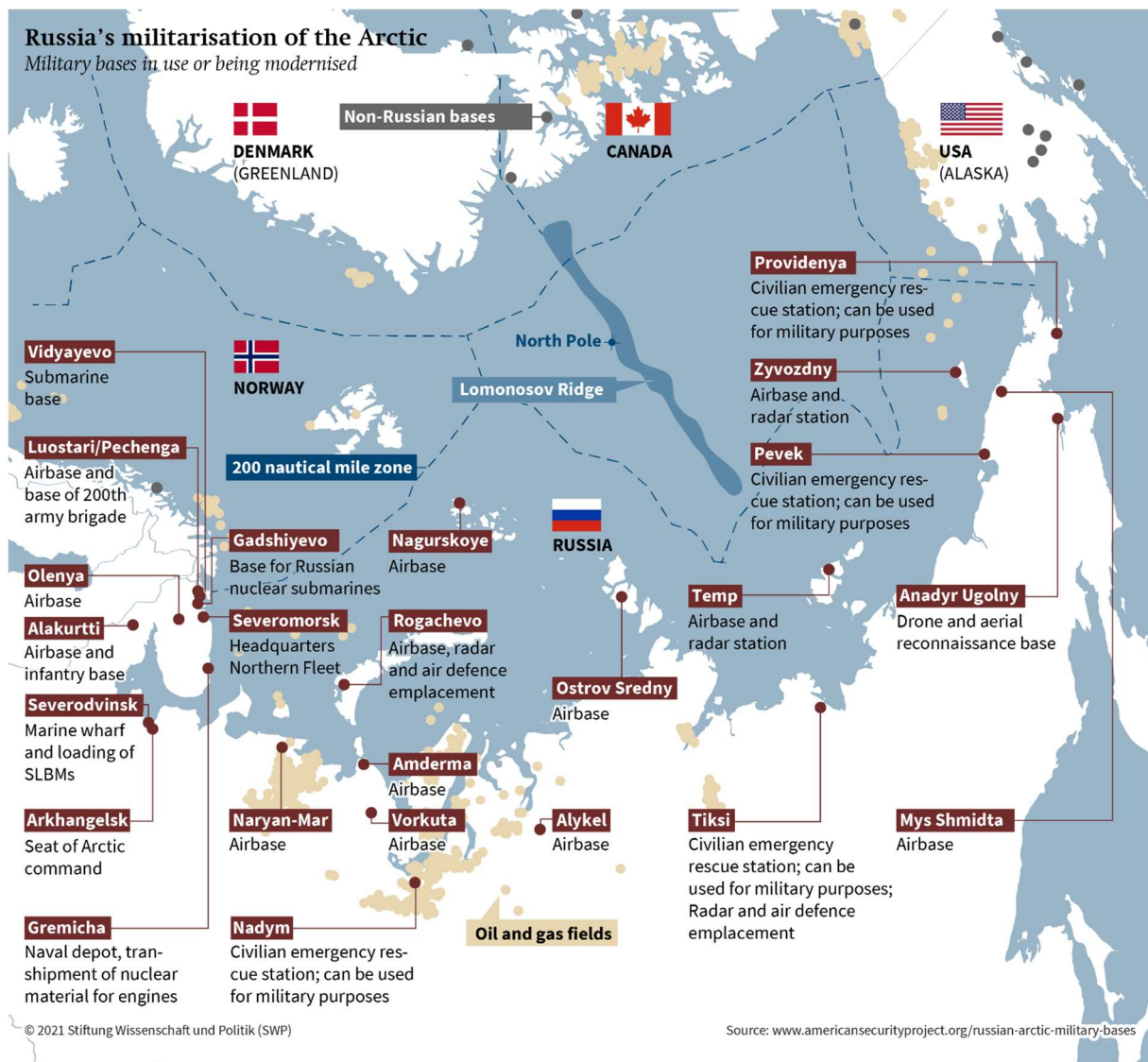
megnővelhetné. Például a 2025-ig szóló 15 éves védelmi fejlesztések tervezetében szereplő repülőgép-hordozó és az atommeghajtású romboló építését elhalasztotta a kormány.²⁰¹ A kormány álláspontja szerint a gazdaság helyzete miatt, az orosz költségvetés helyzete nem teszi lehetővé, hogy a 2011-ben kezdődött ambiciózus fegyverkezési program megvalósuljon. Ez főként az akkoriban elmaradt bevételek, az ukrajnai konfliktus és a nyugati szankciók következménye. Viszont azt is kiemelte, hogy a nukleáris triád fejlesztése fő prioritás marad az ország számára. A költségvetésnek köszönhetően a haditengerészet fejlesztése az atommeghajtású jég törő tengeralattjárókra és a kisebb felszíni hajókra fókuszál. A 2025-ig szóló program egy új ötödik generációs ballisztikus rakéták indítására alkalmas tengeralattjáró típus kidolgozását irányozza elő.²⁰² Oroszország megfelelő saját gyártókapacitással rendelkezik, ez indokolja azt, hogy a kormány célja a tengeralattjáró építés fellendítése.

Vlagyimir Putyin orosz elnök 2020. december 21-én aláírta azt a rendeletet, amely az Északi Flottát 2021-től katonai körzetté minősíti. „Az Északi Flottát haderő-stratégiai területnek kell tekinteni, ami ellátja az orosz katonai körzet feladatait” – áll a rendeletben.²⁰³ A dokumentumot az Oroszországi Föderáció területi integritásának és sérthetlenségének védelmét szolgáló intézkedések végrehajtása céljából fogadták el. A rendelet 2021. január 1-jén lépett hatályba. Az Északi Flotta közös stratégiai parancsnoksága 2014 decemberében jött létre, alapja a Nyugati Katonai Körzetről kivont Északi Flotta volt. A rendelet értelmében a további három körzet – déli, központi és keleti – határai változatlanok maradnak. Az Északi Flotta a Komi Köztársaság (Komiföld), az Arhangelszk és a Murmanszki régiók, valamint a Nyenyec autonóm terület határain belül található (20. ábra).

²⁰¹ KÖVÁRI László (2017) i. m. p. 152.

²⁰² KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, 16. évf., 3-4. sz. p. 152.

²⁰³ GLOBALSECURITY.ORG: Arctic Strategic Command (2021). Forrás: <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/vo-northern.htm> Letöltve: 2024. március 20.

20. ábra: Orosz katonai bázisok elhelyezkedései²⁰⁴

2021 augusztusában jelent meg a legújabb orosz katonai doktrína, melyben szintén fontos hangsúlyt kap az Északi-sarkvidék védelme és fejlesztése.²⁰⁵ Ebből is látható, hogy Oroszország számára kiemelt jelentőségű az Északi-sarkvidék.

Megállapítható, hogy az orosz Északi Flotta a korábban szűkös költségvetése és a fejlesztési források hiánya ellenére a mai napra visszanyerte és tartja a pozícióját az orosz haderőn belül. Az orosz politikai ambíciók és a gazdasági érdekek jelentős regionális szereplővé teszik az Északi Flottát a térségben, az északi-tengeri hajózási útvonal biztosítása érdekében és az északi területek felértékelődésének köszönhetően. A sarkkörön túli területek

²⁰⁴ Ábra forrása: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022RP03/> Letöltve: 2024. március 20.

²⁰⁵ RUSSIAN Military Strategy: Core Tenets and Operational Concepts 2021. Forrás: https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/russian-military-strategy-core-tenets-and-operational-concepts.pdf Letöltve: 2024. november 25.

szerepe az ásványkincsek kitermelésének biztosítása során jelentős gazdasági előnyhöz juttatja az államot.

Jégtörő hajók

Az Oroszországi Föderáció legfontosabb stratégiai prioritása az Északi-tengeri hajózási útvonal fejlesztése. A Jeges-tenger mentén történő hajózási útvonalon a szállítás volumenének növelése Oroszország számára kiemelt jelentőségű, ezért az északi-sarkvidéki területének komplex fejlesztése szükséges. Ez a fejlesztés a 22220 „Arktika” projekt keretein belül valósul meg.²⁰⁶ A projekt célja, hogy az atommeghajtású jégtörőket úgy építsék meg, hogy azok az év minden hónapjában biztosítani tudják a navigációt a nukleáris meghajtású hajóknak (21. ábra). A projekt keretein belül, a tervek szerint 2030-ra hat jégtörő hajót adnak át. A hajókat a Baltijszkij Zavod gyártja, amely Oroszország egyik legrégebbi hajógyára, 1856-ban alapították. A projekt célja, hogy Európa és Délkelet-Ázsia között a legrövidebb tengeri útvonal fejlesztését és a rendszeres teherszállítás kialakítását szolgálja, az új atomjégtörők építése és a kapcsolódó infrastruktúra korszerűsítésének biztosítása keretein belül.

21. ábra: 2020 óta üzemben lévő aktív jégtörő hajó (Arktika)²⁰⁷

²⁰⁶ NAVAL forces & industria news, Rosatom's subsidiary makes innovative nuclear fuel for Project 22220 icebreaker Arktika (2016). Forrás: https://www.navyrecognition.com/index.php/news/defence-news/2016/july-2016-navy-naval-forces-defense-industry-technology-maritime-security-global-news/4216-rosatoms-subsidiary-makes-innovative-nuclear-fuel-for-project-22220-icebreaker-arktika.html?utm_content=cmp-true Letöltve: 2024. március 20.

²⁰⁷ Ábra forrása: <https://www.cruisemapper.com/ships/NS-Arktika-icebreaker-1774> Letöltve: 2024. március 20.

Az Arktika, a Szibír és az Ural nevű jégtörők már sikeresen teljesítik a feladatot az Északi-tengeren, a Jakutija-t már vízre bocsájtották, azonban még további szerelés szükséges az üzembe helyezéséhez, ezekhez hamarosan csatlakozik az LC-60YA-osztályú (Project 22220) Csukotka is (1. táblázat, 22. ábra). A Roszatom 2013 óta kilenc új generációs RITM–200 típusú reaktort gyártott le az atomjégtörőkhöz. Az eddig legyártott reaktorok megfelelően teljesítenek a már üzemben lévő hajókon. A tizedik RITM–200-as reaktort 2023 végéig szállították le a hajógyárba, amely a Csukotka második reaktora lett. A projekt ötödik hajóját (Csukotka) két, egyenként 175 MW teljesítményű reaktor látja el energiával, a hajócsavarok tengelyein mérve 60 MW, a hajót három darab négyágú hajócsavar hajtja.²⁰⁸

Hajótest hossza [m]	fedélzeten mérve: 172,7 vízvonalon mérve: 160
Hajótest szélessége [m]	fedélzeten mérve: 34 vízvonalon mérve: 33
Teljes magasság [m]	54
Fedélzetek száma [db]	8
Víz kiszorítás [t]	max. 33,540 – min. 26.771
Maximális sebesség [csomó/óra]	jégmentes vízfelületen: 22 (41 km/h) 1,5 méteres jégvastagságig: 12 2,8–2,9 m vastag jégtorlaszokon: 2
Üzemideje egy feltöltéssel [év]	7
Személyzet [fő]	75
Szállítható utasok száma [fő]	64–128
Becsült építési költség	50 milliárd rubel (720 millió USD / 640 millió EUR)

1. táblázat: Az NS Csukotka jégtörő műszaki adatai

Forrás: saját szerkesztés

²⁰⁸ NS Chukotka icebreaker. Forrás: <https://www.cruisemapper.com/ships/NS-Chukotka-icebreaker-2170>
Letöltve: 2024. március 20.

22. ábra: Csukotka atomjégtörő hajó (terv) – a várható vízrebocsátás 2026²⁰⁹

Légierő az Északi-sarkvidéken

Az orosz katonai bázisok újjáélesztéséhez tartozik a légierő szerepének a növelése is az Északi-sarkvidéken. A cél az, hogy olyan légi járműveket állítsanak szolgálatba, melyeket a zord időjárási körülmények nem viselnek meg. Az ilyen típusú gépek fejlesztése, már 2015-től megkezdődött és az Oroszországi Föderáció hosszú távú céljaként szerepel. A célkitűzés az, hogy 2026-ra olyan fejlett legyen az északi légierő, hogy az orosz légtér védelmét biztosítani tudja az Északi-sarkvidéken. Ehhez száznál több repülőre van szükség, hogy szolgálatba álljon. Jelenleg Murmanszk közelébe modernizált MiG-31BM Foxhound (23. ábra) nagy hatótávolságú elfogó vadászgépeket csoportosítottak át, mert itt komoly veszély fenyegetheti az orosz légtér, amennyiben Finnország, Svédország és Norvégia összefog.

²⁰⁹ Ábra forrása: <https://www.cruisemapper.com/ships/NS-Chukotka-icebreaker-2170> Letöltve: 2024. március 20.

23. ábra. MiG-31BM Foxhound repülőgépek²¹⁰

A MiG-31-es típusú repülőgépek alkalmasak az orosz sarkvidéki északi térség védelmére, mert nagy hatótávolságúak, és még az újonnan létesített vagy felélesztett bázisok sem nyújtanak ennek a hatalmas körzetnek teljes légtérvédelmi fedettséget. A repülőter fejlesztések közé tartozik, hogy négy repülőteret már megnyitottak a térségben (Novaja Zemlja, Narjan-Mar, Osztrov Greem-Bell, Rogacsevo), az orosz légierő újra használja ezeket és további tíz repülőter kiépítése van tervben 2026-ig.²¹¹ Az Iljusin Il-478-as típusú légiutántöltő repülőgéptípusból a légierő a 2026-os tervei szerint legalább 35–40 darabot szeretne hadrendbe állítani. Az Északi-sarkra felkészített Pancir-Sz1 (SA-22 Greyhound) mobil légvédelmi rendszer kiépítése is megtörtént a sarkvidéken. A légvédelmi rendszereknek képesnek kell lenniük akár mínusz ötven fokban is működni. 2015-ben megvalósult az első Sz-400 Triumf nagy hatótávolságú mobil légvédelmi rakétarendszer rendszerbe állítása is. A modern légvédelmi rakétarendszer alkalmas akár négyszáz kilométeres távolságban és harminc kilométeres magasságban repülő, közelítő célok megsemmisítésére. Például

²¹⁰ Ábra forrása: <https://www.eurasiantimes.com/mig-31-foxhound-why-russias-super-interceptor-that-can-shoot/> Letöltve: 2024. március 20.

²¹¹ RUSSIAN Arctic Military Bases, American Security Project. Forrás: <https://www.americansecurityproject.org/russian-arctic-military-bases/> Letöltve: 2024. március 20.

cirkálórakétákat, ballisztikus rakétákat és nem irányított felderítő vagy támadógépeket is megtud semmisíteni a rendszer.

Oroszországi Föderáció felszerelése a fagyos északon

Említettem, hogy Oroszország felújítja a szovjet korszak repülőtereit és radarberendezéseit, valamint új kikötőket és kutató-mentő központokat épít az északi térségben, a nukleáris és hagyományos meghajtású jégtörő flottáját rohamosan fejleszti. Emellett új típusú nukleáris elrettentő fegyverekkel kapcsolatban is nagyratörő tervei vannak, ide tartozik például a Poszeidon 2M39 torpedó (24. ábra), amely az elképzelések szerint egy pilóta nélküli lopakodó torpedó lenne, nukleáris meghajtású és az orosz tervezők elképzelései szerint képesnek kell lennie a partmenti védelem mellett a tenger mélyén való túlparti átjutásra is.²¹² A tervezések során az eszköz több megatonnás robbanófejet tud szállítani a megadott célpont felé, amely radioaktív hullámokat okozna az adott térségben, emiatt annak a térségnek a partszakasza évtizedekre lakhatatlanná válna. Ez a nukleáris „mega torpedó” egyedülálló lesz a világtörténelemben, ha elkészül, azonban nem valószínű, hogy valaha is bevetésre kerülne. A közeljövőben azonban aggályokat vethet fel a nukleáris stabilitás „megbillenésének” a veszélye miatt, megváltoztathatja a nukleáris elrettentés formáját, és Oroszország egyik legrettegettebb fegyverévé válhat. A torpedó súlya a becslések szerint 100 tonna a várható sebessége, körülbelül 70 csomó, ez elég gyors lesz ahhoz, hogy a meglévő torpedók ne tudják eltéríteni és megsemmisíteni. Működési mélysége pedig, akár 1 000 métert (3 300 láb) is elérheti. Indítható lesz a jégsapka alól és a partmenti vizektől is.

²¹² NAVAL news.com: *Russia's new 'Poseidon' super-weapon: what you need to know* (2022) Forrás: <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/03/russias-new-poseidon-super-weapon-what-you-need-to-know/#prettyPhoto> Letöltve: 2024. március 20.

24. ábra: Poszeidon 2M39 torpedó²¹³

Ábramagyarázat: 1. A Poszeidon 2M39 torpedót egy tengeralattjáróról lövik ki, 2. A tengerfenéken halad, amíg el nem éri a kívánt partmenti célpontot, és a nukleáris robbanófeje felrobban. 3. Radioaktív hullámokat küld a levegőbe és a közeli területekre.

A katonák védőfelszerelése is teljes mértékben alkalmazkodik a zord körülményekhez, ruházatuk beleolvad a fagyos területbe (25. ábra). Oroszország számos intézkedést tett az Északi-sarkvidékkel kapcsolatos biztonsági ambícióinak megvalósítása érdekében. Ennek megfelelően Oroszország katonai modernizációját és szervezeti diszlokációját nem hagyhatta

²¹³ Ábra forrása: <https://www.thesun.co.uk/tech/14558205/russian-radioactive-tsunami-torepdo-poseidon-2m39/>
Letöltve: 2024. március 20.

figyelman kívül a többi állam sem. Az orosz katonai tevékenység az Északi-sarkvidéken úgy jellemezhető, hogy folyamatosan a katonai képességek fejlesztésére és bővítésére összpontosítanak a különböző haderőnemeknél és az egész orosz sarkvidéki területen.

25 ábra: Orosz katona felszerelése az Északi-sarkvidéken²¹⁴

3.1.4 Összegzés

A leírtakból jól látszik, hogy Oroszország számára mennyire fontos az Arktisz térsége. Mind a földrajzi nagyságából, mind pedig az ambícióiból arra a következtetésre lehet jutni, hogy számára ez a térség kiemelt prioritást élvez. Ez jól látszik a katonai tevékenységek folyamatos fejlesztésében, és nem csupán abban jelenik meg, hogy a régi katonai bázisokat felújította, hanem abban, hogy az újakat milyen modern technológiával építi meg. Nagy figyelmet szentel a bázisok kiépítése során a korszerűsítésre, hogy a lehető legjobban működő bázisok épüljenek meg, melyek a zord időjárási körülményeknek között is működőképesek. A személyi állomány biztonságos felkészítése és a fegyverzet és a ruházat folyamatos fejlesztése az arktiszi körülményekre vonatkozóan is elsőbbséget élvez számára.

²¹⁴ Ábra forrása: <https://www.thearcticinstitute.org/russias-arctic-military-and-security-part-two/> Letöltve: 2023. november 15.

Kijelenthető, hogy az északi jégtakaró visszahúzódása és az északi-tengeri út hajózhatóságának a mielőbbi megvalósulása kihívások elé állítja az orosz államot. Ennek a kihívásnak a rendezéséhez az szükséges, hogy a szomszédos országokkal megfelelő kapcsolatrendszert alakítson ki, mely a közös együttműködésen és célokon alapszik. Rendeznie kell a szomszédos országokkal a területi vitákat és ellenőrzés alá kell vonnia az északi határvonala mentén elhelyezkedő tengeri kereskedelmi útvonalat. Oroszország a területi vitákat a nemzetközi jog és az illetékes regionális szervezetek (ENSZ, Északi-sarkvidéki Tanács) útján kívánja rendezni, illetve a hajózás ellenőrzését a hidegháborús katonai infrastruktúra helyreállításával, az „Észak” Összhaderőnemi Stratégiai Parancsnokság létrehozásával és a hajózási útvonal mentén kiépített bázisok láncolatával tervezi megvalósítani.²¹⁵

Megállapítható, hogy az orosz gazdaság szempontjából meghatározó fontosságú az északi-sarki régió, ugyanis erről a területről származik az éves nemzeti össztermék nagyjából 20%-a és az export 22%-a. Ezen a területen található feltáratlan szénhidrogénkészletek a mozgatórugói a regionális stratégiai érdekek érvényesítésének.²¹⁶ Ugyanis a kitermelésük és az értékesítésük olyan gazdasági előrelépést jelent majd Oroszország számára, amely hosszú távon biztosítja a nagyhatalmi létét és érdekeit. Az ország számára a határainak a védelme, az ásványkincsekhez való hozzáférés biztosítása, az északi hajózási útvonalak ellenőrzése és az északi hadászati irányban kialakított műveleti parancsnokság a prioritás.

Oroszország stratégiaiilag fenyegetve érzi magát a NATO expanziója miatt, de jól tudja, hogy az Északi-sarkvidéken egyetlen NATO tagállam sem teremtené háborús helyzetet. Sok olyan incidens zajlott le, ami a hidegháború időszakára emlékeztet, pl.: a halászhajók átkutatása vagy a különleges gazdasági övezetektől halászhajók kiutasítása, tengeri átjárók használatának tilalma. A két nagy tengeri átkelő – Északkeleti, Északnyugati-átjáró – nemzetközi jogi státuszáról Oroszország és Kanada közös véleményen van. A szuverenitás és az erőforrások fenntartása miatt a terület Oroszország számára stratégiai jelentőségű. Mindegyik parti állam számos katonai eszközt telepített a térségbe. Az új orosz katonai stratégiák már úgy készültek el, hogy ha egy lehetséges NATO támadást terveznek a régióba, arra fel legyenek készülve. Az Amerikai Egyesült Államok sem vett részt olyan fegyveres konfliktusban, amelyben hozzá hasonló képességekkel rendelkező ország állt volna vele szemben. Ebből az következik, hogy nagyon kicsi a valószínűsége annak, hogy a két

²¹⁵ KÖVÁRI László (2017): *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő Szemle, 16. évf., 3–4. sz. p. 155.

²¹⁶ KÖVÁRI László (2017) i. m. p. 139.

nagyhatalom között fegyveres konfliktus alakuljon ki a közeljövőben az erőforrások miatt. Az állami szuverenitás fenntartásáért és a tengeri határok, valamint a hajózási útvonalak biztosításáért már nem elképzelhetetlen hosszú távon egy esetleges fegyveres összetűzés Európa ezen periferiáján.²¹⁷

3.2 Kanada

Kanada, mint Északi-sarkvidéki hatalom a következő állam, amit be szeretnék részletesen mutatni. A térség országai közül ez az állam rendelkezik a második legnagyobb területtel Oroszország után. Kanada tengeri területei igen fontosak, mivel az Északnyugati-átjáró az ország szigetvilága mentén húzódik, ezért számos biztonsági kockázattal jár a partmenti területeinek a védelme. Jól mutatja az a tény is, hogy 2016 óta a nyári időszakban fontos üzleti ág és vállalkozás is elindult ezen a tengeri átjárón, amely Kanada gazdasági helyzetére pozitív hatással lehet a következő évek során. Ez a tevékenység a hajózási turizmus. Az ország jó együttműködési stratégiával rendelkezik a többi északi NATO tagországgal, ezt a jó kapcsolatot a közös együttműködés és a stratégiák is alátámasztják. Fontosak ezek a partnerségi egyezmények, mivel meghatározó tengeri területtel rendelkezik az északi vizeken.

3.2.1 A kanadai haderő

Kanada az Oroszországi Föderáció után a második legnagyobb területtel rendelkező ország (1,2 millió km²) az Északi-sarkvidéken. A kanadai hadsereg is kifejlesztette a zord körülményeknek megfelelő haderejét. A kanadai haderő csak kisebb katonai egységet állomásoztat az Északi-sarkkörön túl, a rossz körülmények miatt nem lehetne megoldani a nagyobb létszámú haderő települését a térségben. Yellowknife-ban található az Északi Egyesített Harccsoport Parancsnokság, ami a 60. szélességi foktól északra eső területek biztonságáért felel. A kanadai haderő– és valószínűleg a világ –legészakabbra fekvő, állandóan lakott katonai objektumának a légierő Alert bázisa számít, amely mindössze 817 km-re van a földrajzi Északi-sarktól, ugyanis a 82. szélességi foknál helyezkedik el.²¹⁸ Oroszország részéről a Ferenc József-föld van a legközelebb az Északi-sarkhoz, a terület a 80. és a 81.9. szélességi foknál helyezkedik el. A Novaja Zemlján található orosz alakulat a 74.

²¹⁷ MÁRTON Andrea (2016): *Katonai együttműködés és terjeszkedés az Északi-sarkon*, Repüléstudományi Közlemény XXVIII. évfolyam 2. szám, p. 123–132.

²¹⁸ KÁLLÓ László–DEÁK Anita (2011): *Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete*, Felderítő Szemle, X. évfolyam 1–2. szám, p. 56. Forrás: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf> Letöltve: 2023. szeptember 10.

északi szélességi foknál található. A kanadai Alert bázison egy rádióelektronikai-felderítő, és egy repülőtéri kiszolgáló alakulat települt.

Az Északi Előrejelző Rendszert (North Warning System) Kanada északi területén építették ki, az északi szélesség 68. és 70. foka között. Az 1950-es években a Korai Előrejelző Vonalat Alaszka és Kanada északi részén egy 5 000 km-es szakaszon építették ki, amely a jelenlegi Északi Előrejelző Rendszer elődje volt. Ennek a Korai Előrejelző Rendszernek az Északi-sark felől érkező esetleges szovjet hadászati bombázó repülőgépek támadásának korai felderítése és az Észak-amerikai Légvédelmi Parancsnokság riasztása volt a feladata. A jelenlegi, 47 távirányítású rádiólokátor-állomásból, valamint öt logisztikai bázisból álló Északi Előrejelző Rendszert 1986 és 1992 között építette ki Kanada és az Amerikai Egyesült Államok. A rendszert a kanadai North Bay-ben lévő vezetési pontról irányítják.²¹⁹

A Kanadai Parti Őrség egy civil szervezet, amely a Halászati és Tengerészeti Minisztérium felügyelete alá tartozik. Nem tartozik a fegyveres erőhöz, mandátumát a minisztériumtól, illetve feladatát a Kanadai Hajózási törvény rendelkezései alapján látja el. A törvény szerint több olyan speciális feladatot is el kell látnia, mint a Szablya-sziget védelme és ellenőrzése, a csatornák ellenőrzése, a jégtörő kapacitás fenntartása és a jégzajlással kapcsolatos feladatok ellátása.²²⁰

Kanada a saját északi-sarki területeinek, a Dániával közös határszakasz, és a halászat ellenőrzése miatt kérte fel a dán parti őrséget az együttműködésre. 2010-ben Kanada és Dánia egyetértési nyilatkozatot írt alá a biztonsági és védelmi kérdésekről. A jelenlegi együttműködések kétoldalú és multilaterális szerződéseken és egyezményeken alapulnak és általában közös gyakorlatokat és információcserét jelentenek.²²¹

A közelmúltban a kanadai parti őrség jégtörő flottája új jégtörőket vásárolt, hogy kiegészítse hat működő nagyteljesítményű jégtörő hajóját, és mélyvízi kikötőt hozott létre a Baffin-öbölben. Kanadának összesen 18 jégtörő hajója van, ebbe a közepes és nehéz hajók is beleszámítanak.²²² Ez igen jelentős szám, ezek közül több már évtizedek óta szolgálatban van.

²¹⁹ KÁLLÓ László–DEÁK Anita (2011): *Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete*, Felderítő Szemle, X. évfolyam 1–2. szám, p. 57. Forrás: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf> Letöltve: 2023. szeptember 10.

²²⁰ MÁRTON Andrea (2016): *Katonai együttműködés és terjeszkedés az Északi-sarkon*, Repüléstudományi Közlemény, XXVIII. évfolyam 2. szám, p. 123–132.

²²¹ MÁRTON Andrea (2016): *Katonai együttműködés és terjeszkedés az Északi-sarkon*, Repüléstudományi Közlemény, XXVIII. évfolyam 2. szám, p. 123–132.

²²² ICEBREAKING fleet of the Canadian Coast Guard: Forrás: <https://www.ccg-gcc.gc.ca/icebreaking-deglacage/fleet-flotte-eng.html> Letöltve: 2023. november 22.

A kanadaiak képesek megvédeni azokat a területeket, amelyeket jogszerűen magukénak gondolnak, ám hajlandók a többi nemzet közötti diplomácia egyeztetés lefolytatására is. A hidegháború után az északi térség feledésbe merült Kanada számára. Az északi-sarkvidéki vizekre való visszatérése 2002-ben kezdődött a Narwhal hadművelettel, amely két járőrhajó bevetésével indult. A legfontosabb tapasztalat az volt, hogy a Kanadai Királyi Haditengerészet sarkvidéki képességei nagyon elavultak. A Narwhal hadművelet és az azt követő bevetések/gyakorlatok során a hajók, a partmenti felek és a légi támogatásuk közötti kommunikáció folyamatosan megbízhatatlannak bizonyult – részben azért, mert a frekvenciák és a berendezések nem voltak szabványosítva, részben pedig a légköri és környezeti nehézségek miatt. A régióban a Kanadai Királyi Haditengerészet (Royal Canadian Navy) által végrehajtott számos gyakorlat során, sok nehézséget sikerült leküzdeni, javítva a haditengerészet azon képességét, hogy az északi régióban hadihajók járőrözzenek és összehangolják a szárazföldi erők és a légierő tevékenységét.²²³ Ezek fényében a kanadai haderő jelentős változásokat ért el és fejlesztéseket hajtott végre az utóbbi években. A kanadai jégtörőhajók száma kimagasló a térségben, ezt csak Oroszország előzi meg. Kanada legnagyobb jégtörő hajója a Louis S. St-Laurent nevet viseli (2. táblázat, 26. ábra). A hajó főbb műszaki adatai a következők:

Hajótest hossza [m]	119,6
Hajótest szélessége [m]	24,4
Magasság [m]	9,9
Súly [t]	11345
Víz kiszorítás [m ³]	200
Maximális sebesség [csomó/óra]	15 – 18
Személyzet [fő]	44
Szállítható utasok száma [fő]	57

2. táblázat: A Louis S. St-Laurent jégtörő hajó műszaki adatai

Forrás: saját készítés

²²³ LAJEUNESSE, Adam: *The Canadian Armed Forces in the Arctic: Purpose, Capabilities, and Requirements*, Forrás: https://www.cga.ca/canadian_armed_forces_in_the_arctic Letöltve: 2023. november 22.

26. ábra: A kanadai Louis S. St-Laurent jégtörő hajó²²⁴ [16]

A Kanadai Királyi Légierő (RCAF, Royal Canadian Air Force) jelenleg két típusú vadászpilóta nélküli repülőgéppel rendelkezik. Ezek a CF-188 Hornet és az F/A-18 Hornet. A folyamatos fejlesztéseknek köszönhetően a RCAF 25 darab F/A-18 Hornet típusú repülőgépet vásárolt az Ausztrál Királyi Légierőtől 2017-ben.²²⁵

A CF-188 Hornet (3. táblázat, 27. ábra) egy gyors és könnyen manőverezhető vadászgép. Erőssége a sebességében és a célkövető képességében rejlik, emiatt nagy sikereket ért el számos katonai műveletben Kanadában és szerte a világon. A Hornet műszaki adatai és tulajdonságai a következők:²²⁶

Hossz	17,07 m
Szárnyfesztávolság	12,31 m
Magasság	4,66 m

²²⁴ Ábra forrása: <https://www.highnorthnews.com/en/canada-build-two-new-icebreakers> Letöltve: 2023. november 22.

²²⁵ ARCTIC security: *Canada air power in the Arctic*. Forrás: <https://chinaus-icas.org/icas-maritime-affairs-program/map-maritime-issue-trackers/polar-trackers/maritime-tracker-arctic/arctic-security-tracker/canada-air-power-in-the-arctic/> Letöltve: 2023. november 22.

²²⁶ CF-188 Hornet: Forrás: <https://www.canada.ca/en/air-force/services/aircraft/cf-188.html> Letöltve: 2023. november 22.

Súly (üresen)	10 455 kg
Maximális szabványos tolóerő motoronként	4850 kg
Az utóégető maximális tolóereje motoronként	7290 kg
Hatótáv	3700 km
Maximális sebesség	617,4 m / s

3. táblázat: A Hornet tulajdonságai, technikai adatok

Forrás: saját szerkesztés

27. ábra: CF-188 Hornet²²⁷

3.3 Az Amerikai Egyesült Államok

Bár területi szempontból, nem ez az ország a harmadik legnagyobb az Északi-sarkvidéken, de mégis egy olyan nagyhatalomról lehet az USA kapcsán beszélni, amelynek van egy szövetségi állama a Föld északi féltekén, amellyel ambiciózus tervei vannak. Ugyanis az Amerikai Egyesült Államok Alaszka révén van jelen az Arktiszon. Alaszkát 1741-ben fedezték fel, ami akkor még az orosz birodalomhoz tartozott, majd 1867-ben az Egyesült Államok megvásárolta.²²⁸ Egykor, az aranyláz idején, Alaszka nagyon vonzó területnek számított az aranybányászok számára, de ma már leginkább az alaszkai partoknál kitermelhető kőolaj vonzza az olajtársaságokat. Az államnak Oroszországgal és Kanadával

²²⁷ Ábra forrása: <https://www.canada.ca/en/air-force/services/aircraft/cf-188.html> Letöltve: 2023. november 22.

²²⁸ 1867. október 18-án, Sitka városában tartott katonai ceremónia keretében Oroszország hivatalosan átadta az Egyesült Államok számára Alaszka területét, melyet az USA 7,2 millió dollárért vásárolt meg II. Sándor cártól.

közös határvonala van, ez a szakasz a Bering-tenger, a Beaufort-tenger és a Csukcs-tenger mentén húzódik. Alaszkában található az amerikai haderő északi sarkkörön túl települt erői. Alaszka az Egyesült Államok legészakibb állama, területének kétharmada a sarkkörtől délre esik, ezért a haderő nagy része is a sarkkörtől délre diszlokál.

Az amerikai szárazföldi csapatok alakulatai közül a 25. gyaloghadosztály 1. Stryker dandár-harccsoportja állomásozik Fort Wainwright-ban, és 4. légideszant dandárharccsoportja Fort Richardson-ban. Szintén Fort Wainwright-ban állomásozik a 16. csapatrepülő-dandár. A 3. manőverbiztosító dandár is Fort Richardson-ban települt.²²⁹ Az amerikai légierőnek két fontos légitámaszpontja is található Alaszkában. Az amerikai haderő legészakabbra települt alakulata a légierő 821. légibáziscsoportja, amely Grönlandon, a Pituffik űrbázison (Pituffic Space Base) települ. Itt települt a 12. űrelőrejelző-század, amely az Észak-amerikai Légvédelmi Parancsnokság alárendeltségében korai előrejelző rádiólokátorokat üzemeltet.²³⁰

Az amerikai haditengerészet a legnagyobb és a legerősebb a világon, de még ezzel a képességével sincs igazán felkészülve az északi térségben végrehajtandó műveletekre. A térségben nem állomásozik állandó erő. A Parti Őrség 17. körzete felel az Alaszkát körülvevő tengerek védelméért és ellenőrzéséért. Az Amerikai Parti Őrség kettő elavult nehéz jégtörő hajóval rendelkezik (Polar Sea, Polar Star), ezek több mint 40 évesek, és szükséges lenne új nehéz jégtörő hajók megépítése. A tervek szerint hat új hajót szeretnének a közeljövőben megépíttetni, de a költségvetés még mindig nincs engedélyezve. Az eredeti 2024-es első új jégtörő megépítésének a tervét 2027-re kitolták.

2003 óta vizsgálja a kontinentális talapzatot az Amerikai Egyesült Államok Alaszka területén. Az amerikai parti őrség közepes jégtörő hajói a „Healy” és a kanadai parti őrség általi „Louis S. St-Laurent” jégtörő hajói többször végeztek kutatómunkát a térségben.²³¹ 2007 októberétől az amerikai parti őrség repülőgépei rendszeresen járőröznek az Északi-sarkvidék térségében. A parti őrség járőrhajói rendszeresen járőröznek a térségben. 2010 októberében új jégtörő hajókat és bázisokat igényelt az amerikai parti őrség 17. körzetének parancsnoka a térségbe.

²²⁹ KÁLLÓ László–DEÁK Anita (2011): *Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete*, Felderítő Szemle, X. évfolyam 1–2. szám, p. 58. Forrás: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf> Letöltve: 2023. szeptember 10.

²³⁰ KÁLLÓ László–DEÁK Anita (2011) i. m. p. 58.

²³¹ KÁLLÓ László–DEÁK Anita (2011) i. m. p. 59.

3.3.1 Stratégiai dokumentumok

Az Egyesült Államok a stratégiai dokumentumaiban a fókusz Alaszkára és a környező vizekre helyezi, maga a sarkvidéki régió nem kap akkora szerepet ezekben. Az elmúlt időszakban megjelent amerikai stratégiákról elmondható, hogy az Arktiszra vonatkozó szakaszok általánosságban írnak a térségről emiatt úgy is értelmezhető ez, hogy az USA számára egyelőre nem élvez prioritást a régió. Azonban a 2009-es Északi-sarkvidék stratégia az Amerikai Egyesült Államokat sarkvidéki nemzetnek minősíti.²³² A 2017-ig tartó időszakban ezek a dokumentumok főként az éghajlatváltozás lehetséges következményeire és a sarkvidéki katonai képességek súlyos hiányára figyelmeztettek.²³³ Prioritásként a biztonsági érdekek védelmét és a nemzetközi együttműködés erősítését emelték ki, célként pedig a tengeri hajózási útvonalak szabadságát, valamint a régió konfliktusmentességének megőrzését.²³⁴

Az USA Északi-sark Stratégiája 2013-ban jelent meg, igazából ettől az időszaktól kezdődően lehet azt mondani, hogy az USA fontosnak tartja az Északi-sarkvidékhez tartozó államának, vagyis Alaszkának a védelmét. A Stratégia elsősorban a környezetvédelemre, az erőforrások biztosítására, az őslakos közösségek megóvására, a tudományos kutatásban való nemzetközi együttműködésekre tér ki. A Stratégiában szereplő célkitűzések között szerepel az, hogy az ország hatékonyan reagáljon a változó környezeti tényezők mellett a kihívásokra és a lehetőségekre. A Stratégia meghatározza az ország nemzetbiztonsági érdekeit is, hangsúlyozva, hogy az ezzel kapcsolatos döntéseket nemzetközi, kulturális és környezetvédelmi szempontok alapján kell meghozni.²³⁵

Az Egyesült Államok a haderejének a fejlesztésével reagált az Oroszország által elkezdett és folyamatosan fejlesztett haderőfejlesztési tevékenységekre. Az USA rendelkezik az egyik legerősebb hadsereggel a világon és a haditengerészete is világszínvonalú, ezért a második flottájának a fejlesztése, amely az Északi-sarkvidéken található létfontosságú. Olyan eszközök fejlesztése szükséges, amely e zord időjárási viszonyosságokat is kibírja és jól működik a fagyos időben is. A második flottája egyik létesítményének, amely az izlandi

²³² The White House: *National Security Presidential Directive/NSPD-66*. Forrás:

https://www.nsf.gov/geo/opp/opp_advisory/briefings/may2009/nspd66_hspd25.pdf Letöltve: 2024. április 02.

²³³ CSIS: *A New Security Architecture for the Arctic*, Forrás: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/120117_Conley_ArcticSecurity_Web.pdf Letöltve: 2024. április 05.

²³⁴ DEPARTMENT of Defense: *Arctic Strategy*, Forrás:

https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2013_Arctic_Strategy.pdf Letöltve: 2024. április 05.

²³⁵ MÁRTON Andrea (2019): *Az Amerikai Egyesült Államok Északi-sark stratégiája*, Repüléstudományi Közlemények, 31. évf. 1. szám p. 72. DOI: 10.32560/rk.2019.1.6

Keflavikban található megkezdődött a felújítása.²³⁶ Az Észak-amerikai Légvédelmi Parancsnokságot az Egyesült Államok és Kanada 1958-ban hozta létre. Ez 1981 óta Észak-amerikai Légvédelmi Parancsnokságként (North American Aerospace Defense Command, NORAD) ismert. Három radarvonalat hoztak létre a kontinentális légvédelem részeként. 1957-ben telepítették a radarállomáslánc leghatékonyabb tagját a Távoli Korai Figyelmeztető Vonalat (Distant Early Warning Line, DEW Line), amely az állam legtávolabbi északi pontján található. A grönlandi Pituffik űrbázis az Egyesült Államok fő sarkvidéki műveleti bázisa. A légibázis 1 524 kilométerre van az Arktisztól, az 1960-as évek óta működő amerikai ballisztikus rakéták korai előrejelző rendszerének (Ballistic Missile Early Warning System, BMEWS) egyik telephelye, amely a mai napig működik.²³⁷

Az első Trump-adminisztráció első évében jelent meg a 2017-es amerikai nemzeti biztonsági stratégia, amely a második volt, amely említette az Északi-sarkvidék térségét.²³⁸ A dokumentum a korábbiakhoz képest már nem a környezeti biztonságot, hanem az energiabiztonság fenntartását emelte ki, a fő prioritás pedig az Északi Sarkvidéki Tanács kereteiben megvalósuló együttműködés támogatása volt. Az alaszakai kőolaj- és földgázlelőhelyek mellett bekerült a Beaufort-tenger védelme is, mivel fontos energetikai erőforrásokkal rendelkező területként van számon tartva. A Védelmi Minisztérium 2019-es stratégiája konkrét kihívásként említi az orosz és a kínai térnyerést a sarkvidéki régióban és ennek káros hatásairól is olvashatunk benne. Megállapítható, hogy az Északi-sarkvidék továbbra sincs az USA prioritást élvező területei között azonban az látszik, hogy megindult egyfajta érdeklődés az északi régió iránt. A stratégiákban többször megjelenik, hogy: „az Északi-sarkvidék egy biztonságos, stabil régió, ahol az Egyesült Államok érdekei védettek és a nemzetek együttműködnek a kihívások kezelésében.”²³⁹

A második Trump-adminisztráció kezdetén (2024) Donald Trump kijelentette, hogy érdeklődik Grönland iránt, ugyanis a területet sarkvidéki autonóm térségként kezeli és ellenőrzés alá kívánja vonni. Az Arktisz jelentőségét erősíti az is, hogy az amerikai elnökválasztást követően Trump elnök nyilatkozataival összefüggésben a nemzetközi politika

²³⁶ BAZSÓ-VIGH Vivien (2023): *Geopolitikai érdekek és haderőfejlesztés az Északi-sarkon*, Hadtudományi Szemle, 16. évf. 3. szám, DOI: 10.32563/hsz.2023.3.1

²³⁷ GAZDAG Erika (2022): *A NATO Arktisz politikája: elrettentés és védelem*, Hadtudomány, 32. évf. 1. szám p. 12. DOI: 10.17047/hadtud.2022.32.1.3

²³⁸ NATIONAL Security Strategy of the United States of America (2017). Forrás: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> Letöltve: 2023. december 09.

²³⁹ DEPARTMENT of Defense: Report to Congress on Strategy to Protect United States National Security Interests in the Arctic Region (2016), Forrás: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2016-Arctic-Strategy-UNCLAS-cleared-for-release.pdf> Letöltve: 2024. február 18.

egyik igencsak fontos kérdésévé vált a térség és ezek következményei komoly befolyással lehetnek a régió, de végső soron a globális biztonsággal összefüggő folyamatokra. A sziget az USA számára kiemelt jelentőséggel bír földrajzi elhelyezkedése miatt. Megszerzése stratégiaiul fontos terület lenne az USA számára, ugyanis az USA és Oroszország között helyezkedik el. A védelmi szempontok mellett gazdaságilag is fontos lenne az USA számára a terület, mivel az ott meglévő nyersanyagok nagy része megtalálható a szigeten, ami a zöld technológiához kellene az amerikaiaknak. A dánok számára Trump Grönlanddal kapcsolatos hozzáállása nyugtalanító, ugyanis a viking kori norvégokra emlékezteti őket, akik szintén meg akarták szerezni a területet.²⁴⁰ Nem Trump volt az első olyan amerikai elnök, aki szeretne volna megvásárolni a területet. Harry Truman elnök is elgondolkodott a régió feletti ellenőrzés megszerzésére, az Egyesült Államok állítólag megpróbálta megvásárolni Grönlandot 1946-ban. 1867-ben pedig William Seward külügyminiszter érdeklődést mutatott a sziget megvásárlása iránt.²⁴¹

Katonai értelemben az amerikaiak kifejezett célja, hogy törekedjenek a konfliktusok elkerülésére. A működési képességeikért az Egyesült Államok északi parancsnoksága felelős az északi-sarkvidéki régióban.

Az Északi-sarkvidék szerepe az utóbbi évtizedben felértékelődött, főleg katonai szempontból. Ez a felértékelődés főleg a NATO 360 fokos biztonsági megközelítése miatt történt meg, amely az alapelvének egyik fontos pillére. Új stratégiai irány kerülhet előtérbe, mert a 2014-es walesi csúcstalálkozó, amely a keleti stratégiai irányt preferálja és a 2018-as varsói csúcstalálkozó, amely a déli stratégiai irányt helyezte előtérbe, nagyobb lehetőséget biztosított egy közös északi stratégiai irány megalkotására.²⁴² Az Arktisz Stratégiát az USA Védelmi Minisztériuma 2019-ben dolgozta ki, amelyben szerepel, hogy az Amerikai Egyesült Államok biztonságos és stabil Északi-sarkvidéket szeretne, ahol a nemzeti érdekei biztosítottak.²⁴³ A stratégia felvázolta az északi régió fontosságát az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsága és belbiztonsága szempontjából. Három fő célkitűzésre összpontosít: a haza védelme, szabad és nyitott területek biztosítása, valamint a stratégiai

²⁴⁰ R. FEE, Christopher (2025): *The Art of Trump's Greenland Deal: A New Chapter of an Ancient Saga*, Forrás: <https://www.highnorthnews.com/en/art-trumps-greenland-deal-new-chapter-ancient-saga> Letöltve: 2025. július 22.

²⁴¹ R. FEE, Christopher (2025): *The Art of Trump's Greenland Deal: A New Chapter of an Ancient Saga*, Forrás: <https://www.highnorthnews.com/en/art-trumps-greenland-deal-new-chapter-ancient-saga> Letöltve: 2025. július 22.

²⁴² SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2017): *NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében*, Hadtudomány, 27. évf. 1–2. sz. p. 120. DOI: 10.17047/hadtud.2017.27.1-2.114

²⁴³ REPORT to Congress Department of Defense Arctic Strategy (2019). Forrás: <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF> Letöltve: 2023. november 18.

kihívókkal és versenytársakkal való versengés a kedvező regionális hatalmi egyensúly fenntartása érdekében. Kiemeli továbbá az éghajlatváltozás sarkvidékre gyakorolt hatását, valamint a fokozott területi tudatosság, a szövetségesekkel való együttműködés és egy hiteles elrettentő eszköz szükségességét az Egyesült Államok érdekeinek védelme érdekében. A stratégiából kiderül, hogy az ország halászatból évente 3 milliárd dollár bevételt szerez, a régióban fel nem tárt földgázmezők 30%-át rejtí a térség és az amerikai Arktisz területén 90 milliárd hordónyi olaj található, valamint a kitermelhető különleges fémek (cink, nikkel, ólom) 1 milliárd dollár értéket képviselnek.²⁴⁴ Bár az Egyesült Államok védelmi politikájában, az Arktisz ellenőrzése nem szerepel első helyen, de az amerikai haderő 2018-tól kezdve minden második évben hadgyakorlatokat tart Alaszka északi részein, mely az Arctic Edge elnevezést kapta.²⁴⁵ 2021-ben a Pentagon dolgozta ki az északi-sarkkörü stratégiáját, amely előtérbe helyezi a katonai jelenlét növelését a térségben, a katonák megfelelő kiképzését a zord időjárási viszonyok között folytatott hadviselésre.²⁴⁶

A 2022 tavaszán lezajlott Arctic Edge hadgyakorlat (28. ábra) tapasztalatai:

28. ábra: A 2022 márciusában lezajlott Arctic Edge hadgyakorlat Fort Greely katonai létesítmény közelében²⁴⁷

²⁴⁴ GAZDAG Erika (2022): *A NATO Arktisz politikája: elrettentés és védelem*, Hadtudomány, 32. évf. 1. szám p. 18. DOI: 10.17047/hadtud.2022.32.1.3

²⁴⁵ ALASKAN Command Public Affairs: *Alaskan Command Prepares for Exercise Arctic Edge 2022*. Forrás: <https://www.northcom.mil/Newsroom/News/Article/Article/2930454/alaskan-command-prepares-for-exercise-arctic-edge-2022/> Letöltve: 2023. november 18.

²⁴⁶ REGAINING Arctic dominance: *The U.S. Army in the Arctic (2021)*. Forrás: <https://api.army.mil/e2/c/downloads/2021/03/15/9944046e/regaining-arctic-dominance-us-army-in-the-arctic-19-january-2021-unclassified.pdf> Letöltve: 2023. november 18.

²⁴⁷ Ábra forrása: <https://minutemanmissile.com/fortgreely.html> Letöltve: 2023. november 18.

Az amerikai hadsereg ejtőernyősei a 25. gyalogos hadosztály 4. gyalogdandár alakulataival kiegészülve a kétévente megrendezett szokásos északi-sarkvidéki hadgyakorlatát hajtotta végre az alaszakai állam délkeleti részén, a Fort Greely katonai létesítmény közelében 2022 márciusában a -20°C -ban. Stryker típusú harcjárművek vettek részt a hadgyakorlaton, amelyek gumikerekes páncélozott szállító harcjárművek és az amerikai hadsereg részére fejlesztette ki és gyártja a General Dynamics Land Systems a kanadai LAV III járműcsalád felhasználásával. Ezek a járművek több mint 20 évesek, Irakban is szolgáltak, de a hadgyakorlat közben sokszor meghibásodtak, és leálltak, éppen ezért szükséges a járművek átalakítása a szélsőségesen hideg időjárási körülményekre és terepre.²⁴⁸ A katonák a sarkvidéki hadviseléshez szükséges minimum felszereléssel rendelkeztek, nem voltak felkészülve a Föld egyik leghidegebb vidékén tapasztalható mínuszokra. A felszerelésük között olyan elavult sátrak, éjjellátó készülékek voltak, amelyek lefagytak a páralecsapódástól, vagy éppen az elektronikus felszerelések nagyon gyorsan lemerültek a fagyos hőmérsékleten, de a fontos felszerelések szállítására szánt szánok többsége is szétesett. A hadgyakorlatból egyértelműen kiderült, hogy az amerikai katonáknak még nincsenek meg azok a haditechnikai, ruházati, gépesítési képességeik, amelyek képessé tennék őket a területvédelemre.

2024 júniusában jelent meg a legújabb Arktisz Stratégia, amit az USA Védelmi Minisztériuma dolgozott ki. Ez a 28 oldalas stratégia felvázolja a Védelmi Minisztérium Arktiszra vonatkozó elgondolását, mivel a régió gyors geofizikai és geopolitikai változásokon megy keresztül.²⁴⁹ A Stratégiában olvasható, hogy az Amerikai Egyesült Államok egy békés, stabil, virágzó és együttműködő sarkvidéki régióra törekszik, partnereivel együttműködve egy olyan állapot elérése a cél, amely megőrzi az Arktisz stabil régióként való jelenlétét, amelyben a biztonság és a nemzeti érdekek védelme az elsődleges cél. Az éghajlatváltozás új stratégiai megközelítést igényel az Északi-sarkvidéki régióval kapcsolatban. Ezért ez a stratégia megerősíti az Amerikai Egyesült Államok azon képességét, hogy integrált elrettentést építsen ki, és hatékonyan kezelje az ország északi-sarkvidéki érdekeit fenyegető kockázatokat azáltal, hogy fokozza területi tudatosságunkat és az északi-sarkvidéki képességeinket. Ugyanakkor együttműködik a szövetségesekkel, partnerekkel és a

²⁴⁸ MILITARY.COM (2022): *Breakdowns, ripped clothing and dying batteries: army commits to Arctic but still figuring out what soldiers need*, Forrás: <https://www.military.com/daily-news/2022/04/15/breakdowns-ripped-clothing-and-dying-batteries-army-commits-arctic-still-figuring-out-what-soldiers.html> Letöltve: 2023. november 18.

²⁴⁹ 2024 Department of Defense *Arctic Strategy*, Forrás: <https://media.defense.gov/2024/Jul/22/2003507411/-1/-1/0/DOD-ARCTIC-STRATEGY-2024.PDF> Letöltve: 2025. augusztus 01.

kulcsfontosságú érdekelt felekkel és személyre szabott jelenlétet gyakorol a térség megóvása érdekében.²⁵⁰

3.4 Norvégia

Norvégia Európa legészakabbra fekvő országa, a lakosságának a 10%-a az északi sarkkörön túl él, ezzel ez az állam rendelkezik a legnagyobb lakossággal az északi térségben.²⁵¹ Ez a népességarány azért is ilyen magas a többi országhoz képest, mert Norvégia jelentős területe helyezkedik el az északi sarkkör közelében vagy azon túl. Norvégia abból a szempontból, hogy aktívan részt vesz a régió kutatásában és fejlesztésében a második olyan állam, amely Oroszország után a legjelentősebb regionális hatalom az Arktiszon, mivel gazdasági és biztonságpolitikai szempontból a régióban jelentős potenciált lát. Norvégia 2005 óta külpolitikai prioritásnak kezeli az északi térséget, mert az ország GDP-jének 37%-a kőolaj – és földgáziparból, valamint a halászatból származik, amelyek a sarkkörön túl települnek.²⁵² Ezek adják az ország exportjának a kétharmadát is. A norvég kormány az Arktisz térségét kiemelt prioritásként kezeli, nemzeti érdek, hogy a régió stabil maradjon. Az ország keleti részén egy 196 km hosszú szárazföldi határszakasz köti össze Oroszországgal Norvégiát, a Barents-tengeren pedig tengeri határ választja el egymástól a két ország felségvizeit. Az ország földrajzi elhelyezkedése miatt biztonságpolitikai kihívással néz szembe. Norvégia NATO tagország, Oroszországgal való szembenállása emiatt alakult ki, viszont a nemzeti érdekeit nézve, számos területen együttműködik a két ország. Éppen ezért egyfajta kettősség figyelhető meg emiatt a norvég külpolitikában és a stratégiai dokumentumokban.

Földrajzi elemzés szempontjából az alábbi információkat érdemes leírni Norvégiáról. Az Arktiszon belüli területei közé tartozik a Medve-szigetek, Spitzbergák és a Jan Mayen-sziget. A Spitzbergák egy hegyvidékből álló szigetcsoport, ami egy földtörténeti időben létezett kontinens maradványa, lakosainak nagy része orosz, az egyetlen ásványkincse a kőszén.²⁵³ A Jeges-tengerben lévő szigetcsoport, amely az európai kontinenstől északra, félúton Norvégia és az Északi-sarkpont között található. A Spitzbergák területe, az 1924-ben

²⁵⁰ 2024 Department of Defense *Arctic Strategy*, Forrás: <https://media.defense.gov/2024/Jul/22/2003507411/-1/-1/0/DOD-ARCTIC-STRATEGY-2024.PDF> Letöltve: 2025. augusztus 01.

²⁵¹ THE Arctic Institute: *Norway Facts and Figures*. Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/norway/?cn-reloaded=1> 2024. március 29.

²⁵² PEDERSEN, Tobjorn (2020): *Security Issues in the Svalbard Area*, In: Gunhild Hoogensen Gjørsv, Marc Lanteigne, Horatio Sam-Aggrey, Routledge Handbook of Arctic Security. New York, p. 280.

²⁵³ CSATLÓS Erzsébet (2013): *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*, Budapest, Akadémia Kiadó p. 30. ISBN: 9789630593540

hatályba lépett Svalbardi Egyezmény²⁵⁴ alapján Norvégiához tartozik. Az egyezmény értelmében az aláíró államok polgárai a norvégokkal egyenlő jogokat élvezhetnek, szabadon halászhatnak, vadászhatnak, bányászhatnak, létesíthetnek hírközlési állomást, valamint folytathatnak tengeri és kereskedelmi tevékenységeket.

Ezen felül Norvégia egy sokkal összetettebb szerepet tölt be az északi térségben. Norvégia a legészakabbra fekvő európai állam, amely NATO tagország. Az ország biztonság- és védelempolitikai dokumentumainak a középpontjában az ország területének a védelme, a szuverenitásának megőrzése, a háborúk megelőzése és a jogállamiság áll.²⁵⁵ Az utóbbi évtizedekben fontossá vált az országban a szuverenitás fenntartásán kívül az ország tengeri erőforrásainak a megőrzése is. Ennek érdekében a norvég kormány stratégiai dokumentumokat fogadott el az Északi-sarkról, és a norvég fegyveres erők szerepéről is. A fegyveres erő stratégiájának fontos pontja, hogy az országnak képesnek kell lennie megvédeni a tengeri területeit és határait, az ott található energiaipari létesítményeit, valamint biztosítani kell a szabad hajózást. A haderejének többsége korábban az ország déli és középső területein diszlokált, mára ez azonban változott a haderő létszámának csökkentése, és az észak felé történő törekvés miatt.

A norvég haderő legészakabbra és legkeletebbre fekvő objektuma a Vardo-szigeten települt „Globus II” rádiólokátor-állomás.²⁵⁶ Ez a felderítő berendezés a Norvég Hírszerző Szolgálat üzemeltetésében áll, a fő feladata az űrben keringő tárgyak megfigyelése, emellett az orosz hadászati rakéták indításainak a felderítésére is szolgál.

A szárazföldi csapatok egy dandárral rendelkeznek: az Északi Dandár az északi sarkkörön túl települt, parancsnoksága Bardufoss-ban, alakulatai pedig Bardufoss-on kívül Skjold-ban és Setermoen-ben állomásoznak. A szárazföldi csapatok alakulatai közül a legészakabbra, Porsangermoen-ben települt egy vadászszázad, az orosz határhoz legközelebb pedig Sor Varanger-ben található helyőrség. A szárazföldi csapatok parancsnoksága szintén Bardufoss-ban települt.²⁵⁷ A Norvég Királyi Légierő legészakabbra található bázisa Banak-ban található. A légibázist a Bodo-ban állomásozó 132. repülőraj használja hadműveleti

²⁵⁴ A sziget hovatartozása körüli viták az I. világháború kitörésével csendesedtek el, majd megszületett a Svalbardi Egyezmény. Több mint negyven ország – köztük Magyarország is – aláírta a megállapodást, amely értelmében Norvégia szuverenitást gyakorol a szigetekeken, az adókat viszont a helyi kormányzat szedi. A szigetek egésze demilitarizált övezetnek számít.

²⁵⁵ MÁRTON Andrea (2012): *Az Északi-sark a skandináv államok szemszögéből nézve*, Repüléstudományi Közlemény, XXIV. évfolyam 2. szám p. 280.

²⁵⁶ KÁLLÓ László–DEÁK Anita (2011): *Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete*, Felderítő Szemle, X. évfolyam 1–2. szám, p. 55. Forrás: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf> Letöltve: 2023. szeptember 10.

²⁵⁷ KÁLLÓ László–DEÁK Anita (2011) i. m. p. 55.

repülőterként, ezen felül a 330. helikopterszázad, és egy kutató-mentő helikopterrészlege állomásozik ott.²⁵⁸

A Norvég Királyi Haditengerészetnek is több bázisa található a sarkkörön túl: ezek a Ramsund-i logisztikai bázis, a Trondenes-i bázis, a parti őrség Sortland-i bázisa, valamint az Olavsværn-i logisztikai bázis Tromsø-nál. A norvég haditengerészet egyetlen jégtörő hajója a parti őrség állományába tartozó „Svalbard” járőr- és jégtörő hajó.²⁵⁹

2006-ban Norvégia kiadta az első északi-sarkvidéki régióra vonatkozó stratégiáját, ez a Északi-sarkvidék (Magas Észak) Stratégia (High North Strategy).²⁶⁰ A régió felértékelődésének köszönhetően, ezután 2009-ben egy újabb stratégiát adtak ki, mivel az akkori norvég miniszterelnök Jens Stoltenberg²⁶¹ aktívan foglalkozott a sarkvidéket érintő kérdésekkel. Ez az újabb stratégia az Új Építőelemek Északon (New Building Blocks in the North)²⁶² címet viselte. Ez a két stratégia egymásra épül, a 2009-es verzió felülvizsgálata és a 2006-osnak kiegészítése. A kettőt együtt értelmezve egy teljesebb képet lehet kapni a térség fontosságáról. Ez a két dokumentum öt fő célkitűzést jelöl meg az Északi-sarkvidékre vonatkozóan, amelyek a következők:

- a jó kapcsolat fenntartása Oroszországgal;
- az illegális halászat elleni küzdelem;
- az erőforrások fenntartható kezelése;
- a környezetvédelmi szempontok figyelembevétele a döntéshozatalban;
- az északi lakosság életkörülményeinek javítása és az őslakos népek jogainak védelme.²⁶³

Ezen felül hét kiemelt prioritás található meg a dokumentumokban:

- a szuverenitás fenntartása és gyakorlása az ország sarkvidéki területei felett;
- a következetesség és kiszámíthatóság;
- vezető szerep betöltése a kutatás és fejlesztés területén;

²⁵⁸ KÁLLÓ László–DEÁK Anita (2011) i. m. p. 55.

²⁵⁹ KÁLLÓ László–DEÁK Anita (2011): *Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete*, Felderítő Szemle, X. évfolyam 1–2. szám, p. 56. Forrás: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf> Letöltve: 2023. szeptember 10.

²⁶⁰ THE Norwegian Government's High North Strategy. Forrás: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/strategien.pdf> Letöltve: 2024. március 27.

²⁶¹ Norvégia miniszterelnöke volt 2000-2001 és 2005-2013-ig.

²⁶² NEW Building Blocks in the North. Forrás: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/nordomradene/new_building_blocks_in_the_north.pdf Letöltve: 2024. március 30.

²⁶³ MENDEBABA Szásá (2020): *Az Arktisz geopolitikai és geostratégiai felértékelődése*, Szakdolgozat, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, p. 48.

- a természeti erőforrások ésszerű felhasználása
- a kőolajipar fejlesztése és a regionális üzleti fejlődés a Barents-tengeren;
- az őslakos népek védelme;
- az együttműködés erősítése a régióban, főleg Oroszországgal (az orosz-ukrán helyzet óta ez már nem releváns).²⁶⁴

A felsorolt prioritásokból és a célkitűzésekből arra a következtetésre lehet jutni, hogy Norvégia legfőbb célja az Északi-sarkvidéken rejlő gazdasági lehetőségek hasznosítása és biztosítása saját részére. Pozitív tényező az, hogy ezeket a lehetőségeket a fenntartható fejlődés érdekében és a norvég társadalom igényeinek figyelembe vételével képzelel el.

2017-ben jelent meg a következő, egyben a harmadik stratégia a térségre vonatkozóan, ez a Norvégia Arktisz Stratégiája címet viseli – Norway's Arctic Strategy – between geopolitics and social development. Ha a három megjelent dokumentumot értékeljük/elemezzük, észrevehető, hogy a legutolsó stratégia foglalkozik a legtöbbet az egész Arktiszi régióval. Megjelent benne a természeti értékek védelme, és a térség biztosítása is jelentős szerepet kapott. Igazodik a területen végbement változásokhoz, ugyanis az eltelt majdnem 10 évben a régió a klímaváltozás miatt sok változáson ment keresztül. A stratégiában külön szerepel az Északi-Norvégia rész, amelyet egy innovatív, jól működő országrészként vázol fel, amely középpontjában a fenntartható gazdaság szerepel prioritásként. A kitűzött célokhoz mindenképp szükséges a regionális szintű béke stabil fenntartása a térségben, ezzel a térségbeli együttműködések is fokozni lehet.²⁶⁵ A stabilitás fenntartás érdekében az ország kiemelt, fokozott figyelmet szentel az Északi-sarkvidéki Tanács működésének és a közös munkának. A 2017-es stratégia hat fejezetből áll, a norvég érdekeket szolgálják, a fenntarthatóságról és a békéről szólnak, valamint a nemzetközi együttműködésről és az Oroszországhoz való viszonyról. Szó esik még a többi fejezetekben a már meglévő gazdasági ágazatok fejlesztéséről, és új lehetőségként számol az idegenforgalmi ágazatok közül a turizmusról és a szállítási ágazatokról. A világban megnövekedett energia és élelmiszerkereslet kapcsán megemlíti, hogy a kőolaj- és földgázipar, valamint a halászati tevékenységek fejlődni fognak a térségben. Pozitív tényként szerepel a stratégiában, hogy az ország északi részén a legnagyobb az infrastrukturális fejlesztés. Ez a már említett 10 %-os lakossági arány miatt is fontos, hogy megfelelő fejlesztések legyenek a térségben. Az utolsó

²⁶⁴ MENDEBABA Szása (2020): *Az Arktisz geopolitikai és geostratégiai felértékelődése*, Szakdolgozat, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, p. 48.

²⁶⁵ PEDERSEN, Tobjorn (2020): *Security Perspectives from Norway*, In: Gunhild Hoogensen Gjørsv, Marc Lanteigne, Horatio Sam-Aggrey, Routledge Handbook of Arctic Security. New York, p. 166.

részben a stratégia a környezetvédelem fontosságára hívja fel a figyelmet. A közösség egysége miatt, az északi országokban jelentős számban élő számi népcsoport bevonásával dolgozták ki a stratégiát.²⁶⁶

Norvégia 2016-ban adta ki a védelempolitikai stratégiáját, amelyben kiemelten foglalkozik Oroszországgal. Ebben a dokumentumban is úgy tekint az országra, mint partnerre, akivel együtt kell működnie a jó szomszédi viszony fenntartása érdekében, de a 2014-es ukrajnai konfliktust és az orosz annexiót jogellenesnek ítéli.²⁶⁷ Kettősség jelenik meg az állami gondolkodásban, az északi sarki térségek érdekében, mivel a gazdasági érdekeik megegyeznek megfelelően tudnak együttműködni. A védelempolitikai stratégiából kiderül, hogy Oroszország Norvégia számára katonai fenyegetést jelent, mert az tény, hogy Oroszország stratégiai atomfegyvereinek az 50%-a az ország északnyugati sarkában van telepítve, közvetlen a norvég határ mellett.²⁶⁸ A védelempolitikai stratégia szerint a norvég fegyveres erők az északi területek védelme mellett új feladatokkal látták el, a tengeri területek, az energiaipari létesítmények és a hajózási útvonalak védelmét és biztosítását.²⁶⁹ Ezeket az új feladatokat a Parti Őrség látja el.

Összességében elmondható a stratégiai dokumentumokról, hogy részletesen leírják miért fontos Norvégia számára az Északi-sarkvidék, milyen céljai és érdekei vannak e térségben. Viszont kettősséget is mutatnak a dokumentumok Oroszországgal kapcsolatban. Kijelenthető, hogy Norvégia számára a béke mindenekelőtt áll, a két ország közötti kapcsolatok rendezése és a béke fenntartása kiemelt prioritás. A két ország 2010-ben megállapodást kötött a kijelölt tengeri határszakaszokról. Ez a nagyjából 1 700 km-es szakasz a Barents-tenger mentén fellelhető földgáz- és kőolaj területeket osztotta el. Ez igazolja azt a tényt is, hogy a két állam a gazdasági haszonszerzés miatt a békés együttműködést tartja szem előtt.

²⁶⁶ MENDEBABA Szása (2020): *Az Arktisz geopolitikai és geostratégiai felértékelődése*, Szakdolgozat, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, p. 50.

²⁶⁷ VIGH Vivien (2020): *Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században*, Hadtudományi Szemle, 13. évf., 2. sz. p. 47–61.

²⁶⁸ BRAYNARD, Katie: *Establishment of the Arctic Coast Guard Forum*, Forrás: <https://coastguard.dodlive.mil/2015/10/establishment-of-the-arctic-coast-guard-forum/> Letöltve: 2024. március 30.

²⁶⁹ TREATY between the Kingdom of Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean. Forrás: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/folkerett/avtale_engelsk.pdf Letöltve: 2024. március 30.

3.4.1 Svalbard szigetcsoport

Az első fejezet 1.4 részében és a második fejezet 2.1 bekezdésében már említettem a Svalbard szigetcsoport korai felfedezését, a bálna – és rozmárvadászat helyzetét és a térség fontosságát. Jelen alfejezetben a térség ásványkincseire helyezem a hangsúlyt. A sarkvidéki szigetcsoport geológiai vizsgálata során kiderült, hogy a Spitzbergák hatalmas ásványkincs vagyont rejtnek. Megtalálható a térségben többek közt az ólom, a réz, az arany, a foszforit, a cink és a márvány is.²⁷⁰ Ennek köszönhetően a terület újra fellendült és a kitermelők számára ismét vonzó térséggé vált. A szigetcsoport korábban a „senki földje” volt, mivel egyetlen ország sem kaphatott kizárólagos fennhatóságot. A svédek, a norvégok és a hollandok alapítottak itt bányavárosokat, az északi területekre pedig Oroszország tartott igényt. A folyamatos feszültségek következtében 1920-ban Párizsban megkötötték a Svalbardi Egyezményt, amely lezárta a területi vitákat. Ez az egyezmény napjainkban is érvényes – Magyarország is ratifikálta 1927. október 29-én –, amely értelmében a térség gazdája-kezelője Norvégia, de a Spitzbergák önálló terület, melyet a Norvégia által kijelölt kormányzó irányít. Norvégia megvásárolta a bányászati jogokat is. Az egyezményt aláíró országok állampolgárainak joguk van itt letelepedni, vállalkozást indítani, használni a vizeket, kutatóállomást létrehozni, bányászni, halászni és vadászni, ám a terület élővilága szigorúan védett és a letelepedésre is szigorú törvények vonatkoznak.²⁷¹ A szigetekeken körülbelül háromezren laknak jelenleg, a lakosoknak a 60%-a norvég, míg a 40%-a orosz, ukrán származású. A Spitzbergákon található a Nemzetközi Magbank, amely állandóan fagyos hőmérsékleten őrzi a világ élelmiszernövényeiknek magjait, egy globális katasztrófa esetére.²⁷²

A Svalbard-szigetek különleges helyzete miatt Norvégia Oroszországgal sajátos szomszédsági kapcsolatot tart fenn, mivel mind a két állam tagja az Északi–sarkvidéki Tanácsnak. A norvég kormány által elfogadott Északi-Sark Stratégia kimondja, hogy Oroszországgal fejleszteni kell a kétoldalú kapcsolatokat, javítani kell a régióban élő lakosság egészségügyi ellátását és oktatását.²⁷³ Ezen felül prioritásként kezeli a környezetvédelmet, az éghajlatváltozást és a tengeri erőforrások védelmét is. A norvég kormány a lehetséges kiemelt

²⁷⁰ KLEIN Dávid (2017): *Svalbard a „hideg part”*, A földgömb, A Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XXXV. évf. 312. szám, p. 32.

²⁷¹ KLEIN Dávid (2017) i. m. 32. o.

²⁷² KLEIN Dávid (2017) i. m. 37. o.

²⁷³ MÁRTON Andrea (2012): *Az Északi-sark a skandináv államok szemszögéből nézve*, Repüléstudományi Közlemény, XXIV. évfolyam 2. szám p. 273–284.

feladatok végrehajtása érdekében 1,2 milliárd norvég koronát különített el erre a célra még 2011-ben.

Az Északi-sark Stratégia dokumentumában leírták, hogy a többi skandináv állammal is fontos az együttműködés. Norvégia nem tagja az Európai Uniónak, ezért az EU által létrehozott Északi Harccsoportban való részvételt nem tekinti a biztonsága szempontjából védelmi garanciának. A tengeri határok védelme és a fegyveres erők átalakítása és fejlesztése Norvégia számára nagyon fontos. Norvégia felkészült egy új stratégiai helyzet kezelésére. A Stoltenberg jelentés²⁷⁴ és az északi országok kül- és biztonságpolitikai együttműködése is Norvégia Arktisszal kapcsolatos érdekeit tartja fontosnak. Fontos megemlíteni, hogy az ország katonai kiadásai a 2008-as gazdasági válság hatására kis mértékben nőttek, de lépést tartottak az infláció növekedésének mértékével.²⁷⁵

2009-ben Norvégia és Dánia megállapodást kötött a többi skandináv országgal, melynek fő célja az Arktisz régióban megvalósuló együttműködés, és a tengeri kutató-mentő szolgáltatások fejlesztése. A skandináv államok között meglevő bilaterális és multilaterális szerződések és a regionális szervezetek lehetővé teszik a folyamatos együttműködést. Norvégia számára kiemelkedően fontos az Oroszországgal való együttműködés a Barents-tengeren. Ebből kifolyólag, és a gazdasági érdekeinek védelme érdekében sem köt olyan megállapodást, amely a jelenlegi kiegyensúlyozott viszonyt megkérdőjelezheti.²⁷⁶

3.5 Dánia

Dánia közvetlenül nem határos az Északi-sark térségével, hanem a hozzá tartozó, de nagyfokú önállósággal rendelkező Grönland földrajzi helyzete következtében érintett a térségben. Grönland nem folytathat önálló kül- és védelempolitikát, ezek a dán kormány hatáskörébe tartoznak.²⁷⁷

Dánia 2014 decemberében adta be kérelmét az ENSZ-hez, hogy igényt tart az Északi-sarkvidékre, és az Arktisz alatt rejtőző ásványi kincsekre. Martin Lidegaard²⁷⁸ földrajzi tényre

²⁷⁴ 2009-es jelentés, az Arktisszal kapcsolatos norvég érdekeket írja le.

²⁷⁵ MÁRTON Andrea (2012): *Az Északi-sark a skandináv államok szemszögéből nézve*, Repüléstudományi Közlemény, XXIV. évfolyam 2. szám p. 273–284.

²⁷⁶ MÁRTON Andrea (2016): *Katonai együttműködés és terjeszkedés az Északi-sarkon*, Repüléstudományi Közlemény, XXVIII. évfolyam 2. szám, p. 123–132.

²⁷⁷ KÁLLÓ László–DEÁK Anita (2011): *Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete*, Felderítő Szemle, X. évfolyam 1–2. szám, p. 58. Forrás: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf> Letöltve: 2023. szeptember 10.

²⁷⁸ Dánia külügyminisztere 2014–2015 között.

alapozta kérelmét, hogy Dánia jogot formál az Északi-sarkvidékre: Grönlandot – amely dán terület – kontinentális talapzat köti össze az Északi-tenger mélyén a pólussal.²⁷⁹

A dán védelempolitika jelenleg egy parlamenti pártok által elfogadott, konszenzusos megegyezés célkitűzéseit tartalmazza és ennek a koncepciónak van alárendelve a fegyveres erő átalakítása is.²⁸⁰ Dánia különleges geopolitikai helyzetben van a Feröer-szigetek és Grönland okán a térségben. A dán északi stratégia egyik fontos pontja szerint egyre több kihívás nehezedik a fegyveres erőkre, mivel a régió geostratégiai felértékelődik. Fontos kihívás Grönland védelme, mivel jelentős távolság van a sziget és Dánia között. A másik fontos kihívás a megnyíló hajózási útvonalak védelme és biztosítása. Az új Arktisz Parancsnokság alá vonták össze Grönlandon és a Feröer-szigeteken települő parancsnokságokat.²⁸¹ Ez az összevonás azért volt fontos és szükséges, hogy gyors és korszerű válaszokat lehessen adni a régió helyzetének ártékelődéséből származó kihívásokra. A jégtörő hajók fejlesztése is szükséges, mert a halászati területek védelme érdekében a különleges éghajlati viszonyok közötti feladatok ellátásához ezek a hajók járulnak hozzá legnagyobb mértékben.

3.5.1 Grönland

A Dániához tartozó Grönland szigetének nagyjából 57 ezer lakosa van és területileg ez a sziget a Föld legnagyobb szigete, kb. 2.15 millió km² a területe. A szárazföld 80%-át jég borítja, ezért sokkal jelentősebb a stratégiai helyzete a szigetnek, mint a gazdasági jelentősége.

Az egyetlen ok, amiért Dánia sarkvidéki államnak számít, hogy Grönland Dániához tartozik. Grönland nélkül Dánia elveszítené a lehetőségét arra vonatkozóan, hogy olyan nagyhatalmakkal működjön együtt, mint Kanada, Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok az Északi-sarkvidék védelme érdekében. A kutatásom elején a történelmi áttekintésnél leírtam, hogy a hidegháború idején a globális sarkvidéki érdeklődést a kétpólusú világrend jellemezte, ahol a nukleáris tengeralattjárók és a jelentős katonai létesítmények uralták a sarkvidéki politikai valóságot. Ebben a valóságban Grönland stratégiai Észak-Amerika és a Szovjetunió között helyezkedett el. Dánia engedélyével az Egyesült Államok

²⁷⁹ MNO.HU: *Dániának is kellene az Északi-sarkvidék*, Forrás: <http://mno.hu/kulfold/danianak-is-kene-az-eszaki-sarkvidek-1263374> Letöltve: 2024. április 22.

²⁸⁰ MÁRTON Andrea (2012): *Az Északi-sark a skandináv államok szemszögéből nézve*, Repüléstudományi Közlemény, XXIV. évfolyam 2. szám p. 273–284.

²⁸¹ MÁRTON Andrea (2016): *Katonai együttműködés és terjeszkedés az Északi-sarkon*, Repüléstudományi Közlemény, XXVIII. évfolyam 2. szám, p. 123–132.

létrehozta a Pituffik űrbázist, és nem messze tőle a Camp Centuryt, amely Grönland belsejében található.²⁸² A terv egy szigorúan titkos mobil rakétavédelmi rendszer kifejlesztése volt, amely a „Project Ice Worm” néven ismert, de a jég instabilitása miatt a projekt nem valósult meg. A hidegháború befejezése után az elsődleges hangsúly az északi-sarkvidéki környezet védelmére helyeződött, ahol a helyi fajok és az őslakosok megélhetésének veszélye volt az elsődleges védelmi szempont. Ez tükröződött az Északi-sarkvidéki Környezetvédelmi Stratégia 1991-es létrehozásában. Amikor Oroszország 2007. augusztus 2-án elhelyezte az orosz trikolórt a földrajzi Északi-sarkon, a régi kelet–nyugati retorika rövid időre ismét felszínre került. Per Stig Møller,²⁸³ Dánia akkori külügyminisztere nagyon komolyan vette ezt az eseményt, ezért kezdeményezte, hogy összehívja az öt északi partmenti állam – Kanada, USA, Norvégia, Oroszország és Dánia – képviselőit azzal a céllal, hogy békés megoldást találjanak a területi konfliktusokra ezen a vidéken. Ennek következtében 2008. május 28-án a képviselők aláírták az Ilulissat Nyilatkozatot,²⁸⁴ amely kimondja, hogy a tudományos érvek/indokok, geológiai adatok és a nemzetközi jog képezi a terület jövőbeni elosztásának az alapját.²⁸⁵ A nyilatkozat a külföldi államok felé is fontos jelzés volt, hogy ez az Északi-sarkvidéki Ötök belső ügye, és hogy egy olyan szerződés, mint az Antarktisz Szerződés (1959) nem megfelelő megoldás. A 2000-es évek közepén ismét fellendülő sarkvidéki érdeklődés megmutatkozott az északi-sarkvidéki államok kölcsönös pozicionálásában és külpolitikai prioritásaiban is. Sarkvidéki stratégiák elkészítése lett a cél, ezért elsőként Norvégia (2006), Oroszország (2008), Kanada (2009), Finnország (2010), Izland (2011), Svédország (2011) és Dánia (2011) adta ki a saját stratégiáit. Utolsóként az Egyesült Államok készült el vele, amely 2013-ban jelent meg. A 2011-es dán stratégia volt az egyik első kézzelfogható jele annak, hogy egy szélesebb dán sarkvidéki perspektíva van kialakulóban. Addig Dánia nézetei az Északi-sarkvidékről Grönlandra összpontosultak.

Az 1941–1992 közötti időszakban a dán külügyminisztérium sarkvidéki fókuszja az Amerikai Egyesült Államokkal való kapcsolatra korlátozódott a Pituffik űrbázison keresztül. A Grönlanddal való kapcsolatról a dán Miniszterelnöki Hivatal és a grönlandi minisztérium

²⁸² JACOBSEN, Mark: *Denmark's strategic interests in the Arctic: It's the Greenlandic connection, stupid!* Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/denmark-interests-arctic-greenland-connection/> Letöltve: 2024. szeptember 27.

²⁸³ Dán származású politikus, környezetvédelmi miniszter, később pedig külügyminiszter volt.

²⁸⁴ 2008-ban írták alá az érintett északi államok.

²⁸⁵ JACOBSEN, Mark: *Denmark's strategic interests in the Arctic: It's the Greenlandic connection, stupid!* Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/denmark-interests-arctic-greenland-connection/> Letöltve: 2024. szeptember 27.

gondoskodott 1960–1987-ig.²⁸⁶ A 2008. májusi Ilulissat találkozó előzményeként megjelent az „Arctic in a Change: Proposed Strategy for Activity in the Arctic Area”²⁸⁷ című dokumentum. Az utódjával ellentétben a dokumentum elsősorban az őslakosok jogaival, az Amerikai Egyesült Államokkal való kapcsolatokkal, Grönland természeti erőforrásaival foglalkozott. Dánia szerepe elhalványult, a Feröer-szigetek pedig nagyrészt kimaradt a dokumentumból.

Az északi-sarkvidéki kihívások és lehetőségek szélesebb körére vonatkozó kiszélesedett perspektívát tükrözi a dán külügyminisztérium „sarkvidéki és észak-amerikai irodájának” létrehozása, valamint az a döntés, hogy 2012-ben az északi-sarkvidéki vezető tisztviselőt „sarkvidéki nagyköveti” címmel ruházzák fel. A dán sarkvidéki perspektíva kiszélesedett, rendkívül fontos lett a jó kapcsolatok kialakítása a sarkvidéki államokkal, az együttműködés az olyan témákban, mint a határvonalak meghatározása, a szuverenitás érvényesítése, az éghajlatváltozás és a tengeri biztonság kérdésköre.

A nemzetközi kapcsolatok szempontjából Grönlandnak jó kapcsolatokat kell fenntartania Dániával, ugyanis 2014. december 15-én a Dán Királyság adatokat nyújtott be az ENSZ Kontinentális Talapzat Határaival foglalkozó Bizottságának (Commission on the Limits of the Continental Shelf, CLCS), melyben 895 000 km²-es tengerfenékre tart igényt a Jeges-tengeren. Ez Dánia jelenlegi területének 19-szerese és Grönlandénak közel fele. A beadvány magában foglalja az Északi-sarkot, és jelentős átfedésben van Oroszország követelésével és valószínűleg Kanada követelésével is.²⁸⁸ A közös érdeket szem előtt tartva Grönland erősen függ a Dániával való folyamatos szoros együttműködéstől. Ez különösen azért érdekes, mert az odaítélt terület végül Grönlandhoz tartozik.

Grönland kormánya bejelentette a 2024–2033 közötti időszakra szóló új külügyi, biztonsági és védelmi stratégiáját, amely a „Greenland in the World — Nothing about us without us” címet viseli. A stratégia felvázolja Grönland kül-, biztonság- és védelempolitikáját amellet, foglalkozik egy sarkvidéki nemzet és egy sarkvidéki nép szükségleteivel és aggodalmaival. A stratégia a világrendben bekövetkezett változásokra és a

²⁸⁶ JACOBSEN, Mark: *Denmark's strategic interests in the Arctic: It's the Greenlandic connection, stupid!* Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/denmark-interests-arctic-greenland-connection/> Letöltve: 2024. szeptember 27.

²⁸⁷ ARCTIC Council Strategic Plan. Forrás: <https://arctic-council.org/explore/goals/> Letöltve: 2024. szeptember 27.

²⁸⁸ JACOBSEN, Mark: *Denmark's strategic interests in the Arctic: It's the Greenlandic connection, stupid!* Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/denmark-interests-arctic-greenland-connection/> Letöltve: 2024. szeptember 27.

növekvő bizonytalanságra hivatkozik, ideértve a Brexit-et, a COVID-19-et és Oroszország ukrajnai invázióját. Ezek mind cselekvésre, alkalmazkodásra és részvételre ösztönözik Grönlandot. Ahogy a cím is sugallja, Grönland célja az, hogy szorosabb kapcsolatokat alakítson ki a világgal, különösen északi szomszédaival és a sarkvidéki népek közötti kapcsolatok erősítésével.²⁸⁹ Dánia úgy vélekedik, hogy szorosabb együttműködésre van szükség Alaszka, a Yukon, az északnyugati területek, Nunavut, Nunavik és Grönland kormányai és parlamentjei között. Grönland egy sarkvidéki fórum létrehozásán gondolkodik az északi államokkal együttműködve, ahol napirendre kerülne az éghajlatváltozás, a vadon élő állatok, az egészségügyi és oktatási kihívások, valamint a szociális kérdések megvitatása. A fórum regionális, kormányközi együttműködési testületként fog dolgozni, hogy olyan sürgető kérdéseket dolgozzon fel, és olyan lehetőségeket fejlesszen ki a régióban, mint például a bányászati ágazat, a megújuló energiaforrások, a turizmus vagy épp az ellátási láncok biztonsága.

Grönland vezető szerepet kíván betölteni Dánia Északi-sarkvidéki Tanácsban betöltött küldöttségében is, ugyanis 2025-ben két évre Dánia veszi át a Tanács elnöki tisztségét Norvégiától. Grönland külpolitikája szerint vezető szerepet kell betöltenie a Dán Királyság Északi-sarkvidéki Tanácshoz delegált küldöttségében, mert „mi vagyunk a Királyság sarkvidéki része”.²⁹⁰

2021-ben Grönland és a Feröer-szigetek aktívabb és jelentősebb szerepet kaptak az Északi-sarkvidéki Tanácsban. A Tanács ülésein először Grönland szólalt fel, őt a Feröer-szigetek, és végül Dánia követte. A jelenleg kiadott stratégia ugyanis annak a külpolitikának a továbbfejlesztése, amelyen Grönland az elmúlt években dolgozott. A sarkvidéki együttműködési fórumok mellett Grönlandnak az is célja, hogy az ENSZ-ben és az EU-ban is nagyobb legyen a jelenléte, és folytassa az együttműködést a regionális tanácsokkal és szervezetekkel, például a NEAFC-vel (North East Atlantic Fisheries Commission), a NAFO-val (Northwest Atlantic Fisheries Organization), az ICC-vel (International Chamber of Commerce) és a NASCO-val (North Atlantic Salmon Conservation Organization). A stratégia kitér a polgári készség és a kritikus infrastruktúra fejlesztésére is, valamint arra, hogy Grönlandon nem kívánnak nagyobb katonai jelenlétet. Ezenkívül a grönlandi kormány

²⁸⁹ MARTINUSSEN, Birgitte Annie Molid (2024): *Greenland with New Arctic Strategy: Defense, Diplomacy and Peace*, Forrás: <https://www.highnorthnews.com/en/greenland-new-arctic-strategy-defense-diplomacy-and-peace> Letöltve: 2024. szeptember 27.

²⁹⁰ MARTINUSSEN, Birgitte Annie Molid (2024): *Greenland with New Arctic Strategy: Defense, Diplomacy and Peace*, Forrás: <https://www.highnorthnews.com/en/greenland-new-arctic-strategy-defense-diplomacy-and-peace> Letöltve: 2024. szeptember 27.

kijelenti, hogy szeretné, ha az Északi-sarkvidék alacsony feszültségű térség maradna, ennek érdekében egy az Északi-sarkvidék békéjére összpontosító békeközpont létrehozását javasolja.

3.6 Izland

Izland nagy része az Északi-sarkkörtől délre fekszik, és csak egy kis része, a Grímsey-sziget található részben az északi sarkkörön belül. Az ország domborzata kopár mezőkből, gazdag mezőgazdasági területekből és meredek csúcsok keverékéből áll. A nagy mennyiségű csapadék és az azonos szélességi kör más területeinél melegebb éghajlata a Golf-áramlatnak köszönhető. Az évi átlagos csapadékmennyiség 400–4000 mm, a sziget déli partján átlagosan 3 000 mm.²⁹¹

Izland egy szigetország az Atlanti-óceán északi területe és a Jeges-tenger között helyezkedik el és a Közép-Atlanti-hátság északi részén fekszik. A hátságon elfoglalt helye kiterjedt vulkáni és geotermikus tevékenységet okoz. Az ország nagy része hegyvidéki lávasivatag, amelynek legmagasabb pontja 2 110 méter a tengerszint felett. A sziget több mint 10 százalékát gleccserek borítják, bár ezek az éghajlatváltozás miatt mára gyors visszahúzódási folyamatban vannak. Izland nagy része továbbra is lakatlan, lakosságának túlnyomó többsége a partmenti területeken él. A sziget 20 százalékát legeltetésre használják, egy százalékát pedig megművelik. Izland lakosságának többsége az Izland délnyugati sarkában található fővárosi régióban él: hat helyi önkormányzatból áll: Reykjavík, Kópavogur, Garðabær, Seltjarnarnes, Mosfellsbær és Hafnarfjörður. Ennek a hat közösségnek a lakói az ország teljes lakosságának 60 százalékát teszik ki.²⁹²

Annak ellenére, hogy a sziget lakossága alig több mint 376 000 fő, 2022-ben több mint két millió turista kereste fel a szigetet. Miközben a 2008-as izlandi pénzügyi válság után jelentős fellendülést hozott a turizmus az izlandi gazdaságban, ez a megnövekedett érdeklődés környezeti aggályokat is magával vonz. Izland kormánya a turisztikai ipar és a kutatók növekvő tömege miatt sok időt, gondolkodást és energiát fordított annak biztosítására, hogy a természetvédelmi erőfeszítéseket ne veszélyeztesse az éves látogatók számának ilyen nagymértékű növekedése. A turisztikai infrastruktúra kiépítése az amúgy is telített lakáspiacon, a vadon élő területek turisztikai üdülőhelyekké fejlesztése, a mohával borított

²⁹¹ THE Arctic Institute: *Iceland*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/iceland/> Letöltve: 2024. október 04.

²⁹² THE Arctic Institute: *Iceland*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/iceland/> Letöltve: 2024. október 04.

szárazföldi területek károsítása és a közelmúlt vulkanikus tevékenysége csak néhány példa arra, hogy a turizmus hogyan változtatja meg az izlandi tájat és milyen hatással van a környezetére. A víz- és geotermikus forrásokból származó megnövekedett energiatermelés, a geotermikus erőművek nyomást gyakorolnak Izland természeti tájára is, ez több gát építését követeli meg a patakokon, folyókon, és vadon lévő területeken. A geotermikus növények hidrogén-szulfidot bocsátanak ki, amely korrozív és mérgező is. A kénhidrogén okoz betegséget, de komplikációkat okozhat a már súlyos betegségben szenvedőknek. Izland elkötelezett a megújuló energiaforrások iránt, vezető szerepet tölt be a tiszta energia területén a világban, és az ország az energiaágazat egyik legalacsonyabb üvegházhatású gázkibocsátója. Izlandon azonban 1990 óta nőtt az üvegházhatást okozó gázok kibocsátása az ipari tevékenység és közlekedési ágazatok miatt.²⁹³ Izlandon a vulkáni hamuból kiáramló gázok és gőzök magas tartalma miatt jelentős talajeróziós és elsivatagosodási problémák is vannak. Az izlandi kormány 1985 óta lép fel a talajerózió és az elsivatagosodás ellen, és létrehozta az Izlandi Talajvédelmi Szolgálatot (Soil Conservation Service of Iceland) az elsivatagosodás leküzdése és a fenntartható földhasználat előmozdítása érdekében.

A szigetet körülvevő tengerek megóvása nagyon fontos Izland számára. Ezért nagy jelentőséget tulajdonít az egészséges óceáni környezet fenntartásának és az óceán fenntartható hasznosításának, mint Izland gazdaságának egyik központi ágazata. Izland óceánkezelési és megőrzési politikája az ENSZ tengerjogi egyezményén alapul, amelyet az ország 1985-ben ratifikált. A fenntartható fejlődés koncepciója, valamint a tengeri ökoszisztémák megőrzéséért és hasznosításáért való felelősség leginkább azon államok kezében van, amelyeket a meghozott döntések közvetlenül érintenek, és amelyeknek az érdekei a legnagyobb mértékben forognak kockán. Izland számára talán a legnagyobb tengeri környezeti probléma a halak és más élő tengeri erőforrások fenntartható módon megvalósuló kihalászsása. Izlandot annak ellenére, hogy halászatból élő országnak tartják, aki az óceánok fenntartható használatára összpontosít, általában nem tekintik a Jeges-tenger partmenti államának, mivel kizárólagos gazdasági övezete (Exclusive Economic Zone, EEZ) nem szomszédos a Jeges-tenger középső nyílt tengeri részével.²⁹⁴

Izland 1996-os megalakulása óta tagja az Északi-sarkvidéki Tanácsnak. A 2002–2004-es izlandi elnökség alatt indult el az Arctic Climate Impact Assessment (ACIA, Északi-

²⁹³ THE Arctic Institute: *Iceland*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/iceland/>
Letöltve: 2024. október 04.

²⁹⁴ THE Arctic Institute: *Iceland*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/iceland/>
Letöltve: 2024. október 04.

sarkvidéki éghajlat hatásvizsgálat) és az Arctic Human Development Report (AHDR, Jelentés az északi-sarkvidéki humán fejlődésről). Két Északi-sarkvidéki Tanácsban lévő munkacsoport – a Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF) és a Protection of the Arctic Marine Environment (PAME) – jelenleg az észak-izlandi Akureyri városában található. Az évek során Akureyri város vált a sarkvidéki kutatások központjává, és az ott működő Rannís, az Izlandi Kutatási Központ 2017 januárjában befogadta a Nemzetközi Sarkvidéki Tudományos Bizottság (International Arctic Science Committee, IASC) titkárságát.²⁹⁵ 2019-ben Izland átvette az Északi-sarkvidéki Tanács elnöki tisztségét (2019–2021) és az Északi Miniszterek Tanácsának elnökségét is. Az Északi-sarkvidéki Tanács elnökeként Izland négy kulcsfontosságú prioritást határozott meg a fenntartható fejlődés átfogó témájában: az Északi-sarkvidéki tengeri környezet, az éghajlati és zöldenergia-megoldások, az Északi-sarkvidék népei és közösségei, valamint az Északi-sarkvidéki Tanács megerősítése. Az izlandi képviselő hangsúlyozza a szoros együttműködés szükségességét a régió államai és népei között, és Izland arra törekszik, hogy elősegítse a Tanácsban megfigyelő státussal rendelkező államok érdemi szerepvállalását. Az izlandi kormány lépéseket tett a tengeri környezetben előforduló műanyagok elleni küzdelemben is.

A CAFF munkacsoport nagyon fontos szerepet játszik az izlandi flóra és fauna megőrzésében, ugyanis feladata az, hogy foglalkozzon a sarkvidéki biodiverzitás megőrzésével, és eredményeit közölje az Északi-sarkvidéki Tanács kormányaival és népeivel, elősegítve az Északi-sarkvidék élővilág erőforrásainak fenntarthatóságát biztosító gyakorlatok előmozdítását. Ezt különféle monitoring, értékelési és szakértői csoporttevékenységek révén tudja megvalósítani. A CAFF eszközként szolgál a fajok és élőhelyek kezelésében és hasznosításában való együttműködéshez, a kezelési technikákról és szabályozási rendszerekről szóló információk megosztásához, valamint a megfontolt döntéshozatal elősegítéséhez. Mechanizmust biztosít az északi-sarkvidéki ökoszisztéma szempontjából fontos kérdésekre, például a fejlődésre és a gazdasági nyomásra, a védelmi lehetőségekre és a politikai kötelezettségvállalásokra vonatkozó közös válaszok kidolgozására is.²⁹⁶

A CAFF projektjei adatokat szolgáltatnak a természeti környezet megóvása és a regionális növekedés lehetővé tételéhez. A természetes környezet sikeres megőrzéséhez és a gazdasági fejlődés lehetővé tételéhez átfogó alapadatokra van szükség, beleértve a sarkvidéki

²⁹⁵ THE Arctic Institute: *Iceland*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounds/iceland/> Letöltve: 2024. október 04.

²⁹⁶ ARCTIC Council working group, *CAFF*. Forrás: <https://www.caff.is/about/caff/> Letöltve: 2024. október 04.

biodiverzitás állapotát és tendenciáit, az élőhelyeket és az ökoszisztémák egészségét. A CAFF fejleszti azokat a kereteket és eszközöket, amelyek a jelenlegi tudás megteremtéséhez és a dinamikus értékelések biztosításához szükségesek. Ez a fejlődő, fenntartható és reagáló megközelítés rendszeresebb, időszzerűbb és rugalmasabb elemzéseket eredményezhet. A CAFF kétévente újra megalkotja a munkatervét, így a legújabb környezeti kihívásokra tud reagálni. Az Északi-sarkvidéki Tanács állandó és megfigyelői státuszú államait folyamatosan bevonja a kutatásokba.²⁹⁷

A másik munkacsoport, aminek kiemelt szerepe van az Északi-sarkvidéken az a PAME, ugyanis ez a munkacsoport az Északi-sarkvidéki Tanács által az Északi-sarkvidéki vezető tisztviselők javaslatára jóváhagyott kétéves munkatervben meghatározott tevékenységeket végzi el. Ezek a tevékenységek tengerpolitikai intézkedésekre és az északi-sarkvidéki tengeri és partmenti környezet megőrzésének biztosítására és fenntartható használatára vonatkozó egyéb intézkedésekre próbálnak megoldást találni. Választ kívánnak adni a szárazföldi és tengeri tevékenységekből eredő környezeti változásokra.

Programok, értékelések és iránymutatások kidolgozása tartozik a feladatai közé, amelyek mindegyike a sarkvidéki tengeri környezet védelmére és fenntartható fejlesztésére irányuló erőfeszítések és meglévő intézkedések kiegészítésére irányul. A munkacsoport az északi nemzetek képviselőiből áll. A munkacsoportban az északi-sarkvidéki őshonos csoportok állandó képviselői, valamint több megfigyelő ország és érdekelt szervezet képviselői is részt vesznek. A PAME egyedülálló fórumot biztosít az Északi-sarkvidéki tengeri környezetvédelmi kérdések széles skálájával kapcsolatos együttműködéshez. A PAME általában évente kétszer ülésezik, hogy felmérje az elvégzett munkát, megvitatják a program prioritásait, és kidolgozzák kétévenkénti munkaterveket. A PAME beszámol a vezető sarkvidéki tisztviselőknek, és a kétévente ülésező Északi-sarkvidéki Tanács minisztereinek is. A PAME élén egy elnök és egy alelnök áll, a beosztásokat az északi-sarkvidéki országok váltakozva töltik be.²⁹⁸

Ezek az együttműködések szintén fontos elemei az izlandi külpolitikának, és számos regionális keretre összpontosítanak, köztük a Barents Euro-sarkvidéki Tanácsra (Barents Euro-Arctic Council, BEAC), a Balti-tengeri Államok Tanácsára (Council of Baltic Sea States, CBSS) és az EU Északi Dimenziójára. Ezenkívül Izland tagja a NATO-nak, tagja az

²⁹⁷ ARCTIC Council working group, *CAFF*. Forrás: <https://www.caff.is/about/caff/> Letöltve: 2024. október 04.

²⁹⁸ ARCTIC Council working group, *PAME*. Forrás: <https://pame.is/about/> Letöltve: 2024. október 04.

Európai Gazdasági Térségnek (EGT), és 1995. július 28-án ratifikálta a tengerjogi egyezményt.

2008 óta, – amikor a Jeges-tenger partmenti államai (a sarki ötök: Kanada, Dánia, Norvégia, Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok) aláírták az Ilulissat Nyilatkozatot – Izland távol marad az Északi-sarkvidékkel kapcsolatos fontos ügyektől és a Jeges-tengerrel kapcsolatos politikai döntéshozatalról szóló megbeszélésekről. Izland azonban részt vett az Északi-sarkvidéki 5+5 (öt plusz öt) folyamatában (2015–2017), amelynek során az öt sarkvidéki partmenti állam, négy másik állammal együtt (Izland, Japán, Koreai Köztársaság és Kína), valamint az Európai Unióval tárgyalt a szabályozatlan nyílt tengeri halászat megelőzéséről. Az izlandi parlament kiadta az Izland sarkvidéki politikájáról szóló állásfoglalást, amelyet 2011 márciusában hagytak jóvá. Ez a dokumentum tizenkét alapelvet tartalmaz, amelyek többek között kiemelik Izland partmenti államként való pozíciójának megőrzését.²⁹⁹ Az Északi-sarkvidék térsége és az Északi-sarkvidék lakói és közösségei társadalmi-gazdasági feltételei javításának módja a fenntartható fejlődéshez való hozzáférés biztosítása. Az, hogy Izlandot nem hívták meg a sarki ötök (a sarkvidéki partmenti államok) több találkozójára, felborzolta a kedélyeket. Izland északi-sarkvidéki politikája a regionális együttműködés megerősítésére összpontosít a Feröer-szigetekkel és Grönlanddal a nyugat-skandináv térségben. A három ország 1985-ben megalapította a Nyugat-Északi Tanácsot, és azóta is törekszik az együttműködés fenntartására. Noha Izlandon nem él más sarkvidéki államok őshonos lakossága, sarkvidéki politikája elkötelezett az Északi-sarkvidéken élő őslakosok jogainak támogatása mellett.

A parti őrské ellenére Izlandnak nincsen saját fegyveres ereje. 2006-ban az Amerikai Egyesült Államok fegyveres erői bejelentették, hogy elhagyják Izlandot, és felszámolják az 1951 óta működő keflavíki haditengerészeti bázison működő amerikai izlandi védelmi erőt. 2007-től Oroszország határozottabb katonai jelenlétet tanúsított az Atlanti-óceán északi részén, az orosz nagy hatótávolságú csapásmérő képességek megerősítésével. Ez rámutatott Izland stratégiai szerepére a GIUK-átjáróban és az Atlanti-óceán északi részének és az észak-amerikai keleti partvidéken betöltött helyzetére. 2008-tól a NATO vette át Izland védelmét. Számos NATO-ország vett részt az együttműködésben, köztük Franciaország, Portugália, Kanada, az Amerikai Egyesült Államok és Németország. 2013-tól a NATO átnevezte az izlandi missziót légi fedélzeti megfigyelési és lehallgatási képességnek, hogy megfeleljen

²⁹⁹ THE Arctic Institute: *Iceland*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/iceland/>
Letöltve: 2024. október 04.

Izland békeidő-készültségi szükségleteinek. 2013-ban az akkor még békepartner Finnország és Svédország is csatlakozott a légi rendészeti művelethez.³⁰⁰

3.7 Finnország

Finnország északi része három tartományt foglal magába, amelyek Finnország területének 44%-át alkotják: ezek Észak-Ostrobothnia, Kainuu és Lappföld. Finnország sarkvidéki részét tekintve a legjelentősebb számára a lappföldi régió, mely az Északi-sarkkörön belül helyezkedik el. A tartomány fővárosa Rovaniemi, mely jelentős városa a térségnek. Ezzel Finnország területének egyharmada az Északi-sarkkörön túl fekszik. Finnország három északi tartományának összterülete 160 851 km², ebből Lappföld 98 983 km². Lappföld ritkán lakott, a mindössze 180 ezer lakosa 21 településen él. A lappföldi számik hazája jogilag magában foglalja Enontekiö, Inari és Utsjoki településeket, valamint Sodankylä északi részét.³⁰¹ Lappföld jellegzetes szubarktikus éghajlatú területe hideg, havas telekkel és meglehetősen enyhe nyarakkal jellemezhető. Az átlaghőmérséklet -13,5 °C és 14,5 °C között mozog, míg a téli hónapokban a hőmérséklet -30 °C alá süllyedhet. A rekordalacsony -51,5°C-ot Kittilában mérték 1999-ben. Lappföld természeti tájait hegyek, erdők és vízfolyások uralják. Lappföldön számos vízesés található, a legismertebbek a Halti, a Saana és a Korvatunturi. Lappföld területének mintegy 30%-a nemzeti park és természetvédelmi terület. A számik szülőföldjének mintegy 90%-a állami ellenőrzés alatt áll, 80%-a pedig természetvédelmi terület. Ezek a területek fontosak a hagyományos rénszarvastartás és turizmus szempontjából.³⁰² A finn Lappföldön zajló természetvédelmi munkálatok jó példa arra, hogy hogyan segíthetnek megelőzni az emberi tevékenység által okozott ökológiai problémákat, valamint a földhasználati kérdések gazdasági és környezeti szempontból fenntartható megoldásait. Finnország megkísérelte vezető pozícióba helyezni magát az Északi-sarkvidék fenntartható fejlődésében. Ráadásul Finnországot gyakran a világ legjobb országai közé sorolják a környezetvédelmi előírások tekintetében. Ennek ellenére Finnország ökológiai lábnyoma még mindig meglehetősen magas az északi szomszédaihoz

³⁰⁰ THE Arctic Institute: *Iceland*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/iceland/> Letöltve: 2024. október 04.

³⁰¹ NÉMETH Viktória (2022): *A változó Arktisz geopolitikája – különös tekintettel a természeti szempontok és a helyi őslakos népek megjelenésére a nemzetközi politika formálásában*, PhD - értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola p. 132. Forrás: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/39514/nemeth-viktoria-phd-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Letöltve: 2024. április 02.

³⁰² NÉMETH Viktória (2022): *A változó Arktisz geopolitikája – különös tekintettel a természeti szempontok és a helyi őslakos népek megjelenésére a nemzetközi politika formálásában*, PhD - értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola p. 117. Forrás: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/39514/nemeth-viktoria-phd-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Letöltve: 2024. április 02.

képest. Az ország területének több mint 70%-át erdő borítja, ezért az ország Európa legerdősebb országa. Ezen erdők közül mintegy 17 000 km² szigorúan védett. Finnország erdészeti erőforrása növekszik, mivel az erdők természetes fejlődése kompenzálja a kitermelt fa mennyiségét. Finnország hozzájárulása a globális üvegházhatású gázok kibocsátásához globális viszonylatban kicsi. A megújuló energiaforrások az országban felhasznált energiájának mintegy negyedét teszik ki. A megújuló energia nagy részét a cellulóz- és papíriparban keletkező maradékanyagból állítják elő, beleértve a bioiszapot és a faaprítékot. Az országban kitermelt faállomány csaknem felét energiatermelés céljából elégetik.³⁰³ Pár éve a Lappföldi Regionális Tanács (Regional Council of Lapland) kidolgozta a 2030-as klímaváltozási stratégiát. A stratégia Lappföldre vonatkozó célokat sorol fel a régiót érintő éghajlatváltozás mérséklése érdekében. Lappföld szén-dioxid-kibocsátása 2009-ben körülbelül 2,8 millió tonna volt, ami népsűrűség arányosan meghaladja a finn átlagot. Az éghajlatváltozás Lappföldön gazdasági fejlődési lehetőséget is kínál, de veszélyt is jelent a hagyományos életmódra és megélhetésre. A Finn Környezetvédelmi Intézet (Finnish Environment Institute, SYKE) képviselteti magát az Északi-sarkvidéki Tanács Arctic Monitoring and Assessment Programjában (AMAP), amely a tavi üledékekben lévő szennyeződések és a levegőben lebegő káros anyagok mozgását vizsgálja. A SYKE részt vesz az Arctic Contaminants Action Plan-ben (ACAP) is. A lappföldi Gazdaságfejlesztési, Közlekedési és Környezetvédelmi Központ (Centre for Economic Development, Transport and Environment, ELY) szintén részt vesz az AMAP-ban és más nemzetközi környezetgazdálkodási kezdeményezésekben.³⁰⁴

Finnország első Északi-sarkvidéki Stratégiája 2010 júniusában készült el. 2013-ban a finn kormány bemutatta az ország északi-sarkvidéki stratégiájának frissített változatát. Finnország 2013-as Északi-sarkvidéki Stratégiája azon az elképzelésen alapult, hogy „Finnország aktív sarkvidéki szereplő, aki képes fenntartható módon összeegyeztetni az északi-sarkvidéki környezet által támasztott korlátokat és üzleti lehetőségeket, miközben a nemzetközi együttműködésre is támaszkodik”. A stratégia négy kulcsfontosságú pilléren alapult: (1) Finnország sarkvidéki ország, (2) sarkvidéki szakértelem, (3) fenntartható fejlődés

³⁰³ THE Arctic Institute: *Finland*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/finland/> Letöltve: 2024. október 04.

³⁰⁴ THE Arctic Institute: *Finland*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/finland/> Letöltve: 2024. október 04.

és környezetvédelmi megfontolások és (4) nemzetközi együttműködés.³⁰⁵ A stratégia és a cselekvési terv aktualizált változatait 2016-ban és 2017-ben fogadták el. Az előző stratégia gazdasági fókuszával szemben Finnország legutóbbi, 2021 júniusában elfogadott sarkvidéki politikai stratégiája nagy hangsúlyt fektet az éghajlatváltozás mérséklésére és az ahhoz való alkalmazkodásra. Ez összhangban van Sanna Marin kormányának a szén-dioxid-semlegesség 2035-ig történő elérésére irányuló céljával. A stratégia 2030-ig felvázolja Finnország északi-sarkvidéki politikájának és tevékenységének célkitűzéseit. A négy kiemelt prioritási terület a következő: (1) Éghajlatváltozás, mérséklés és alkalmazkodás, (2) A számik, mint őslakos nép jólétének és jogainak előmozdítása, (3) Szakértelem, megélhetés és élvonalbeli kutatás, valamint (4) Infrastruktúra és logisztika.³⁰⁶

Finnország régóta aktív tagja az északi-sarkvidéki közösségnek, és kulcsszerepet játszott az északi-sarkvidéki országok első miniszteri szintű találkozójának összehívásában 1991-ben. Az Északi-sarkvidéki környezetvédelmi nemzetközi együttműködésre irányuló kezdeményezés már 1989-ben elkezdődött, Rovaniemi a nemzetközi környezetvédelmi együttműködés lépcsőfoka volt az Északi-sarkvidéken. Ez végül az Északi-sarkvidéki Tanács megalapításához vezetett, amelyet Finnország Kanadával közösen kezdeményezett. Finnország 1995-ös Európai Unió csatlakozása óta támogatja az EU külpolitikájának északi dimenzióját, az EU-t az északi-sarkvidéki ügyek egyik jelentős érdekelt felének tekinti. A 2019-es finn EU-elnökség ideje alatt Finnország igyekezett az északi-sarkvidéki kérdéseket az EU napirendjére venni, és hangsúlyozta az EU sarkvidéki politikájáról szóló 2016. évi közös közlemény frissítésének szükségességét. Finnország aktívan vett részt az EU új sarkvidéki politikájának 2021-ben történő közzétételének folyamatában is. A 2021-es sarkvidéki stratégiája szerint az állam az elkövetkező években is kiáll az EU sarkvidéki szerepének erősítése mellett.³⁰⁷ Finnország kétszer töltötte be az Északi-sarkvidéki Tanács elnöki tisztségét: 2000 és 2002 között, valamint 2017 és 2019 között. Prioritásai között többek között a környezetvédelem, az oktatás, valamint a gazdasági fejlődés és az együttműködés fokozása szerepel. Finnország tagja az Északi-sarkvidéki Tanácsnak és a Barents-Euro Sarkvidéki Tanácsnak is.

³⁰⁵ FINLAND'S Strategy for the Arctic Region 2013. Forrás: https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/1093242/J1613_Finland%E2%80%99s+Strategy+for+the+Arctic+Region.pdf/cf80d586-895a-4a32-8582-435f60400fd2?version=1.0 Letöltve: 2024. október 04.

³⁰⁶ FINLAND'S Strategy for Arctic Policy (2021). Forrás: https://www.europeanpolarboard.org/fileadmin/user_upload/Finland_Arctic_Strategy_2021.pdf Letöltve: 2024. október 04.

³⁰⁷ THE Arctic Institute: *Finland*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/finland/> Letöltve: 2024. október 04.

Finnország érdekei az Északi-sarkvidéken elsősorban a fenntartható fejlődésre, az üzleti lehetőségekre, az őshonos lakosok problémáira, valamint az Európai Uniónak az Északi-sarkvidéken érdekelt félként való népszerűsítésére összpontosítanak. Finnország északi-sarkvidéki politikájának fő célkitűzései a többoldalú sarkvidéki együttműködés erősítése, az EU sarkvidéki politikájának formálása, valamint Finnországnak az északi-sarkvidéki kérdések szakértőjeként való elismertségének növelése.

Finnország fegyveres ereje jelentős. A fegyveres erők felszerelésének nagy részét a hazai gyárakban állítják elő, nemcsak a gyártás hazai, de a fejlesztés is. Az ország szárazföldi hadereje kifejezetten erős, ha a lakosság számát nézzük. Nyolc békeállapotú dandárba szervezett szárazföldi haderőben 12 ezer fő körüli katona teljesíti a szolgálatot, túlnyomó többségük sorkatonai szolgálatát tölti, vagy valamelyik tartalékos frissítő képzését végzi.³⁰⁸ Saját hadtörténelmükre, harci tapasztalataira alapozva a finn hadsereg rendelkezik az Európai Unió legerősebb tüzérségével, ugyanis 1 500 feletti darabszámban rendelkezik vontatott és önjáró tüzérségi eszközökkel, rakéta-sorozatvetőkkel és 120 milliméter feletti aknavetőkkel.³⁰⁹ Az Északi-sarkvidék tekintetével kapcsolatban Finnországnak nincs tengeralattjárója, igaz, a szűk és sekély Balti-tengerben sok hasznát nem is vennék. Finnország NATO tagságba való felvételét az orosz-ukrán háború kitörése miatt kérte és 2023-tól már teljes jogú tagsággal rendelkezik.

3.8 Svédország

Stockholm, Svédország legnagyobb városa és egyben a fővárosa is, amely 2 371 774 millió lakost számlál. A legtöbb nagyváros, köztük Stockholm, Göteborg, Uppsala és Malmö az ország déli részén található. A ritkán lakott, a teljes szárazföldi terület mintegy 15%-a az Északi-sarkkörtől északra található. Kiruna, Svédország sarkvidékének legészakibb és legnépesebb városának 2019 decemberében 22 906 lakosa volt. Míg Svédország északi részében az időjárási viszonyok zordak, a téli átlaghőmérséklet $-10\text{ }^{\circ}\text{C}$ körüli, a nyári átlaghőmérséklet $17\text{ }^{\circ}\text{C}$ és a napsütéses órák száma lehetővé teszik a gabona, a burgonya és a széna termesztését.³¹⁰ Svédország a világ egyik legfejlettebb országának számít a környezetvédelmi kérdésekben, mivel a szilárd hulladék 99%-át újrahasznosították vagy biogáz előállítására használják fel, Svédország volt az első ország, amely 1967-ben

³⁰⁸ SOMKUTI Bálint (2022): *Pórus járhat, aki beleköt a finnekbe: ilyen Finnország hadserege ma*, Forrás: <https://mandiner.hu/kulfold/2022/11/finnorszag-hadsereg> Letöltve: 2025. augusztus 01.

³⁰⁹ SOMKUTI Bálint (2022): *Pórus járhat, aki beleköt a finnekbe: ilyen Finnország hadserege ma*, Forrás: <https://mandiner.hu/kulfold/2022/11/finnorszag-hadsereg> Letöltve: 2025. augusztus 01.

³¹⁰ THE Arctic Institute: *Sweden*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/sweden/> Letöltve: 2024. október 04.

környezetvédelmi ügynökséget hozott létre. Svédország meglepően enyhe erdészeti törvényekkel rendelkezik, fakitermeléssel kapcsolatos döntéseket gyakran a faipari vállalatokra bízta. Az ilyen laza szabályozás eredménye a biológiailag gazdag boreális erdők nagy területvesztése északon A World Wildlife Fund (WWF) jelentése szerint kétezer erdőben élő faj van veszélyben Svédországban. A svédországi Lappföld északi megyéjében folyó bányászat, különösen a vasérc, szintén környezeti problémákat okoz a hulladékanyagok, a nehézfémek kimosódása, a vízszennyezés és az élőhelyek pusztulása miatt.³¹¹ Svédország a globális kibocsátás kevesebb, mint 0,2%-át adja, elkötelezte magát amellett, hogy 2050-re zéró nettó üvegházhatású gázkibocsátás lesz. Az ország északi részén számos éghajlatkutató állomás található, amelyeket a svéd Sarkkutató Titkárság (Swedish Polar Research Secretariat) tart számon, beleértve a légkört is vizsgáló radarlétesítményeket és terepállomásokat, amelyek a gleccserek megfigyelésére és a permafroszt tanulmányozására szakosodtak. Az északi régió többi részéhez hasonlóan Svédország sarkvidéki területe a világ legintenzívebb hőmérséklet-emelkedéssel és megnövekedett csapadékmennyiséggel szembesül. Ezek a változások nagyobb vízhozamokhoz, a talajviszonyok megváltozásához és szélsőségesebb időjárási mintákhoz vezethetnek. Svédország az éghajlatváltozással kapcsolatos kutatást, az éghajlatváltozás mérséklését és az alkalmazkodást kiemelt prioritásként kezeli a nemzeti sarkvidéki politikájában. Az éghajlatváltozás különösen sebezhetővé teszi a számi kultúrát és a hagyományos iparágakat, mivel szorosan kötődnek a környező természeti környezethez. Svédország 2011-es sarkvidéki stratégiájának célja, hogy megerősítse ezeket a közösségeket és a környezet hosszú távú képességét, hogy segítse őket a változó éghajlathoz való alkalmazkodásban.³¹²

Svédország sarkvidéki kormányzása és politikája négy kategóriába sorolható: (1) belföldi; (2) Európai Unió; (3) regionális; és (4) számi.

Svédország parlamentáris demokrácia, négyévente tartanak általános választásokat. Míg Stockholmban a központi minisztériumok hoznak döntéseket és intéznek olyan kérdéseket, amelyek az északra vonatkoznak, mint például a természeti erőforrások fejlesztése és a környezetvédelem, addig az északi és távoli régiók, például Norrbotten és Västerbotten

³¹¹ THE Arctic Institute: *Sweden*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/sweden/> Letöltve: 2024. október 04.

³¹² NÉMETH Viktória (2022): *A változó Arktisz geopolitikája – különös tekintettel a természeti szempontok és a helyi őslakos népek megjelenésére a nemzetközi politika formálásában*, PhD - értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola p. 118. Forrás: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/39514/nemeth-viktoria-phd-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Letöltve: 2024. április 02.

megye korlátozott fokú autonómiát élveznek központilag kinevezett kormányzójukon keresztül. Svédország sarkvidéki stratégiája irányítja az ország legészakibb területeivel kapcsolatos döntéseket szövetségi és regionális szinten egyaránt. A stratégiát 2011-ben hagyta jóvá Svédország, az utolsó volt a sarkvidéki államok között, amelyek a sarkvidékre vonatkozóan hivatalos stratégiai dokumentumot adtak ki. Az éghajlatra és a környezetre, a gazdasági fejlődésre és az emberi dimenzióra (azaz az Északi-sarkvidéken élő emberekre) összpontosít a stratégia. Svédország 1995 óta EU-tagként részesült strukturális támogatási alapokból, különösen az Északi Községekben. Svédország sarkvidéki politikáját és kormányzati döntéseit részben az Északi Dimenzió Programja is meghatározza. A program az EU, Oroszország, Norvégia és Izland közös politikájával foglalkozik, az Északi-sarkvidék határokön átnyúló külpolitikájával kapcsolatban. Az 1999-ben alapított és 2006-ban megújított határokon átnyúló külpolitika célja az EU és más északi országok közötti párbeszéd és együttműködés erősítése a gazdaság, a humánerőforrás, a környezet, az igazságszolgáltatás és a határokon átnyúló fejlesztések terén. Svédország számos regionális kormányközi fórum részese, köztük az Északi-sarkvidéki Tanácsnak, az Északi Minisztertanácsnak és a Barents Euro-sarkvidéki Tanácsnak. Ezek lehetőséget adnak Svédországnak, hogy interregionális együttműködésben vegyen részt számos területen, beleértve a kereskedelmet, a biztonságot, a védelempolitikát, a környezetvédelmet, a skandináv jólét biztosítását és a természeti erőforrásokkal kapcsolatos iparágakat. Svédország 2011-es stratégiája szerint az Északi-sarkvidéki Tanácsnak „aktívabbnak kell lennie a közös politika és gyakorlati projektek kidolgozásában”.³¹³ Az Ilulissat Nyilatkozat a Jeges-tengerről, az éghajlatváltozásról, a tengeri környezet védelméről, a tengeri biztonságról, valamint az új hajózási utak megnyílása esetén a vészhelyzeti feladatok megosztásáról folytatott megbeszélések eredményeként született meg az öt partmenti államban. A 2009-es nyilatkozat óta Svédország hangsúlyozta az északi parti államok és az északi nem partmenti államok közötti nagyobb együttműködés szükségességét olyan nyílt fórumokon, ahol a pánsarkvidéki kérdéseket a szélesebb sarkvidéki közösségnek meg kell vitatnia.³¹⁴

A számik az őshonos státuszuk miatt a számi parlamenten keresztül más politikai pozícióval és irányítási struktúrával rendelkeznek. A számi parlament egy választott testülettel állami szervezetként működik, amelyet a svéd számi parlamenti törvény szabályoz. Politikai

³¹³ SWEDEN'S strategy for the Arctic Region. Forrás: <https://www.government.se/international-development-cooperation-strategies/2011/10/swedens-strategy-for-the-arctic-region/> Letöltve: 2024. október 04.

³¹⁴ SWEDEN'S strategy for the Arctic Region. Forrás: <https://www.government.se/international-development-cooperation-strategies/2011/10/swedens-strategy-for-the-arctic-region/> Letöltve: 2024. október 04.

autonómiával rendelkeznek a svéd parlamentnek szánt szakpolitikai ajánlások kidolgozásában, de az ajánlások jogilag nem kötelező erejűek. A számik regionálisan is képviseltetik magukat a Számi Tanácsban és állandó tagként az Északi–sarkvidéki Tanácsban.

Svédország az UNDRIP-et (Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, Nyilatkozat az őslakosok jogairól) az ENSZ őslakosok jogairól szóló egyezményét is elfogadta, bár komoly fenntartásokkal a csoportjogokat illetően. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 169. számú, az őslakosok jogairól szóló egyezményét azonban még nem fogadta el.³¹⁵ A rénszarvastartás kérdései jelentik a legjelentősebb vitapontot a számik és a svéd kormány között. A számi képviselő úgy érzi, hogy a hazai jog nem biztosít megfelelő védelmet a bányászati tevékenységgel és újabban a szélerőművekkel szemben.

Általánosságban elmondható, hogy a svéd sarkvidéki stratégia a többoldalú együttműködésre és a környezetvédelemre összpontosít. Svédországot erős történelmi és kulturális szálak fűzik a régióhoz, emellett biztonsági és gazdasági érdekei is fűződnek hozzá, mint például a bányászat és a repülőgépipar. A 2011. évi stratégia Svédországot sarkvidéki országgént határozta meg, és megerősítette a svéd állam elkötelezettségét a régió iránt. 2016 elején a svéd északi-sarkvidéki stratégiát kiegészítette az új svéd környezetvédelmi politikáról szóló memorandum az Északi-sarkvidékre vonatkozóan. A legújabb, 2020-ban kiadott sarkvidéki stratégiai dokumentum azonban az előző változattól jelentősen eltér ugyanis az ország megváltozott stratégiai környezetére reagálva kiemeli a régió geopolitikai és stratégiai fontosságát.³¹⁶

A svéd haderő korszerűség tekintetében felveszi a versenyt a legnagyobbakkal, de létszámát tekintve nem tartozik az óriási hadseregek közé. Megállapítható, hogy a svéd haderő békeidőben nem nevezhető túl hatalmas méretűnek, inkább rendkívül korszerűnek mondható. A hadsereg létszámát tekintve 15 ezer fős hadseregről lehet beszélni, amely elképesztő fegyverkészlettel rendelkezik, például 120 darab Leopard–2-es A5-ös változatú harckocsival. Több mint 400 darab gyalogsági harcjárművel bírnak, köztük olyan korszerűvel, mint a saját gyártású CV 90-es.³¹⁷ A tüzérségük is kifejezetten jónak mondható, ráadásul az

³¹⁵ THE Arctic Institute: *Sweden*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/sweden/> Letöltve: 2024. október 04.

³¹⁶ THE Arctic Institute: *Sweden*, Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/sweden/> Letöltve: 2024. október 04.

³¹⁷ ALVEREZ, Péter (2024): *Finoman szólva is elképesztő képességekkel bír a svéd haderő*, Forrás: <https://index.hu/kulfold/2024/01/25/svedorszag-nato-csatlakozas-magyarorszag-fidesz-kaizer-ferenc-elemzes-politika-orban-viktor/?token=70e85034edb01746832e171a9f74b2c9> Letöltve: 2025. augusztus 01.

Archer elnevezésű önjáró tüzérségi rendszerükből számos ország vásárolt már, még a brit királyi haderő is ezt használja. A finnekhez hasonlóan a svédek is az eszközök egy részét saját maguk gyártják. Az Arktisz vonatkozásában azt lehet elmondani, hogy a haditengerészetük kifejezetten a Balti-tenger viszonyaira van tervezve. Öt darab korszerű tengeralattjárójuk és több mint 150 kisebb-nagyobb partszakaszvédő gyorsnaszádjuk van, amik hihetetlen nagy mennyiségnek számítanak. Svédország NATO tagságba való felvételét az orosz-ukrán háború kitörése miatt kérte és 2024-től már teljes jogú tagsággal rendelkezik.

3.9 Kína

Az Északi-sarkvidék geopolitikai szerepe a nemzetközi kapcsolatokban az utóbbi években felértékelődött. Már nem csupán a közvetlen 8 északi-sarki állam szeretne hasznot húzni a hamarosan megnyíló északi hajózási útvonal adta gazdasági lehetőségekből, hanem olyan nagyhatalmak is bekapcsolódtak a térség ügyeibe, akik nem északi államok. Ilyen például a Kínai Népköztársaság is, aki saját Északi-sark stratégiát dolgozott ki, mert úgy véli, hogy politikai és gazdasági érdekei is fűződnek a területétől 1 500 kilométerre fekvő sarkkörhöz. Emiatt 2018-ban megjelentette a Fehér könyvet, vagyis részletes stratégiai dokumentumokat dolgozott ki az Arktisszal kapcsolatban. Fő célja az Új Selyemút kialakítása, amely az Északkeleti-átjáró mentén haladna végig, lerövidítve a tengeri szállítmányozást az európai kontinens felé. Ez biztonságpolitikai kérdéseket von maga után, mivel egy olyan államról beszélhetünk, ami világviszonylatban a harmadik legerősebb hadsereggel rendelkezik.

A jég olvadásával és a hőmérséklet növekedésével egyenesen arányban növekszik az Arktisz természeti, politikai és gazdasági szerepe is. Az olvadó jégtakaró a világ feltáratlan szénhidrogén-készleteinek negyedét rejtí és ez komoly biztonságpolitikai kihívást jelent a térségre nézve. Az olvadás hajózási és stratégiai szempontból is változásokat hoz majd, hiszen egy egészen új óceán nyílik meg, ami sokkal rövidebbé teszi az utat Ázsia és Európa között. Az Északkeleti-átjáró tengeri útvonalának a használatával a hajózási szállítmányozást Ázsiából Európába 10 nappal rövidítené le a jelenlegi Szezei csatornán áthaladó útvonal helyett. Befolyásolná a Panama csatornán történő szállítási útvonal rövidülését is az Északnyugati-átjáró használata, amely 4 nappal csökkenne. A Transzpoláris útvonal az előrejelzések szerint a nyári hónapokban lenne járható, akkor is csak pár hétre.

A Kínai Népköztársaság megjelenése újabb kihívást jelen az északi-térségben. 2013-ban sikeresen megfigyelő státuszt kapott az Északi-sarkvidéki Tanácsban, amelyet úgy

értékelt, hogy a kínai érdeket elismerték a régióban. Azzal, hogy elnyerte a megfigyelői státuszt, hozzáférést kapott az Északi-sark vizeihez és légteréhez, valamint részvételi lehetőséget a régiót érintő nemzetközi kormányzásban.³¹⁸ Kína megjelenésével a térségben új érdek jelent meg, amely az Amerikai Egyesült Államokkal áll szemben. Kína úgy véli, hogy a régióban van a harmadik selyem út, a kék gazdasági átjáró. Kína nem katonai erővel, hanem gazdasági érdekeltségeinek növelésével és infrastrukturális beruházásokkal igyekszik növelni jelenlétét a régióban. Kína megkezdte a magas szintű diplomáciai látogatásokat az Északi-sark régiójában.

Kína és az Európai Unió közötti külkereskedelem szempontjából továbbra is lehet jelentősége az északi tengeri útvonalnak, főként a kínai termékek behozatala miatt. Kína az Európai Unió legnagyobb importőre volt 2023-ban, 20,5%-os részesedéssel rendelkezett az EU-n kívüli piacokról érkező áruimportból. Emellett az EU harmadik legfontosabb export piaca volt, 8,8%-os részesedéssel 2023-ban. Kína elkötelezett az északi-tengeri útvonal használatával kapcsolatban, mivel az ázsiai ország számára nagy potenciált jelent az útvonal. A kínai termékek mintegy 90%-át tengeren szállítják. Emellett fontos tényező a térség hajózásának perspektívájából, hogy a nagyszabású fejlesztések 2030-ig valósulnak meg, és 2050-től az északi tengeri útvonal akár egész évben hajózhatóvá válik.³¹⁹

A kínai elnök az elmúlt időszakban találkozott az északi-sarki régió államai közül hét állam elnökével.³²⁰ Az amerikai látogatása során a kínai elnök találkozott az amerikai elnökkel és az alaszakai kormányzóval is. A találkozón az új Északi-sark Stratégiáról, a hajózási útvonalokról, az olaj és ásványkincsekről, a halászatról és a turizmusról tárgyalt. Kínának a fejlődő gazdasága miatt szüksége van az alternatív erőforrások biztosítására.³²¹

Az Északi-sarkvidéki Tanács nyolc tagja – Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Svédország, Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok – az Északi-sarkvidékre, mint az együttműködés és a közös problémamegoldás övezetére tekint, ezt kívánják előmozdítani, elismerve a különálló földrajzi és demográfiai jellemzőket. Oroszország és az Egyesült

³¹⁸ ZOLTAI Alexandra (2018): *Selyemút az Északi-sarkon*, Forrás: <http://www.geopolitika.hu/hu/2018/06/27/selyemut-az-eszaki-sarkon/> Letöltve: 2024. július 25.

³¹⁹ NÉMETH Viktória (2024): *Az északi-sarkvidéki kis hidegháború európai perspektívából*, Forrás: <https://www.oconomus.hu/irasok/az-eszaki-sarkvideki-kis-hideghaboru-europai-perspektivabol/> Letöltve: 2024. augusztus. 15.

³²⁰ MÁRTON Andrea (2019): *Az Amerikai Egyesült Államok Északi-sark stratégiája*, Repüléstudományi Közlemény XXXI. évfolyam p. 72. Forrás: http://real.mtak.hu/104509/1/RTK_2019_1_6_Marton.pdf Letöltve: 2024. augusztus. 15.

³²¹ MÁRTON Andrea (2019): *Az Amerikai Egyesült Államok Északi-sark stratégiája*, Repüléstudományi Közlemény XXXI. évfolyam p. 72. Forrás: http://real.mtak.hu/104509/1/RTK_2019_1_6_Marton.pdf Letöltve: 2024. augusztus. 15.

Államok az Északi-sarkvidékkel kapcsolatban elismeri, hogy a régió a stratégiai érdekeik középpontjában áll.³²² A nem sarkvidéki államok fokozott figyelmet fordítanak a sarkvidéki ügyekre, különösen mivel Kína is bekapcsolódott a térségbe gazdasági előnyszerzés céljából. A nem sarkvidéki államok is megfogalmazták politikai érdekeiket a térségre vonatkozóan. Ehhez a kategóriához tartozik Japán, Szingapúr, Koreai Köztársaság és számos európai ország, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia, Lengyelország és az Egyesült Királyság is, valamint az Európai Unió egésze. Emiatt az Északi-sarkvidék térsége kapcsán felmerül az a felvetés, hogy nemzetközi stratégiai szempontból mennyire kell a régiót nemzetközi biztonsági aggálynak tekinteni, szemben egy regionális problémával, amely az érintett északi országokra vonatkozik.³²³ A klímaváltozás következtében a Jeges-tengeren a tengeri útvonalak hosszabb ideig jégmentessé válnak, emiatt tengerbiztonsági aggodalmak keletkeznek. Ezek közül a legfontosabb a 2017. évi Polar kódex, amely a polgári hajók tranzitját mind az Északi-sarkvidéken, mind az Antarktisz vizein szabályozza. A térségben tapasztalható túlhalászás kezelésére, mivel a nyitottabb vizek elérhetővé válnak, 2018 októberében megkezdődött a halászati tilalom a Jeges-tenger középső részén, az Európai Unió, Oroszország és az Egyesült Államok, valamint Kanada, Kína, Izland, Japán támogatásával.

2019-ben az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma módosított sarkvidéki stratégiai jelentést bocsátott ki, amelyben felhívja a figyelmet azokra a kihívásokra, amelyeket Kína és az Oroszországi Föderáció jelentenek az északi térség biztonsága szempontjából, ideértve azt az aggodalmat is, hogy Kína arra törekszik, hogy gazdasági ereje révén befolyásolja a sarkvidéki kormányzást. A jelentés megerősítette azt, hogy az Egyesült Államoknak jobban fel kell hívnia a figyelmet a sarkvidéki kihívásokra, fokoznia kell a térségben zajló műveleteket, gyakorlatokat, és meg kell erősítenie az Északi-sarkvidék szabályokon alapuló rendjét.³²⁴ Az Egyesült Államok az Oroszországi Föderációt tekinti a fő vetélytársnak az Északi-sarkvidéken, Kínát a második helyre helyezi, főként a gazdaság és a hadiipari fejlettsége miatt. Ez azért is lehet érdekes, mert Kína nem sarkvidéki állam, mégis számot tart a régióra a hajózási útvonalak révén. Az Északi-sarkvidéki Tanács tagállamai azonban

³²² LANTEIGNE, MARC (2019): *The changing shape of Arctic security*, Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/06/28/the-changing-shape-of-arctic-security/index.html> Letöltve: 2024. augusztus. 15.

³²³ LANTEIGNE, MARC (2019): *The changing shape of Arctic security*, Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/06/28/the-changing-shape-of-arctic-security/index.html> Letöltve: 2024. augusztus. 15.

³²⁴ REPORT OF CONGRESS (2019): *Department of Defense Arctic Strategy*, Forrás: <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF> Letöltve: 2024. augusztus 26.

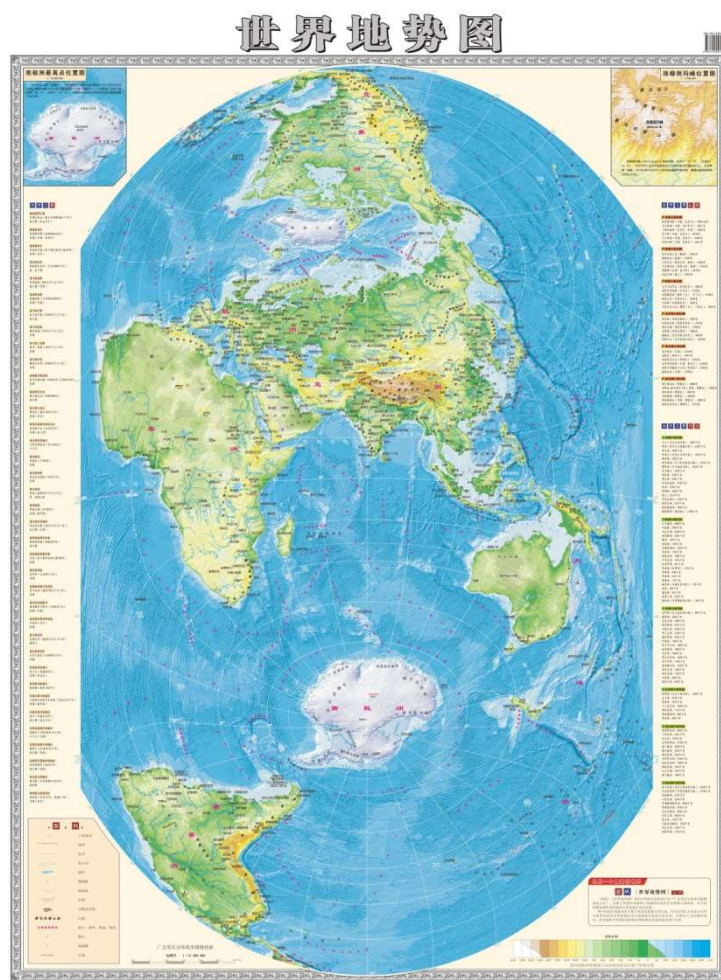
elutasítják Kína igényeit az északi térségben. Kína komolyan veszi igényeit a régió iránt, a gyorsan fejlődő haditengerészete képes kell, hogy legyen nagy hatótávolságú tengeralattjárók telepítésére az Északi-sarkvidék térségébe. Kína nagyon sokat nyerne az Északkeleti- és az Északnyugati-átjáró használatával. A szállítási útvonal több ezer kilométerrel rövidülne meg, ha tudná ezeket az átjárókat használni.

2018 januárjában adta ki Kína az Északi-sarki Fehér könyvet, amely tartalmazza az északi régióval kapcsolatos stratégiáit is. Fő célja a 2013-ban megfogalmazott One Belt, One Road, ami az Egy Övezet, Egy Út, amely az Északi-sarkot is bekapcsolná az Új Selyemútba, és létrehozna egy Északi-sarki Selyemutat. A fő szerepet az olvadó jég által létrejövő új hajózási útvonalak jelentenék, ami a kínai kereskedelmet és a kínai ambíciókat szolgálná ki.³²⁵ Azt a kijelentését, amelyet a Fehér könyvben is leírnak, hogy „sarkközeli” országnak tartja magát, főként azzal támasztja alá, hogy az Északi-sarkvidéket érintő klímaváltozás nagy hatással lesz Kína társadalmára és gazdaságára a közeljövőben.

A hivatalos stratégiai bejelentése újnak mondható, azonban egyes kínai szakértők egészen 1925-re teszik az ország Északi-sarkvidék iránti elköteleződését. Ebben az évben írta alá Kína a Svalbardi Egyezményt, amely elismeri, hogy a Spitzbergák területe Norvégiához tartozik. Katonai stratégiai kultúrája egészen 2004-re vezethető vissza, amikor Hao Xiaoguang kínai geofizikus a Kínai Állami Óceánkutató Igazgatás részére megalkotott egy teljesen más szemléletű térképet (29. ábra), amely Kína vertikális világtérképe az országgal és az Északi-sarkkal a középpontban. Ez az Északi-sark és a Déli-sark felé haladó hajózási útvonalakat ábrázolja. A térképet 2006 óta a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg hivatalos katonai térképeként használja.³²⁶

³²⁵ CHINA'S Arctic Policy, Jan 26, 2018 Forrás: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm Letöltve: 2024. augusztus 10.

³²⁶ ZOLTAI Alexandra (2020): *Kína geopolitikai és geoökonómiai stratégiája az Északi-sarkon: új régiós hatalom a láthatáron?* Geopolitikai Szemle, II. évf. 2020/1 évfolyam p. 188. Forrás: <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/geopolitikai-szemle/article/view/34238/33365> Letöltve: 2024. augusztus 10.

29. ábra: Hao Xiaoguang térképe³²⁷

Kínai kutatók arra mutatnak rá, hogy az északi jég olvadása nagy hatással lesz az ázsiai kontinensre, ugyanis a tengerszint emelkedésével 20 millió embert kell majd kitelepíteni a partmenti városokból az áradások miatt és a kitelepítések mellett mezőgazdasági következményei is lesznek a jégolvadásnak. Erre hivatkozva akar Kína minél nagyobb szerepet betölteni a régióban és globális hatalomként viselkedni a klímaváltozás kérdésében. Ha az Északi-tengeri útvonalat használatba tudja venni Kína, akkor a hajózás 10 nappal rövidebb lehetne Kínából Európába. Kína hosszú távú stratégiája között szerepel a Transzpoláris tengeri útvonal igénybevétele, ami néhány évtizeden belül válik hajózhatóvá a jég olvadásától függően. Ez az útvonal szintén csak korlátozott ideig lenne járható egy év leforgása alatt a jegesedés miatt, de Kína gazdasága számára előnyt jelentene a hajózási idő és az üzemanyag kapcsán.³²⁸ Kínába jelenleg a Perzsa-öbölből és az Afrikából érkező kőolaj-és

³²⁷ Ábra forrása: <https://blog.geogarage.com/2024/03/looking-at-world-horizontally-and.html> Letöltve: 2025. augusztus 01.

³²⁸ ZOLTAI Alexandra (2018): *Selyemút az Északi-sarkon*, Forrás: <http://www.geopolitika.hu/hu/2018/06/27/selyemut-az-eszaki-sarkon/> Letöltve: 2024. július 25.

földgáz-import az amerikai haditengerészet által ellenőrzött hajóútvonalakon érkezik, ezért is fontos számára ebben a térségben kialakítani a nyersanyagorientált befektetéseit és a hajókikötők fejlesztését, ahol kisebb lehet az amerikai ellenőrzés.

A Kínai Népköztársaság a kialakított arktiszi stratégiáját az 1984 óta tartó több mint 30 északi-sarki expedícióra is alapozta. Jégtörőhajóinak száma jelenleg 2 (Xuelong 1, Xuelong 2). A Xuelong 1 2017-ben átkelt az Északnyugati-átjárón, a 20 000 tengeri mérföldes út 83 napot vett igénybe, ez hét nappal lerövidítette a megszokott New Yorktól Sanghajig a Panama-csatornán keresztül haladó útvonalat.³²⁹

Ez a hajózási útvonal sokkal kényelmesebb lenne Kína számára, mert időbeni és biztonsági szempontból is biztosabb lenne, mivel Afrika partjai mentén elkerülhetné az esetleges kalóztámadásokat is. Jelenleg a Malaka-szoroson és a Szuezi-csatornán keresztülhaladó útvonal Ázsiából Európába 35 napot vesz igénybe, ez az idő akár 22 napra csökkenhetne ha az északi vizeken keresztül hajóznának.

Mivel Kína magát Északi-sark közeli országgént tartja számon, ezért fontos számára az együttműködés a többi országgal, a tisztelet valamint a kölcsönös előnyök és a régiót érintő fenntarthatóság. Ezt jól mutatja a 2018 januárjában bejelentett Északi-sarki Fehér könyv is, melyben Kína leírja az északi térséggel kapcsolatos szándékait, az Északi-sarkvidékre jellemző lehetőségeket, főként a hajózási útvonalakra vonatkozóan, valamint a One Belt, One Road Északi-sarkvidéken tervezett szakaszát. Az még a jövő kérdése, hogy az érintett északi országok ezt mennyire fogadják el és az is, hogy talál-e magának szövetséges országot (Oroszország), amellyel együttesen képviselik az érdekeket. Kína számára ezeken az útvonalakon való közlekedés csak addig biztosított, amíg jó a kapcsolat a két ország között. Ugyanis Oroszország az északi-tengeri útvonalat saját territóriumaként kezeli, teljes egészében az orosz hatáskör alá tartozik az UNCLOS 234. cikkelyére hivatkozva. Az a probléma is felmerülhet az útvonal használatával kapcsolatban, hogy az a teljesen másfajta környezet, ami a hajók technológiájának és építésének szempontjából speciális követelményeket igényel. Kína nem rendelkezik ezekhez a technológiai fejlesztésekhez megfelelő szakemberekkel. Kínának olyan hajókat és jégtörőket kell építenie, amelyek képesek az arktiszi környezetben is közlekedni. Ezért is nagyon fontos az ország számára, hogy Oroszországgal és Finnországgal is jó kapcsolatot ápoljon, ezáltal hozzájutva a

³²⁹ GREENWOOD, Jeremy: *The Polar Silk Road will be cleared with Chinese icebreakers*, Forrás: <https://www.brookings.edu/articles/the-polar-silk-road-will-be-cleared-with-chinese-icebreakers/> Letöltve: 2024. augusztus 10.

megfelelő technológiákhoz. Az viszont tény, hogy Kína nagyon sokat nyerne az Északkeleti- és az Északnyugati-átjáró használatával.

Következtetések

Jól látszik, hogy az ismertett országok közül a nagyhatalmak vannak a legnagyobb befolyással a térség felett. Gondolok itt Oroszországra, az Amerikai Egyesült Államokra és Kínára. Ezeknek az államoknak van meg az a képességük, hogy a lehető legtöbb erőforrást fordítsák az északi térség biztosítására. Itt a pénzbeli a forrás mellett a tudásbeli forrás is számít, mert egy kutató-mentő expedícióhoz, vagy egy új infrastruktúra kiépítéséhez, vagy épp egy új jégtörő hajó beszerzéséhez nem elegendő az anyagi forrás, oda kell tudás is, hogy ebben a zord környezetben a lehető legjobb technológiát alkalmazzák, ami kibírja a szélsőséges időjárási viszonyokat.

Dánia, mint a legnagyobb szigettel (Grönland) rendelkező ország az Északi-sarkvidéken kulcsszereplője a régiónak a geopolitikai és környezeti kérdésekben. Dánia számára a sarkvidéki térség különösen fontos, mivel Grönland, közvetlenül érintett az Északi-sarkvidéki politikai és gazdasági folyamatokban. Dánia és Grönland közös érdekeket képviselnek az Északi-sarkvidéken, és a dán stratégiai célkitűzések célja az, hogy megerősítsék az országuk szerepét a regionális és globális szintű döntéshozatalban, miközben fenntartják az ökoszisztéma védelmét. Dánia egyik fő stratégiai célja a sarkvidéki tengeri területek jogi státusza és a tengerfenék területi határainak meghatározása (Lomonoszov-hátság kérdésköre). Dánia az Északi-sarkvidéki politikájában hangsúlyosan figyelmet fordít a fenntartható fejlődésre és a környezetvédelemre. Az Északi-sarkvidék térsége az éghajlatváltozás egyik legérzékenyebb területe, és a régióra gyakorolt emberi hatások (például olajkitermelés, hajózás, bányászat) komoly ökológiai kockázatokat rejtenek. Dánia, mint a sarkvidéki térség aktív szereplője, hangsúlyozza a környezetvédelmet a térség gazdasági hasznosításával összhangban. Emiatt kiemelkedő szerepeket tölt be a régióval kapcsolatos nemzetközi szervezetekben.

Norvégia, mint az Északi-sarkvidékhez közvetlenül kapcsolódó észak-európai ország, kulcsszereplője a régió geopolitikai, gazdasági és környezeti folyamataiban. A sarkvidék térsége különösen fontos Norvégia számára, mivel az ország területe a Barents-tengerre és az Északi-sarkvidéki övezetre terjed ki. A gyorsuló jégolvadás, az új hajózási útvonalak megnyílása és a térségben található ásványkincsek kiaknázásának lehetőségei mind jelentős

stratégiai kihívások és lehetőségek elé állítják az országot. A norvég stratégiai célkitűzések a globális éghajlatváltozással, a fenntarthatósággal és a regionális együttműködéssel összhangban fogalmazódnak meg, miközben az ország igyekszik biztosítani a gazdasági előnyöket és megőrizni a sarkvidéki térség ökológiai stabilitását. Norvégiához hasonlóan azonos stratégiai elgondolásokkal rendelkezik még Izland, Finnország és Svédország is.

Az Amerikai Egyesült Államok leginkább Kanadával van egyetértésben az Arktisz térségére vonatkozóan. Számunkra szintén fontos a régió stratégiai jelentősége és a gazdasági biztosítása. Ugyanakkor katonai lehetőségeket is látnak a térségben, melyeket igyekeznek többnyire felderíteni. Emiatt alakultak katonai bázisok Kanada részéről az északi-sarkkörön belül.

Megállapítható az is, hogy Oroszország van a fejlesztések élén, ugyan ez az első pozíció érthető is, hiszen hatalmas északi területtel rendelkezik az ország. Fontos számára, hogy az északi határa biztosított legyen, mert jelenlegi nyitottsága a Jeges-tenger felől támadási lehetőséget adhat az ellenségei számára. A tengeri területeket úgy tudja a legjobban megvédeni, ha a meglévő északi-tengeri kikötőit fejleszti, vagy épp újakat épít ki. Jól látszik, hogy ezt a tényt felismerte, mert a Murmanszkban lévő kikötője a legfejlettebb és a Pevekben lévő kikötője is ugyanolyan színvonalúan fel van újítva. Ezáltal az országán áthaladó Északkeleti-átjáró nyugati és keleti szakasza teljesen le van védve és ellenőrizni tudja az áthaladó hajóforgalmat.

Kína tervei az Északi-sarkvidékkel kapcsolatban elég jelentősek, számára a térségben rejlő legnagyobb lehetőség a saját gazdaságának növelése. Az északi hajózás megnyílásának a lehetőségével látszik, hogy az Európát Kínával összekötő útvonal mennyi kilométerrel és naptári nappal rövidítené meg az áruforgalmat, ezáltal növekedhetne a gazdaság is. Ehhez azonban szüksége van egy olyan állam együttműködésére, aki északi-sarkvidéki területekkel rendelkezik. Ez a kedvező állam Kína számára Oroszország lenne, ugyanis területileg ő van hozzá a legközelebb és viszonylag jó a két állam között az együttműködés is.

A fejezetben felsorolt államok között megfigyelhető az együttműködés, azonban az is látszik, hogy Oroszország kivételével ezek az államok mind NATO tagállamok, és ami a jövőben felvethet egy kérdést, hogy sor kerülhet-e Oroszország – NATO szembenállásra. Amennyiben igen, és addigra Oroszország kapcsolata Kínával is elmélyül akkor már egy nagyobb ellenállásról beszélhetünk. Kína és Oroszország együttesen a NATO ellen van.

4. Fejezet: Regionális együttműködések az Arktiszon

Az Északi-sarkvidéken a jelenlegi kormányzati tevékenységek néhol hiányosak. Habár az Északi-sark térségére nemzetközi egyezmények széles köre vonatkozik, ezeket nem kifejezetten erre a régióra dolgozták ki, és megvalósításuk, végrehajtásuk módja nem egységes, még az Északi-sarkvidéki államok között sem.³³⁰ Ennek a fejezetnek az a célja, hogy részletesen bemutassam az Északi-sarkvidék térsége iránt kialakult fokozott nemzetközi figyelmet, ismertessem a térségben megfigyelhető nemzetközi szervezetek tevékenységét. Főként az Északi-sarkvidéki Tanács munkásságát mutatom be, de kitérek a NATO-ra is. Fókuszálva arra, hogy az érintett északi államok egy kivételével NATO tagországok. Évek óta készülöben van egy Északi-sark Stratégia kialakítása a NATO-ban, amely a jelenlegi helyzetben nagy fontosságú lenne a későbbiekre vonatkozóan. Fontos az Európai Unió elgondolásainak ismertetése is a térségre vonatkozóan, mert az Északi-sarkvidéki Tanács működésében részt vesz.

4.1 Az Északi-sarkvidéki Tanács

A korábbi fejezetben olvasható megoldások keresése és a problémák kiküszöbölése miatt látható, hogy fontos volt egy olyan szervezet létrehozása, amely az északi országokat egyben kezeli és céljaik elérése érdekében segítséget nyújthat. Ezért jött létre az Északi-sarkvidék legmeghatározóbb szervezete az Északi-sarkvidéki Tanács (Arctic Council), amely 1996-ban az Ottawai Nyilatkozattal alakult meg. Ez a szervezet az 1991-ben létrejött Arktiszi Környezetvédelmi Stratégiából fejlődött tovább. A két szervezet között az a különbség, hogy az Északi-sarkvidéki Tanácsban már a sarkkörön élő őshonos közösségek is képviselmet kaptak.

Az Északi-sarkvidéki Tanács egy olyan kormányközi fórum, amely az állandó arktiszi országoknak – Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Oroszország, Svédország és az Amerikai Egyesült Államok – és a megfigyelő státusszal rendelkező államoknak (13 db), az őshonos közösségek képviselőinek és egyes munkacsoportoknak lehetőséget ad az együttműködésre. Norvégiában 2013 óta Állandó Titkársággal rendelkezik a Tanács. Elnökségét két évente váltják rotációs alapon. 2023–2025 között Norvégia tölti be az elnöki szerepet. Legfontosabb céljai közé a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem tartozik. A

³³⁰ EEA - Európai Környezetvédelmi Ügynökség (é.n.): *Az Északi-sark — Miért törődjek én az Északi-sarkkal?*
Forrás: <https://www.eea.europa.eu/hu/articles/az-eszaki-sark> Letöltve: 2024. október 05.

Tanács munkáját az is jól mutatja, hogy 2020-ig három egyezményt is kötött a térséget érintő jövőbeni kihívásaival kapcsolatban. Ezek a kutató-mentő feladatokkal, az olajkatasztrófa megelőzésével és a tudományos együttműködéssel kapcsolatosak.³³¹ A Tanácsnak nincs saját költségvetése, az arktiszi államok és más szervezetek finanszírozzák a működését. Az elmúlt időszakban, főként a klímaváltozás felerősödésével nőtt a szervezet nemzetközi befolyása. A Tanács fő célja az, hogy az északi-sarkvidéki államok együttműködve a nemzetközi közösséggel megőrizték és biztosítsák a békés együttélést a térségben, megakadályozza a konfliktusok kialakulását. A régió geopolitikai jelentősége folyamatosan növekszik, ez a klímaváltozásnak köszönhető. Az Északi-sarkvidék jövője és a sarkvidék előtt álló globális kihívások többszintű kormányzást és regionális együttműködést igényelnek, valamint a nemzetközi megoldást a térség biztosítására vonatkozóan. Az Északi-sarkvidék jelenlegi irányítási kerete az Északi-sarkvidéki Tanácsban összpontosul és az elmúlt 25 évben jelentős mértékben hozzájárult a régió stabilitásához. Ez azért is van, mert az Északi-sarkvidéki Tanács az északi-sarkvidéki együttműködés elsődleges fóruma, munkacsoportjai a pozitív és konstruktív nemzetközi együttműködés színtereként szolgálnak.³³²

Korábbi elnökségek és munkásságaik országokra lebontva (4. táblázat):

Kanada	Egyesült Államok	Finnország	Izland	Oroszország	Norvégia	Dánia	Svédország
1996– 1998	1998– 2000	2000–2002	2002– 2004	2004–2006	2006– 2009	2009– 2011	2011–2013
2013– 2015	2015– 2017	2017–2019	2019– 2021	2021–2023	2023– 2025	2025 -	

4. táblázat: Északi-sarkvidéki Tanács elnökségei évekre lebontva

Forrás: saját szerkesztés

Kanada elsőként töltötte be az elnökség szerepét a Tanácsban 1996–1998 között. Ezután 2013–2015 között volt soron következő elnök.

Egyesült Államok 1998–2000-ig és 2015–2017-ig volt elnökségi pozícióban a Tanácsban.

Finnország 2000–2002-ig és 2017–2019 között.

³³¹ ARCTIC Council: *The Russian Federation*, Forrás: <https://www.arctic-council.org/about/states/russian-federation/> Letöltve: 2024. október 05.

³³² EURÓPAI Parlament: *Az Európai Parlament 2021. október 7-i állásfoglalása az Északi-sarkvidékről: lehetőségek, problémák és biztonsági kihívások* (2020/2112(INI)). Forrás: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0413_HU.html Letöltve: 2024. október 05.

Izland 2002–2004 és 2019–2021 között.

Oroszország először 2004–2006 között töltött be elnökségi szerepet a Tanácsban. Akkor az alábbi területeken támogatott projekteket:

- Az együttműködés a nemzetközi és kommunikációs technológia erősítése és az Északi-sarkvidéki Információs és Kommunikációs Technológiai Hálózat (Arctic Information and Communication Technology Network, AICTN) kiépítése területén,
- Az északi területeken élő emberek egészségvédelme. Ide tartozik az orvosi ellátás korszerűsítése, és a betegségek megelőzése is,
- A természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás és a megújuló energiaforrások szélesebb körű felhasználása,
- A sarkvidéki őslakosok/őshonos lakosok védelme,
- A nemzetközi együttműködés erősítése a környezetvédelem területén.

Oroszország a következő ciklusát 2021–2023-ban töltötte be. Ezalatt az idő alatt az Északi-sarkvidék gazdasági, társadalmi és környezeti fenntartható fejlődésére összpontosított. Oroszország az Északi-sarkvidéki Tanács államaival együttműködve, betartva a nemzetközi jog elveit tevékenykedett a környezetvédelmi projekteken és az északi tengeri útvonalak megóvása kapcsán megalakult munkacsoportokban.³³³

Norvégia 2006–2009-ig és jelenleg 2023–2025-ig.

Dánia 2009–2011 között és 2025-től a Tanács soros elnöke.

Svédország 2011–2013 között volt a Tanács élén.

A kutatást 2024 decemberében zártam le, amikor Norvégia látta el a Tanács elnöki szerepét 2023–2025 májusa között. Az elnöki programjáról a következőket lehet elmondani:

Norvégia átfogó célja a stabilitás és a konstruktív együttműködés előmozdítása a két éves időszakra vonatkozóan. Azokra az alapvető kérdésekre összpontosítanak, amelyekkel a Tanács foglalkozik, az éghajlatváltozás hatásaival, a fenntartható fejlődéssel és a régióban élő emberek jólétének javítását célzó erőfeszítésekkel.

Norvégia továbbra is támogatja a Tanács hat munkacsoportja és szakértői csoportja által működtetett folyamatban lévő tevékenységeket és projekteket. Nemzeti prioritásai az

³³³ ARCTIC Council: *The Russian Federation*, Forrás: <https://www.arctic-council.org/about/states/russian-federation/> Letöltve: 2024. október 05.

Északi-sarkvidéki Tanács első stratégiai tervein alapulnak, amelyet 2021-ben fogadtak el Reykjavikban. Négy kiemelt témán keresztül: az óceánok; éghajlat és környezet; fenntartható gazdasági fejlődés; és az északi emberek megóvása mellett továbbra is követni fogja a Tanács hosszú távú célkitűzését a fenntartható sarkvidéki régió biztosítására tett fontos erőfeszítései során. A stratégiai terv féldős felülvizsgálatát 2025-ben végzik el. Véleményük szerint az Északi-sarkvidékének a fejlődése egy hosszú távú folyamat, amely minden nap új kihívások elé állítja a Tanácsot. A sarkvidéken élő fiatalok és az ott élő őslakos népek a norvég elnökség átfogó prioritásai, igyekeznek javítani a fiatalok esélyeit a régión belül, mivel a régió befolyásolja az ott élők helyzetét. Erősíteni kívánják az együttműködést a sarkvidéki őslakosok szervezetekkel is, mert az őslakosok részvétele fontos és értékes hozzájárulás a Tanács keretében folytatott együttműködés minden területén.³³⁴

Az Északi-sarkvidéki Tanács munkájának sarokköve az Északi-sarkvidék környezetgazdálkodás tudományos alapjainak a megerősítése. Norvégia célja az, hogy továbbra is erre a munkára fog összpontosítani a jövőben. Ugyanakkor lépéseket kell tenniük azzal a céllal, hogy ne csak a modern technológia segítségével oldják meg a környezetgazdálkodást, hanem az évtizedekkel ezelőtti hagyományos technikákat is elsajátítsák azok, akik ebben az iparágban dolgoznak. Emellett a helyismeret is nagyon fontos. Ezeket próbálják beépíteni a Tanács munkájába. A norvég elnökség négy tematikus prioritása hosszú távon tükrözi Norvégia fontossági sorrendjét az Északi-sarkvidékre és Norvégia sarkvidéki politikájára vonatkozóan, amelyek a tudáson, valamint a felelős és fenntartható gazdálkodás elvein alapulnak.³³⁵

Az óceánon a növekvő aktivitás, a gyors éghajlatváltozás és a tengeri jég elvesztése együttesen egyre nagyobb nyomást gyakorol a sarkvidéki tengeri környezetre. Tiszta és egészséges (vegyszerektől/olajoktól mentes) vízre van szükség a jobb környezet miatt. Emiatt Norvégia a Jeges-tengeren lévő iparágakat ösztönzi a fenntartható fejlődés követésére. Megvizsgálják a sarkvidéki tengerek és óceán digitális környezeti atlaszának a lehetséges kidolgozását, amely fontos eszköz lenne a tengeri környezeti adatok szintéziséhez és elemzéséhez. A jégtől függő fajok és ökoszisztémák védelme is fontos célkitűzés a norvég elnökségi programnak. Lépéseket tesznek a jégtől függő fajok és ökoszisztémák jobb védelme

³³⁴ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

³³⁵ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

érdekében, és szorosabb együttműködést terveznek a védett tengeri területek sarkvidéki hálózata kialakítása terén is. Egyéb hatékony területalapú természetvédelmi intézkedéseket kívánnak előmozdítani, amelyek hozzájárulnak a tengeri biológiai sokféleség megőrzéséhez.³³⁶

Céljuk még, hogy a két éves elnökségi ciklusban megszervezzenek egy nemzetközi konferenciát az ökoszisztéma-alapú óceánok menedzsmentjéhez kapcsolódóan.

A sarkvidéki megfigyelőrendszerek fejlesztését is tervezi Norvégia. A tengeri és sarkvidéki kutatások folyamatos támogatása elengedhetetlen az integrált és tudományos irányítási megközelítés kialakítása érdekében. Norvégia számára prioritás a sarkvidéki megfigyelőrendszerek fejlesztése, és lépéseket tesz a megfigyelések hatékonyabb megosztásának elősegítésére vonatkozó kutatási adatok megismerésére vonatkozóan.³³⁷

Fontos számára, hogy megerősítse a veszélyhelyzeti készenlétet és a biztonság terén folytatott együttműködést a hajózás kapcsán az Északi-sarkvidéken. Ugyanis a Jeges-tenger egyre inkább jégmentessé válik, ami egyre nagyobb igényt jelent a vészhelyzetek megelőzésére, felkészültségére és reagálására az Északi-sarkvidéken. Az óceáni tevékenységek északon történő növekedése emeli a balesetek számának a kockázatát, amelyek az életre, az egészségre és a környezetre is hatással lehetnek. A régió távoli fekvése és a nehéz időjárási viszonyok megnehezítik a veszélyhelyzeti felkészültséget, valamint a kutatási és mentési műveleteket. Elnöksége alatt Norvégia megerősíti a sarkvidéki együttműködést a fenntartható hajózás és a kockázatsökkentési intézkedések terén. Erősíteni fogja az együttműködést az Északi-sarkvidéki Partvédelmi Fórummal (Arctic Coast Guard Forum), amelynek ugyanebben az időszakban szintén Norvégia lesz az elnöke. A konkrét kezdeményezéseket és jó gyakorlatokat felhasználja az északi-sarkvidéki együttműködés továbbfejlesztésére a légi és tengeri kutatás és mentés, az olajszennyezés elleni felkészülés és a reagálás, a tengeri radiológiai és nukleáris szennyezés kezelése, valamint az egészségügyi

³³⁶ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

³³⁷ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

felkészültségre vonatkozóan. Tervezi egy veszélyhelyzetekre való felkészültségről szóló sarkvidéki konferencia megszervezését.³³⁸

Az Északi-sarkvidéken végbemenő változások globális szintű hatást gyakorolnak, és egyértelműen az éghajlatváltozás jelenti a legsúlyosabb fenyegetést az Északi-sarkvidék biológiai sokféleségére. Az üvegházhatású gázok kibocsátásának globális korlátozására irányuló fellépések a sarkvidéki környezet védelmének a legfontosabb teendői közé sorolhatók. Ugyanakkor az éghajlatváltozás komoly közös kihívást jelent az Északi-sarkvidéki államok számára. Ezeket egyrészt a bekövetkező változásokra vonatkozó naprakész információk megszerzésével, másrészt a káros környezeti és társadalmi hatások korlátozására irányuló lépésekkel kell kezelni. A norvég elnökség az éghajlatváltozás északi-sarkvidéki hatásaira, a gazdálkodási rendszer éghajlatváltozáshoz való igazításának szükségességére, valamint az emberi tevékenység bővülésével összefüggő környezeti problémák kezelésére tervez összpontosítani. Véleményük szerint a megosztott, terjedelmes tudásbázis létfontosságú a kezeléshez.³³⁹

A jelenlegi elnöki ciklusa alatt Norvégia bővíteni szeretné a sarkvidéki éghajlattal és környezettel kapcsolatos ismereteit. Ezért folytatnia kell a kutatásokat az éghajlatváltozás jelenlegi és jövőbeli helyzetével kapcsolatban. Bővíteni szeretné ismereteit a vizek szennyezésével kapcsolatban, a legfrissebb információkat megtudni azokról és a biodiverzitásba betekintést szeretne kapni az Északi-sarkvidék térségében. Törekedni fog arra, hogy az általa felfedett információkat mielőbb az érdeklődő közönségnek is bemutassa és könnyen elérhetők legyenek azok.³⁴⁰ Norvégia az elnökségi ideje alatt törekedni fog arra, hogy ezeket a kutatási adatokat nyilvánosságra hozza és elérhetővé váljanak a felhasználók számára. Ezen túlmenően, a felhasználóbarát topográfiai adatokhoz való jobb hozzáférés révén támogatni fogja a nyomonkövetést, a kutatást és a döntéshozatali folyamatokat a Sarkvidéken. További célja az, hogy elsőbbséget adjon az éghajlatváltozásnak az északi-sarkvidéki biodiverzitásra gyakorolt hatásainak elemzésére annak érdekében, hogy jobban megértsék az emberek, hogyan változik a helyzet a jövőben, és milyen intézkedésekre van

³³⁸ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oaarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

³³⁹ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oaarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

³⁴⁰ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oaarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

szükség. Szeretnék elősegíteni a szorosabb együttműködést a sarkvidéki biodiverzitás megőrzésére irányuló intézkedések végrehajtása terén, amely kulcsfontosságú lehet a biológiai sokféleségről szóló egyezmény szerinti új globális biodiverzitási keretrendszer céljainak és célkitűzéseinek elérésében.³⁴¹ A feketeszén- és metánkibocsátás globális csökkenése a következő néhány évben mérsékli a felmelegedés ütemét az Északi-sarkvidéken a 2030-ig tartó időszakban. Ez megakadályozhatja az éghajlatváltozás globális szintű felgyorsulását. Az Északi-sarkvidéki Tanács munkáján keresztül fel szeretné hívni a figyelmet az éghajlatváltozás globális hatásaira az Északi-sarkvidéken.³⁴²

Norvégia kiemeli a fenntartható gazdasági fejlődést, mint az Északi-sarkvidék társadalmi fejlődésének alapvető alapját. A zöld átmenet, a kék gazdaság,³⁴³ a fenntartható hajózás és az északi-sarkvidéki élelmiszer-rendszerek kiemelt tematikus prioritásai a norvég elnökségnek. Az Északi-sarkvidék gazdag természeti erőforrásai már most is szerepet játszanak a gazdasági fejlődésben és a dinamikus közösségek támogatásában. Ugyanakkor a régiójelentős gazdasági fejlődési potenciállal rendelkezik a zöld átállás kapcsán, különösen azért, mert számos ásványi nyersanyaggal rendelkezik, amelyekre szükség lesz az átmenethez. Létfontosságú az erőforrások fenntartható felhasználása, és annak biztosítása, hogy azokat ne az őslakosok és a helyi közösségek rovására, vagy a biológiai sokféleségre negatív hatást kifejtő módon aknázzák ki. Ez a sarkvidéki államok egyik nagy felelőssége lesz a közeljövőben. Az Északi-sarkvidék gazdasági fenntarthatóságának – beleértve a társadalmi fenntarthatóságot is – előmozdítása érdekében a norvég elnöki jelentés célja az, hogy betekintést nyújtson a fenntartható fejlődésről. A gazdaságra, a megélhetési forrásokra és a környezetre vonatkozó regionális statisztikák fejlesztésére irányuló szorosabb együttműködés, valamint az őslakosok szervezeteivel a természetalapú megélhetésről és a gazdasági fejlődésről szóló tudásbázis kiépítése érdekében folytatott együttműködés fontos elemei lesznek ennek a munkának.³⁴⁴

³⁴¹ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oaarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

³⁴² NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oaarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

³⁴³ A kék gazdaság egy olyan gazdasági modell, amely a természeti rendszerekre épül, és a gazdasági tevékenységek során minimalizálja a környezeti terhelést, illetve hulladéktermelést. Célja, hogy az emberi szükségleteket fenntartható módon elégítse ki, miközben óvja és helyreállítja az ökoszisztémákat.

³⁴⁴ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oaarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

Elnöksége során Norvégia arra összpontosít, hogy miként lehet megóvni a természetet és a hagyományos földhasználatot a zöld átmenet során, például a zöld energia, az ipar és a közlekedési infrastruktúra fejlesztésekor. Ehhez kapcsolódóan támogatni fogja azokat a kezdeményezéseket, amelyek új ismereteket és megoldásokat eredményezhetnek, amelyek megvédik és továbbfejlesztik az őslakos népek kultúráját és életmódját.

Támogatni szeretné a zöldebb sarkvidéki hajózást elősegítő kezdeményezéseket, mivel az új óceán „használata” új lehetőségeket nyit meg a közlekedésben. Támogatni fogja az északi-sarkvidéki hajózás környezeti lábnyomának csökkentésére irányuló meglévő kezdeményezéseket, és kísérleti projektként megvizsgálja a zöld hajózási folyosók létrehozásának lehetőségeit a térségben.³⁴⁵

Bővíteni szeretné tudását az északi-sarkvidéki élelmiszerrendszerek ismeretei kapcsán, hogy azok mennyire befolyásolják a klímaváltozást az élelmezéssel kapcsolatban. Az Északi-sarkvidék természeti erőforrásainak fenntartható kezelése a fenntartható gazdasági fejlődés alapja. Az éghajlatváltozás hatással van a sarkvidéki tenyészidőszakra és a tengeri biológiai erőforrásokra is. A helyi étkezési kultúra és a hagyományos ismeretek az őslakos népekről kulcsfontosságú szerepet játszanak a feltárásban. A fenntartható gazdasági fejlődés és az éghajlatváltozáshoz való helyi szintű alkalmazkodás szempontjából ez igen jelentős. Elnöksége alatt Norvégia bővíteni szeretné a sarkvidéki élelmiszerláncokkal kapcsolatos ismereteit, különös tekintettel az élelmiszerrendszerek fejleszthetőségére vonatkozóan. A munka fontos eleme lesz a helyi fiatalok szaktudásának a fejlesztése.³⁴⁶ Fontos számára, az együttműködés erősítése az Északi-sarkvidéki Gazdasági Tanáccsal (Arctic Economic Council), mert ezen keresztül elérheti az új technológiai megoldások és szabványok megosztását a régió iparágai számára.

A globális éghajlatváltozás megváltoztatja az Északi-sarkvidéken élők megélhetésének, települési mintáinak és életkörülményeinek kereteit. Az Északi-sarkvidéki Tanács elnöksége révén Norvégia olyan ellenálló, sokszínű és befogadó sarkvidéki közösségek kialakítására törekszik, amelyek mindenki számára vonzó lakhelyet jelentenek. A fiatalokra fókuszálva egy sarkvidéki fiatalokat érintő lehetőségekről és problémamegoldásról

³⁴⁵ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

³⁴⁶ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

szóló konferenciát tervez. Lépéseket tesz annak érdekében is, hogy az Északi-sarkvidéken élő fiatalok nagyobb szerepet játsszanak az Északi-sarkvidéki Tanács munkájában és napirendjének meghatározásában. A sarkvidéki közösségekkel való szorosabb együttműködés, például az Északi-sarkvidéki Polgármesterek Fóruma (Arctic Mayors' Forum) révén, kulcsfontosságú szerephez juthatnak a fiatalok. A nemek közötti egyenlőség és az Északi-sarkvidéki integráció terén folytatott munka is kulcsszerepet játszik a tervek között. Norvégia igyekszik biztosítani az Északi-sarkvidéki Tanács nemek közötti egyenlőség, a sokszínűség és a befogadás terén végzett hosszú távú munkája folytatását elnöksége alatt.³⁴⁷

Norvégia meglátása szerint az éghajlatváltozás hatással van a természeti környezetre, ami viszont hatással van a közegészségügyre. Ebből kifolyólag arra törekszik, hogy fokozza a sarkvidéki közegészségügyi együttműködést. Megvizsgálja, hogy az éghajlatváltozás hogyan hat a közegészségügyre az Északi-sarkvidéken, és azon fog dolgozni, hogy egy sarkvidéki emberi biobank-hálózatot (Arctic Human Biobank Network) hozzon létre a környezeti szennyező anyagoknak való kitettség felmérésére más sarkvidéki államokkal együttműködve. Folytatja és kiépíti a meglévő együttműködést az életkörülmények, a digitális egészségügyi megoldások, a mentális egészség és az egészségügyi felkészültség terén az Északi-sarkvidéken. Megerősíti a meglévő hálózatokat, és fokozza a tudásmegosztást a sarkvidéki egészségügyi és megelőző intézkedésekkel kapcsolatos területeken.³⁴⁸ Szorosabb északi-sarkvidéki együttműködésre törekszik, hogy kiterjedt megoldásokat dolgozzon ki a sürgősségi orvosi ellátás érdekében a régióban bekövetkező súlyos balesetek esetére. Hagyományos és helyi ismereteket magában foglaló projektek révén erősíteni tervezi az északi-sarkvidéki közösségek minden típusú vészhelyzetére való felkészülési és reagálási rendszerét.

A kultúra és a kreatív iparágak létfontosságúak az északi-sarkvidéki közösségi érzés szempontjából, mivel növelik az értékteremtést, és vonzóbbá teszik a régiót. A kultúra ritkán szerepel az Északi-sarkvidéki Tanács napirendjén. Ezért támogatni szeretné Norvégia az Északi-sarkvidéki Művészeti Csúcstalálkozót (Arctic Arts Summit), különös tekintettel az őslakos hálózatok erősítésére és a sarkvidéki őslakosok közötti művészeti együttműködésre. A csúcstalálkozó a sarkvidéki közösség számára fontos platformmá válhat a kulturális területen

³⁴⁷ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

³⁴⁸ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

felmerülő kihívások és lehetőségek megvitatására, emellett új üzleti tevékenységek fejlesztési alapja is lehet.³⁴⁹

A sarkvidék kulturális örökségére vonatkozó ismeretek bővítése, valamint az éghajlatváltozásnak az Északi-sarkvidék kulturális környezetére gyakorolt gyorsuló hatásairól szóló nemzetközi információcsere kiterjesztése is az elnöki programjában szerepel.

Jól látszik, hogy Norvégia számára fontos az Északi-sarkvidék térsége és a régió fejlődéséért milyen lépéseket fog megtenni az elnöksége alatt. A természetvédelem és az ott lakó őslakos népek megóvása az elsődleges cél. A klímaváltozás nagy hatással van a régióra, ehhez kétség sem férhet, Norvégia olyan intézkedéseket tervez, amelyek csökkentik az éghajlatváltozás negatív hatásait.

4.2 A NATO és az Arktisz kapcsolata

A NATO számára a partnerségi kapcsolatok építése már az 1967. évi Harmel-jelentésben³⁵⁰ is megfogalmazódott, ám valódi lendületet csak a hidegháború végével kaphatott. A hidegháború idején a kelet–nyugati szembenállás, a NATO katonai-védelmi szerepének jellege, területvédelmi fókuszja erős korlátok közé szorította a külső kapcsolatok építésének lehetőségét.³⁵¹ A NATO a partnerségi kapcsolatok kiépítéséhez a hidegháború végével kezdett hozzá, egyszerre az új európai biztonsági környezet kialakításával Európában. Ennek az intézkedésnek az volt a célja, hogy a szövetség megteremtse a folyamatos párbeszéd és konzultáció kereteit a volt keleti tömb államaival, továbbá erősítse a bizalmat a hidegháború előtt szembenálló felekkel. Ezeknek az intézkedéseknek köszönhetően a NATO-nak sikerült egy meghatározó fontosságú biztonsági rendszert kialakítani Európa és az Amerikai Egyesült Államok között.

A hidegháború utáni másfél évtizedben elsősorban a Partnerség a Békéért Program fontos kooperatív alapja volt az egységes, szabad és békés Európa-vízió elérése érdekében. A

³⁴⁹ NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oaarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.

³⁵⁰ Pierre Harmel belga külügyminiszter 1966-ban kezdeményezte a „Harmel-féle gyakorlatot” azzal a céllal, hogy megvizsgálja a Szövetségre a jövőben háruló feladatokat, valamint az elvégzésüket szolgáló eljárásokat annak érdekében, hogy megerősítsék a Szövetséget a tartós béke tényezőjeként. Ennek eredményeként elkészült és 1967. decemberében az Észak-atlanti Tanács brüsszeli értekezlete elé terjesztette jelentését, amely azt követelte, hogy az enyhülés és a védelem egyaránt a Szövetség fő funkcióit töltsék be a közeljövőben.

³⁵¹ VARGA Gergely (2014): *NATO-partnerségek: bővülő kapcsolatok stratégiai mélység nélkül*, SVKK elemzés 2014/6. Forrás: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2014-6-a-nato-partnersegi-rendszerrol-varga-g.original.pdf> Letöltve: 2024. november 10.

stabilitás megteremtése az első időszakban egy viszonylag homogén közép-és kelet-európai országsoportot célzott meg, amelynek tagjai egyformán akarták meghaladni a posztkommunista örökséget és akartak kedvezményezettjei lenni az euroatlanti integrációnak.³⁵² Napjainkban azonban a NATO keleti és déli szomszédsága sokkal bonyolultabb, mint a hidegháború utáni nemzetközi helyzetben volt. A keleti szomszédságban Oroszország befolyásával kell megküzdenie, a déli szomszédságban viszont nagyhatalmi és regionális erőkkel, nemzeti mozgalmakkal, vallási versengésekkel, nemzetközi bűnözői hálózatokkal kell szembenéznie, amelyek vitatják és megkérdőjelezzik a NATO által fenntartott multilaterális szabályalapú nemzetközi rendet.³⁵³

A jelenlegi biztonságpolitikai helyzetben a NATO-nak kiemelt figyelmet kell fordítania az Északi-sarkvidék térségére, mivel a klímaváltozás miatt a térségben egyre jobban megfigyelhető a fokozott nemzetközi figyelem, amelyet a NATO-nak mindenképp figyelembe kell vennie. Az Északi-sarkvidék jegének lassú, de folyamatos olvadása megváltoztatja a fontos erőforrásokért folyó nemzetközi versengést.³⁵⁴

Az északi-sarki térségben jelen van két olyan állam is, Finnország és Svédország, akik korábban nem voltak NATO tagországok, csupán a NATO Partnerség a Békéért Programjában³⁵⁵ (Partnership for Peace, PfP) vettek részt. A két ország számára ugyanis jelentős biztonságpolitikai érdek fűződik a kelet-európai térség stabilitásához és a konfliktusok megelőzéséhez. Ehhez a NATO PfP program biztosította számukra a megfelelő kereteket. Svédország és Finnország a kilencvenes évek közepétől kezdődően aktív szereplője volt a PfP programnak. A két ország NATO-val való együttműködési készségének mélységét az is mutatja, hogy a 2008-ban indított stratégiai légi szállítási képességében (Strategic Airlift Capability, SAC) is részt vesznek.³⁵⁶ Megállapítható, hogy a két északi állam a NATO tevékenységeit illetően lényegében tagállamként működött a hivatalos tagfelvételéig. Finnország 2023-ban a NATO 31. tagállama lett, Svédország pedig 2024-ben a 32. tagállama

³⁵² SZENES Zoltán (2019): *A NATO új politikája? Stabilitás kivetítése a déli régióba*, Hadtudományi Szemle 2019/2. sz. p. 9. Forrás: https://honvedelem.hu/files/files/115283/hsz_2019_2_beliv_006_026.pdf Letöltve: 2024. november 10.

³⁵³ Uo. 9. o.

³⁵⁴ BRZEZINSKI, Zbigniew (2013): *Stratégiai vízió*. Antall József Tudásközpont, Budapest p. 167. ISBN: 9789638748621

³⁵⁵ A NATO és a vele partneri viszonyt kialakító államok együttműködési programja. A szervezetet 1994-ben saját kezdeményezésére a NATO és 23 más állam hozta létre.

³⁵⁶ VARGA Gergely (2014): *NATO-partnerségek: bővülő kapcsolatok stratégiai mélység nélkül*, SVKK elemzés 2014/6. Forrás: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2014-6-a-nato-partnersegi-rendszerrol-varga-g.original.pdf> Letöltve: 2024. november 10.

lett a Szövetségnek. A két ország tagállami felvételét nagyban befolyásolta a 2022-ben kezdődő orosz-ukrán háború.

Néhány fontosabb NATO csúcstalálkozót szeretnék elemezni, amely nagyban elősegítette az északi államokkal való együttműködést, és felmerült az Északi-sarkvidék kérdésköre is ezeken a találkozókön.

A NATO-csúcstalálkozók a szervezet előtt álló feladatokkal és stratégiai problémákkal foglalkoznak. A találkozókön áttekintik a szövetség tevékenységét, értékelik az elvégzett munkát, véleményt formálnak a transzatlanti térséget érintő biztonságpolitikai eseményekről, folyamatokról, szélesebb kontextusba helyezik az Észak-atlanti Szövetséget. Minden csúcstalálkozónak fontos feladata, hogy megerősítse a szerződés értékeit és alapelveit, javítsa a transzatlanti szolidaritást, választ adjon az új biztonsági kihívásokra és megmutassa a változások irányait. A tanácskozáson született döntések politikai és katonai feladatokat jelentenek a szövetség civil és katonai szervei részére, továbbá meghatározzák a főerőkifejtést, a tevékenységi sorrendet és a fejlesztés teendőit.³⁵⁷

1. Walesi Csúcstalálkozó (2014)

Az Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council, NAC) állam- és kormányfői ülését 2014. szeptember 4–5-én tartották meg a walesi Newportban, amely a NATO 27. csúcstalálkozója volt.

A NATO a walesi csúcstalálkozó előtti két évtizedben a békefenntartással, válságkezeléssel és az államépítés segítségével foglalkozott. Ezek korábban nem tartoztak a NATO alapfeladatai közé. Az 1991. évi stratégiai koncepcióban válságkezelés és konfliktus-megelőzés szerepelt, az 1999. évi stratégiai koncepcióban a NATO célkitűzése és alapvető feladatai között a biztonság, a konzultáció, az elrettentés és a védelem jelent meg. Emellett az euro-atlanti térség biztonságának és stabilitásának kiterjesztése érdekében megjelent a válságkezelés és a partnerség is.³⁵⁸

A csúcstalálkozón több fontos döntést is meghoztak az állam- és kormányfők, többek között az orosz fenyegetés elrettentésére egy új koncepciót fogadtak el.³⁵⁹ Ez az új koncepció

³⁵⁷ SZENES Zoltán (2014): *Előre a múltba? A NATO Wales után*, Külügyi Szemle Forrás: <https://kki.hu/assets/upload/Szenes.pdf> p. 3. Letöltve: 2024. november 10.

³⁵⁸ SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2017): *NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében*, Hadtudomány, 27. évf. 1–2. sz. 114–126. o. DOI: 10.17047/hadtud.2017.27.1-2.114 p. 118.

³⁵⁹ WALES *Summit Declaration*, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of

a Készenléti Akcióterv (Readiness Action Plan, RAP), amely a NATO keleti, valamint a déli határának védelmét, továbbá a NATO kollektív védelmét és válságkezelő képességének fejlesztését szolgálja. Ez a koncepció számos, a kollektív védelem garanciáit megerősítő intézkedést tartalmazott az Oroszországgal határos országokban. Ide tartoznak a haditechnikai eszközök és készletek előretelepítése, a határ menti bázisok létrehozása és a katonai infrastruktúra fejlesztése.³⁶⁰ Fontosak a közös hadgyakorlatok, a fenyegetettségre vonatkozó elemzések, a NATO keleti határán fekvő országok védelmének veszélyhelyzeti tervezése, a korai előrejelzési rendszerekből és más hírszerzési forrásokból származó információk megosztásának javítása. Ezek az intézkedések jelentősen megnövelik a NATO Response Force (NRF) reagáló képességét. Az NRF részeként létrehozták a magas készenlétű összhaderőnemi haderőcsoportot (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF), amelynek feladata a NATO határain jelentkező váratlan és meglepetésszerű katonai fenyegetések kezelése. A lándzsahegynek is nevezett igen magas készenlétű katonai erő szárazföldi, tengeri, légi és különleges erők komponenséből áll, amelyet rövid készenléti idejű gyakorlatokkal tesztelnek.³⁶¹ A NATO határain megváltozott biztonsági környezet miatt a Készenléti Akcióterv részeként egy átfogó intézkedéscsomagról döntöttek a csúcstalálkozó. A keleti szárnyon megerősítették a parancsnoki vezetési rendet, megalakult Lengyelországban (Szczecinben) az Északkeleti Többnemzeti Hadtestparancsnokság (Multinational Corps Northeast), a washingtoni szerződés 5. cikke³⁶² szerinti kollektív védelem feladatainak helyi irányítása és koordinálása érdekében. A NATO területi integritásának és a tagállamok biztonságának szavatolása érdekében a nemzetek NATO Erőket Integráló Elemek (NATO Force Integration Unit, NFIU) létrehozásáról döntöttek. Ehhez kapcsolódóan a NATO első körben hat kisebb NATO-parancsnokságot hozott létre Bulgáriában, Észtországban, Lettországon, Litvániában, Lengyelországban, Romániában, továbbá a második körben Szlovákia és Magyarország csatlakozott egy évvel később ehhez. Továbbá a csúcstalálkozó döntés született a keretnemzet-koncepció (Framework Nation Concept, FNC) elfogadásáról. Ez a koncepció a többnemzeti erők és képességek fejlesztésére összpontosít, végrehajtása elősegíti a NATO európai erőinek és képességeinek növekedését, bizonyítja az európai

the North Atlantic Council in Wales. 05 Sep. 2014; Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm Letöltve: 2024. november 10.

³⁶⁰ SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2017): *NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében*, Hadtudomány, 27. évf. 1–2. sz. 114–126. o. DOI: 10.17047/hadtud.2017.27.1-2.114 p. 119.

³⁶¹ U.o. 119. o.

³⁶² Észak-atlanti Szerződés, 1949. április 04. (Washington) 5 cikk: A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek és ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet.

szövetségesek hajlandóságát és elkötelezettségét a közös biztonság érdekében, valamint az Egyesült Államok és európai szövetségesek közötti egyensúly javításához is hozzájárul.³⁶³

A walesi csúcstalálkozó fontos eleme volt, hogy a kollektív védelem központba helyezése és a magukat fenyegetve érző tagországok megnyugtatója mellett a szervezetnek továbbra is figyelnie kell az új biztonsági kihívásokra. Már ekkor megfogalmazódott, hogy az új biztonsági kihívásokhoz az Északi-sarkvidék térsége is kapcsolódik. Ezen a találkozón kifejtették az állam- és kormányfők, hogy a NATO számára fontos, hogy Oroszországgal megmaradjanak a közös érdekek alapján történő együttműködés lehetőségei az Európán kívüli térségekben. Ez a walesi csúcson az ukrainai válság miatt volt jelentős, amely a találkozó napirendjét és jelentőségét teljes mértékben átfogalmazta. Oroszország a grúz háború után felgyorsította a haderőreformot, folyamatosan növelte a katonai kiadásait, felgyorsította az új generációs fegyverek beszerzését, váratlan, készenlélet javító gyakorlatokat vezetett be. A krími intervenció kapcsán a NATO-t éppen ez utóbbi, az oroszok rendkívül gyors mozgósítási képessége lepte meg, amellyel a szárazföldi határ és a tengeri határ mentén hatalmas erőket tudtak felsorakoztatni.³⁶⁴ A Krím elfoglalását követően Oroszország A2/AD (Anti-access/area denial – behatolás-védelmi és területvédelmi) rendszereket telepített a balti államoktól kiindulón, egészen a Krímig, melyek légvédelmi és támadó képességgel is el voltak látva. Ezeknek a telepített rendszereknek a hatósugara az Északi-sarktól egészen Szíriáig terjed.³⁶⁵ Ez az erőkiemelés egy későbbi északi-sarkvidéki konfliktusnál is feltételezhető lehet. A NATO számára fontos a transzatlanti kapcsolatok megújítása, a kollektív védelem megerősítése, az ukrán válság még inkább kihangsúlyozta az USA és az európai NATO-országok közötti együttműködés fontosságát.³⁶⁶

2. Svédország NATO partnersége és NATO tagsága

Svédország a hidegháború során hivatalosan semleges volt, az 1990-es években a svéd kormány által közreadott történelmi elemzések rámutattak Svédország szoros kapcsolataira a

³⁶³ SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2017): *NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében*, Hadtudomány, 27. évf. 1–2. sz. 114–126. o. DOI: 10.17047/hadtud.2017.27.1-2.114 p. 120.

³⁶⁴ SZENES Zoltán (2014): *Előre a múltba? A NATO Wales után*, Külügyi Szemle Forrás: <https://kki.hu/assets/upload/Szenes.pdf> p. 3. Letöltve: 2024. november 10.

³⁶⁵ KOZMA Klementina (2018): *Románia geostratégiai szerepe a NATO keleti határán*, Hadtudományi Szemle 2018. XI. évf. 3. sz. Forrás: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00040/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2018_03_182-194.pdf p. 187. Letöltve: 2024. november 10.

³⁶⁶ SZENES Zoltán (2014): *Előre a múltba? A NATO Wales után*, Külügyi Szemle Forrás: <https://kki.hu/assets/upload/Szenes.pdf> p. 3. Letöltve: 2024. november 10.

különböző NATO-szövetségesekkel. Svédország a hidegháború után megértette, hogy nem hanyagolhatja el saját védelmi és katonai szükségleteit. Ráeszmélt arra, hogy az országnak olyan professzionális, modern hadseregre van szüksége, amely képes megvédeni az országot. Ennek a felismerésnek az lett az eredménye, hogy a svéd állam meg tudott alkotni egy jól képzett haderőt köszönhetően a kiváló svéd védelmi kiadások programjának és a hosszú távú katonai modernizációs programnak. Svédország és a NATO feltehetően előre gondolkodott, mivel látta előre a potenciális előnyöket a szövetség megkötésére. Ez már 1994-ben kiderült, amikor is a NATO bejelentette a Partnerség a Békéért (PfP) kezdeményezés születését.

A Partnerség a Békéért Program Svédország részére kiemelt előnyökkel járt. Többek közt olyan feladatokban vehettek részt a svédek, mint például a közös kiképzések megszervezése, valamint a NATO albániai és szerbiai aknamentesítő programjai.³⁶⁷ 1997-ben Svédország tagja lett az Euro-atlanti Partnerségi Tanácsnak³⁶⁸ (Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC), aktív szereplője a létrehozott NATO Reagáló Erők³⁶⁹ (NATO Response Force, NRF) kiképzési rendszerének. Az elmúlt években, együttműködött a baltikum NATO tagországaival, támogatva őket haderőfejlesztésben és védelmi intézményrendszer átalakításában, miközben erősítette a közös légi és tengerészeti, ellenőrző tevékenységet a szintén NATO tagállam Norvégiával.³⁷⁰

Svédország semlegességre vonatkozó álláspontja megváltozott, miután Oroszország 2022. február 24-én megtámadta Ukrajnát, ami a legnagyobb biztonsági válság Európában a második világháború óta. A svéd kormány saját biztonságának a megőrzése érdekében döntött a csatlakozás mellett. Oroszország a Szövetség számára a fő katonai fenyegetés az elkövetkező évtizedben, ezért folytatnia kell a kettős megközelítés stratégiáját: az elrettentést, de a párbeszédre is nyitottnak kell maradnia. A NATO-nak az orosz agresszióval szemben politikailag egységesen kell fellépnie, megpróbálva visszatéríteni Oroszországot a nemzetközi jog tiszteletéhez. Az egységes fellépés a politikai kohézió jele és az elrettentés hatásos alapja

³⁶⁷ NATO.INT (é.n.): *A civil/katonai választóvonal a békefenntartásban és azon túl*, Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/hungarian/history.html> Letöltve: 2024. november 10.

³⁶⁸ A hidegháború utáni NATO szervezet, multilaterális fórum. Azért alakították ki, hogy javítsa a NATO és a nem NATO államok közötti kapcsolatokat Európában és Ázsia azon részein, amelyek Európa számára kiemelt jelentőséggel bírnak.

³⁶⁹ A NATO többnemzetiségű gyorsreagálású hadereje, amelynek célja a NATO érdekeinek katonai képviselése annak érdekszféráján belül, illetve az Észak-atlanti Tanács felhatalmazásával azon kívül is.

³⁷⁰ NATO.INT (é.n.): *A civil/katonai választóvonal a békefenntartásban és azon túl*, Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/hungarian/history.html> Letöltve: 2024. november 10.

is egyben.³⁷¹ A Szövetség a nagyhatalmi konfliktusok és a geopolitikai szereplők rivalizálásának visszatérése okán két kihívóval, Oroszországgal és Kínával szembesül.³⁷² Mindkét állam komoly szereplője a jövőbeni Északi-sarkvidéken végbemenő folyamatoknak.

Ukrajna 2022. február 24-i teljes körű inváziója ennek az ambíciónak kifejeződése volt.³⁷³ Oroszország lépései a biztonsági környezet jelentős romlását idézték elő Svédország szomszédságában. A NATO-tagság és Svédország védelmének kiépítése ennek a közvetlen következményei. 2022. május 17-én Ann Linde, Svédország külügyminisztere aláírta Svédország NATO-csatlakozási kérelmét és másnap mindkét ország (Finnország, Svédország) kérelmét hivatalosan benyújtották Jens Stoltenberg NATO-főtitkár részére. A döntés alapjául a kormány által kijelölt, Oroszország teljes körű biztonsági helyzetét követő megváltozott biztonsági helyzet felülvizsgálata érdekében létrehozott, több párton átívelő munkacsoport jelentése szolgált. A NATO-tagság erősíti Svédország biztonságát, miközben a NATO egésze erősebbé válik. NATO-tagként Svédországra vonatkoznak az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkében meghatározott kollektív védelmi kötelezettségek, ugyanakkor elrettentenek attól, hogy katonai erőt alkalmazzanak Svédország ellen. A Svéd Védelmi Bizottságnak (Swedish Defence Commission) az Allvarstid biztonságpolitikáról szóló jelentése kijelentette, hogy nem zárható ki fegyveres támadás vagy katonai erő alkalmazása Svédország ellen. A fenyegetettségi forgatókönyv széles körű és egyre összetettebbé válik, ideértve az információs befolyásolást, dezinformációs és befolyásolási műveleteket, kibertámadásokat, terrorizmust és szabotázszt, a kritikus infrastruktúrák fenyegetését és a gazdasági függőségek kihasználását.³⁷⁴

Svédország Finnországgal együtt 2022. május 18-án nyújtotta be hivatalos kérvényét, hogy NATO-szövetségessé váljon. 2022. július 4-én, a NATO madridi csúcstalálkozóját követően befejezték a csatlakozási tárgyalásokat, és másnap aláírták Svédország és Finnország csatlakozási jegyzőkönyvét. A csatlakozási jegyzőkönyvek aláírását követően minden ország „meghívott” státuszba került, lehetővé téve képviselőik számára, hogy megfigyelőként részt vegyenek a NATO találkozókban. A következő hónapokban Svédország

³⁷¹ SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2021): *A NATO 2030 jelentés – Stratégiai prioritások új megközelítésben*, Honvédségi Szemle 2021 4. sz. p. 3–16. Forrás: https://real.mtak.hu/158034/1/01_Siposne_Kecskemethy_Klara.pdf

³⁷² SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2021): *A NATO 2030 jelentés – Stratégiai prioritások új megközelítésben*, Honvédségi Szemle 2021 4. sz. p. 3–16. Forrás: https://real.mtak.hu/158034/1/01_Siposne_Kecskemethy_Klara.pdf

³⁷³ GOVERNMENT Offices of Sweden: *Sweden's role in NATO (2024)*, Forrás: <https://www.government.se/government-policy/sweden-in-nato/swedens-role-in-nato/> Letöltve. 2024. november 30.

³⁷⁴ GOVERNMENT Offices of Sweden: *Sweden's role in NATO (2024)*, Forrás: <https://www.government.se/government-policy/sweden-in-nato/swedens-role-in-nato/> Letöltve. 2024. november 30.

csatlakozási jegyzőkönyvét a tagországok ratifikálták. Ezt követően Svédország letétbe helyezte csatlakozási okiratát az Amerikai Egyesült Államok kormányánál.³⁷⁵

Svédország hivatalosan 2024. március 7-én lett a NATO legújabb tagja, az ország csatlakozásával a NATO immár 32 tagországot számlál a tagjai között.

Jens Stoltenberg a NATO-főtitkára azt mondta: „Ez egy történelmi nap. Svédország mostantól elfoglalja méltó helyét a NATO asztalánál, és egyenrangú beleszólása lesz a NATO politikáinak és döntéseinek alakításában. Több mint 200 év után Svédország élvezzi az 5. cikk szerinti védelmet, amely a szövetségesek szabadságának és biztonságának végső garanciája. Svédország rendelkezik fegyveres erővel és ezáltal első osztályú védelmi ipart tud bemutatni. Svédország csatlakozása erősebbé teszi a NATO-t, és magát Svédországot is. A mai csatlakozás azt mutatja, hogy a NATO ajtaja nyitva marad, és minden nemzetnek joga van saját útját megválasztani.”³⁷⁶

Arra vonatkozóan, hogy milyen gazdasági hatással van a NATO csatlakozás Svédország számára a következőt lehet elmondani. 2014-ben a NATO jóváhagyta a védelmi beruházási ígéretet (Defense Pledge), amely arra szólítja fel a Szövetségeseket, hogy 2024-ig teljesítsék a GDP 2 százalékos iránymutatását. A védelmi kiadások legalább 20 százalékát haditechnikai fejlesztésekre és beruházásokra kell fordítani. A 2023. július 11–12-i vilniusi csúcstalálkozón a Szövetségesek megállapodtak abban, hogy a 2 százalékot a védelmi kiadások alapjaként kezelik, annak érdekében, hogy kezeljék a biztonsági helyzet romlását, valamint eleget tegyenek a NATO-tagsággal járó vállalásoknak és kötelezettségeknek.³⁷⁷

A NATO védelmi kiadások tartalmazzak néhány tételt, amelyeket Svédország korábban nem definiált védelmi kiadásként, mint a védelmi eszközök hozzáadottérték-adója és a katonai személyzet nyugdíja. A katonai védelemre szánt előirányzatot 2024-ről 2025-re csaknem 13 milliárd svéd koronával (10 százalékos növekedés) növelték. Svédország 2024-ben várhatóan a GDP 2,2 százalékát fordítja védelmi kiadásokra.³⁷⁸

³⁷⁵ SWEDEN officially joins NATO (2024). Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_223446.htm Letöltve. 2024. november 10.

³⁷⁶ Ibid.

³⁷⁷ GOVERNMENT Offices of Sweden: *Sweden's role in NATO (2024)*. Forrás: <https://www.government.se/government-policy/sweden-in-nato/swedens-role-in-nato/> Letöltve. 2024. november 30.

³⁷⁸ Ibid.

Svédországban széles körű politikai konszenzus uralkodik abban, hogy a katonai védelemre szánt előirányzatokat tovább kell növelni. Ezt vázolja a Kormány által 2024. október 15-én elfogadott Total Defense 2025–2030 törvényjavaslat is.³⁷⁹

A NATO közös védelmi tervezés célja a válság kezdete és a beavatkozás megkezdése közötti idő minimalizálása. NATO tagként Svédország a Szövetség védelmi tervezésének része, és részt vesz a közös védelemben, része a NATO-erőknek és Szövetség parancsnoki struktúrájának, és hozzájárul ahhoz. A NATO közös képességtervezést is végez. Ez azt jelenti, hogy a NATO azonosítja azokat a katonai képességeket, amelyekre mind a Szövetség egészének, mind az egyes tagországoknak szüksége van feladataik ellátásához és a NATO kollektív védelmének fenntartásához.³⁸⁰

Disszertációmban felsorolok néhány példát arra, hogy Svédország miként járulhat hozzá a Szövetség kollektív védelmi képességéhez:³⁸¹

- Svédország geostratégiai helyzete, amely létfontosságú ahhoz, hogy az erősítések, például egységek és védelmi felszerelések eljussanak Európába Észak-Amerikából.
- Svédország azon képessége, hogy támogassa a többi szövetségest, beleértve a fogadó nemzet támogatását is, ami döntő fontosságú a Szövetség azon képessége szempontjából, hogy Európa működhessen. A fogadó ország támogatása Svédország azon képességére vonatkozik, hogy békében, válságban vagy háborúban polgári és katonai támogatást nyújtson egy államhoz vagy nemzetközi szervezethez tartozó katonai erőnek, amelyet meghívtak Svédország területére. Ez magában foglalhatja a támogatást szállítással, üzemanyaggal, orvosi ellátással, élelmiszerrel stb. – olyan tevékenységeket, amelyek mind katonai, mind civil szereplőket bevonnak az előkészítésbe és a végrehajtásba.
- Az északi kapcsolatokhoz igazodó regionális szakértelem és katonai erőforrások hangsúlyozása. Svédország például egyedülálló képességgel rendelkezik arra vonatkozóan, hogy haditengerészeti erőkkel együttműködjön a balti-tengeri régió környezetében.

³⁷⁹ DEFENCE Resolution 2025-2030 (2024). Forrás: <https://www.government.se/government-policy/total-defence/defence-resolution-2025-2030/> Letöltve: 2024. november 30.

³⁸⁰ GOVERNMENT Offices of Sweden: *Sweden's role in NATO (2024)*. Forrás: <https://www.government.se/government-policy/sweden-in-nato/swedens-role-in-nato/> Letöltve: 2024. november 30.

³⁸¹ Ibid.

- A NATO légi rendészeti tevékenységének támogatása, a NATO állandó tengeri erőihez való hozzájárulás és a NATO megerősített kelet-európai jelenlétében való részvétel (a NATO fokozott előretolt jelenléte Bulgáriában, Észtországban, Lettországon, Litvániában, Lengyelországban, Romániában, Szlovákiában és Magyarországon) elősegítése. Svédország a NATO 360 fokos perspektívájának keretein belül járul hozzá, ami azt jelenti, hogy a NATO-nak képesnek kell lennie arra, hogy minden irányból kezelni tudja a fenyegetéseket.
- Svédország gyakorlati és kiképzési lehetőségeket biztosíthat svéd területen a Szövetségesek szárazföldi, tengeri és légi haderejének. Ezek a gyakorlatok erősítik a Szövetségen belüli együttműködés képességét, és ezáltal Svédország kollektív védelmét is.
- Az erős polgári védelem révén Svédország hozzájárul a NATO közös erőfeszítéseéhez a polgári felkészültség és reziliencia megerősítésére, ami erősíti a NATO kollektív elrettentő és védelmi képességeit.

Tény, hogy a NATO egy kollektív védelmi garanciákon alapuló védelmi szövetség, ami azt jelenti, hogy a svéd haderő részt vehet Svédország határain túli védelmi műveletekben, ahogyan más szövetségesek hadereinek is részt kell vennie Svédország védelmét szolgáló műveletekben. Ha Svédország háborúban áll vagy háború fenyegeti, a teljes védelmi szolgálatról szóló törvény értelmében szolgálatra hívják azokat a svéd állampolgárokat, akik a katonai szolgálat alapkiképzését végrehajtották, és háborús kiküldetésben vannak. Ez Svédország NATO-tagságától függetlenül érvényes.³⁸²

A NATO-n belül a társadalom ellenálló képességének és civil felkészültségének erősítése nemzeti felelősség és kollektív vállalás. A társadalom ellenálló képességének erősítése megerősíti a Szövetség általános képességét, hogy ellenálljon a hibrid támadásoknak, fegyveres támadásoknak, a kritikus infrastruktúra megzavarásának és a természeti katasztrófáknak.³⁸³

A NATO tag Svédország további NATO-megállapodásokhoz is csatlakozott a katonai együttműködés különböző területeire vonatkozóan pl. a NATO SOFA egyezményhez. A kormány 2024. április 18-án nyújtotta be a parlamentnek a Svédország egyes NATO-megállapodásokhoz való csatlakozásáról szóló törvénytervezetet, amely négy kulcsfontosságú

³⁸² GOVERNMENT Offices of Sweden: *Sweden's role in NATO (2024)*. Forrás: <https://www.government.se/government-policy/sweden-in-nato/swedens-role-in-nato/> Letöltve. 2024. november 30.

³⁸³ Ibid.

megállapodással foglalkozik, amelyek bizonyos alkotmánymódosítást követeltek meg, hogy Svédország teljesítse ezekből a megállapodásokból eredő kötelezettségeit.³⁸⁴

3. Finnország NATO partnersége és NATO-tagsága

Finnország Svédországhoz hasonlóan a hidegháború időszaka alatt következetesen képviselte a semlegesség politikáját. Fokozatosan építette fel azokat a nemzetközi kapcsolatokat, amelyek révén sikerült megőriznie biztonságát, politikai és gazdasági mozgásszabadságát. A hidegháború utáni időszakban a finn politikai cél az volt, hogy erősítsék a nemzetközi pozíciót és semlegessé tegyék azt. A nemzetközi helyzetének erősítéséhez Finnország minden olyan regionális és nemzetközi szervezetet felhasznált, ahol tapasztalatokat szerezhettek, továbbá képviselői által aktívan alakíthatta és a mai napig alakítja is a nemzetközi szervezetek munkáját.³⁸⁵ A semlegesség és a független katonai védelem a finn politika kiindulópontja. A NATO segítségével Finnország ki tudja terjeszteni és fejleszteni a transzatlanti védelem- és biztonságpolitikai együttműködést, mivel úgy gondolja, hogy a NATO szervezete elengedhetetlenül fontos a transzatlanti katonai, biztonság- és védelempolitikai együttműködés szempontjából.³⁸⁶ Az ország célja, hogy a NATO-n belüli partnerkapcsolatok segítségével ösztönözze a folyamatos politikai párbeszédet azokról a kérdésekről, amelyek számára meghatározó jelentőségűek. Ennek köszönhetően 1992-ben csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz (North Atlantic Cooperation Council, NACC) megfigyelőként, ezután 1994-ben pedig a NATO Partnerség a Békéért programjába kapcsolódott be. Amikor az Euro-atlanti Partnerségi Tanács (EAPC) megalakult 1997-ben az ország oda is csatlakozott. Elmondható, hogy a finn állam aktív szereplőként vesz részt a NATO-ban. Finnország részére a multilaterális politikai és gyakorlati együttműködést a NATO-ban az Euro-atlanti Partnerségi Tanács biztosítja. Az EAPC szervezeti keretei a közös munka, a PfP program pedig a védelemmel kapcsolatos együttműködés lehetőséget nyújtotta.³⁸⁷

Finnország 2023. április 4-én lett a NATO tagja, miután letétbe helyezte az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozási okiratát az Egyesült Államoknál. A NATO-szövetségesek 2022. július 5-én írták alá Finnország csatlakozási jegyzőkönyvét, amely után

³⁸⁴ Ibid.

³⁸⁵ MÁRTON Andrea (2010): *Finnország lehetséges NATO tagsága*, Hadtudomány 2010/4. szám. Forrás: http://mhht.eu/hadtudomany/2010/4/HT-2010-4_5.pdf p. 39. Letöltve: 2024. november 10.

³⁸⁶ MÁRTON Andrea (2010) i. m. 39. o.

³⁸⁷ MÁRTON Andrea (2010) i. m. 39. o.

mind a 30 nemzeti parlament megszavazta az ország tagságának ratifikálását. Jens Stoltenberg NATO főtitkár üdvözölte Finnországot a Szövetségben, miközben Pekka Haavisto finn külügyminiszter letétbe helyezte Finnország csatlakozási okiratát. A főtitkár ezután üdvözölte Sauli Niinistö finn elnököt a NATO központjában, az ország csatlakozása alkalmából rendezett zászlófelvonó ünnepségen. Az ünnepség előtt a főtitkár köszönetet mondott Niinistö elnöknek kiemelkedő vezetői tevékenységéért, valamint azért, hogy Finnországot a történelem legsikeresebb szövetséges tagjává tette. „Büszke vagyok arra, hogy Finnországot Szövetségünk teljes jogú tagjaként üdvözölhetem, és alig várom, hogy Svédországot is mielőbb üdvözölhessem. A NATO-hoz való csatlakozás jó Finnországnak, jó az északi országok biztonságának és jó a NATO-nak” - mondta üdvözlőbeszédében a NATO főtitkár.³⁸⁸

Finnország a NATO-tagság mellett azért döntött, hogy növelje országa biztonságát. Az ország a NATO kollektív védelmének és a Washingtoni Szerződés 5. cikkében foglalt biztonsági garanciák hatálya alá tartozik. Finnország védelmének elrettentő hatása a korábbinál lényegesen erősebb lesz, hiszen a NATO képességein, a kollektív védelmi tervezésen és a NATO-tagországok politikai súlyán alapszik. Finnország és Svédország NATO-taggá válásával emelkedni fog a katonai erő alkalmazásának küszöbe a balti-tengeri térségben, ami hosszú távon növeli a balti-tengeri térség stabilitását. Ezáltal az összes skandináv ország tagja a NATO-nak, és együttműködhetnek a Szövetségen belüli fontos kérdések előmozdításában.³⁸⁹ Minden NATO tagország maga dönt a védelmi előirányzatainak összegéről és felosztásáról. Finnország védelmi kiadásai arányosak Finnország védelmi szükségleteivel. A NATO-tagság további közvetlen költségekkel jár, a NATO közös költségvetésének finanszírozásában való részvételből és az állomány NATO katonai parancsnoki struktúrájába történő delegálásából tevődik össze. A NATO-tagság, valamint a politikai szerveihez és parancsnoki struktúrájához való csatlakozás éves költségét 70–100 millió euróra becsülik.³⁹⁰ Emellett a NATO Védelmi Tervezési Folyamathoz való csatlakozás és a Finnország számára kijelölt képességcélok teljesítése, valamint a NATO műveleti tervezésében való részvétel jelentős többletköltségeket jelent Finnország számára. Az egyes országok védelmi kiadásai a Szövetség védelmi képességének fontos részét képezik. A NATO tagjaként Finnország kötelezettséget vállal arra, hogy bruttó hazai termékének (GDP) legalább

³⁸⁸ FINLAND joins NATO as 31st Ally (2023). Forrás: https://www.nato.int/cps/po/natohq/news_213448.htm Letöltve: 2024. november 30.

³⁸⁹ MINISTRY of Foreign Affairs of Finland: *Finland's membership in NATO*. Forrás: <https://um.fi/frequently-asked-nato-questions> Letöltve: 2024. november 30.

³⁹⁰ MINISTRY of Foreign Affairs of Finland: *Finland's membership in NATO*. Forrás: <https://um.fi/frequently-asked-nato-questions> Letöltve: 2024. november 30.

két százalékát fordítja védelmi kiadásokra. A becslések szerint Finnország GDP-jének 2,38 százalékát költi védelmi kiadásokra 2023-ban, 2024-ben és 2025-ben pedig körülbelül két százalékát, mivel Finnország stratégiai fontosságú projekteket finanszíroz majd a haditengerészet és a légierő számára.³⁹¹

A NATO-tagállamok teljes autonómiával rendelkeznek annak eldöntésében, hogy milyen katonai tevékenységeket, bázisokat vagy felszereléseket fogadjanak be a területükön. A katonai jelenlét kérdését politikai szempontból és a katonai szükségletek szempontjából kell értékelni, figyelembe véve a biztonsági környezet alakulását. A NATO-t egy nukleáris szövetséggént is lehet tekinteni, és az is marad, amíg atomfegyverek léteznek. A NATO nukleáris elrettentésének célja a béke megőrzése, és a tagjai elleni agresszió elrettentése. A NATO a nemzetközi biztonsági környezet javítására, egy nukleáris fegyverek nélküli világ létrehozására törekszik.³⁹² NATO-tagként Finnország elkötelezi magát a NATO nukleáris politikája és nukleáris elrettentése mellett. Finnország továbbra is támogatja a nemzetközi biztonságot előmozdító, atomsorompó-szerződést. Finnország a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozása és az atomsorompó-szerződés, valamint ezek hatékonyabb végrehajtása mellett fog szólni. Finnország a nukleáris leszerelés fokozatos megközelítését részesíti előnyben, amely elősegíti minden ország biztonságát. A nukleáris energiára vonatkozó törvény tiltja a nukleáris robbanóanyagok behozatalát, valamint azok felrobbantását Finnországban. A NATO nukleáris politikáját a Nuclear Planning Group (NPG) és a szervek koordinálják. A NATO tagjaként Finnország részt vesz a NATO nukleáris politikájának kialakításában és koordinálásában is.³⁹³

Finnország elkötelezett amellett, hogy betartsa a rá nézve kötelező nemzetközi szerződéseket, beleértve az Åland-szigetek³⁹⁴ nemzetközi jog szerinti státusáról szóló szerződéseket is. Az ország NATO-tagsága nem érinti az Åland-szigetek státuszát, az Finnország szuverén területének részét képezi. Finnország tiszteletben tartja Åland demilitarizálását, és kész megtenni a szükséges intézkedéseket Åland semlegességének

³⁹¹ MINISTRY of Foreign Affairs of Finland: *Finland's membership in NATO*. Forrás: <https://um.fi/frequently-asked-nato-questions> Letöltve: 2024. november 30.

³⁹² MINISTRY of Foreign Affairs of Finland: *Finland's membership in NATO*. Forrás: <https://um.fi/frequently-asked-nato-questions> Letöltve: 2024. november 30.

³⁹³ MINISTRY of Foreign Affairs of Finland: *Finland's membership in NATO*. Forrás: <https://um.fi/frequently-asked-nato-questions> Letöltve: 2024. november 30.

³⁹⁴ A Botteni-öböl bejáratánál, a Balti-tengeren található, Finnország és Svédország között az Åland-szigetek, amely Finnországhoz tartozik és több ezer (nagyjából 6500) kisebb szigetből álló szigetcsoport, melyeknek egy jelentős része letelepedésre alkalmatlan.

védelme érdekében.³⁹⁵ A többi NATO-tagországhoz hasonlóan Finnország is rendelkezik állandó képviselettel a NATO-központban. A Külügyminisztérium, a Védelmi Minisztérium, a Finn Védelmi Erők, a Miniszterelnöki Hivatal és a Nemzeti Sürgősségi Ellátási Ügynökség mind szakértőket küldött Finnország NATO-képviseletéhez.³⁹⁶ A misszióvezető képviseli Finnországot a NATO legmagasabb döntéshozó testületében, az Észak-atlanti Tanácsban, amely rendszeresen ülésezik külügyminiszteri és védelmi miniszteri szinten is. Ezenkívül az Észak-atlanti Tanács csúcstalálkozókon ülésezik az állam- és kormányfők részvételével. A Védelmi Erők Parancsnoka képviseli Finnországot a Katonai Bizottságban.³⁹⁷

4. Svédország és Finnország NATO-csatlakozásának hatása az Északi-sarkvidékre

Mivel Svédország és Finnország NATO tag, az Északi-sarkvidék egyre hangsúlyosabbá válik a Szövetség számára. Hagyományosan az Északi-sarkvidéket – vagy a NATO-kontextusban a „magas északot” (High North) – elsősorban olyan sarkvidéki államok veszik közre, mint Norvégia, Dánia, Izland, Kanada és az Amerikai Egyesült Államok. A NATO, mint szervezet nem volt érintett az Oroszországhoz földrajzilag közel fekvő kisebb államok számára, nem teremtett mozgásteret, és elkerülte az Oroszország és az Egyesült Államok közötti nem kívánt eszkaláció kockázatát. A katonai fenyegetés hiánya az Északi-sarkvidéken a hidegháború után minimálisra csökkentette a NATO szerepét. Ez a dinamika azonban megváltozott azzal, hogy Svédország és Finnország a Szövetség tagja lett. Utalva Oroszország katonai diszlokációjára a térségben, valamint Kína azon törekvésére, hogy növelje befektetéseit és jelenlétét a Sarkvidéken, Jens Stoltenberg NATO-főtitkár kijelentette, hogy „a NATO-nak fokoznia kell jelenlétét az Északi-sarkvidék területén.”³⁹⁸ A NATO Katonai Bizottság elnöke, Rob Bauer admirális 2023 októberében rámutatott arra, hogy a NATO nem lehet naiv a térség egyes szereplőinek szándékait illetően, és a szervezetnek fel

³⁹⁵ MINISTRY of Foreign Affairs of Finland: *Finland's membership in NATO*. Forrás: <https://um.fi/frequently-asked-nato-questions> Letöltve: 2024. november 30.

³⁹⁶ Ibid.

³⁹⁷ Ibid.

³⁹⁸ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North* Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

kell készülnie a váratlan eseményekre.³⁹⁹ Svédország és Finnország tagságukkal megerősítették a NATO geopolitikai pozícióját a Sarkvidéken.

A NATO 2022. évi madridi stratégiai koncepciója,⁴⁰⁰ csak egyszer említi az Északi-sarkvidéket, mint „stratégiai kihívást”. Tekintettel a dokumentum terjedelmére, ez a régió iránti korlátozott érdeklődésként értelmezhető. Azonban ez az első alkalom, hogy az Északi-sarkvidékkel egyáltalán foglalkoznak a stratégiai koncepcióban. A NATO-ban már néhány éve észrevehető volt az ebbe az irányba történő elmozdulás, amelyet az északi államok kezdeményeztek, akik fel akarták hívni a Szövetség többi tagállamának figyelmét a térség biztonsági fejleményeire, így Oroszország katonai modernizációjára és asszertív magatartására, valamint Kína fokozott jelenlétére. Kanada korábban ellenezte a NATO-szerepét az Északi-sarkvidéken, azzal érvelve, hogy ez nemzeti feladat, nem pedig a Szövetség összes tagállamára vonatkozó problémamegoldást jelent. Dánia folyamatosan támogatja a régióban folytatott tevékenységeket azzal a céllal, hogy elkerülje a párbeszédék zavarát Oroszországgal. Norvégia a Szövetség fokozottabb szerepére törekedett az Amerikai Egyesült Államokkal, azzal a céllal, hogy a sarkvidéki szempontokat figyelembe vegye.⁴⁰¹

A közelmúltban a dán hírszerző szolgálat adott ki értékelést, miszerint az Északi-sarkvidék biztonsági helyzete várhatóan kevésbé stabil lesz a megnövekedett katonai tevékenység miatt, valamint annak a valószínűsége, hogy Oroszország és Kína megerősítse együttműködését a térségben elég nagy. Oroszország Ukrajna elleni agressziója és a jelentősen megromlott európai biztonsági helyzet felerősítette az Északi-sarkvidék biztonságpolitikai átalakulási tendenciáját, amelyben a klímaváltozás is kiemelt szerepet játszik.⁴⁰² A NATO 2022 óta úgy értékeli, hogy Oroszország jelenti a legjelentősebb és legközvetlenebb veszélyt a Szövetségesek biztonságára, valamint az euro-atlanti térség békéjére és stabilitására. Az elmúlt években Oroszország katonai képességei az Északi-sarkvidéken nőttek a modernizáció és új katonai létesítmények építése, a parancsnoki struktúra fejlesztése, valamint a modern fegyverrendszerek és nagy hatótávolságú technológia rendszerbe állítása révén. Noha Oroszország teljes körű inváziója Ukrajnában jelentősen

³⁹⁹ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North* Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

⁴⁰⁰ NATO *Madrid Summit Declaration*, Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022 https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49594.htm Letöltve: 2024. december 16.

⁴⁰¹ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North* Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

⁴⁰² Ibid.

csökkenti az orosz hadsereg jelenlétét a Sarkvidéken. A becslések szerint Oroszország katonai tevékenysége a térségben nagyjából a 2022-ben kitört orosz-ukrán háború előtti szinten van, a haditengerészet és légi erő kiterjedt járőrözése, katonai gyakorlatok, tengeralattjárók tevékenysége az Atlanti-óceán északi részén, valamint az elektronikus hadviselés, például a globális helymeghatározó rendszer (Glonasz, orosz) rutinszerű alkalmazása zavarhatja a NATO szövetségeseit.⁴⁰³

Az a „védelmi buborék”, amelyet Oroszország az elmúlt évtizedben a Kola-félsziget és az Északkeleti-átjáró területének védelmére épített ki, közvetlen hatással van a NATO északi területének védelmére, valamint a NATO egész területére. A víz alatti infrastruktúra védelme az Atlanti-óceán északi részén, az a terület amelyeken fennáll az orosz tengeralattjárók jelenlétének a veszélye és a régióban állomásozó hajók megfigyelése. Oroszország stratégiai nukleáris képessége, amelyet nagyrészt a Kola-félszigeten található bázisterületen, és tengeralattjárókon tárolnak, szintén közvetlen hatással vannak a NATO védelmi szempontjaira.

Kína fokozott tevékenysége egyre jobban megfigyelhető az Északi-sarkvidéken, elsősorban a gazdaság és a kutatás területén, és Oroszországgal is próbál együttműködést kialakítani. A kettős erőforrásokba, például műholdakba, érzékelőkbe és jégtörőkbe való kínai befektetéseket, valamint a régióban való jelenlét kínai ambícióit a NATO szoros figyelemmel kíséri.⁴⁰⁴ A Szövetség két fő célt fogalmazott meg az Északi-sarkvidékre vonatkozóan: Oroszország elrettentése és a NATO szövetségeseinek védelme. Erre gondolt a főtitkár, amikor azt hangsúlyozza, hogy a Sarkvidék „nem az a hely, ahol a NATO-t fenyegetni lehet vagy érdekei elleni cselekvésre kényszeríteni”. Stoltenberg ezért is hangsúlyozza a fokozott jelenlét fontosságát. Aki jelen van, annak ereje és befolyása van.⁴⁰⁵

A megfigyelés és a felderítés a NATO másik fő elképzelése a Sarkvidéken, amihez további beruházásokra van szükség. Ugyanis a Sarkvidék hatalmas területet, kevés embert és ritka településeket foglal magában. A tevékenységeket nehéz lehet észlelni a sötétség és a jég miatt. A NATO azon is dolgozik, hogy megerősítse a harci képességet a térségben az ott uralkodó zord éghajlati viszonyok között. A kihívások közé tartozik annak biztosítása, hogy a katonai felszereléseik ellenálljanak a hidegnek, a hónak és a sötétségnek, valamint az

⁴⁰³ Ibid.

⁴⁰⁴ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North*
Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Sweden-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

⁴⁰⁵ Ibid.

infrastruktúra, a kommunikáció és a logisztika megfelelő működésének biztosítása is fontos szempont. Ami a politikai oldalt illeti, a NATO megerősítette a térségben zajló fejleményekre való összpontosítását azáltal, hogy lehetőséget teremtett a szövetségesek számára, hogy többet tudjanak meg a régióról és arról, hogyan alakul a biztonsági dinamika a térségben. Ezt például a NATO-nagyköveteknek tartott szakértői tájékoztatásokkal, valamint a biztonságpolitikai vezetők ülésének összehívásával Izlandon sikerült elérni. Bár az északi fejlemények még nem szerepeltek külön napirendi pontként egyetlen NATO külügyminiszteri találkozón sem, ez valószínűleg változni fog a jövőben. Az ukrajnai háborúban lekötött katonai erőforrások miatt Oroszország egyre inkább támaszkodik a hibrid hadműveletekre és a nukleáris eszközökkel való fenyegetésekre, egyfajta pszichológiai hadviselésre. A NATO hangsúlyozza annak fontosságát, hogy szembe tudjon szállni Oroszország jelenleg is zajló hibrid háborújával, még az Északi-sarkvidéken is. A szabotázs incidensek rávilágítottak arra, hogy az Atlanti-óceán északi részén és a Balti-tengeren található kiterjedt víz alatti infrastruktúra, amely a Szövetség számára nagy jelentőségű energia- és adatáramlást jelent, sebezhető.⁴⁰⁶

A hibrid fenyegetés kapcsán jó példa a 2022 szeptemberében történt esemény az Északi Áramlattal kapcsolatban. Két, Oroszországból Németországba vezető gázvezeték felrobbantása rávilágított azokra a kihívásokra, amelyekkel az európai kormányok szembesülnek a víz alatti hibrid fenyegetések elrettentése és az ellenük való védekezés során. A közelmúltban, 2023 októberében a Balticconnector gázvezeték, valamint a Finnországot és Észtországot összekötő adatkábel megrongálása felvetette a szándékos kínai akciók gyanúját. Ugyanebben az időben egy Svédország és Észtország közötti kommunikációs kábel is részben megsérült.⁴⁰⁷ Ezek arra késztették a NATO-t, hogy egy egységet hozzon létre, amely kifejezetten a víz alatti infrastrukturális problémákat figyeli, valamint egy kommunikációs központot az Egyesült Királyságban, ahol az incidenseket lehet jelenteni. Finnország növelte tenger alatti megfigyelési képességeit, míg a NATO fokozta a légi és tengeri járőrözést a Balti-tengeren.⁴⁰⁸

Az Amerikai Egyesült Államok, amelynek erőforrásai mindig jelentős súllyal bírnak a Szövetségben belül – különösen az Északi-sarkvidéken – frissítette az Északi-sarkvidékre

⁴⁰⁶ Ibid.

⁴⁰⁷ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North* Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

⁴⁰⁸ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North* Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

vonatkozó stratégiáit, de nem rendelkezik a végrehajtásukhoz szükséges erőforrásokkal. A fokozott jelenlétet nehezíti, hogy az Egyesült Államoknak csak egyetlen működő jégtörője van, szemben Oroszországgal, akinek több mint 40 darab van. Az Egyesült Államok a kommunikációs berendezések, az infrastruktúra és a szélsőségesen hideg éghajlat körülmények közötti harci képesség hiányosságaitól is szenved. Annak ellenére, hogy az Egyesült Államok fokozottan összpontosít a Sarkvidékre, nem élvez prioritást átfogó szinten, amint azt a költségvetési előirányzatok bizonyítják, ahol az Északi-sarkvidéket nem kezelik külön régióként. Összességében az erőforrásokba való befektetések, amelyek biztosítják, hogy a NATO képes legyen teljesíteni az 5. cikk szerinti kötelezettségvállalását az Északi-sarkvidéken költségesek, és még kérdéses meglesz-e a politikai akarat a továbbiakban ehhez.⁴⁰⁹ A folyamatos politikai erőfeszítések ellenére is a szövetségesek szélesebb köre még mindig csak korlátozottan ismeri a térség biztonsági helyzetének és védelmének összetettségét.

Politikailag az északi-sarkvidéki kérdéseket a NATO-n belül is szükséges lenne egyensúlyba hozni. Az északi-sarkvidéki szövetségesek nagyobb elkötelezettséget várnak el másoktól és meg akarnak őrizni némi nemzeti autonómiát annak érdekében, hogy eligazodjanak a bonyolult nemzetközi helyzetben, ami a térségre jellemző. Fontos, hogy a NATO elrettentő erejének határozottnak, hitelesnek és kiegyensúlyozottnak kell lennie. Az Oroszországgal folytatott kommunikációs csatornákat nyitva kell tartani a félreértések és a nem kívánt eskaláció elkerülése érdekében. Az Egyesült Királyság, Franciaország és bizonyos mértékig Németország, jelentős politikai és katonai erőforrásokkal rendelkeznek a hozzájáruláshoz, de nem sarkvidéki államok, ami kihívásokat jelenthet. Ez ellenkezik a Szövetség alapvető szellemével, valamint a fenyegetésekkel és biztonsággal kapcsolatos 360 fokos megközelítésével.⁴¹⁰

Svédország és Finnország NATO-tagságával a geopolitikai súlypont észak felé tolódott el a Szövetségen belül, és az északi régió világosabb és összetartóbb jelleget nyert. Mivel minden északi szövetséges egyben sarkvidéki állam is, az északi kör jelenti Svédország természetes csomópontját. A NATO-n belül elfogadják, hogy az északi országok vezetik az

⁴⁰⁹ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North*
Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

⁴¹⁰ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North*
Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

Északi-sarkvidékkel kapcsolatos kérdéseket,⁴¹¹ együttműködnek a sarkvidéki kérdésekben, nem utolsósorban az Északi-sarkvidéki Tanácsban. Továbbra is az a cél, hogy a Sarkvidéket a stabilitás jellemezze, azt alacsony feszültségű térségként tartsák számon. Hasonló tapasztalható az Amerikai Egyesült Államok és Kanada sarkvidéki stratégiáiban is. Oroszországról is azt lehet mondani, hogy az északi régiót a gazdasági érdekeinek a kiterjesztésére használná. Azonban kihívást jelent, hogy Oroszország kiszámíthatatlanul és egyre konfrontatívabban viselkedik. Oroszország Kínával való fokozott együttműködése is bizonytalanságot kelt.⁴¹²

A NATO-val kapcsolatos svéd kezdeményezések az Északi-sarkvidékre vonatkozóan a közeljövőben az alábbiak lehetnek:⁴¹³

- A térségre vonatkozó erősebb stratégiai kilátások kialakítása érdekében, összhangban a svéd és északi érdekekkel, a NATO-nak átfogó fenyegetésvértékelést célszerű végeznie. Egy ilyen megközelítésnek szerteágazónak kell lennie, és magába kell foglalnia mind a politikai, mind a katonai szempontokat, valamint a hibrid dimenziót is figyelembe kell vennie. A folyamat kidolgozásába minden Szövetségest be kell vonnia, és lehetőséget kell biztosítani számukra a közös érdekek megvitatására. Ez összhangban lenne a NATO stratégiai konzultációinak megerősítésére irányuló törekvéseivel, ezt követően rendszeresen felülvizsgálható és frissíthető lenne az elkészült elemzés.
- Egy ilyen folyamat során Svédország továbbra is tarthat előadásokat és tájékoztatókat szakértőkkel a Sarkvidékről, ahogy Svédország sikeresen tette a NATO-n belül Oroszország témájában is.
- Katonai területen Svédországnak továbbra is ambiciózusan magas szintű képzési és gyakorlati lehetőségeket kell nyújtania a sarkvidéki környezetben, szoros együttműködésben az északi szövetségeseivel. A gyakorlatok és a

⁴¹¹ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North*
Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

⁴¹² WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North*
Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

⁴¹³ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North*
Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

kiképzések döntő fontosságúak, a hideg időjárási körülményekhez alkalmazkodni kell és fel kell deríteni a hiányosságokat.

- Svédországnak és az északi szövetségeseknek ki kell fejleszteniük a Sarkvidéken működő felkészültséget és képességet anélkül, hogy a kezdeti szakaszban túlságosan függnének az Egyesült Államoktól. Ezért a NATO új regionális keretein belül tovább kell fejleszteni azokat a kezdeményezéseket, amelyekben az északi országok egyesítik az erőforrásokat, mint például a közös skandináv harci repülőgépek és a svéd-finn harccsoport tervek és képességfolyamatok megalkotásai.
- A szövetségesek közötti információcsere és együttműködés elmélyítése a megfigyeléssel, a hírszerzéssel és a felderítéssel kapcsolatban a Sarkvidéken a NATO képességi folyamatával összhangban, a képességfejlesztéshez kapcsolódó prioritási terület kell, hogy legyen.
- Az Északi-sarkvidéki parancsnoki struktúra egyelőre nem teljesen kidolgozott, ezért Svédországnak továbbra is aktívan részt kell vennie az északi szövetségesekkel való összehangolásban. A svéd megközelítés a JCF Norfolk személyi és katonai erőforrásokkal való támogatására fontos, hogy hosszú távú megoldást lehessen találni, főként arra a kérdésre vonatkozóan, hogy Finnország és Svédország melyik parancsnoksághoz tartozzon.⁴¹⁴

Összességében az alábbiak mondhatók el a két országról:

A finn arktiszi politika alapvetése a legfrissebb 2021-es arktiszi stratégián alapszik, mely szerint az Északi-sarkvidéken folytatott valamennyi tevékenységnek mindenekelőtt tiszteletben kell tartania a környezetet, ösztönöznie kell a sarkvidéki éghajlat védelmét és elő kell mozdítania a fenntartható fejlődés elveit. Finnország sarkvidéki törekvései közé tartozik a kereskedelmi lehetőségek bővítése, az ország legészakibb régióinak fejlesztése, a nemzetközi együttműködés fokozása, valamint a régió biztonságának és stabilitásának előmozdítása. Az állam gazdasági érdekeltségei a régióban elsősorban a bányászat, az idegenforgalom és az erdőgazdálkodás területén jelentkeznek. Finnország nem rendelkezik közvetlen hozzáféréssel az Arktisz tengeri területeihez, és nem fűződik közvetlen energetikai érdeke a térséghez, ezért inkább egyfajta szolgáltatóként igyekszik a régió folyamataiban részt vállalni, amit a

⁴¹⁴ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North*
Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

jégtörőhajók gyártásán keresztül tud megvalósítani. Finnország jelenleg kilenc működő jégtörővel rendelkezik, emellett számos más jégtörővel rendelkező arktiszi érdekeltségű országnak gyártott vagy gyárt jelenleg is hajókat. A katonai és védelmi képességeit tekintve a finn fegyveres erők állománya a térség egyik legkiválóbb hadserege. Az állam katonai erejét alapjaiban a jól felszerelt szárazföldi erők és a nehéz tüzérségi képesség, valamint a NATO államokkal történő hatékony együttműködés biztosítja. Az elmúlt években minden nagyobb arktiszi katonai gyakorlaton részt vett az ország. A Szövetséghez történő csatlakozással a többnemzeti gyakorlatokban történő szerepvállalás a jövőben is meghatározó eleme lesz a katonai képességek szinten tartásának és további erősítésének.

Svédország hasonlóan Finnországhoz nem rendelkezik partmenti területekkel az Északi-sarkvidéken, azonban az Arktisz a svédek számára is geostratégiai felértékelődő régió. A NATO csatlakozást megelőzően, Svédország passzív szereplő volt a térségben, politikája leginkább a regionális és a régió kívüli szereplők közötti együttműködés megteremtésére és az őslakos népek jogainak fontosságára helyezte a hangsúlyt. Az elmúlt évtizedben bekövetkezett változások, a növekvő orosz fenyegetés és a nagyhatalmi versengés Arktiszra gyakorolt regionális hatásai miatt a svéd álláspont határozottan átértékelődött, a biztonság katonai és gazdasági szegmensei felé orientálódva. Napjainkban Svédország fő arktiszi érdekei a bányászathoz, különösen az érc- és ásványi anyagokhoz, a halászathoz, az erdőgazdálkodáshoz és a turizmushoz kapcsolódnak. Svédország erős hadsereggel rendelkezik, a skandináv térség legerősebb légierő képességével. A katonai dimenzió további elemeit tekintve a svédek élenjáró nemzetnek számítanak a védelmi innováció és a védelmi ipar területén. A NATO tagság által Svédország új lehetőségeken keresztül folytathatja sarkvidéki képességeinek fejlesztését, a koordinált együttműködés és tapasztalatcsere által.⁴¹⁵

Finnország és Svédország, az arktiszi geopolitikai verseny két közvetetten érintett szereplőjének NATO-csatlakozásával egy új, és alapjaiban megerősödő északi dimenzió látszik körvonalazódni az euroatlanti gondolkodásban. Tekintettel Oroszország agresszív sarkvidéki tevékenységére és Kína arktiszi ambícióira, a NATO-nak megerősített elrettentést és védelmet kell biztosítania az Északi-sarkvidéken. Bár a NATO jelenlegi sarkvidéki képessége a tagok növekvő hozzájárulásának köszönhetően folyamatosan erősödik, a Szövetség csak a fokozott együttműködés és koordináció révén válhat a régió geopolitikai folyamatainak vezető szereplőjévé.

⁴¹⁵ WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North*
Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

5. NATO és Oroszország kapcsolata

Oroszország és a NATO együttműködése formálisan 1991-ben kezdődött, amikor az akkori Oroszországi Föderáció csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz, később az Euro-atlanti Partnerségi Tanácshoz. A Tanács fő feladata az volt, hogy a hidegháború befejezése után előmozdítsa az átláthatóságot és a párbeszédet a Szövetség tagállamai és más – főként európai – államok között. Oroszország 1994-ben a Partnerség a Békéért Program részese lett, megteremtve ezzel az utat a gyakorlati együttműködéshez. Az 1997-ben aláírt NATO-Oroszország Alapító Okirat hivatalos alapot teremtett a NATO-orosz kapcsolatoknak és a NATO-orosz Állandó Közös Tanács felállításával a kétoldalú konzultációs és együttműködési programok beindulásához vezetett. 2002-ben megalakult a NATO–Oroszország Tanács (NATO–Russia Council, NRC), amelynek köszönhetően új lendületet és tartalmat kapott a korábbi együttműködés. A 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadás komoly szerepet játszott a NATO–Oroszország Tanács létrehozásáról szóló döntés megszületésekor. Ezek a támadások ráirányították a figyelmet a közös fenyegetésekre adandó közös és koordinált válaszokra. Ezek a döntések jól demonstrálták a NATO-tagállamok és Oroszország készségét a közelebbi együttműködésre a tartós és átfogó európai béke érdekében.⁴¹⁶ A NATO–Oroszország Tanács rendeltetése az, hogy olyan tárgyalási fórumot kínáljon, amely elősegíti a NATO és Oroszország közötti kapcsolatok javítását. A biztonsági témákra vonatkozó folyamatos politikai párbeszéd alapján, a konszenzus elvén működő szervezet. Feladatahoz többek között a problémák korai felismerése, a közös megközelítési módok kidolgozása és – szükség esetén – a közös műveletek végrehajtása tartozik. A NATO-tagállamok és Oroszország egyenrangú partnerként tevékenykednek a közös érdeklődésre számot tartó területeken az NRC keretén belül. Ezeknek a tevékenységeknek összhangban kell lennie a dokumentummal. Ez biztosítja az euro-atlanti régió biztonsági kérdéseinek széles spektrumát felölelő konszenzusépítéshez, együttműködéshez, együttes határozathozatalhoz vagy együttes fellépéshez szükséges konzultációs mechanizmust.⁴¹⁷ A NATO–Oroszország Tanács (NRC) tagjai nemzeti minőségben tevékenykednek úgy, hogy figyelembe veszik a közös vállalásokat és kötelezettségeket, továbbá közös döntéseket hoznak, és egyenlő felelősséggel tartoznak a

⁴¹⁶ SZATMÁRI László (é.n.): *A NATO-Oroszország Tanács.* Forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_11.pdf Letöltve: 2024. november 10.

⁴¹⁷ SZATMÁRI László (é.n.): *A NATO-Oroszország Tanács.* Forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_11.pdf Letöltve: 2024. november 10.

hozott döntések megvalósításáért. Az NRC a NATO – Oroszország Alapító Okiratban megjelölt, közös érdeklődésre számot tartó területekre fókuszál.

A hidegháború után a NATO és Oroszország kapcsolata sok szempontból megváltozott, elmondható volt, hogy a NATO néha megkérdőjelezte Oroszország egyenlőségét. A leírtakból látszik, hogy korábban kiemelt partnere volt a NATO-nak.⁴¹⁸ A NATO számára Oroszország sok területen megkerülhetetlen, ugyanakkor mindig is nehéz partnernek számított. Látszott, hogy Oroszország saját nemzeti érdekei komolyan korlátozni fogják azt, hogy milyen mértékben támogathatja vagy ellenezheti a NATO politikáját. Az első mélypont a NATO 1999. évi Dél-szláv térségben ENSZ BT felhatalmazás nélkül végrehajtott légi hadművelete során következett be. Ez is szemben állt az 1997. évi dokumentummal. Ezt követően tovább romlott kettőjük kapcsolata a NATO 2008. évi bukaresti csúcscrtekezletét követően, amikor kijelentették, hogy Ukrajna és Grúziát (Georgiát) NATO-tag lesz. Ezután a 2014. évi krími annexió is megváltoztatta a NATO és Oroszország kapcsolatát, de mélypontot jelentett az orosz–ukrán katonai konfliktus (2022) is, ugyanis újra kellett gondolnia a NATO-nak az évtizedes múltra visszanyúló stratégiáját. Mélypontra került a Szövetség és Oroszország kapcsolata az invázió után, ugyanis a NATO álláspontja az, hogy az 1997-es említett együttműködési dokumentum, amely szerint a NATO és Oroszország közös célja egy stabil, békés és osztatlan Európa felépítése, már nem áll fenn. A NATO úgy jellemzi Oroszországot, mint a Szövetség biztonságát fenyegető legjelentősebb és legközvetlenebb fenyegetést, Oroszország pedig továbbra is kitart azon álláspontja mellett, hogy a Szövetség keleti terjeszkedése egzisztenciális veszélyt jelent az országa számára.

6. Varsói Csúcstalálkozó (2016)

A NATO 28. csúcstalálkozóját 2016. július 8–9-én tartották meg Varsóban, ahol az Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council, NAC) állam- és kormányfői vettek részt az ülésen. A helyszín az akkori évek biztonságpolitikai eseményeinek köszönhetően szimbolikus jelentőségű volt. A 2014-es ukrán válság óta mélyponton van a NATO és Oroszország viszonya, de a kiélesedő helyzet már 2008 óta folyamatos. Ez a mélypont az orosz felfogáshoz hasonló történelmi tapasztalatokon alapuló lengyel biztonságfelfogás miatt alakult ki, amelynek egyik alappillére az Oroszországgal szembeni védelmi pozíció és az

⁴¹⁸ NATO.INT (é.n.): *NATO-Oroszország kapcsolatok: 20 évvel a Szovjetunió után*. Forrás: https://www.nato.int/docu/review/2011/NATO_Russia/Disappointment/HU/index.htm Letöltve: 2024. november 10.

ehhez szükséges képességek kialakítása. A csúcstalálkozóval kapcsolatban előzetesen az volt az általános álláspont, hogy a 2014-ben a walesi csúcstalálkozón elfogadott, többnyire a kollektív védelmi képességek megerősítéséről szóló döntések végrehajtását ellenőrző találkozót várhatunk, ahol a Szövetség mérleget készít, hogy mennyivel javult a reagáló képessége, mennyiben erősítették meg a keleti tagállamok védelmét és a NATO elrettentő képességét, valamint milyen mértékben teljesítik az egyes tagállamok a védelmi kiadások növelése és a haditechnikai modernizáció terén tett vállalásokat.⁴¹⁹

Ezeknek a csúcstalálkozóknak fontos szerepük van a NATO tevékenységében, a tervezésben, az irányvonalak és határidők kijelölésében, amelyek a szervezet fejlődését mozgatják és motiválják.⁴²⁰ Döntő fejleményeket, fontos, néha történelmi eseményeket jeleznek valamint útmutatást adnak a NATO hivatalnoki és katonai apparátusának. Általánosságban elmondható, hogy felgyorsítják a döntéshozatali folyamatokat a magas szintű állam- és kormányfői részvételnek köszönhetően. Ezek azért fontosak, mert a kompromisszumok elérésében és a konszenzusos döntéshozatalban játszanak szerepet. A 2014-es walesi csúcstalálkozó után ez a 2016-os varsói csúcstalálkozó volt az első olyan NATO-csúcs, ahol a NATO-nak komolyan kellett foglalkozni az elrettentés politikájával és annak gyakorlati megvalósításával. Ez a találkozó a walesi csúcstalálkozó katonai képességek fejlesztését érintő döntéseire épült és egyben meg is haladta azokat.⁴²¹

Az Oroszországi Föderációval szomszédos Lengyelország és a balti országok (Észtország, Lettország, Litvánia) félelmeit felerősítette a 2008. augusztusi orosz–grúzai háború, valamint saját történelmi tapasztalataik is. Ezek az országok voltak a legfőbb szószólói a NATO katonai megerősítésének. Ebben a közép-európai térségben elhelyezkedő, volt szocialista országoknak fontos a NATO jelenléte. Fontos számukra a megerősítés, az elrettentés a geopolitikai helyzetük miatt. A Washingtoni Szerződés 4. cikke kimondja, ha egy tagország veszélyben érzi területi integritását, szuverenitását, biztonságát, akkor a Szövetség tagállamai tanácskoznak. A NATO ezért nem hagyhatott kétséget a felől, hogy bármelyik tagországát megvédi, számára fontos a Szövetségen belüli szolidaritás. A varsói

⁴¹⁹ CSIKI Tamás (2016): *Kelet-Közép-Európa biztonsága a varsói NATO-csúcstalálkozó eredményeinek tükrében*. Nemzet és biztonság 2016/6. szám. p. 48. Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_6_05_csikit_kelet_kozep_europa_varso.pdf Letöltve: 2024. november 10.

⁴²⁰ SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2017): *NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében*. Hadtudomány, 27. évf. 1–2. sz. 114–126. o. DOI: 10.17047/hadtud.2017.27.1-2.114 p. 114.

⁴²¹ WARSAW Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm Letöltve: 2024. november 10.

csúcstalálkozó meghatározó fontosságú törekvése a szervezet egységének demonstrálása, a NATO kohéziójának erősítése volt.

Ez azt jelentette, hogy a keleti és déli stratégiai irányokban tapasztalható kihívások és fenyegetések elleni fellépésben tudnak-e olyan egyidejű vagy fokozatos intézkedéseket kialakítani, amelyeket minden tagállam konszenzussal hajlandó elfogadni. A csúcstalálkozót megelőzően a keleti tagállamok a walesi döntések végrehajtását és a védelmi és elrettentési képességek Oroszországgal szembeni további megerősítését várták a csúcstalálkozótól.⁴²² Katonai értelemben a kollektív védelem és elrettentés megerősítéséhez szükséges képességek rendelkezésre állása, a szinte azonnali reagáló képesség igazolása volt a varsói csúcstalálkozó kulcskérdése, főként Kelet-Közép-Európában és a Baltikumban. A walesi csúcstalálkozó után Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia és Bulgária jelentősen fokozta nemzeti erőfeszítéseit védelmi és reagáló képességeinek megerősítése terén, a Szövetség pedig mind nagyszámú hadgyakorlattal, mind a keleti tagállamokba előre telepített erőkkel járult hozzá a katonai elrettentés megerősítéséhez.⁴²³

A végrehajtott hadgyakorlatok jellegét és az ország Nyugati Katonai Körzetében összevont erőket figyelembe véve az orosz hadsereg képes egy nagyszabású fegyveres konfliktus megvívására Kelet-Európában, bár az orosz haderő jelentős technikai és létszámbeli hátrányban van a NATO egyesített haderejéhez képest. Ezzel szemben a NATO kelet-európai tagországai önmagukban nem képviselnek masszív elrettentést és védelmet egy potenciális orosz agresszió esetére, a hagyományos NATO-erőközpontoktól pedig jelentős távolságra helyezkednek el.⁴²⁴

A térség egyes államainak érdekeiről és céljairól képet kaphattunk, a norvég álláspont szerint a varsói csúcstalálkozó részben a walesi csúcstalálkozón elfogadott döntések végrehajtását kell, hogy értékelje, és részben a 2014 óta megjelent új kihívásokra kell, hogy választ adjon. A varsói csúcstalálkozót megelőzően a NATO két dilemmával szembesült. Meg kell őriznie a belső kohézióját úgy, hogy képes legyen teret adni a tagállamok sokszínű érdekeinek, valamint Oroszország irányában a védelmet és elrettentést egyensúlyban kell tartania a párbeszéd és az együttműködés lehetőségével élve. Oroszországot Norvégia gyors és erős ellenfélnek látja, és az országgal fennálló kapcsolata hosszú múltra tekint vissza mind

⁴²² CSIKI Tamás (2016): *Kelet-Közép-Európa biztonsága a varsói NATO-csúcstalálkozó eredményeinek tükrében.* Nemzet és biztonság 2016/6. szám. p. 48. Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_6_05_csikit_kelet_kozep_europa_varso.pdf Letöltve: 2024. november 10.

⁴²³ CSIKI Tamás (2016) i. m. 48. o.

⁴²⁴ CSIKI Tamás (2016) i. m. 48. o.

az Északi-sarkkör térségében folytatott együttműködés (környezetvédelem, kutatás-mentés), mind a hidegháborús feszültség tekintetében.⁴²⁵ Fontos kiemelni, hogy 2022 előtt Norvégia, de a Szövetség is Oroszországot nem közvetlen fenyegetésként, hanem komoly aggodalomra okot adó országgént azonosítja, amit több tényező együttes fennállása indokol. Ezekhez a tényezőkhöz tartozik az a tény, hogy Oroszország a Krímben és Ukrajnával szemben megszegte a nemzetközi jogi normákat és szerződéseket, valamint szemmel láthatóan képes és hajlandó katonai erőt is alkalmazni érdekei érvényesítésére.⁴²⁶ Ez a tény riasztóan hatott azokra az országokra, amelyek biztonsága nagymértékben függ ezektől a nemzetközi normáktól. Ilyen országok például Litvánia, Lettország, Észtország, vagyis a Baltikum. A katonai képesség megnövelése, amelyet Oroszország az elmúlt években végrehajtott az ország nyugati határtérségében és az Északi-sarkkör térségében mind azt a célt szolgálják, hogy csökkentsék a Nyugat reagálási idejét és képességét. Ide tartozik a nagy hatótávolságú fegyverek telepítése, a különleges műveleti erők megerősítése, a kiberműveletek és a nagyméretű gyorsreagálású hadgyakorlatok végrehajtása. Ezek összességében komoly feszültséget keltenek a NATO-ban.

A történelmi tapasztalatok alapján Norvégia a lehető legszorosabb szövetségre törekszik az Amerikai Egyesült Államokkal, mivel az Északi-sarkvidék és a Jeges-tenger térségében sok a közös érdek. Norvégia területén az 1980-as évek óta állomásoznak amerikai erők és haditechnikai eszközök, amelyek száma jelentősen csökkent az 1990-es években, majd 2016-tól újbóli növelésükről született megállapodás, amelynek nyomán 15 ezer tengerészgyalogos műveleti támogatásához szükséges felszerelést tárolnak.⁴²⁷

A varsói csúcstalálkozón Norvégia válaszokat várt az európai tagállamoktól a biztonsági környezet dinamikus változása kapcsán.⁴²⁸ Norvégia nagy figyelmet fordít a védelemre, ennek érdekében a védelmi kiadásainak nagyobb részét a beszerzésre, modernizációra és kutatás-fejlesztésre fordítja, kiemelten a tengeralattjárók, a haditengerészeti járőr-repülőgépek és műholdrendszerekre. Jelentősnek mondható még a fejlesztési projektek aránya is, amelyek a többnemzeti együttműködés formájában zajlanak. Mindezek fényében Norvégia számára prioritás volt a varsói csúcstalálkozón a NATO egységének demonstrálása, valamint annak tényleges érvényre juttatása, hogy a NATO-nak minden irányban képesnek kell lennie reagálni a kihívásokra, és a tagállamoknak ki kell alakítani az ehhez szükséges

⁴²⁵ CSIKI Tamás (2016) i. m. 48. o.

⁴²⁶ CSIKI Tamás (2016) i. m. 48. o.

⁴²⁷ CSIKI Tamás (2016) i. m. 48. o.

⁴²⁸ CSIKI Tamás (2016) i. m. 48. o.

képességeket. Ezekhez a képességeknek a kialakításához tartozik a tengeri/haditengerészeti stratégiák újragondolása és figyelemmel követése.

A varsói csúcstalálkozó zárónyilatkozatának 40. pontja kimondja a NATO egyik legfontosabb katonai döntését: az önkéntes, fenntartható, előretolt, rotációs alapon szervezett négy zászlóalj-harccsoport (összesen 4 000 katona) 2017 elején Lengyelországba és a három balti ország területére történő telepítését, ezzel erősítve meg a Szövetség keleti szárnyát.⁴²⁹ A zárónyilatkozat szerint a Lengyelországba telepített, amerikai vezetésű zászlóalj-harccsoportban brit, kanadai és német erők is jelen lesznek. A litván zászlóalj-harccsoportot Németország vezeti, abban a Benelux államok, Franciaország és Norvégia tagként fog működik. A lett egységet Kanada vezeti majd lengyel, portugál és olasz részvétellel. Brit parancsnokság alatt áll majd az észti zászlóalj-harccsoport. A harckészültséget hat hónapon belül el kell érni, valamint a katonai jelenlétnek nincs időkorlátja.

7. Brüsszeli Csúcstalálkozó (2017)

A 2017-es NATO-csúcstalálkozó nem összpontosított kifejezetten az Északi-sarkvidékre. Míg az Északi-sarkvidék térsége egyes NATO-tagállamok számára vita- és aggodalomra adott okot, a csúcstalálkozó elsődleges fókusz a védelem és az elrettentés tágabb kérdései voltak, különösen Oroszország növekvő katonai jelenlétére tekintettel a régióban. Az Északi-sarkvidéket egyre fontosabbá tették olyan tényezők miatt, mint az éghajlatváltozás, az erőforrásokért folytatott verseny és Oroszország katonai felépítése, ami vitákhoz vezetett a NATO szerepéről a régióban.⁴³⁰ Miközben közös aggodalomra adott okot Oroszország sarkvidéki jelenléte, a NATO-tagok között eltérő nézőpontok voltak ezen aggodalmak kezelésének legjobb megközelítését illetően, különösen az elrettentés és az Oroszországgal való együttműködés közötti egyensúly tekintetében. Az Arktiszon érdekelt NATO-tagok, mint például az északi országok és az Egyesült Államok, aggódtak Oroszország katonai felépítése miatt a régióban, beleértve az Északi Flotta modernizálását és az új arktiszi parancsnokságok létrehozását.

A csúcstalálkozón Kína növekvő szerepvállalásával is foglalkoztak az Északi-sarkvidék vonatkozásában. Ugyanis felmerült az a téma, hogy magas rangú kínai

⁴²⁹ SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2017): *NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében*. Hadtudomány, 27. évf. 1–2. sz. 114–126. o. DOI: 10.17047/hadtud.2017.27.1-2.114 p. 120.

⁴³⁰ NATO.INT (2017): *Meeting of Heads of State and/or Government*, NATO Headquarters, 25 May 2017 Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_143956.htm Letöltve: 2025. augusztus 20.

kormánytisztviselők meglehetősen világos stratégiát fogalmaztak meg a régióban való szerepvállalásukra vonatkozóan. Peking érdekelt a globális felmelegedés következtében lassan megnyíló tengeri útvonalak kiaknázásában. Emellett Kína abban is érdekelt, hogy megerősítse a sarkvidéki ásványkincsekhez és halászvizekhez való hozzáférését nem sarkvidéki államként. Megemlítették, hogy a Kínai Népköztársaság az elmúlt években lépéseket tett érdekeinek védelme érdekében az Északi-sarkvidéken, jelenlétét építeni szeretné Svalbardon, Izlandon és Grönlandon is.⁴³¹ Emiatt Kína partnerségeket épít ki a régió számos partnerével annak érdekében, hogy a jövőben is beleszólhasson az Északi-sarkvidék ügyeibe. A csúcstalálkozón elhangzott, hogy az elmúlt években Peking intenzívebbé tette diplomáciai kapcsolatait olyan északi országokkal is, mint Dánia, Norvégia és Svédország. Például a Kínai Népköztársaság 2013-ban szabadkereskedelmi megállapodást kötött Reykjavíkkal, ugyanis mindkét ország együttműködik a geotermikus energia és a turizmus terén is. Ha az északi-sarkvidéki jég tovább zsugorodik, Izland a transzpoláris tengeri útvonal fő hajózási központjává válhat, amely alternatívát jelentene az Északnyugati-átjáróval és az Északi-tengeri útvonallal szemben. Kína nemrégiben hivatalosan is beépítette az Északi-sarkvidéket az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezés keretében kiadott tengeri együttműködési terveibe. A kezdeményezés keretében megvalósuló tengeri együttműködésről szóló, 2017. június közepén közzétett víziójában a Kínai Népköztársaság Nemzeti Fejlesztési és Reformbizottsága (PRC's National Development and Reform Commission) és az Állami Óceánügyi Igazgatóság (State Oceanic Administration) egy „kék gazdasági átjárót” (blue economic passage) képzel el, amely Kínát a Jeges-tengeren keresztül kötné össze Európával. Az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezés egy ambiciózus fejlesztési program, amelyen keresztül Kína azt tervezi, hogy infrastruktúrát épít ki az ázsiai és európai országokkal, ezáltal fellendítve a kereskedelmet és ösztönözve a gazdasági növekedést. A kezdeményezés új piacokat nyitna és teremtené meg a kínai áruk és technológiák számára, valamint segítene kezelni a felesleges cement- és acélkapacitást. Oroszország, a nyolc sarkvidéki nemzet közül az egyetlen Egy Övezet, Egy Út partner, általánosságban támogatja Kína sarkvidéki szerepvállalását, nem utolsósorban azért, mert Moszkva szívesen fogad kínai befektetéseket az infrastruktúrájába, mivel a nyugati tőke apadóban van.⁴³²

⁴³¹ CONNOLLY, Gerald E. (2017): *NATO and security in the Arctic*. Forrás: <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=/sites/default/files/2017-11/2017%20-%20172%20PCTR%2017%20E%20rev.1%20fin%20-%20NATO%20AND%20SECURITY%20IN%20THE%20ARCTIC.pdf> Letöltve: 2025. augusztus 01.

⁴³² CONNOLLY, Gerald E. (2017): *NATO and security in the Arctic*. Forrás: <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=/sites/default/files/2017-11/2017%20-%20172%20PCTR%2017%20E%20rev.1%20fin%20-%20NATO%20AND%20SECURITY%20IN%20THE%20ARCTIC.pdf> Letöltve: 2025. augusztus 01.

A leírtakon kívül ezen a 2017-es csúcstalálkozón nem volt nagyon központi téma az Arktisz, de a későbbi NATO-megbeszéléseken hangsúlyosabbá vált, fokozott hangsúlyt fektetve a védelmi tervezésre, a gyakorlatokra és az együttműködésre az Északi-sarkvidéken.

8. Brüsszeli Csúcstalálkozó (2018)

Az Északi-sarkvidék kiemelt figyelmet kapott a 2018-as brüsszeli csúcstalálkozón, mivel a térség geopolitikai és stratégiai jelentősége egyre inkább növekvő tendenciát mutatott a globális politikában a korábbi években.⁴³³ Az Északi-sarkvidéki térségre vonatkozó NATO állásfoglalás a találkozón az Egyesült Államok, Kanada és az észak-európai országok számára különösen fontos volt, mivel a térség a katonai és gazdasági érdekek összpontosuló helyszínévé vált. A tagállamok vezetői megerősítették a találkozón, hogy az Északi-sarkvidék biztonságának fenntartása kulcsfontosságú, nemcsak a regionális stabilitás, hanem a globális biztonság szempontjából is. Az Északi-sarkvidéki térség a klímaváltozás hatására fokozódó jégolvadás következtében egyre inkább hozzáférhetővé válik, ami lehetőséget biztosít a tengeri közlekedés növekedésére és az ottani erőforrások kiaknázására, ugyanakkor újabb geopolitikai feszültségeket is generálhat.⁴³⁴

A csúcstalálkozón kiemelt szerepet kapott Oroszország és Kína növekvő jelenléte a térségben. Oroszország az Északi-sarkvidéken történő katonai aktivitásának növelésével, például az új katonai bázisok építésével igyekszik növelni globális befolyását.

A csúcstalálkozón hangsúlyozták, hogy a térség békés és stabil fejlődése érdekében fontos, hogy a sarkvidéki államok és más érintett országok fenntartsák a regionális együttműködést, különösen az Északi-sarkvidék demilitarizálására irányuló erőfeszítések keretében. A NATO alapelvei szerint a katonai jelenlét a térségben szükséges, de ugyanakkor a katonai eszközök alkalmazása csak akkor lehet indokolt, ha a biztonsági helyzet megkívánja. A csúcstalálkozón megerősítették, hogy a NATO-t érintő döntéseknek figyelembe kell venniük a térség specifikus geopolitikai és környezeti kihívásait.⁴³⁵

A brüsszeli csúcstalálkozó világossá tette, hogy a jövőbeli sarkvidéki geopolitikai versengés meghatározhatja a tagállamok biztonsági politikáját, és előrevetítette a NATO

⁴³³ BRUSSELS Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm Letöltve: 2024. augusztus 31.

⁴³⁴ MOLNÁR Anna (2019): *Az Európai Unió és a NATO együttműködése az EU önállósodási folyamatának tükrében.* Honvédségi Szemle, (2019) 147. évf. 5. sz. 44–59. o. Forrás: <https://honvedelem.hu/images/media/5f2bd16414941801729184.pdf> Letöltve: 2024. augusztus 31.

⁴³⁵ MOLNÁR Anna (2019) i. m. 44–59. o.

szerepének további erősödését a térség stabilitásának biztosítása érdekében. A csúcstalálkozón tett nyilatkozatok szerint a NATO kész együttműködni más nemzetközi szervezetekkel, például az Északi-sarkvidéki Tanáccsal, hogy elősegítse a fenntartható fejlődést, miközben biztosítja a katonai és politikai stabilitást a térségben.⁴³⁶

9. Londoni Csúcstalálkozó (2019)

A 2019-es londoni csúcstalálkozó nem tett említést sem az Arktisról, sem az Északi-sarkvidékről és Kínára is csak egyszer hivatkozott.

10. NATO Csúcstalálkozó online formában (2020)

Ezen a „csúcstalálkozón” a Covid-19 járvány biztonsági következményeinek kezelése volt a középpontban, ezért itt sem történt semmi érdemleges kinyilatkoztatás az Északi-sarkvidékkel kapcsolatba.⁴³⁷

11. Brüsszeli Csúcstalálkozó (2021)

A brüsszeli csúcstalálkozón megfogalmazódott, hogy a NATO-nak nincs egységes álláspontja az arktiszi régióban betöltött szerepéről, és a korábbi csúcstalálkozók nagyrészt megkerülték a kérdést a Szövetség belső megosztottsága miatt. Elhangzott, hogy a NATO egy kollektív biztonsági szervezet, amelynek célja az, hogy tagjainak területi integritását megvédje.⁴³⁸ Öt NATO-tag (Kanada, Dánia, Izland, Norvégia és az Egyesült Államok) sarkvidéki ország, és mindegyikük rendelkezik területtel az Északi-sarkkörön túl. Ezenkívül két szorosan szövetséges nemzet (Finnország és Svédország) szintén rendelkezik sarkvidéki területtel. Bár a 2021-es brüsszeli NATO-csúcstalálkozó egy új stratégiai koncepció kidolgozására összpontosított, de az Arktisz nem volt elsődleges fókuszpontban.⁴³⁹ Az Arktisz elismerten olyan terület, ahol az éghajlatváltozás hatással van a biztonságra és a katonai műveletekre, ezen a konkrét csúcstalálkozón nem volt központi téma a térség biztonsága és védelme. Ugyan az új stratégiai koncepció, elismerte az Arktisz fontosságát a NATO-orosz kapcsolatokban. A csúcstalálkozó hangsúlyozta annak szükségességét, hogy a NATO

⁴³⁶ MOLNÁR Anna (2019) i. m. 44–59. o.

⁴³⁷ SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2022): *Új szinten a partnerségi kapcsolatok a NATO madridi csúcstalálkozó értékelése.* Hadtudomány, 32. évf. 3. sz. 66–79. o. Forrás: <https://ojs.mtak.hu/index.php/hadtudomany/article/view/9312/7539>

⁴³⁸ BRUSSELS Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021 https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm Letöltve: 2025. augusztus 01.

⁴³⁹ COFFEY, Luke, KOCHIS, DANIEL (2021): *NATO Summit 2021: The Arctic Can No Longer Be an Afterthought,* Forrás: <https://www.heritage.org/defense/report/nato-summit-2021-the-arctic-can-no-longer-be-afterthought> Letöltve: 2025. augusztus 01.

foglalkozzon az éghajlatváltozás biztonságra gyakorolt hatásával, beleértve a katonai műveletekre és az infrastruktúrára gyakorolt hatásait is.

12. Madridi Csúcstalálkozó (2022)

A csúcstalálkozón felmerülő témák között prioritást élvezett az orosz-ukrán helyzet, melyet kimondottan aggasztónak ítélték meg a résztvevők. Az orosz-ukrán helyzet kapcsán Finnország és Svédország tagsági felvétele volt a legaktuálisabb téma, mely két állam NATO tagsága biztonságot adna számukra olyan tekintetben is, hogy nagyon közel helyezkednek el Oroszországhoz földrajzi értelemben.⁴⁴⁰ A madridi csúcstalálkozó egy bővítés is volt egyben. A védelmi okokból északi irányba bővülő Szövetség meggyőző bizonyítéka volt Finnország és Svédország meghívása a Szövetségbe. A madridi csúcstalálkozót követően 2022. július 4-én a NATO brüsszeli központjában Finnország és Svédország lezárta a csatlakozási tárgyalásokat és a két ország megerősítette, hogy hajlandók és képesek teljesíteni a NATO-tagsággal járó politikai, jogi és katonai kötelezettségeket és felelősségeket.⁴⁴¹ A két ország csatlakozásával a NATO erősebbé fog válni és az euroatlanti térség biztonságosabb lesz. Ezáltal a Balti-tenger NATO-„beltengerré” változik, ez megváltoztatja a térség politikai és katonai status quo-ját is. Ugyanis így Oroszországnak csak a Kalinyingrádi exklávé területén keresztül van kijárása a Balti-tengerre. A két ország csatlakozásával jelentősen megnövekszik a NATO és Oroszország közös határának a hossza, amit Oroszország biztonsági kockázatként értékel.⁴⁴²

Ezen felül a találkozón különösen aggasztónak tartották a résztvevők a mélyülő stratégiai partnerséget Kína és Oroszország között. Úgy vélték, érdemes lesz figyelemmel kísérni a továbbiakban kialakuló kapcsolatokat a két állam között és az esetleges reagálásokra felkészülni.

13. Vilniusi Csúcstalálkozó (2023)

A 2022-es madridi csúcstalálkozót egy stratégiaformáló jelzővel lehetne jellemezni, ugyanis ott új stratégiai koncepciót fogadtak el, és a legnagyobb közvetlen katonai fenyegetésként jelölték meg Oroszországot, valamint azon a találkozón döntöttek Finnország

⁴⁴⁰ MADRID *Summit Declaration*, Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm Letöltve: 2025. július 22.

⁴⁴¹ SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2022) i. m. 66–79. o.

⁴⁴² SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2022) i. m. 66–79. o.

és Svédország Szövetségbe történő meghívásáról is.⁴⁴³ Ezért a 2023-as vilniusi NATO-csúcstalálkozó inkább politikai jellegű volt.⁴⁴⁴ A csúcstalálkozón szó volt Oroszország azon döntéseiről, amelyekben fokozta több területet érintő katonai felépítését és jelenlétét a Balti-tenger, a Fekete-tenger és a Földközi-tenger régiójában, és jelentős katonai képességeket tart fenn az Arktiszon. Oroszország határozottabb fellépése, újszerű katonai képességei és provokatív tevékenységei, többek között a NATO-határok közelében, valamint nagyszabású, előzetes értesítés nélküli és hirtelen fellépésű gyakorlatai továbbra is veszélyeztetik az euroatlanti térség biztonságát. Az Északi-sarkvidéken a szövetséges erősítések és az Atlanti-óceánon átívelő hajózás szabadságának megzavarására való képessége stratégiai kihívást jelent a Szövetség számára. A NATO és a szövetségesek továbbra is elvégzik a szükséges, kalibrált és összehangolt tevékenységeket, beleértve a vonatkozó tervek gyakorlását is.⁴⁴⁵

A csúcstalálkozón a NATO Katonai Bizottságának elnöke, Rob Bauer admirális beszélt arról, hogy az Arktisz továbbra is elengedhetetlen a NATO védelmi és elrettentő pozíciójához. Aggodalomra ad okot a fokozott verseny és militarizáció az Északi-sarkvidéken, különösen Oroszország és Kína részéről. Az Északi-sarkvidék olvadó jége új tengeri útvonalakat hoz létre, amelyek megkönnyítik a nagy hajók mozgását és lerövidítik a hajózási időt, ezért fel kell készülni a váratlan eseményekre.⁴⁴⁶ Továbbá ismertette az új Északi Regionális Terv (Regional Plan North) következményeit, kiemelve, hogy ez a terv kifejezetten az Atlanti-óceánra és az európai sarkvidékre vonatkozik, és a legújabb, Norfolkban található Szövetséges Összevont Parancsnoksága (Allied Joint Force Command in Norfolk) alá tartozik. A Parancsnokság arról gondoskodik, hogy a NATO haderő-állománya támogassa az arktiszi műveleteket, és nagyobb arktiszi védelmi koherenciát biztosítson. Továbbá az admirális kiemelte Izland kulcsszerepét a régióban, nemcsak NATO-szövetségesként, hanem az Északi-sarkvidéki Tanács tagjaként is. Az elmúlt évtizedben az Arktisz növekvő jelentősége tagadhatatlan volt, különösen természeti erőforrásai, tengeri

⁴⁴³ VILNIUS Summit Communiqué, Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Vilnius 11 July 2023 https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm Letöltve: 2025. július 22.

⁴⁴⁴ CSIKI VARGA Tamás, TÁLAS Péter (2023): *A vilniusi NATO-csúcstalálkozó napirendje*, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2023/9 Forrás: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2023_9_A_NATO_vilniusi_csucstalalkozojanak_napirendje_\(Csiki%20Var%20T_Talas%20P\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2023_9_A_NATO_vilniusi_csucstalalkozojanak_napirendje_(Csiki%20Var%20T_Talas%20P).pdf) Letöltve: 2025. július 22.

⁴⁴⁵ NATO.INT (2023): *Vilnius Summit Communiqué*, Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm Letöltve: 2025. július 22.

⁴⁴⁶ NATO.INT (2023): "Arctic remains essential to NATO's Deterrence and Defence Posture", says Chair of the NATO Military Committee, Forrás: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/news_219529.htm?selectedLocale=en Letöltve: 2025. július 22.

potenciálja és stratégiai elhelyezkedése miatt. Ugyanakkor a bolygó egyik törékeny ökoszisztémája is a térség, amelyet a klímaváltozás hatásai sújtanak.⁴⁴⁷

A csúcstalálkozón szó esett arról is, hogy fontos felmérni, hogy a NATO hogyan tudja a legjobban kihasználni a kibővített északi szárnyát a kapacitás növelése és a szövetségesek védelmi és elrettentő pozíciójának javítása érdekében az Arktiszon. Ugyanis Finnország csatlakozása jelentős előnyt jelent a Balti-tenger és az Arktisz ellenőrzési képességei, struktúrái és felkészültsége szempontjából.⁴⁴⁸ Tény, hogy a NATO északi bővítése és arktiszi pozíciójának megerősítése stratégiai döntéshozatalt igényel. A szövetség tervezett felülvizsgálata az euroatlanti térség elrettentésére és védelmére vonatkozó koncepció keretében lehetőséget adnak az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek arra, hogy lerakják az alapokat védelmi pozíciójuk és készségük összehangolásához és megerősítéséhez. Ennek érdekében Bauer admirális bejelentette, hogy a NATO három regionális tervet hagy jóvá Vilniusban az Északi-sarkvidékre és az Atlanti-óceánra vonatkozóan. Ez fontos lépés a szövetség fenyegetéselemzésének és a parancsnoki struktúra korszerűsítésére, a NATO sarkvidéki pozíciójának erőteljesebb kialakítására vonatkozóan.⁴⁴⁹

14. Washingtoni Csúcstalálkozó (2024)

Ez a washingtoni csúcstalálkozó egy jeles esemény volt, ugyanis ekkor ünnepelte a szövetség fennállásának 75. évfordulóját a NATO. A találkozó politikai kontextusa jelentősen különbözött mind a madridi (2022), mind a vilnusi (2023) NATO-csúcsokétól, az eseményen lezajló számos szimbolikus és ceremóniális emlékezés miatt.⁴⁵⁰ A találkozó napirendi pontjai között három fő téma szerepelt. Ezek a szövetség elrettentésre és védelemre alapuló politikájának megerősítése, az Ukrajnának nyújtott segítség, illetve az indo-csendes-óceáni

⁴⁴⁷ NATO.INT (2023): "Arctic remains essential to NATO's Deterrence and Defence Posture", says Chair of the NATO Military Committee, Forrás: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/news_219529.htm?selectedLocale=en Letöltve: 2025. július 22.

⁴⁴⁸ CONLEY A. Heather, ARTS Sophie (2023): *NATO's Policy and Posture in the Arctic: Revisiting Allied Capabilities and Command Plans*, Forrás: <https://www.gmfus.org/news/natos-policy-and-posture-arctic-revisiting-allied-capabilities-and-command-plans> Letöltve: 2025. július 22.

⁴⁴⁹ CONLEY A. Heather, ARTS Sophie (2023): *NATO's Policy and Posture in the Arctic: Revisiting Allied Capabilities and Command Plans*, Forrás: <https://www.gmfus.org/news/natos-policy-and-posture-arctic-revisiting-allied-capabilities-and-command-plans> Letöltve: 2025. július 22.

⁴⁵⁰ TÁLAS Péter (2024): *A NATO washingtoni csúcstalálkozásának eredményeiről*, Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések 2024/13 Forrás: [https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/SVKI_Elemzesek_2024_13_A%20NATO%20washingtoni%20csucstalalkozojanak%20eredmenyei_\(Talas%20P.\).pdf](https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/SVKI_Elemzesek_2024_13_A%20NATO%20washingtoni%20csucstalalkozojanak%20eredmenyei_(Talas%20P.).pdf) Letöltve: 2025. július 27.

partnerekkel való együttműködés volt.⁴⁵¹ A találkozón elhangzott, hogy a NATO Oroszországhoz fűződő viszonya változatlan, az orosz vezetésre és politikára továbbra is a legjelentősebb és legközvetlenebb fenyegetésként kell tekinteni.⁴⁵² A NATO tagországok vezetői úgy ítélték meg a csúcstalálkozón, hogy a kollektív védelem modernizációját fel kell gyorsítani, ugyanis nem zárható ki egy esetleges támadás a szuverenitás és területi integritás ellen. Emiatt a NATO-parancsnokságok megerősítése és átalakítása szükséges. Ez az északi térségre a következőképp vonatkozna: az Észak-Európára kiterjedő regionális védelmi terv értelmében Svédország és Finnország a többi északi országgal együtt az Egyesült Államokban, Norfolkban található Szövetséges Összevont Parancsnokság (JFC) alá tartozna, a balti államok és Lengyelország, a közép-európai országok és Németország viszont a hollandiai Brunssumban lévő Szövetséges Összevont Parancsnokságának lenne alárendelve.⁴⁵³ Ezen felül a tagországok úgy ítélték meg, hogy Finnország és Svédország hozzáadott képességeinek teljes körű kihasználása szükséges. A finnországi NATO jelenlét kialakítása kiemelten fontos, emiatt műveleti szinten Finnországban egy többnemzeti hadtest szintű parancsnokságot (Multi Corps Land Component Command – MCLCC) hoznak létre az északi szárny szárazföldi műveleteire, a NATO előretolt szárazföldi erőit (Forward Land Forces, FLF) pedig a balti államokban és Lengyelországban lévő szövetséges jelenlétnek megfelelően fogják telepíteni.⁴⁵⁴

A csúcstalálkozón is felmerült az Arktisz témaköre, ugyanis a geopolitikai feszültségek tovább fokozódnak. Oroszország és a Nyugat között a nemzetközi kapcsolatok romlófélben vannak, így az Arktisz ismét stratégiai fontosságú színtérré válik a NATO számára. Az Északi Flotta és a nukleáris fegyverekkel felszerelt tengeralattjárók a Kola-félsziget körüli régióban állomásoznak, ami felveti a konfliktus bővülésének, a „horizontális eszkalációnak” a lehetőségét a balti-tengeri és az északi-sarkvidéki hadszíntereken, ha egy

⁴⁵¹ WASHINGTON *Summit Declaration*, Issued by the NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C. 10 July 2024 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm Letöltve: 2025. július 27.

⁴⁵² TÁLAS Péter (2024): *A NATO washingtoni csúcstalálkozásának eredményeiről*, Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések 2024/13 Forrás: [https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/SVKI_Elemzesek_2024_13_A%20NATO%20washingtoni%20csucstalalkozojanak%20eredmenyei_\(Talas%20P.\).pdf](https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/SVKI_Elemzesek_2024_13_A%20NATO%20washingtoni%20csucstalalkozojanak%20eredmenyei_(Talas%20P.).pdf) Letöltve: 2025. július 27.

⁴⁵³ TÁLAS Péter (2024): *A NATO washingtoni csúcstalálkozásának eredményeiről*, Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések 2024/13 Forrás: [https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/SVKI_Elemzesek_2024_13_A%20NATO%20washingtoni%20csucstalalkozojanak%20eredmenyei_\(Talas%20P.\).pdf](https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/SVKI_Elemzesek_2024_13_A%20NATO%20washingtoni%20csucstalalkozojanak%20eredmenyei_(Talas%20P.).pdf) Letöltve: 2025. július 27.

⁴⁵⁴ TÁLAS Péter (2024): *A NATO washingtoni csúcstalálkozásának eredményeiről*, Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések 2024/13 Forrás: [https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/SVKI_Elemzesek_2024_13_A%20NATO%20washingtoni%20csucstalalkozojanak%20eredmenyei_\(Talas%20P.\).pdf](https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/SVKI_Elemzesek_2024_13_A%20NATO%20washingtoni%20csucstalalkozojanak%20eredmenyei_(Talas%20P.).pdf) Letöltve: 2025. július 27.

esetleges válság alakulna ki. A csúcstalálkozón elhangzott, hogy a NATO északi szárnya most erősebb és integráltabb, mint valaha volt, a finn és svéd csatlakozás miatt. Az északi országok jelentős beruházásokat tettek a védelmi képességeik, és az amerikai és szövetséges csapatok fogadására való képességük korszerűsítése érdekében. Az Arktisz tekintetében Oroszország és Kína egyre növekvő együttműködése, beleértve az Arktisz térségével kapcsolatosakat is, átfogóbb védelmi tervezési szemléletet igényel az Észak-Atlanti és az Észak-Csendes-óceán térségében.⁴⁵⁵

15. A NATO Északi-sarkvidék stratégiája

Az Északi-sarkvidék térsége a NATO új biztonsági fenyegetettség listáján szerepel, ugyanis a térség fontos szerepet játszik a NATO-politikájában. Demonstrálja a 360 fokos biztonsági megközelítést és lehetőséget ad az elrettentés és védelem regionális adaptációjára, valamint a katonai veszélyhelyzeti tervezés sajátosságainak alkalmazására is.⁴⁵⁶

Az Északi-sarkvidék jelentős stratégiai érdekeket hordoz magában: tengeri útvonalak, erőforrásokhoz való hozzáférés, éghajlatvédelem és területi igények, a „High North”⁴⁵⁷ fontos prioritás a NATO számára. A „High North” új együttműködési lehetőségeket is rejt magában, mivel a NATO továbbra is biztosítja tagjainak kollektív biztonságát, valamint megőrzi az Északi-sarkvidék biztonságát és stabilitását. A hidegháború végéig a „távol-északnak” tekintett sarkvidék a katonai erők gyakori színtere volt. Az elmúlt évtizedekben a High North általánosságban geopolitikai feszültségektől mentes régió volt. „High North, Low Tension” „(Magas Észak, Alacsony Feszültség)” volt a norvég szlogen, amelyet népszerűsítettek, elősegítve az együttműködést a nyolc sarkvidéki nemzet között: Kanada, Grönland (Dánia), Izland, Norvégia, Svédország, Finnország, Oroszország és az Egyesült Államok. Az 5.1 sz. alfejezetben említettem, hogy 1996-ban ezek az országok megalakították az Északi-sarkvidéki Tanácsot.⁴⁵⁸

A Tanács hét tagja azonban szünetelteti Oroszországgal folytatott munkáját Oroszország Ukrajna elleni fellépése miatt. 2023. május 11-én Norvégia vette át az Északi-sarkvidéki Tanács soros elnöki tisztét Oroszországtól. Anniken Huitfeldt norvég

⁴⁵⁵ ARTS, Sophie (2024): *The NATO Washington Summit and the Arctic*, Forrás: <https://www.gmfus.org/news/nato-washington-summit-and-arctic> Letöltve: 2025. július 25.

⁴⁵⁶ GAZDAG Erika (2022): *A NATO Arktisz politikája: elrettentés és védelem*, Hadtudomány, 32. évf. 1. szám p. 12. DOI: 10.17047/hadtud.2022.32.1.3

⁴⁵⁷ A High North kifejezésnek nincs pontos magyar megfelelője. Úgy lehetne említeni, hogy Távol-Észak. Ezt a kifejezést a NATO az északi régióban lévő tagállamaira és az azokat körülvevő térségekre használja.

⁴⁵⁸ THE future of the High-North, NATO (2023). Forrás: <https://www.act.nato.int/article/the-future-of-the-high-north/> Letöltve: 2024. december 18.

külügyminiszter nyilatkozataiban kitért a Tanács által tárgyalt alapvető kérdések fontosságára, beleértve az éghajlatváltozás hatásait, a fenntartható fejlődést és a régióban élő emberek jólétének javítására tett erőfeszítéseket. A katonai érdekek, a technológiai fejlesztések és az éghajlatváltozás kombinációja az egyre inkább vitatott High North-ra mutat, a változó biztonsági környezet körütekintést igényel. A NATO Szövetséges Transzformációs Parancsnoksága továbbra is felkészíti a Szövetséget a ma és a holnap kihívásaira, hogy kifejlessze és fenntartsa a NATO döntő katonai előnyét, beleértve az Északi-sarkvidéket is. Ezek az erőfeszítések magukban foglalják a High Northra összpontosító NATO fellépéseit, az Északi-sarkvidék kommunikációjával foglalkozó NATO Innovációs Kihívást, valamint számos, az Északi-sarkvidékre összpontosító kiválósági központot, például a kanadai Klímaváltozás és Biztonság (NATO Climate Change and Security Centre of Excellence, CCAS) kiválósági központot.⁴⁵⁹ Ezek az események lehetővé teszik a Szövetség számára, hogy jobban megértse a Távol-Északot, valamint előre jelezze, alkalmazkodjon és proaktívan kezelni tudja a jövő kihívásait.⁴⁶⁰

A NATO számára a Távol-Észak továbbra is kritikus fókuszpont a kollektív védelem megőrzésében, az együttműködés előmozdításában és az Északi-sarkvidéken felmerülő kihívások kezelésében. A katonai érdekek, a gyors technológiai fejlődés és az éghajlatváltozás mélyreható hatásainak találkozása egyre inkább vitatott a Távol-Északon. Ez a változó biztonsági környezet proaktív stratégiákat igényel. A NATO továbbra is szilárdan elkötelezett abban, hogy felkészítse a Szövetséget a jelenlegi és jövőbeli kihívások kezelésére, különösen az Északi-sarkvidéken. Az olyan kezdeményezések, mint a NATO Model Event „(NATO Modell Rendezvény)” most már tartalmaznak egy forgatókönyvet, amely a Távol-Északra összpontosít, a NATO Innovation Challenge „(NATO Fejlesztési Kihívás)” célja az északi-sarkvidéki kommunikáció javítása, és az északi-sarkvidékkel foglalkozó kiválósági központok létrehozása is alátámasztja a NATO proaktív megközelítését. Ezek a törekvések fokozott helyzetfelismeréssel és alkalmazkodási képességekkel ruházzák fel a Szövetséget, lehetővé téve az előrejelző intézkedéseket és a Távol-Északon felmerülő kihívásokra való hatékony válaszadást.⁴⁶¹ A NATO stratégiai hatáskörén belüli Távol-Észak megerősíti a hosszútávú tartós együttműködés és innovatív megközelítés szükségességét a változó geopolitikai,

⁴⁵⁹ NATO *Climate Change and Security Centre of Excellence* Forrás: https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/nato-otan/centre-excellence.aspx?lang=eng Letöltve: 2024. december 18.

⁴⁶⁰ THE future of the High-North, NATO (2023). Forrás: <https://www.act.nato.int/article/the-future-of-the-high-north/> Letöltve: 2024. december 18.

⁴⁶¹ THE future of the High-North, NATO (2023). Forrás: <https://www.act.nato.int/article/the-future-of-the-high-north/> Letöltve: 2024. december 18.

környezeti és biztonsági dinamikák mellett. Mivel a régióban továbbra is fokozódnak a gazdasági és katonai tevékenységek, a többoldalú párbeszéd előmozdítása, a felkészültség erősítése és a közös kihívások kezelése továbbra is elengedhetetlen az Északi-sarkvidék stabilitásának, biztonságának és fenntarthatóságának biztosításához. Mind a NATO-n belül, mind az olyan többoldalú kereteken keresztül, mint az Északi-sarkvidéki Tanács, az együttműködési törekvések kulcsszerepet fognak játszani a Távol-Észak jövőbeli pályájának kialakításában.⁴⁶²

4.3 Az Európai Unió és az Arktisz

Az Északi-sarkvidék hosszú ideig elhanyagolható terület volt az Európai Unió számára. Finnország és Svédország 1995-ös Unióhoz való csatlakozása előtt az EU nem rendelkezett sem intézményi kerettel, sem eszközökkel ahhoz, hogy ezzel a régióval foglalkozzon. Az 1995-ös év jelentősebb változást hozott a Szervezet számára, mivel két olyan állam csatlakozott hozzá, amelyek a sarkvidéki együttműködés részei és szoros kapcsolatban állnak más régióbeli államokkal. Figyelembe kell azt is venni, hogy ez a két állam csatlakozása eredményezte azt, hogy az Európai Uniónak és Oroszországnak közös határa lett.

Az Európai Uniónak a nemzetközi jog szerinti jogai és kötelezettségei, környezetvédelmi, éghajlati és egyéb politikák iránti elkötelezettsége, valamint finanszírozási és kutatási tevékenységei, illetve gazdasági érdekei alapján érdeke fűződik az Északi-sarkvidékhez.⁴⁶³ Azt meg kell említeni, hogy az Európai Uniónak nincsen a Jeges-tengeren közvetlen partvonala az Arktisszal, de történelmi, gazdasági és földrajzi kötelékek kötik össze ezt a két régiót. A térség fenntartható fejlődésére hatással vannak az uniós intézkedések, különféle finanszírozási tevékenységek, projektek és határozatok.

Az Európai Unió felelőssége is az Északi-sarkvidék nyílt tengereinek fenntartható módon történő kezelése, mivel azok védelme érdekében rengeteg a tennivaló, hiszen az éghajlatváltozás és az egyre jelentősebb mértékű emberi tevékenység a régióban is érezteti hatásait. Az Európai Unió az Európai Gazdasági Térség tagját képező Izlanddal és

⁴⁶² THE future of the High-North, NATO (2023). Forrás: <https://www.act.nato.int/article/the-future-of-the-high-north/> Letöltve: 2024. december 18.

⁴⁶³ EUROPARL.europa.eu (é.n.): *Az Európai Parlament állásfoglalása az Északi-sarkvidékre irányuló uniós stratégiáról*, Európai Parlament Forrás: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+P7-RC-2014-0229+0+DOC+XML+V0//HU> Letöltve: 2024. november 12.

Norvégiával is szoros kapcsolatot tart fenn, Kanada és az Egyesült Államok pedig stratégiai partnerei.⁴⁶⁴

Az Európai Parlament Svájjal, Izlanddal és Norvégiával fenntartott kapcsolatokért felelős küldöttsége révén aktívan részt vesz az Északi-sarki Régió Parlamenti Képviselőinek Állandó Bizottsága munkájában és az Északi-sarkvidék parlamenti képviselőinek konferenciáin.⁴⁶⁵

Az első fejezet 1.2 sz. alfejezetében kifejtettem, hogy az Északi-sarkvidéket a gyors felmelegedés jellemzi. Az Éghajlat-változási Kormányközi Testület (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) jelentése szerint a legtöbb régióban emelkedett a permafroszt hőmérséklete az 1980-as évek eleje óta, és ez a tendencia várhatóan folyamatosan tovább fog nőni.⁴⁶⁶ A felmelegedés hatására az Északi-sarkvidék akár 20–40 éven belül jégmentessé válhat nyaranta. A tengeri jégtakaró olvadásának és a tengeri technológiák gyors fejlődésének hatására fokozódott a régióban az emberi tevékenység: a hajózás, a bányászat és a szénhidrogén-kitermelés. A globális felmelegedés még elkötelezettebbé teszi az Európai Uniót az iránt, hogy tegyen az éghajlatváltozás ellen, és fellépjen a régióban a környezet megóvásáért.⁴⁶⁷

Az Északi-sarkvidékhez kapcsolható Európai Unió érdekei sok területet érintenek. Ide tartoznak a következők: környezetvédelem, energiaügy, közlekedés és halászat. Oroszországgal, Norvégiával, Izlanddal, és Finnországgal kialakított Északi Dimenzió⁴⁶⁸ keretében és a Barents Euro-sarkvidéki Tanácsban (Barents Euro-Arctic Council, BEAC) is megjelenik az Európai Unió szerepe, hiszen már régóta szereplője az északi-sarkvidéki együttműködéseknek az Unió. Az Északi-sarkvidéket, beleértve a Barents-tenger térségét is, a 2006-os, Oroszországgal, Norvégiával és Izlanddal folytatott konzultációk során elfogadott orientációs dokumentum kulcsövezetként jelölte meg. Az Európai Gazdasági és Szociális

⁴⁶⁴ EUROPA.eu (é.n.): *International Cooperation on Arctic Matters*, Forrás: https://eeas.europa.eu/arctic-policy/eu-arctic-policy/20954/international-cooperation-arctic-matters_en Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁶⁵ EUROPARL.europa.eu (é.n.): *Az Európai Parlament állásfoglalása az Északi-sarkvidékre irányuló uniós stratégiáról*, Európai Parlament Forrás: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+P7-RC-2014-0229+0+DOC+XML+V0//HU> Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁶⁶ IPCC.ch, Climate Change 2014: *Mitigation of Climate Change*, Forrás: <http://www.ipcc.ch/report/ar5/wg3/> Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁶⁷ KAMARAONLINE.hu (é.n.): *Északi-sarkvidék: elkészült az uniós szakpolitikai csomag*, Forrás: <http://kamaraonline.hu/cikk/eszaki-sarkvidek-elkeszult-az-unios-szakpolitikai-csomag> Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁶⁸ Északi Dimenzió: 1999-ben alakult meg és 2006-ban újították meg. Ez a szervezet foglalkozik a térség sajátos kihívásaival és lehetőségeivel. A szervezet célja, hogy erősítse a kapcsolatot az Európai Unió tagállamaival, Norvégiával, Izlanddal és Oroszországgal. Az Északi Dimenzió az Izlandtól nyugati irányban Északnyugat-Oroszországig terjedő földrajzi területet foglalja magában, északon a Barents-tengertől és a Kara-tengertől a Balti-tenger déli partjáig.

Bizottság (European Economic and Social Committee, EESC) támogatja azt az elgondolást, hogy a regionális együttműködés meglévő mechanizmusai – főként a Balti-tengeri Államok Tanácsa (Council of Baltic Sea States, CBSS), a Barents Euro-sarkvidéki Tanács (BEAC), a Miniszterek Északi Tanácsa (Nordic Council of Ministers, NMC) és az Északi-sarkvidéki Tanács – központi szerepet játszanak az Északi Dimenzió végrehajtásában.⁴⁶⁹ Ezenfelül támogatja a Norvégiával és Oroszországgal folytatott politikai párbeszédet a barents-tengeri új energiaforrások feltárásáról – figyelembe véve az Északi-sarkvidék sérülékeny környezetvédelmét –, valamint a vízenergiából nyert villamos energia – tenger alatti távolsági villamosenergia-vezetékek útján megvalósuló – behozatala terén Norvégiával folytatott együttműködést. Ez a kijelentés az Északi-sarkvidékre irányuló uniós stratégia gyorsabb kialakítására vonatkozik.⁴⁷⁰

Az Európai Unió az Északi-sarkvidéki Tanácsban már évek óta eseti megfigyelőként van jelen, a Tanács munkájához nagymértékben hozzájárul. Az Európai Unió 2002 óta az uniós költségvetésből összesen 200 millió EUR értékben vállalt kötelezettséget az északi-sarkvidéki kutatásokra vonatkozóan.⁴⁷¹

Az Európai Unió jelentős tapasztalattal rendelkezik a hajózás, a hajógyártás, a műholdas navigáció, a kutatás-mentés, valamint a kikötői infrastruktúra-fejlesztés területén, ami óriási lehetőséget nyújt a növekedés és a fejlődés olyan módon való támogatására, amely egyben biztosítja a legszigorúbb környezetvédelmi előírások érvényesülését. Emellett az Európai Unió számos kezdeményezés keretében tekintélyes összegű támogatást nyújt az Északi-sarkvidék őslakos népei és helyi közösségei számára. A 2007–2013 közötti társfinanszírozási időszak támogatási programjai 1,14 milliárd EUR-t, illetve az uniós tagállamoktól származó társfinanszírozással együtt 1,98 milliárd EUR-t adtak összesen.⁴⁷² Az európai strukturális és beruházási alapokból a 2014–2020-as időszakban több mint 1 milliárd EUR beruházást irányítottak az Északi-sarkvidék térségébe olyan stratégiailag fontos

⁴⁶⁹ OFFICIAL Journal of the European Union (é.n.): *Opinion of the European Economic and Social Committee on The future of the Northern Dimension policy* (2006/C 309/19), Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:309:0091:0095:EN:PDF> Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁷⁰ OFFICIAL Journal of the European Union (é.n.): *Opinion of the European Economic and Social Committee on The future of the Northern Dimension policy* (2006/C 309/19), Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:309:0091:0095:EN:PDF> Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁷¹ KAMARAONLINE.hu (é.n.): *Északi-sarkvidék: elkészült az uniós szakpolitikai csomag*, Forrás: <http://kamaraonline.hu/cikk/eszaki-sarkvidek-elkeszult-az-unios-szakpolitikai-csomag> Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁷² KAMARAONLINE.hu (é.n.): *Északi-sarkvidék: elkészült az uniós szakpolitikai csomag*, Forrás: <http://kamaraonline.hu/cikk/eszaki-sarkvidek-elkeszult-az-unios-szakpolitikai-csomag> Letöltve: 2024. november 12.

területekre, mint a kutatás és az innováció, a kisvállalkozások és a tiszta energia támogatása.⁴⁷³

Az Európai Parlament és a Tanács 2014-ben felkérte a Bizottságot és a Főképviselet az Északi-sarkvidéket érintő kérdésekre vonatkozó olyan integrált szakpolitika kidolgozására, amely következetesebb keretet biztosítana az uniós cselekvési és finanszírozási programok számára.⁴⁷⁴ Az Északi-sark térségénél figyelembe vett helyszíni fejlemények azt mutatják, hogy az Európai Unió részéről intenzívebb válaszlépésekre van szükség. A régióban az előre jelzettnél sokkal gyorsabban és átfogóbban változik az éghajlat, és a feltartóztatásában az Európai Unió felelősségteljes partner, hiszen az üvegházhatású gázok tekintetében a világon a harmadik legnagyobb kibocsátó az Európai Unió.

Az Északi-sarkvidék régiójában a fenntartható fejlődésnek meg kell valósulnia, hiszen hatalmas befolyással van az északi térség a globális felmelegedés folyamatára. Az Európai Unió képes arra, hogy megfelelő mértékben hozzájáruljon az Északi-sarkvidék társadalmi és gazdasági ellenálló képességének javításához, valamint a térség tudományos, kutatási és innovációs szükségleteinek fedezéséhez. Jelentős forrásokkal, adatokkal és kutatási kapacitással rendelkezik az Európai Unió, amelyeket a regionális és nemzetközi jelentőségű kérdések előmozdítására tud fordítani.

Az Európai Unió 39 új tevékenységgel fokozza a régióban kifejtett tevékenységét és erősíti meg elkötelezettségét, amelyek fókuszában az éghajlatváltozás, a környezetvédelem, a fenntartható fejlődés és a nemzetközi együttműködés áll. Ezeknek a prioritási területeknek az összessége tükrözi a kutatás, a tudományok és az innováció különleges fontosságát. Ezeknek az intézkedéseknek az a célja, hogy a három szorosan összetartozó területen továbbfejlesszék az Európai Unió Északi-sarkvidékre irányuló politikáját.⁴⁷⁵

Az első ilyen intézkedés az éghajlatváltozás visszaszorítása és a környezet megóvása volt. Ennek érdekében az Európai Unió vállalta, hogy üvegházhatású gáz-kibocsátását az

⁴⁷³ KAMARAONLINE.hu (é.n.): *Északi-sarkvidék: elkészült az uniós szakpolitikai csomag*, Forrás: <http://kamaraonline.hu/cikk/eszaki-sarkvidek-elkeszult-az-unios-szakpolitikai-csomag> Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁷⁴ KAMARAONLINE.hu (é.n.): *Északi-sarkvidék: elkészült az uniós szakpolitikai csomag*, Forrás: <http://kamaraonline.hu/cikk/eszaki-sarkvidek-elkeszult-az-unios-szakpolitikai-csomag> Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁷⁵ KAMARAONLINE.hu (é.n.): *Északi-sarkvidék: elkészült az uniós szakpolitikai csomag*, Forrás: <http://kamaraonline.hu/cikk/eszaki-sarkvidek-elkeszult-az-unios-szakpolitikai-csomag> Letöltve: 2024. november 12.

1990-ben mért szinthez képest 2030-ig 40%-kal, illetve 2050-ig 80%-kal fogja csökkenteni.⁴⁷⁶ Ezenkívül törekedni fog arra, hogy a 2015 decemberében Párizsban megkötött éghajlatügyi megállapodást nemzetközi szinten érvényesítse.

Az Északi-sarkvidék régiójának az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodását szolgáló ambiciózus munkaterv kidolgozása érdekében az Európai Unió kész együttműködni mind az északi-sarkvidéki országokkal, ideértve azok helyi lakosságát és őslakos közösségeit is.⁴⁷⁷

A korom- és metánkibocsátás visszaszorítását célzó nemzetközi intézkedésekhez is hozzájárul az Európai Unió. Fent tartja a „Horizont 2020”⁴⁷⁸ keretprogramban az északi-sarkvidéki kutatásra elkülönített jelenlegi finanszírozás szintjét, amely évente átlagosan 20 millió EUR-t jelent. Ez a kutatás-fejlesztési és innovációs keretprogram 2013-tól 2020-ig tartott. A 2020-tól 2027-ig futó keretprogram neve Horizon Europe, amely a biztonságos és stabil Északi-sarkvidéket helyezi előtérbe. Foglalkozik az északi népek megbecsülésével és az éghajlatváltozás visszacskéntésével. Egy fenntartható gazdasági modellt képzel el a régió számára és a zöld területekben rejlő lehetőségeket próbálja kihasználni. Az elkülönített összegeket a Föld északi félteke időjárásának és éghajlatváltozásának megfigyelésére és a permafroszt területek csökkenésével kapcsolatos projektekre szánja.⁴⁷⁹

Az Európai Unió északi-sarkvidéki kutatási erőfeszítéseinek egyik központi eleme az EU-PolarNet kezdeményezés, ami egy uniós szintű szakértői konzorcium és sarkvidéki kutatási infrastruktúra létrehozását támogatja Európa tudományos és működési kapacitásának a sarkvidéki régiókban történő hatékonyabb beépülése érdekében. 22 európai kutatóintézet részvételével egy integrált európai sarkvidéki kutatási programot dolgoztak ki az EU-PolarNet keretében.⁴⁸⁰ Az EU-PolarNet 1 (2015–2020 között működött) öt eredményes év után 2020

⁴⁷⁶ EUROPA.eu (é.n.): *International Cooperation on Arctic Matters*, Forrás: https://ec.europa.eu/arctic-policy/eu-arctic-policy/20954/international-cooperation-arctic-matters_en Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁷⁷ EUROPA.eu (é.n.): Európai Bizottság – Tájékoztató, *Az Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált uniós szakpolitika* – Gyakran feltett kérdések, Brüsszel, 2016. április 27., Forrás: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/memo_16_1540/MEMO_16_1540_HU.pdf Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁷⁸ A Horizont 2020 az Európai Unió eddigi legnagyobb kutatási és innovációs programja. A Horizont 2020 program számára Európa vezetői és az európai parlamenti képviselők biztosítják a politikai támogatást. Ők egyetértenek abban, hogy a befektetés a kutatásba és innovációba kiemelkedően fontos Európa jövője szempontjából, ezért ezt az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedést célul kitűző Európa 2020 stratégia központi elemévé tették.

⁴⁷⁹ EUROPA.eu (é.n.): Európai Bizottság – Tájékoztató, *Az Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált uniós szakpolitika* – Gyakran feltett kérdések, Brüsszel, 2016. április 27., Forrás: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/memo_16_1540/MEMO_16_1540_HU.pdf Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁸⁰ EUROPA.eu (é.n.): Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, *Az Európai Unió Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált politikája*, Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0021> Letöltve: 2024. november 12.

júniusában véget ért. Támogatták az Európai Bizottságot a sarkvidéki régiókkal kapcsolatos számos területen, és segítették a H2020 sarkvidéki felhívásainak témaköreinek meghatározásában is.

Folytatása az EU-PolarNet 2, ami a világ legnagyobb sarkkutatási szakértelemmel és infrastruktúrákkal foglalkozó konzorciuma lett, amely 25 partnerből áll, valamennyi európai tagállamot és társult országot képviselnek, jól megalapozott sarkvidéki programokkal rendelkeznek. Az EU-PolarNet 2 célja az, hogy egy fenntartható és inkluzív platformot hozzon létre az európai sarkvidéki kutatási tevékenységek közös fejlesztésére és előmozdítására, valamint tényeken alapuló tanácsadásra a politikai döntéshozatali folyamatokhoz igazodva valósulna meg. Ez a platform lehetővé teszi a sarki kutatási tevékenységek koordinációjának továbbfejlesztését Európában és a tengerentúli partnerekkel. Az összes érintett érdekelt és jogtulajdonos bevonásával támogatni fogja a kiemelt társadalmi jelentőségű, transzdiszciplináris és transznacionális sarkkutatási tevékenységek fejlesztését. Annak biztosítása érdekében, hogy egy ilyen fontos platform az EU-PolarNet 2 vége után is fennmaradjon, a projekt egy állandó Európai Poláris Koordinációs Iroda létrehozásán fog dolgozni.⁴⁸¹

Az EU-PolarNet 2 koordinálja majd az EU sarkvidéki klaszterét, amely az EU által finanszírozott sarkvidéki és antarktiszi kutatási projektek növekvő hálózata, és mint ilyen, a jobb együttműködés már meglévő példája. A klaszter a kutatási és koordinációs tevékenység széles spektrumát egyesíti, és európai tudással járul hozzá a döntéshozatalhoz. Az EU-PolarNet 2 az EU-PolarNet 1 koordinációs tapasztalataira épít, és a közös identitás kialakításával, a kommunikációs struktúrák formalizálásával, valamint a Klaszter tagjai és munkacsoportjai közötti rendszeres cserekapcsolatokkal biztosítja a Klaszter projektek közötti jó együttműködést. Az EU-PolarNet 2 ösztönzi és bevonja a Klaszter projekteket a nagyközönségnek szóló közös tájékoztató tevékenységekbe, közös előadásokba tudományos konferenciákra és az EU-PolarNet 2 tájékoztatókon, valamint támogatja a tagprojektek közötti szinergikus tevékenységek azonosítását is.⁴⁸² Az együttműködés további előmozdítása érdekében az EU-PolarNet 2 információs és elkötelezettségi eszközöket hoz létre és alkalmaz az európai sarki kutatás koordinálására, például moderált online katalizátorplatformot a bevált gyakorlatok megosztására és új ötletek közös kidolgozására, rendszeres online találkozókra és hírleveleket tervez kialakítani. Az EU-PolarNet 2 felméri egy rendszeres európai sarki

⁴⁸¹ EU-PolarNet. Forrás: <https://eu-polarnet.eu/achievements-2020-2024/> Letöltve: 2024. december 10.

⁴⁸² EU-PolarNet. Forrás: <https://eu-polarnet.eu/achievements-2020-2024/> Letöltve: 2024. december 10.

konferencia szervezésének lehetőségét is, amely kiemeli az európai kutatást mindkét sarkvidéken, és holisztikus perspektívát nyújt a tudományos kihívásokról mindkét póluson. Az EU-PolarNet 2 megkönnyíti az együttműködést a sarkkutatásban a nem európai partnerekkel, nemzetközi ügynökségekkel és programokkal azáltal, hogy összekapcsolja őket európai sarkkutatókkal.

Az uniós űrprogramok is támogatják majd az Európai Unió északi-sarkvidéki éghajlatváltozási kutatásait. A Kopernikusz program információkat nyújt az északi-sarkvidéki kutatási tevékenységekhez az üzemeltetési infrastruktúrája és szolgáltatásai révén. Ide kapcsolódik az időjárás-megfigyelés, az éghajlatváltozás és a jégtakaró vastagságának a megfigyelése, valamint a jobb óceánmodellezés.⁴⁸³ Az Európai Bizottság támogatja a Svalbard integrált északi-sarkvidéki Föld-megfigyelési rendszert.⁴⁸⁴

Az Európai Unió támogatja a védett tengeri területek hálózatának létrehozását az Északi-sarkvidéken a Jeges-tenger fenntartható fejlődése érdekében. Nemzetközi megállapodást kíván kidolgozni a Jeges-tengeren zajló, szabályozatlan halászat megakadályozása érdekében.⁴⁸⁵

Jól látszik, hogy az Unió számára az Északi-sarkvidék fenntartható fejlődése nagyon fontos. Sajnos jelenleg is az Északi-sarkvidék európai része a beruházások hiányától szenved, bár az Unió finanszíroz néhány projektet a térségben. A közlekedés összekötése és a vállalkozások támogatása lenne a cél. A Bizottság a régió számára elérhető pénzügyi támogatás maximalizálása érdekében az Északi-sarkvidék szempontjából jelentős uniós finanszírozási programok közötti koordináció javítására, a beruházási és kutatási prioritások megállapítására, valamint az érdekelt felek kapacitásépítésének előmozdítására törekszik.⁴⁸⁶

⁴⁸³ EUROPA.eu (é.n.): Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, *Az Európai Unió Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált politikája*, Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0021> Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁸⁴ Ez egy multidiszciplináris és multinacionális kutatási infrastruktúra, ami földrajzilag Svalbard (a Spitzbergák) területén található, és hozzájárul majd a jövőbeni pánarktikus megfigyeléshez.

⁴⁸⁵ EUROPA.eu (é.n.): Európai Bizottság – Tájékoztató, *Az Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált uniós szakpolitika* – Gyakran feltett kérdések, Brüsszel, 2016. április 27., Forrás: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/memo_16_1540/MEMO_16_1540_HU.pdf Letöltve: 2024. november 12.

⁴⁸⁶ EUROPA.eu (é.n.): Európai Bizottság – Tájékoztató, *Az Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált uniós szakpolitika* – Gyakran feltett kérdések, Brüsszel, 2016. április 27., Forrás: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/memo_16_1540/MEMO_16_1540_HU.pdf Letöltve: 2024. november 12.

A nemzetközi együttműködés területén az Európai Unió továbbra is aktívan részt vesz az Északi-sarkvidék számára releváns nemzetközi fórumokon, így a Sarkvidéki Tanács, a Barents Euro-sarkvidéki Tanács és az Északi Dimenzió munkájában is.

Az Európai Unió továbbra is fontosnak tartja és folytatja is a párbeszédet az Északi-sarkvidék őslakosaival és helyi közösségekkel annak érdekében, hogy jogaikat megvédjék és nézeteiket képviseljék a térségben zajló uniós szakpolitikák fejlesztése során, mivel az uniós politikai intézkedések közvetlen hatást gyakorolnak a régióra.⁴⁸⁷

Következtetések

Az elemzett nemzetközi együttműködési formákból megállapítható, hogy az Északi-sarkvidéki Tanács a legjelentősebb szervezet, amely már évtizedek óta jelen van az Északi-sarkvidéken. Munkatevékenységéből látszik, hogy a Tanács számára az elsődleges cél a térség megóvása, az éghajlatváltozás visszaszorítása. Kiemelt figyelmet szentel arra a pár millió emberre, akik az északi államok sarkkörü részein belül élnek, megóvják az őshonos állatok és növények természetes élőhelyeit. Ezt a szervezetet inkább egy környezeti kihívásokra reagáló Tanácsnak lehetne jellemezni a tevékenységéből adódóan. A klímaváltozás nagy hatással volt, van és lesz is még a térségre, de a Tanács próbál megfelelő munkacsoportokat összeállítani, annak érdekében, hogy megelőzze és lelassítsa a változás folyamatát. A kétévente váltakozó elnökségekkel kapcsolatban elmondható, hogy minden állam az elnökségi ideje alatt próbál a lehető leghasznosabb dolgokra összpontosítani. Figyelembe veszik az épp aktuális kihívásokat és kockázatokat, amelyek az Északi-sarkvidéket fenyegetik. Mindig szemmel tartják a környezet megóvását és annak biztosítását. Fontos a tagállamok számára, hogy az elnöki ciklusuk alatt többféle munkacsoportot hozzanak létre, melyek szerteágazók és ezáltal több dologra is tudnak összpontosítani a két év alatt.

A térség gazdasági vonatkozásban nagyon felértékelődött, de a Tanács számára inkább a környezetvédelem megóvása a cél, mint az erőforrások szakszerűtlen kiaknázása. Fontosabb a fenntartható fejlődés megóvása, mint a térség kizsákmányolása számukra.

A NATO biztonságpolitikai kihívást lát a térségben és a Szövetség a katonai oldalról közelíti meg a terület megóvását. A kihívások között főként a területvédelem és a jó államközi

⁴⁸⁷ EUROPA.eu (é.n.): Európai Bizottság – Tájékoztató, *Az Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált uniós szakpolitika* – Gyakran feltett kérdések, Brüsszel, 2016. április 27., Forrás: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/memo_16_1540/MEMO_16_1540_HU.pdf Letöltve: 2024. november 12.

együttműködés jelent számára prioritást. Ezek a megállapítások jól kivehetők a felsorolt és értékelt csúcstalálkozókból. Ugyanis jól látszik, hogy több mint egy évtizedre visszamenően már szó esett az Arktisz térségéről a csúcstalálkozók során. A legnagyobb félelme a Szövetségnek Oroszországgal kapcsolatban van. Ugyanis mind területileg, mind katonai szempontból egy meghatározó tényező az Északi-sarkvidéken. Sokkal jobban készül a terület hasznosítására, mint bármelyik más északi állam. Ez a földrajzi területének nagyságából is adódik és a régmúlt gondolata, a nagy cári Oroszország kiterjesztése is visszatükröződik. Azonban nem dél fele haladva valósulna meg az állam terjeszkedése, hanem észak felé, ahonnan szintén nagy számban nyerne területeket az ország.

Megállapítható, hogy az Európai Uniónak van a legkevesebb beleszólása a térségbe a fejezetben elemzett nemzetközi szövetségek közül. Számára annyira „messze” helyezkedik el a terület, hogy egyéb más közép-európai, dél-európai régiók fontosabb szerepet kapnak a Szervezet számára. Így nem tud kellő figyelmet szentelni az északi vizekre. Természetesen évekre visszamenő próbálkozásai vannak, stratégiai dokumentumokat is készített a területre vonatkozóan, de az Északi-sarkvidéki Tanács és a NATO már jóval előbb elkezdett készülni a terület fenntartására. Az Európai Unió Északi-sarkvidékkel kapcsolatos stratégiái az éghajlatváltozást, a természeti erőforrásokat, a geopolitikai feszültségeket és a fenntartható fejlődés szempontjait fejt ki általánosságban. Az Unió számára kulcsfontosságú, hogy támogassa az éghajlatváltozás mérséklését és a sarkvidéki ökoszisztémák megóvását. Ennek érdekében különböző mechanizmusok és intézkedések révén kívánja erősíteni az Északi-sarkvidék környezetvédelmét, például a globális klímaváltozás elleni küzdelmet, a széndioxid-kibocsátás csökkentését és a fenntartható halászatot kiemelt prioritásként kezeli. Tény, hogy az Európai Unió Északi-sarkvidéki politikája és tervei összhangban állnak a közös kül- és biztonságpolitikai irányvonalakkal, valamint a környezeti és gazdasági célokkal.

Összegzett következtetések, tudományos eredmények

Az új évezred új biztonsági kihívásokat tartogatott az emberiség számára, melyek közül az egyik legégetőbb az energiaéhség kérdése. A fosszilis energiahordozóktól való függés új területek és kitermelési módozatok feltárására sarkallja az egyes országokat és a világpolitika szereplőit. Ennek egyik legújabb színterévé választott kutatási térségem, - az Északi-sarkvidék- válhat a következő évtizedben. A terület nem megújuló energiaforrásokban rendkívül gazdag, amely tény a földrajzi fekvése tovább erősíti. A globális felmelegedés hatására ásványkincsei és hajózási útvonalai elérhetővé válnak, a Föld egyik legértékesebb területévé teszik az Arktiszt. Számptalan konfliktusforrás rejlik ebben a tendenciában, politikai, gazdasági és etnikai téren egyaránt.

Az Arktisz kapcsán új biztonságpolitikai kihívás jelenik meg. A térség felértékelődni látszik, egyre inkább egy nagy geopolitikai játszma színterévé válik. Meghatározó fontosságú a térség politikai, gazdasági, katonai és környezetvédelmi szempontból is. A globális klímaváltozás jelentősen felértékeli a térség fontosságát és megváltoztatja a geopolitikai erőviszonyokat. Ezt az állítástom térképekkel is bemutattam. A térképek nagy szerepet kapnak a disszertációban szereplő tények megismerésében, és könnyebb eligazodást biztosítanak az érdeklődők számára.

Disszertációm célja az, hogy bemutassam és értékeljem az Északi-sarkvidéken zajló nagyhatalmi játszmákat és a globális felmelegedés következményét a térségben. A kutatásom kiterjedt a vizsgált térség geostratégiai helyzetére, természeti, társadalmi, gazdasági és katonai viszonyainak értékelésére, valamint mindezek biztonságra gyakorolt hatásainak vizsgálatára.

Az ENSZ Tengerjogi Egyezményeknek köszönhetően különböző nézőpontokat foglaltam össze az egyes országok geopolitikai érdekeiről, területi vitáiról és a térség geostratégiai fontosságáról. Az első fejezetben fontos a klímaváltozás elemzése rész, mivel az 1.2 című alfejezetben említett előrejelzéseknek köszönhetően jobban rálátunk arra, hogy a térség ökológiai rendszere és a természeti kincsei milyen mértékben pusztulnak el a globális felmelegedés következtében.

A disszertációm második fejezetében bemutattam az Arktisz geopolitikai jelentőségét, politikai, gazdasági, nemzetközi jogi, természeti, környezetvédelmi, katonai tényezőinek jellegzetességeit. Arra a következtetésre jutottam, hogy az államoknak mindenképpen békés úton kell rendeznie a területszerzési igényeiket, mivel a térségben több nagyhatalom is jelen

van (USA, Oroszország, Kína), akik kellő fegyveres erővel rendelkeznek, ahhoz, hogy akár kisebb háborúk során megszerezzék a kívánt térséget. Fontos megőrizni a térség ökológiai diverzitását, élővilágát és visszaszorítani a globális felmelegedést, mivel a hőmérséklet emelkedése a permafroszt feloldódásával jár, ami súlyos gondokat von maga után. Az ott élő népcsoportokat védelme is kiemelten fontos, hogy egy olyan helyen tudjanak ezután is élni, ami évszázadok óta az otthonuk volt.

Megállapítható, hogy a korai klasszikus geopolitikai elméletek nem foglalkoztak különösebben az Arktisz térségével, azonban jól alkalmazhatók a jelenleg zajló helyi folyamatok vizsgálata során. Kutatásom során igyekeztem bizonyítani, hogy az Északi-sarkvidék térségét tekintve az aktuális folyamatokra vonatkozóan a klasszikus geopolitikai elméletek alkalmazhatók a legjobban. Ugyanis a hagyományos erőforrások megszerzése a térségen belüli és sok esetben az azon kívüli államok geopolitikai érdeke is.

A NATO az elmúlt években nagyot lépett előre a 360 fokos geopolitikai biztonsági megközelítésben. A 2014-től elsőbbséget élvező keleti stratégiai irány – az orosz fenyegetések elleni elrettentés és védelem – mellett 2018-ra véglegesedett a déli stratégiai irány regionális kezelése, működőképessé vált a déli „összekötő” központ, kialakult a feladatrendszere és a működési tevékenysége. Az is világossá vált, hogy a 360 fokos „körkörös” megközelítésnek foglalkoznia kell olyan feladatokkal is – például kiberhadviselés, hibrid fenyegetések, reziliencia –, amelyek minden irány szempontjából fontosak, nem lehet hatásukat földrajzi égtájak szerint elkülöníteni. A NATO csúcstalálkozóiból jól kivehető, hogy az Arktisz térsége egyre nagyobb szerepet kap az évek előrehaladtával, és erre a csúcstalálkozókon jelen lévő államok is felfigyeltek. Egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek az északi országok biztonsági helyzetének a megóvására. Szerencsés helyzetnek mondható, hogy az érintett nyolc északi államból hét NATO tagsággal rendelkezik. Ez biztosíték arra vonatkozóan, hogy Oroszország nem növeli területét a többi állam kárára.

Az Északi-sarkvidékről megállapítható, hogy egy feledésbe merült térség volt korábban. A számos 19. századi expedícióból a felfedezők azt a következtetést vonták le, hogy a Föld északi területei nem sokat ígérnek – fagyási sérüléseken kívül –, a jég uralja a területet. Azóta a térségben nagy változások következtek be. Az eltelt időszak rávilágított arra, hogy a térségben mennyi lehetőség és gazdasági haszon rejlik. Az Északi-sarkvidék, az Antarktisztól eltérően, egy megfagyott tenger. A jég pedig olvad, gyorsabban, mint amire számítani lehetett. Ennek jelentős biztonsági kihatásai vannak. A határok részben tisztázottak, mint arról részletesen is írtam a 2. fejezetben.

Az Arktisz kapcsán jelenleg az alábbi tengeri határviták vannak:

- Északnyugati-átjáró ügye (nemzetközi vizek – Kanada),
- Beaufort-tenger pontos határának kijelölése Alaszka és Kanada északnyugati partjainál,
- északi-tengeri útvonal problémája (nemzetközi vizek – Oroszország ellentéte),
- Hans-sziget hovatartozása körüli jogviták (Grönlandtól északra fekszik – Dánia vagy Kanada területéhez tartozik),
- Lomonoszov-hátság státusza (Dániához vagy Oroszországhoz tartozik a terület).

Ezeknek a kisebb tengeri határvitáknak a megoldása egy hosszú folyamat lesz, mivel az egyes érintett országok kitartanak igényeik mellett, de a nemzetközi szabályok erre a térségre is ugyanúgy vonatkoznak, mint a Föld bármely más vidékére.

A természeti kincsek tulajdonjogával kapcsolatos kérdések tisztázottak. Az éghajlatváltozásnak köszönhetően a kutatások megállapították, hogy mely ásványok mely területen helyezkednek el a jég alatt. Így azokat a jégolvadás után ki tudják termelni az érintett országok.

Az Északi-sarkvidék 21. századi geopolitikájának a legaktuálisabb kérdése jelenleg Finnország és Svédország NATO csatlakozása. Ugyanis ezzel a 8 arktiszi államból 7 NATO tagsággal rendelkezik. A fennmaradó egy északi-sarkvidéki ország, az Oroszországi Föderáció, ami geopolitikai feszültséget teremthet, és a későbbiekben geopolitikai kockázatot jelenthet, mert szembe kerülhet a fentebb említett 7 országgal. A kialakult helyzetre jellemző, hogy a NATO-nak nagyon bonyolult stratégiai környezethez kell alkalmazkodni, amely fő ismérvei a geopolitikai rivalizálás, a nyílt konfrontáció Oroszországgal, és Kína befolyásának növekedése. Ezért is nagyon jelentős e két állam csatlakozása a NATO-hoz. A két arktiszi országgal megerősödött NATO, immár az Arktisz Tanács nyugati államait is magában foglalja, ezáltal határozottabb politikai és katonai befolyást képviselve. Eddig a NATO az orosz és kínai aktivitás növekedése ellenére nagyrészt kerülte az Északi-sarkvidéken történő szerepvállalást, az újonnan csatlakozó tagországokkal azonban jelentősen felértékelődhet a sarkvidéki régió a Szövetség számára.

Az északi országok számára a régió stratégiai jelentősége korábban is jelentős prioritást élvezett. A skandináv államok az Északi Védelmi Együttműködés égisze alatt már több mint egy évtizeddel azelőtt jól működő és pragmatikus együttműködést alakítottak ki,

anélkül hogy Svédország és Finnország NATO-tagsága szóba került volna. Pillanatnyilag azonban nehéz előrevetíteni, hogy a svéd és a finn csatlakozás milyen közvetlen hatással lesz az Arktisz térségére. A jelenleg stagnáló és működésképtelen sarkvidéki kormányzást minden bizonnyal befolyásolhatja egy határozottabb és együttes fellépést az orosz féllel szemben, az új tagok együttműködésével. A NATO arktiszi biztonsággal kapcsolatos megközelítése, az újonnan csatlakozó államok képességeit figyelembe véve rövidtávon inkább az erős elrettentés, és nem a bizalomépítés irányába tett lépések felé orientálódhat. Jelenleg a NATO északi szárnyát alapvetően Norvégia határozza meg, ezért is jelentős a két újonnan felvett ország geostratégiai helyzete, ugyanis ők közvetlen szomszédjai Norvégiának. A már eddig is meghatározó szerepet betöltött északi szárny, ezzel a két tagállammal feltételezhető, hogy még jobban meg fog erősödni ez a terület.

Az Európai Unió kevésbé meghatározó nemzetközi szereplő az Északi-sarkvidéki térségben, elsősorban az éghajlatváltozásra, a természeti erőforrásokra és a fenntartható fejlődésre fókuszál, kiemelt prioritása az éghajlatváltozás mérséklésének támogatása és a sarkvidéki ökoszisztémák megóvása.

Az értekezés új tudományos eredményei

Az értekezés tudományos eredményeinek az alábbiakat tekintem:

1. Kutatásaim bizonyították, hogy az Északi-sarkvidék térsége egy új típusú biztonságpolitikai kihívássá vált a világ államai számára, de legfőképp az északi államok az érintettek. Elemzésem alátámasztotta, hogy a régió feletti ellenőrzés stratégiai jelentősége kiemelkedő, különösen a nyersanyagkészletek és ásványkincsek kitermelése, valamint a hajózási útvonalak biztosítása szempontjából. Alátámasztottam, hogy a nyolc sarkvidéki ország központi szerepet játszik a térség jövőjének alakításában, és kutatásaim igazolták, hogy a stabilitás fenntartása érdekében nélkülözhetetlen az államok közötti együttműködés.
2. Elemzésem feltárta az Oroszországi Föderáció és a NATO, valamint a térség többi állama közötti hatalmi viszonyokat, és azonosította a lehetséges biztonságpolitikai forgatókönyveket. Kutatásaim rámutattak, hogy Kína egyre fokozódó térségbeli jelenléte új geopolitikai feszültségeket generál, különösen a NATO számára. Eredményeim bizonyították, hogy a Kína által képviselt stratégiai érdekek és befolyás erősödése olyan kihívásokat jelent, amelyek kezelése elengedhetetlen a régió békéjének fenntartása érdekében.
3. Kutatásom során részletesen elemeztem az Északi-sarkvidéken található négy fő hajózási útvonalat, és meghatároztam azok várható kihasználási lehetőségeit. Igazoltam, hogy a jégolvadás következtében a térségben zajló teherszállítás volumene elkerülhetetlenül növekedni fog, és ez új gazdasági lehetőségeket, valamint szabályozási kihívásokat vet fel. Kutatásaim igazolták, hogy a térség stabilitásának megőrzése érdekében szükség van a hajóforgalom megfelelő szabályozására és ellenőrzésére.
4. Adatsorok elemzésével igazoltam, hogy az éghajlatváltozás milyen mértékben volt, van és lesz jelen az Északi-sarkvidéken, valamint hogyan befolyásolja az ökoszisztémát és a térség geopolitikai jelentőségét. Megállapítottam, hogy a térségben zajló felmelegedés üteme meghaladja a korábbi előrejelzéseket, és ez felgyorsítja a jég alatt rejlő ásványkincsek kiaknázásának a lehetőségét. Igazoltam, hogy a vártnál előbb bekövetkező, nagymértékű felmelegedés miatt az északi térségben, a jég alatt rejlő ásványkincsek hasznosítása hamarabb megtörténik, mint arra számítani lehetett. Megállapítottam, hogy az államok készültségi állapotban vannak, tisztában vannak azzal, hogy az északi területek hasznosítására, az

ásványkincsek kitermelésére, az ehhez szükséges technikai eszközök kifejlesztésére, átalakítására az időjárási viszonyok miatt fel kell készülniük.

Ajánlás

Az Északi-sarkvidék térségét egy távolinak tűnő területként tartják számon, azonban az éghajlat felmelegedése miatt a terület hasznosítása, a térségben található ásványkincsek kitermelése sokkal hamarabb fog bekövetkezni, mint gondolnánk. Ezért a terület mélyebb, részletekbe menő megismerése és feltárása nagyon fontos. A térség ökoszisztémájának megóvása kiemelt prioritás, annak érdekében, hogy az északi országok minél később kezdjék el kizsákmányolni az Arktisz területét.

Tovább kell folytatni a kutatásokat, figyelemmel kell kísérni a NATO stratégiai dokumentumait, hogy a térség még nagyobb nemzetközi figyelmet kapjon. A NATO csúcstalálkozókat és a térséggel kapcsolatos legfontosabb döntéseket is nyomon kell követni, mert a disszertációmban is kitűnik, hogy tíz évre visszamenően is felmerültek elgondolások az Arktisz térségével kapcsolatosan. Az Északi-sarkvidéki Tanács egy nagyon jó szervezet arra vonatkozóan, hogy biztosítja a tagállamai számára a kutatási alapot és a fejlesztéshez is megadja a lehetőségeket. Fontos ezeket megvalósítani, mert ezek hozzájárulnak ahhoz, hogy a nemzetközi figyelem ráirányuljon az Arktiszra.

Az elkészült értekezés oktatási tananyagként szolgálhat a nemzetközi biztonság- és védelempolitikai alap- és mesterképzésben résztvevő hallgatók, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori és a Katonai Műszaki Doktori Iskolájában a doktorandusz hallgatók számára is. Ebben a témában megrendezésre kerülő konferenciákon és workshopokon tájékoztató információforrás lehet. Továbbá a részletes földrajzi elemzésnek köszönhetően jó alapot nyújthat a disszertáció azok számára, akik az Arktisz térsége és a földrajz iránt érdeklődnek.

A kutatási eredmények lehetséges felhasználási területei

Az Északi-sarkvidék jelentősége napjainkban egyre inkább kiemelkedő helyet foglal el főként a hadtudományok, a földtudományok és a biztonsági tanulmányok kutatási területein. Az Arktisz további kutatása során elért eredmények jó visszajelzést adhatnak arról, hogy milyen környezeti, gazdasági, politikai, geopolitikai hatásai vannak a térségnek.

A disszertációm elsősorban a térség kutatói, a térségbe készülő szakértők, katonák, továbbá az érintett hazai politikai és katonai döntéshozók figyelmébe ajánlom, abban a reményben, hogy hiteles, objektív és aktuális információkkal szolgál számukra az Északi-sarkvidék geopolitikai helyzetéről. Főként a földtudományok, a biztonsági tanulmányok és a hadtudományok kutatási területen dolgozók számára szolgálhat fontos információforrásként az anyag. A disszertáció jól hasznosítható nem csak a geopolitika, a nemzetközi kapcsolatok, a nemzetközi tanulmányok területén, a biztonságpolitikai, vagy a katonai képzések során, hanem az Északi-sarkvidékkel kapcsolatos földrajzi ismeretek megszerzése érdekében a társadalomtudományokban is hasznos szerepe lehet.

A disszertáció fejezeti felépítése érthető és logikus, a térségben zajló folyamatokat követi nyomon és a legfontosabb eseményeket is szerepelteti az Északi-sarkvidék geopolitikai, gazdasági, politikai és ökológiai változásainak megértéséhez. Ezáltal az olvasó átfogó képet kap az Arktisz egészéről.

A téma aktualitása kiemelt jelentőségű napjainkban, ugyanis Magyarországon is egyre gyakrabban jelennek meg tudományos publikációk az Északi-sarkvidék térségével kapcsolatban. A nemzetköz publikációkat figyelembe véve pedig havonta jelennek meg tanulmányok az Arktisszal összefüggésben. Ezek a környezetvédelemmel, a gazdasággal, egyes államok speciális érdekeivel, vagy akár a katonai tevékenységeivel is foglalkoznak. Emiatt kijelenthető, hogy a disszertáció nagyon aktuális a jelenlegi világpolitikai történések tanulmányozása során is. A disszertációban felhasznált irodalomban is szembetűnik, hogy számos forrás angol nyelven íródott.

Magyarországon azon szakértők, akik az Északi-sarkvidékkel foglalkoznak hasznos ismeretekkel egészíthetik ki szakmai tudásukat a térséggel kapcsolatban és a disszertációm számos elemét összeköthetik a már folyamatban lévő vagy a jövőben tervezett kutatásaikkal.

Az Arktisszal kapcsolatos kutatásomat 2024 december végén zártam le.

Felhasznált irodalom

Könyv

- BRZEZINSKI, Zbigniew (2013): *Stratégiai vízió*. Antall József Tudásközpont, Budapest ISBN: 9789638748621
- CHATURVEDI Sanjay (1996): *The Polar Regions: A Political Geography*, England: John Wiley & Sons Ltd ISBN: 978-0-471-94898-8
- COHEN, Saul Bernard (2009): *Geopolitics: The Geography of international relations*. Rowman & Littlefield ISBN: 9781442223509
- CSATLÓS Erzsébet (2013): *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Akadémia Kiadó ISBN: 9789630593540
- CSIZMADIA Norbert (2023): *Geovízió*. Pallas Athéné Kiadó, ISBN: 9789635731664
- MARSHALL, Tim (2018): *A földrajz fogságában*. Park Könyvkiadó, Budapest, Az Északi – sarkvidék, 299–319. o., ISBN: 9789633559154
- NOBILE, Umberto (1969): *A pólus, életem kalandja*, Gondolat Kiadó, Budapest ISBN: 9632811631
- PADÁNYI József (2022): *Kihívások, kockázatok, válaszok, Az éghajlatváltozás okozta kihívások és azok hatása a katonai erőre*. Ludovika Egyetemi Kiadó, ISBN: 9789635318131
- PHARAND, Donat (1980): *The Northwest Passage in International Law*. Canadian Yearbook of International Law/Annuaire Canadien De Droit International, 17, 99-133. doi:10.1017/S0069005800001454
- SZENES Zoltán, SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2019): *NATO 4.0 és Magyarország. 20 év tagság, 30 év együttműködés*. Budapest: Zrínyi Kiadó ISBN: 9789633277706
- SZILÁGYI István (2018): *A geopolitika elmélete*. Budapest: Pallas Athéné Könyvkiadó Kft. ISBN 9786155884078
- TÓTH József (2012): *Világföldrajz*. Akadémiai Kiadó Zrt., ISBN: 9789630589482
- TÖMÖSVÁRY Zsigmond (2017): *A NATO-Oroszország-Közép-Európa*, Budapest, GlobeEdit ISBN: 978-3330807518
- TÖMÖSVÁRY Zsigmond (2024): *Ez is Oroszország*, Budapest, GlobeEdit ISBN: 978-6206800811

Tanulmányok, cikkek

- AKSENOV, Yevgeny: *On the future navigability of Arctic sea routes: High-resolution projections of the Arctic Ocean and sea ice*, Marine Policy, (2017), 75. szám, 300-317. o.
- ALMÁSI Tamás; Klára, SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY: *The health risks of global warming and climate change – The Yamal peninsula case*, In: Michal, HRNČIAR (szerk.) Zborník príspevkov z 9. medzinárodnej vedeckej konferencie, Liptovsky Mikulas, Szlovákia: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, (2018) 16-28. o.
- BAZSÓ-Vigh Vivien: *Geopolitikai érdekek és haderőfejlesztés az Északi-sarkon*. Hadtudományi Szemle 2023. 16. évf. 3. szám, DOI: 10.32563/hsz.2023.3.1
- BAZSÓ-Vigh Vivien: Északi-sarkvidéki hadviselés I. rész, Haditechnika 58: 1 24–31. o. (2024)
- BAZSÓ-Vigh Vivien: Északi-sarkvidéki hadviselés II. rész, Haditechnika 58: 2 17–21. o. (2024)
- BAZSÓ-Vigh Vivien: Amerikai, olasz és norvég együttműködés az Északi-sark meghódítása és felfedezése érdekében, In: Szelei, Ildikó (szerk.) A hadtudomány és a 21. század, 2022
- BAZSÓ-Vigh Vivien: Az Oroszországi Föderáció speciális érdekei az Északi-sarkon, In: Szelei, Ildikó (szerk.) A hadtudomány és a 21. század 2023
- BAZSÓ-Vigh Vivien: A Kínai Népköztársaság érdekei az Északi-sarkon, In: Göcze, István (szerk.) A hadtudomány aktuális kérdései 2023
- BAZSÓ-Vigh Vivien: Az Északi-sarkvidék változó biztonságpolitikai környezete 2024: Az Északi-sarkvidék felértékelődése a 21. században 17–36. o.
- BAZSÓ-Vigh Vivien: A klímaváltozás hatásai az Északi-sark térségére, In: Dimenziók V. Katasztrófák után... (KUT) Természeti csapások, járványok és ökológiai folyamatok a történelemben (2021)
- BERTELSEN, Rasmus Gjedssø: *Arctic Security in International Security*. Gunhild Hoogensen Gjorv, Marc Lanteigne, Horatio Sam-Aggrey 2020.
- BIRD, Kenneth J., et al.: *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*. U.S. Geological Survey Jan. 2008, doi:10.3133/fs20083049 Letöltve: 2024. május 23.

- CSENGERI Dániel (2024): *Geopolitikai érdekek és ütközések az Arktisz térségében*. Diplomamunka, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
- CSIKI Tamás (2016): *Kelet-Közép-Európa biztonsága a varsói NATO-csúcstalálkozó eredményeinek tükrében*. Nemzet és biztonság 2016/6. szám. 48. o. Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_6_05_csikit_kelet_kozep_europa_varso.pdf Letöltve: 2024. november 10.
- CSURGAI Gyula: *Geopolitical Analysis. A Multidimensional Approach to Analyze Power Rivalries in International Relations*. Róma: Aracne, 2019. 208 o. Forrás: https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.3.10 Letöltve: 2024. január 15.
- GAZDAG Erika: *A NATO Arktisz politikája: elrettentés és védelem (2022)*. Hadtudomány, 32. évf. 1. szám 3-25. o. DOI: 10.17047/hadtud.2022.32.1.3
- HACQUEBORD, Louwrens (2012): *History of large scale resource exploitation in Polar Areas*. Circumpolar studies 8. Groningen: University of Groningen, Arctic Center. Forrás: https://www.researchgate.net/publication/259243387_LASHIPA_History_of_Large_Scale_Resource_Exploitation_in_Polar_Areas_2012_Ed_Louwrens_Hacquebord Letöltve: 2024. február 10.
- HEININEN, Lassi, Karen EVERETT, Barbora PADRTOVA, Anni REISSELL: *Arctic Policies and Strategies — Analysis, Synthesis, and Trends, International Institute for Applied Systems Analysis*, (2020 February) Forrás: https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/16175/1/ArticReport_WEB_new.pdf Letöltve: 2024. január 15.
- HRASKA Gábor (2024): *Az orosz-ukrán háború katalizátor hatása a finn és a svéd semlegesség feladására*. Diplomamunka, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
- HUMMEL, Laurel J.: *The U.S. Military as Geographical Agent: The Case of Cold War Alaska*. Geographical Review, vol. 95, no. 1, 2005, 47–72. o. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/30034309> Letöltve: 2024. május 23.
- KAISER Ferenc: *A blokád elmélete és gyakorlata a tengeri hadviselésben*. (2007) Aetas 22. évf. 4. szám Forrás: <https://epa.oszk.hu/00800/00861/00039/pdf/049-068.pdf> Letöltve: 2024. április 15.

- KÁLLÓ László – DEÁK Anita: *Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete*. Felderítő Szemle, (2011) X. évfolyam 1-2. szám, 44–64. o. Forrás: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf> Letöltve: 2023. szeptember 10.
- KJELLÉN, Jonas: *The Russian Northern Fleet and the (Re)militarisation of the Arctic* (2022), Arctic Review on Law and Politics, Vol. 13, 2022, 34–35. o. Forrás: <https://arcticreview.no/index.php/arctic/article/view/3338/6318> Letöltve: 2024. március 20.
- KJELLÉN, Rudolf (1917): *Der Staat als Lebensform*. Leipzig: Hize, p. 34–35.
- KLEIN Dávid: *Svalbard a „hideg part”, A földgömb, A Magyar Földrajzi Társaság folyóirata*, XXXV. évf. 312. szám, 2017. ápr., 30. o.
- KOÓS Gábor, SZTERNÁK György (2017): *Az Északi-sark Geopolitikai és Geostratégiai Jelentősége – Orosz Szemmel*. Szakmai Szemle, XV. évfolyam, 2. szám, 5–23. o.
- KOZMA Klementina (2018): *Románia geostratégiai szerepe a NATO keleti határán*. Hadtudományi szemle 2018. XI. évf. 3. sz. Forrás: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00040/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2018_03_182-194.pdf 187. o. Letöltve: 2024. november 10.
- KÖVÁRI László: *Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta*, Felderítő szemle, (2017) 16. évf., 3–4. sz. 138–158. o.
- LATTMAN Tamás (2008): *Olvadó jég, fagyossá váló viszonyok (Viták az Északi-sarkvidék körül)*, Nemzet és Biztonság, 2008. november, 50–58. o.
- MACKINDER, Halford John (1904): *The Geographical Pivot of History*. The Geographical Journal. 421–437. o. Forrás: <https://www.jstor.org/stable/3451460?seq=1> Letöltve: 2024. február 10.
- MADRID *Summit Declaration*, Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm Letöltve: 2025. július 22.
- MÁRTON Andrea (2016): *Katonai együttműködés és terjeszkedés az Északi-sarkon*. Repüléstudományi Közlemény, XXVIII. évfolyam 2. szám, 123–132. o.
- MÁRTON Andrea (2019): *Az Amerikai Egyesült Államok Északi-sark stratégiája*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évfolyam 1. szám, 69–75. o. DOI: 10.32560/rk.2019.1.6

- MÁRTON Andrea (2012): *Az Északi-sark a skandináv államok szemszögéből nézve*. Repüléstudományi Közlemény, XXIV. évfolyam 2. szám 273–284. o.
- MÁRTON Andrea (2015): *Az Északi-sark Oroszország stratégiai gondolkodásában*. Repüléstudományi Közlemények, XXVII. évfolyam 2. szám 26–35. o.
- MÁRTON Andrea (2010): *Finnország lehetséges NATO tagsága*. Hadtudomány 2010/4. szám. Forrás: http://mhht.eu/hadtudomany/2010/4/HT-2010-4_5.pdf 39. o. Letöltve: 2024. november 10.
- MÁRTON Andrea (2014): *Finnország biztonság- és védelempolitikájának változása a hidegháború végétől napjainkig*. PhD - értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola
- MENDEBABA Szása (2020): *Az Arktisz geopolitikai és geostratégiai felértékelődése*. Szakdolgozat, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 48. o.
- MOLNÁR Anna (2019): *Az Európai Unió és a NATO együttműködése az EU önállósodási folyamatának tükrében*. Honvédségi Szemle, 147. évf. 5. sz. 44–59. o. Forrás: <https://honvedelem.hu/images/media/5f2bd16414941801729184.pdf>
- MOLNÁR Dóra, SZALKAI Patrik (2023): *Arctic Strategies for a Peaceful Future*. Hadtudomány, (2023) 33. évf. 1. sz. 58–73. o. Forrás: <https://ojs.mtak.hu/index.php/hadtudomany/article/view/11584/9372>
- MOLNÁR Dóra, SZALKAI Patrik (2024): *A BRICS-országok jelenléte és érdekeltségei az Északi-sarkvidéken*. Hadtudomány, (2024) 34. évf. 2. sz. 17–34. o. Forrás: <https://ojs.mtak.hu/index.php/hadtudomany/article/view/17647/14488>
- NAGY MIKLÓS Mihály (2001): *Egy tengeralattjáró-katasztrófa politikai földrajza*. Iskolakultúra, 5. sz. 97–104. o., Forrás: http://real.mtak.hu/61086/1/EPA00011_iskolakultura_2001_05_097-104.pdf Letöltve: 2024. január 20.
- NAGY MIKLÓS Mihály (1996): *Amundsen és Nobile*. Természet Világa, 12. sz. 572–574. o.
- NATIONAL Geographic: *Gyorsan zsugorodik a jégtakaró*, NG magazin 124. o., 15. évf. 4. szám, 2017. április
- NÉMETH Viktória (2022): *A változó Arktisz geopolitikája – különös tekintettel a természeti szempontok és a helyi őslakos népek megjelenésére a nemzetközi politika formálásában*. PhD - értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori

iskola Forrás: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/39514/nemeth-viktoria-phd-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Letöltve: 2024. április 2.

- NÉMETH Viktória (2024): *Az északi-sarkvidéki kis hidegháború európai perspektívából*. Forrás: <https://www.oeconomus.hu/irasok/az-eszaki-sarkvideki-kis-hideghaboru-europai-perspektivabol/> Letöltve: 2024. augusztus. 15.
- PADÁNYI József (2015): *Vízkonfliktusok*. Hadtudomány, 25. évf. Elektronikus különszám. 272–284. o.
- PADÁNYI József – Földi László (2016): *Security Research in the Field of Climate Change*. In Náday, L. – Padányi, J. eds.: *Critical Infrastructure Protection Research: Results of the First Critical Infrastructure Protection Research Project in Hungary*. Zürich, Springer International Publishing. 79–90. o. (Topics in Intelligent Engineering and Informatics, 12.) DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-28091-2_7
- PADÁNYI József (2020): *Éghajlatváltozás okozta kihívások és lehetséges válaszok*. Forrás: <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/15313>
- PADÁNYI József (2010): *Az éghajlatváltozás hatásai és a katonai erő*. Nemzet és Biztonság, 2010 május, Forrás: https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/padanyi_jozsef-az-eghajlatvaltozas-hatasai-es-a-katonai-er_.pdf
- PADÁNYI József (2021): *Az éghajlatváltozás hatásai, mint a katonai erő előtt álló biztonsági kihívások*. Hadtudomány (2021) 31. évf. 1. sz. 31–45. o. Forrás: https://real.mtak.hu/127638/1/031-043_Padanyi-Jozsef_2021-1.pdf
- PEDERSEN, Tobjorn (2020): *Security Issues in the Svalbard Area*. In: Gunhild Hoogensen Gjør, Marc Lanteigne, Horatio Sam-Aggrey, Routledge Handbook of Arctic Security. New York, 280. o.
- PEDERSEN, Tobjorn (2020): *Security Perspectives from Norway*. In: Gunhild Hoogensen Gjør, Marc Lanteigne, Horatio Sam-Aggrey, Routledge Handbook of Arctic Security. New York, 166. o.
- SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2017): *NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében*. Hadtudomány, 27. évf. 1–2. sz. 114–126. o. DOI: 10.17047/hadtud.2017.27.1-2.114
- SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára-TEKNŐS László (2023): *North Atlantic Treaty Organisation's climate change risk management responsibilities*, Belügyi Szemle, 71. évfolyam, 1. Különszám, 58–83. o.

- SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2022): *Új szinten a partnerségi kapcsolatok, a NATO madridi csúcstalálkozó értékelése*, Hadtudomány 32. évf. 3. sz. 66–79. o.
- SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2024): *Washingtoni NATO-csúcs: ünnepi ülés, hétköznapi feladatok*. Hadtudomány, 34. évf. 2. sz. 3–16. o.
- SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára, SIPOS Alexandra (2023): *Evolving NATO Partnership in the Light of the Madrid and Vilnius Summits* In: GUBÁŠ, František (szerk.) *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2023* Liptovsky Mikulas, Szlovákia: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 510 p. 396–404. o.
- SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára, SIPOS Alexandra (2022): *The Alliance's partnerships in the light of the Madrid Summit* In: Daniel, Brezina (szerk.) *13th International Scientific Conference National and International Security 2022* Liptovský Mikuláš, Szlovákia: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 330 p. 162–172. o.
- SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2021): *A NATO 2030 jelentés – Stratégiai prioritások új megközelítésben*. Honvédségi Szemle 2021 4. sz. 3–16. o. Forrás: https://real.mtak.hu/158034/1/01_Siposne_Kecskemethy_Klara.pdf
- SZABÓ Enikő (2021): *Freezing Tensions – The Geopolitical Race for the Arctic Region*. Szakdolgozat, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztisképző Kar
- SZENES Zoltán (2014): *Előre a múltba? A NATO Wales után*. Külügyi Szemle Forrás: <https://kki.hu/assets/upload/Szenes.pdf> (3. oldal) Letöltve: 2024. november 10.
- SZENES Zoltán (2019): *A NATO új politikája? Stabilitás kivetítése a déli régióba*. Hadtudományi Szemle 2019/2. sz. 9. o. Forrás: https://honvedelem.hu/files/files/115283/hsz_2019_2_beliv_006_026.pdf Letöltve: 2024. november 10.
- SZENES Zoltán (2022): *Elrettentés és védelem: a NATO új haderőmodellje*. Hadtudomány, (2022) 32. évf. 2. sz. 3–17. o. Forrás: <https://ojs.mtak.hu/index.php/hadtudomany/article/view/9088/7401>
- SZILVÁSI Simon (2018): *The Geopolitical Rivalry for Navigable Sea Routes in the Arctic*, KKI Policy Brief Series of the Institute for Foreign Affairs and Trade Publisher: Institute for Foreign Affairs and Trade Budapest

- SZILVÁSI Simon (2020): *Az Északi- sarki régió hajózási útvonalainak értékelése biztonságpolitikai szempontból*, Diplomamunka, Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi Tanszék
- TÖMÖSVÁRY Zsigmond (2009): Az Oroszországi Föderáció nemzetiségi politikájának néhány sajátossága. *Felderítő Szemle*, 8. évfolyam, 3. szám. 83–94. o. Forrás: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2009-3.pdf>
- TÖMÖSVÁRY Zsigmond (2018): *Oroszország, mint globális szereplő?* *Felderítő Szemle*, 17. évfolyam, 4. szám. 57–70. o. Forrás: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-4.pdf>
- VARGA Gergely (2014): *NATO-partnerségek: bővülő kapcsolatok stratégiai mélység nélkül*. SVKK elemzés 2014/6. Forrás: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2014-6-a-nato-partnersegi-rendszerrol-varga-g.original.pdf> Letöltve: 2024. november 10.
- VIGH Vivien (2020): *Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században*, *Hadtudományi Szemle*, 13. évf., 2. sz. 47–61. o.
- VIGH Vivien (2021): Az északi-sarki hajózási útvonalak megnyílása és hatása a Mediterráneum térségére, *Mediterrán Világ* 50 264–278. o.
- VIGH Vivien (2020): The geopolitical significance of the Arctic in the 21st century, In: Peter, SPILÝ (szerk.) *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie : Národná a medzinárodná bezpečnosť 2020*
- VIGH Vivien (2020): A NATO kiemelt figyelme az Északi-sarki térségére, In: Szabó, Csaba (szerk.) *Tavaszi Szél 2020 Konferencia = Spring Wind 2020: Konferenciakötet*
- VIGH Vivien: Russia's demonstration of strength and military presence in the Arctic, In: Daniel, Brezina (szerk.) *National and International Security 2021*
- VIGH Vivien (2021): The connection between NATO and the Arctic region, In: ŠILINGER, Karel (szerk.) *New Approaches to State Security Assurance: 15th Annual Doctoral Conference 2021*
- WEGGE, Njord & KEJL, Kathrin (2018): Between classical and critical geopolitics in a changing Arctic. *Polar Geography*. Forrás: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1088937X.2018.1455755> Letöltve: 2024. február 10.

- WELLER, Gunter (2000): *The weather and climate of the Arctic*, The Arctic; Environment, People, Policy, eds. Mark Nuttall & Terry V. Callaghan, London and New York: Taylor and Francis, 143–160. o.
- WIESLANDER, Anna (2024): *How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North*. Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/How-does-Swedens-and-Finlands-membership-in-NATO-affect-the-High-North-V2-1.pdf> Letöltve: 2024. december 16.

Internetes hivatkozások

- 2024 Department of Defense *Arctic Strategy*, Forrás: <https://media.defense.gov/2024/Jul/22/2003507411/-1/-1/0/DOD-ARCTIC-STRATEGY-2024.PDF> Letöltve: 2025. augusztus 01.
- AGREEMENT Between Norway And Iceland On Fishery And Continental Shelf Questions. Forrás: <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/isl-nor1980fcs.pdf> Letöltve: 2024. május 23.
- ALASKAN Command Public Affairs: *Alaskan Command Prepares for Exercise Arctic Edge* 2022. Forrás: <https://www.northcom.mil/Newsroom/News/Article/Article/2930454/alaskan-command-prepares-for-exercise-arctic-edge-2022/> Letöltve: 2023. november 18.
- ALVEREZ, Péter (2024): *Finoman szólva is elképesztő képességekkel bír a svéd haderő*, Forrás: <https://index.hu/kulfold/2024/01/25/svedorszag-nato-csatlakozas-magyarorszag-fidesz-kaiser-ferenc-elemzes-politika-orban-viktor/?token=70e85034edb01746832e171a9f74b2c9> Letöltve: 2025. augusztus 01.
- ARCTIC Animals & Wildlife: *Swoop Arctic* Forrás: www.swoop-arctic.com/travel/wildlife Letöltve: 2024. május 20.
- ARCTIC: *Location and Geography*. Polar Discovery. Forrás: www.polardiscovery.who.edu/arctic/geography-en.html Letöltve: 2023. november 10.
- ARCTIC Competition – Part One, Foreign Policy, 13 Oct. 2020, Forrás: www.foreignpolicy.com/2020/10/13/arctic-competition-resources-governance-critical-minerals-shipping-climate-change-power-map Letöltve: 2024. május 23.
- ARCTIC Council: *Declaration on the establishment of the Arctic Council (1996)*. Forrás: <https://oaarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/bdc15f51-fb91-4e0d-9037-3e8618e7b98f/content> Letöltve: 2025. január 07.
- ARCTIC Council: *The Russian Federation*. Forrás: <https://www.arctic-council.org/about/states/russian-federation/> Letöltve: 2023. november 10.
- ARCTIC Council Secretariat: *An Introduction To: The International Agreement To Prevent Unregulated Fishing In The High Seas Of The Central Arctic Ocean*, Forrás: <https://arctic-council.org/news/introduction-to-international-agreement-to-prevent->

[unregulated-fishing-in-the-high-seas-of-the-central-arctic-ocean/](#) Letöltve: 2024. május 23.

- ARCTIC Council Strategic Plan. Forrás: <https://arctic-council.org/explore/goals/> Letöltve: 2024. szeptember 27.
- ARCTIC Council working group, CAFF. Forrás: <https://www.caff.is/about/caff/> Letöltve: 2024. október 04.
- ARCTIC Council working group, PAME. Forrás: <https://pame.is/about/> Letöltve: 2024. október 04.
- ARCTIC Russia: *Around 36 mn tons of cargo are planned to be delivered to Arctic regions in 2023*. Forrás: <https://arctic-russia.ru/en/news/around-36-mn-tons-of-cargo-are-planned-to-be-delivered-to-arctic-regions-in-2023/> Letöltve: 2024. január 20.
- ARCTIC security: *Canada air power in the Arctic*. Forrás: <https://chinaus-icas.org/icas-maritime-affairs-program/map-maritime-issue-trackers/polar-trackers/maritime-tracker-arctic/arctic-security-tracker/canada-air-power-in-the-arctic/> Letöltve: 2023. november 22.
- ARTS, Sophie (2024): *The NATO Washington Summit and the Arctic*, Forrás: <https://www.gmfus.org/news/nato-washington-summit-and-arctic> Letöltve: 2025. július 25.
- BARBER D. G., et al.: *The Changing Climate of the Arctic*. Arctic, vol. 61, 2008, pp. 7–26. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/40513353> Letöltve: 2024. május 23.
- BIRD Kenneth J., et al.: *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*. U.S. Geological Survey Jan. 2008, Forrás: doi:10.3133/fs20083049 Letöltve: 2024. május 23.
- BRAYNARD, Katie: *Establishment of the Arctic Coast Guard Forum*. Forrás: <https://coastguard.dodlive.mil/2015/10/establishment-of-the-arctic-coast-guard-forum/> Letöltve: 2024. március 30.
- BRUSSELS *Summit Declaration*, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm Letöltve: 2024. augusztus 31.
- BRUSSELS *Summit Communiqué*, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021 https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm Letöltve: 2025. augusztus 01.

- CAMPBELL, Heather: *Novaya Zemlya islands, Russia*, Britannica (é.n.) Forrás: <https://www.britannica.com/place/Novaya-Zemlya> Letöltve: 2024. március 7.
- CHINA'S Arctic Policy, Jan 26, 2018 Forrás: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm Letöltve: 2024. augusztus 10.
- CF-188 Hornet: Forrás: <https://www.canada.ca/en/air-force/services/aircraft/cf-188.html> Letöltve: 2023. november 22.
- COFFEY, Luke, KOCHIS, DANIEL (2021): *NATO Summit 2021: The Arctic Can No Longer Be an Afterthought*, Forrás: <https://www.heritage.org/defense/report/nato-summit-2021-the-arctic-can-no-longer-be-afterthought> Letöltve: 2025. augusztus 01.
- CONLEY A. Heather, ARTS Sophie (2023): *NATO's Policy and Posture in the Arctic: Revisiting Allied Capabilities and Command Plans*, Forrás: <https://www.gmfus.org/news/natos-policy-and-posture-arctic-revisiting-allied-capabilities-and-command-plans> Letöltve: 2025. július 22.
- CONNOLLY, Gerald E.: *NATO and security in the Arctic*. Forrás: <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=/sites/default/files/2017-11/2017%20-%2020172%20PCTR%2017%20E%20rev.1%20fin%20-%20NATO%20AND%20SECURITY%20IN%20THE%20ARCTIC.pdf> Letöltve: 2025. augusztus 01.
- COPERNICUS jelentés: *Copernicus: 2020 warmest year on record for Europe; globally, 2020 ties with 2016 for warmest year recorded* <https://climate.copernicus.eu/copernicus-2020-warmest-year-record-europe-globally-2020-ties-2016-warmest-year-recorded> Letöltve: 2023. november 10.
- CSATLÓS Erzsébet: *A szektorelmélet és az Arktisz, Jog- és politikatudományi folyóirat*, V. évfolyam 2011/3. szám, Forrás: <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-3-01.pdf> Letöltve: 2024. február 17.
- CSIKI VARGA Tamás, TÁLAS Péter (2023): *A vilniusi NATO-csúcstalálkozó napirendje*, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2023/9 Forrás: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2023_9_A_NATO_vilniusi_csucstalalkozojanak_napirendje_\(Csiki%20Varga%20T_Talas%20P\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2023_9_A_NATO_vilniusi_csucstalalkozojanak_napirendje_(Csiki%20Varga%20T_Talas%20P).pdf) Letöltve: 2025. július 22.
- CSIS: *A New Security Architecture for the Arctic*. Forrás: <https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs->

public/legacy_files/files/publication/120117_Conley_ArcticSecurity_Web.pdf 2024. április 05.

- DAVIS, Anna: Russia Maritime Studies Institute: The 2015 Maritime Doctrine of the Russian Federation (2015). Forrás: https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=rmsi_research Letöltve: 2025. január 8.
- DAVIES, Peter J.: *Bering Sea and Strait*, Britannica (é.n.), Forrás: <https://www.britannica.com/place/Bering-Sea> Letöltve: 2024. március 7.
- DEFENCE Resolution 2025-2030 (2024). Forrás: <https://www.government.se/government-policy/total-defence/defence-resolution-2025-2030/> Letöltve: 2024. november 30.
- DEPARTMENT of Defense: Arctic Strategy. Forrás: https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2013_Arctic_Strategy.pdf 2024. április 05.
- DEPARTMENT of Defense: *Report to Congress on Strategy to Protect United States National Security Interests in the Arctic Region*, 2016., Forrás: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2016-Arctic-Strategy-UNCLAS-cleared-for-release.pdf> 2024. február 18.
- DIOMEDE Islands, Britannica, (é.n.), Forrás: <https://www.britannica.com/place/Diomedes-Islands> Letöltve: 2024. március 7.
- DOODS Klaus: *The Ilulissat Declaration* (2008): The Arctic States, „Law of the Sea,” and Arctic Ocean. SAIS Review of International Affairs 33(2):45-55 January 2013. Forrás: <https://doi.org/10.1353/sais.2013.0018> Letöltve: 2023. május 23.
- EEA - Európai Környezetvédelmi Ügynökség (é.n.): *Az Északi-sark — Miért törődjek én az Északi-sarkkal?* Forrás: <https://www.eea.europa.eu/hu/articles/az-eszaki-sark> Letöltve: 2024. október 05.
- EU-PolarNet. Forrás: <https://eu-polar.net/en/achievements-2020-2024/> Letöltve: 2024. december 10.
- EURÓPAI Bizottság: *Arctic Communication* (2008). Forrás: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_08_726 Letöltve: 2025. január 07.
- EUROPEAN MSP Platform: *North Sea*. Forrás: <https://maritime-spatial-planning.ec.europa.eu/sea-basins/north-sea-0> Letöltve: 2024. január 12.

- EUROPA.eu (é.n.): *International Cooperation on Arctic Matters*, Forrás: https://eeas.europa.eu/arctic-policy/eu-arctic-policy/20954/international-cooperation-arctic-matters_en Letöltve: 2024. november 12.
- EUROPA.eu (é.n.): Európai Bizottság – Tájékoztató, *Az Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált uniós szakpolitika* – Gyakran feltett kérdések, Brüsszel, 2016. április 27., Forrás: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/memo_16_1540/MEMO_16_1540_HU.pdf Letöltve: 2024. november 12.
- EUROPA.eu (é.n.): Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, *Az Európai Unió Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált politikája*, Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0021> Letöltve: 2024. november 12.
- EUROPARL.europa.eu (é.n.): *Az Európai Parlament állásfoglalása az Északi-sarkvidékre irányuló uniós stratégiáról*, Európai Parlament Forrás: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+P7-RC-2014-0229+0+DOC+XML+V0//HU> Letöltve: 2024. november 12.
- EURÓPAI Parlament: *Az Európai Parlament 2021. október 7-i állásfoglalása az Északi-sarkvidékről: lehetőségek, problémák és biztonsági kihívások* (2020/2112(INI)). Forrás: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0413_HU.html Letöltve: 2024. október 05.
- EXPEDICIO.EU: *Osztrák–magyar északi-sarki expedíció 1872-1874*, Forrás: <https://www.expedicio.eu/expedicio/expedicios-hoskor/17-osztrak-magyar-eszaki-sarki-expedicio-1872-1874> Letöltve: 2024. április 15.
- FÁBIÁN Emese: *Jégolvadás az északi-sarkvidéken: így változtatja meg a hajózási útvonalakat*. Forrás: <http://ecolounge.hu/nagyvilag/jegolvadas-az-eszaki-sarkvideken-igy-valtoztatja-meg-a-hajozasi-utvonalakat> Letöltve: 2024. június 26.
- FINLAND joins NATO as 31st Ally (2023). Forrás: https://www.nato.int/cps/po/natohq/news_213448.htm Letöltve: 2024. november 30.
- FINLAND'S Strategy for the Arctic Region 2013. Forrás: https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/1093242/J1613_Finland%E2%80%99s+Strategy+for+the+Arctic+Region.pdf/cf80d586-895a-4a32-8582-435f60400fd2?version=1.0 Letöltve: 2024. október 04.

- FINLAND'S Strategy for Arctic Policy (2021). Forrás: https://www.europeanpolarboard.org/fileadmin/user_upload/Finland_Arctic_Strategy_2021.pdf Letöltve: 2024. október 04.
- GLOBALSECURITY.ORG: *Arctic Strategic Command* (2021), Forrás: <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/vo-northern.htm> Letöltve: 2024. március 20.
- GREENWOOD, Jeremy: *The Polar Silk Road will be cleared with Chinese icebreakers*. Forrás: <https://www.brookings.edu/articles/the-polar-silk-road-will-be-cleared-with-chinese-icebreakers/> Letöltve: 2024. augusztus 10.
- GOVERNMENT Offices of Sweden: *Sweden's role in NATO (2024)*. Forrás: <https://www.government.se/government-policy/sweden-in-nato/swedens-role-in-nato/> Letöltve: 2024. november 30.
- HISTORY of Spitsbergen: *The race to the pole 3: Ny-Ålesund* Forrás: <https://www.spitsbergen-svalbard.com/spitsbergen-information/history/amundsen.html> Letöltve: 2024. január 15.
- ICEBREAKING fleet of the Canadian Coast Guard: Forrás: <https://www.ccg-gcc.gc.ca/icebreaking-deglacage/fleet-flotte-eng.html> Letöltve: 2023. november 22.
- JACOBSEN, Mark: *Denmark's strategic interests in the Arctic: It's the Greenlandic connection, stupid!* Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/denmark-interests-arctic-greenland-connection/> Letöltve: 2024. szeptember 27.
- LAJEUNESSE, Adam: *The Canadian Armed Forces in the Arctic: Purpose, Capabilities, and Requirements*. Forrás: https://www.cgai.ca/canadian_armed_forces_in_the_arctic Letöltve: 2023. november 22.
- LANTEIGNE, MARC (2019): *The changing shape of Arctic security*. Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/06/28/the-changing-shape-of-arctic-security/index.html> Letöltve: 2024. augusztus 15.
- LEVIN Dan: *Canada and Denmark Fight Over Island With Whisky and Schnapps*. The New York Times. 7 Nov. 2016. Forrás: <https://www.nytimes.com/2016/11/08/world/what-in-the-world/canada-denmark-hans-island-whisky-schnapps.html> Letöltve: 2024. május 23.

- HAGER Julia: *Russia's claim to North Pole territory officially confirmed*, Polar Journal, Forrás: <https://polarjournal.ch/en/2023/02/21/russias-claim-to-north-pole-territory-officially-confirmed/> Letöltve: 2024. május 24.
- HUMPERT, Malte – RASPOTNIK, Andreas (é.n.): *The Future of Arctic Shipping*. Forrás: www.thearcticinstitute.org Letöltve: 2023. november 10.
- IPCC.ch, Climate Change 2014: *Mitigation of Climate Change*, Forrás: <http://www.ipcc.ch/report/ar5/wg3/> Letöltve: 2024. november 12.
- IPCC Special Report, Climate Change and Land 2019. Forrás: <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/11/SRCCL-Full-Report-Compiled-191128.pdf> Letöltve: 2023. november 10.
- IPCC Sixth Assessment Report, Climate Change 2021: The Physical Science Basis https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf Letöltve: 2023. november 10.
- KAMARAONLINE.hu (é.n.): *Északi-sarkvidék: elkészült az uniós szakpolitikai csomag*, Forrás: <http://kamaraonline.hu/cikk/eszaki-sarkvidek-elkeszult-az-unios-szakpolitikai-csomag> Letöltve: 2024. november 12.
- KOMLOMEDIA.HU: *Megkezdte a működését az arktiszi orosz katonai parancsnokság*. Forrás: <http://komlomediam.hu/hir.php?hir=5074> Letöltve: 2024. október 12.
- MARITIME Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen (Denmark v. Norway), International Court of Justice, Forrás: <https://www.icj-cij.org/case/78> Letöltve: 2024. május 23.
- MARTINUSSEN, Birgitte Annie Molid: *Greenland with New Arctic Strategy: Defense, Diplomacy and Peace (2024)*, Forrás: <https://www.highnorthnews.com/en/greenland-new-arctic-strategy-defense-diplomacy-and-peace> Letöltve: 2024. szeptember 27.
- MILITARY.COM: *Breakdowns, ripped clothing and dying batteries: army commits to Arctic but still figuring out what soldiers need*. Forrás: <https://www.military.com/daily-news/2022/04/15/breakdowns-ripped-clothing-and-dying-batteries-army-commits-arctic-still-figuring-out-what-soldiers.html> Letöltve: 2023. november 18.
- MINISTRY of Foreign Affairs of Finland: *Finland's membership in NATO*. Forrás: <https://um.fi/frequently-asked-nato-questions> Letöltve: 2024. november 30.

- MOVERDB.com: *Top 49 legnagyobb és legforgalmasabb konténerkikötők 2023-ban.* Forrás: <https://moverdb.com/hu/top-49-container-portok/> Letöltve: 2024. július 10.
- MNO.HU: *Dániának is kellene az Északi-sarkvidék.* Forrás: <http://mno.hu/kulfold/danianak-is-kene-az-eszaki-sarkvidek-1263374> Letöltve: 2024. április 22.
- MTI, WMO: *Idén is folytatódnak a szélsőséges időjárási jelenségek.* Forrás: <http://www.erdekesvilag.hu/iden-is-folytatodnak-a-szelsoseges-idojarasi-jelensegek/> Letöltve: 2023. november 10.
- MÚLT-KOR.HU: *Roald Amundsen,* Forrás: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=179> Letöltve: 2024. január 15.
- NAPI.HU: *Új területeket hódít meg Oroszország.* Forrás: http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/uj_teruleteket_hodit_meg_oroszorszag.596529.html Letöltve: 2023. október 9.
- NATIONAL Security Strategy of the United States of America (2017). Forrás: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> Letöltve: 2023. december 9.
- NATIONAL snow and ice data center: ARCTIC weather and climate, Forrás: <https://nsidc.org/learn/parts-cryosphere/arctic-weather-and-climate> Letöltve: 2024. május 20.
- NATO.INT (é.n.): *A civil/katonai választóvonal a békefenntartásban és azon túl.* Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/hungarian/history.html> Letöltve: 2024. november 10.
- NATO.INT (é.n.): *NATO-Oroszország kapcsolatok: 20 évvel a Szovjetunió után.* Forrás: https://www.nato.int/docu/review/2011/NATO_Russia/Disappointment/HU/index.htm Letöltve: 2024. november 10.
- NATO.INT (2023): *Vilnius Summit Communiqué,* Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm Letöltve: 2025. július 22.
- NATO.INT (2023): *“Arctic remains essential to NATO’s Deterrence and Defence Posture”, says Chair of the NATO Military Committee,* Forrás: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/news_219529.htm?selectedLocale=en Letöltve: 2025. július 22.

- NATO.INT (2017): *Meeting of Heads of State and/or Government*, NATO Headquarters, 25 May 2017 Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_143956.htm Letöltve: 2025. augusztus 20.
- NATO *Climate Change and Security Centre of Excellence* Forrás: https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/nato-otan/centre-excellence.aspx?lang=eng Letöltve: 2024. december 18.
- NATO Madrid Summit Declaration, Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022 https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49594.htm Letöltve: 2024. december 16.
- NAVAL FORCES & industria news, Rosatom's subsidiary makes innovative nuclear fuel for Project 22220 icebreaker Arktika (2016). Forrás: https://www.navyrecognition.com/index.php/news/defence-news/2016/july-2016-navy-naval-forces-defense-industry-technology-maritime-security-global-news/4216-rosatoms-subsidiary-makes-innovative-nuclear-fuel-for-project-22220-icebreaker-arktika.html?utm_content=cmp-true Letöltve: 2024. március 20.
- NAVAL news.com: *Russia's new 'Poseidon' super-weapon*: what you need to know (2022). Forrás: <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/03/russias-new-poseidon-super-weapon-what-you-need-to-know/#prettyPhoto> Letöltve: 2024. március 20.
- NEW Building Blocks in the North. Forrás: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/nordomradene/new_building_blocks_in_the_north.pdf Letöltve: 2024. március 30.
- NORWAY'S Chairship Arctic Council 2023–2025. Forrás: <https://oaarchive.arctic-council.org/server/api/core/bitstreams/20403302-89f8-4b08-98ab-5a3bab26e5f1/content> Letöltve: 2024. december 14.
- NS Chukotka icebreaker. Forrás: <https://www.cruisemapper.com/ships/NS-Chukotka-icebreaker-2170> Letöltve: 2024. március 20.
- NUCLEAR Wastes in the Arctic: *An Analysis of Arctic and Other Regional Impacts from Soviet Nuclear Contamination* OTA-ENV-623, Washington, DC: U.S. Government Printing Office, September 1995. p. 9-34. Forrás: <https://www.princeton.edu/~ota/disk1/1995/9504/9504.PDF> Letöltve: 2024. május 23.
- OFFICIAL Journal of the European Union (é.n.): *Opinion of the European Economic and Social Committee on The future of the Northern Dimension policy* (2006/C

309/19),

Forrás:

[http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:309:0091:0095:EN:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:309:0091:0095:EN:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:309:0091:0095:EN:PDF)

Letöltve: 2024. november 12.

- OFFERDAL Kristine, et al.: *The 1920 Svalbard Treaty*. in History Lessons for the Arctic: What International Maritime Disputes Tell Us about a New Ocean, ed. Heather A. Conley, Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2016, pp. 13–23. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/resrep23130.6> Letöltve: 2024. május 23.
- PEARCE, Fred: *Arctic meltdown is a threat to humanity*, Forrás: <https://www.newscientist.com/article/mg20127011.500-arctic-meltdown-is-a-threat-to-humanity/> Letöltve: 2023. november 10.
- REPORT OF CONGRESS (2019): Department of Defense Arctic Strategy. Forrás: <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF> Letöltve: 2024. augusztus 26.
- PLANT and animal life: *Encyclopedia Britannica*, Forrás: <https://www.britannica.com/place/Arctic/Plant-and-animal-life> Letöltve: 2024. május 20.
- POLAR Discovery, Arctic: *Location and Geography*, Forrás: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/geography.html> Letöltve: 2023. november 10.
- POLAR Regions: *Russia expands its claim to the Arctic Continental Shelf*, Forrás: <https://www.polarregions.co.uk/post/russia-expands-its-claim-to-the-arctic-continental-shelf> Letöltve: 2024. május 24.
- R. FEE, Christopher: *The Art of Trump's Greenland Deal: A New Chapter of an Ancient Saga* (2025), Forrás: <https://www.highnorthnews.com/en/art-trumps-greenland-deal-new-chapter-ancient-saga> Letöltve: 2025. július 22.
- RADYUHIN, Vladimir: *The Arctic's strategic value for Russia*, Forrás: <http://www.thehindu.com/opinion/lead/article857542.ece> Letöltve: 2023. november 10.
- REGAINING Arctic dominance: *The U.S. army in the Arctic (2021)*, Forrás: <https://api.army.mil/e2/c/downloads/2021/03/15/9944046e/regaining-arctic-dominance-us-army-in-the-arctic-19-january-2021-unclassified.pdf> Letöltve: 2023. november 18.

- REPORT to Congress Department of Defense Arctic Strategy (2019). Forrás: <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF> Letöltve: 2023.november 18.
- RIBER Johannes: *Russia's Twenty-First-Century Naval Strategy*: Combining Admiral Gorshkov with the Jeune École. Naval War College Review, vol. 75, no. 3, 2022, pp. 67–84. Forrás: <https://www.jstor.org/stable/48732018> Letöltve: 2024. május 23.
- RUSSIAN Arctic Military Bases, American Security Project. Forrás: <https://www.americansecurityproject.org/russian-arctic-military-bases/> Letöltve: 2024. március 20.
- RUSSIAN Federation's Policy For the Arctic to 2020. Forrás: <http://www.arcticsearch.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020> Letöltve: 2024. január 19.
- RUSSIAN Military Strategy: Core Tenets and Operational Concepts 2021. Forrás: https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/russian-military-strategy-core-tenets-and-operational-concepts.pdf Letöltve: 2024. november 25.
- RUSSIAN National Security Strategy (2016). Forrás: <https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf> Letöltve: 2024. január 25.
- RUSSIA'S National Security Strategy to 2020. Forrás: <https://www.files.ethz.ch/isn/154909/RusNatSecStrategyto2020.pdf> Letöltve: 2024. január 20.
- SHARP, Mitchell and Hjorth-Nielson, H.: Agreement relating to the delimitation of the continental shelf between Greenland and Canada (with annexes), United Nations — Treaty Series. 950 (13550): pp. 152–154. Forrás: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20950/volume-950-I-13550-English.pdf> Letöltve: 2024. május 23.
- SOMKUTI Bálint (2022): *Pórus járhat, aki belegöt a finnekbe: ilyen Finnország hadserege ma*, Forrás: <https://mandiner.hu/kulfold/2022/11/finnorszag-hadsereg> Letöltve: 2025. augusztus 01.
- SOUTH-POLE.COM: *Lincoln Ellsworth*, Forrás: <https://www.south-pole.com/p0000110.htm> Letöltve: 2024. január 25.

- STOBER, Eric: *Canada now has 'united front' against Putin in the Arctic*: Joly, Global News, 14 June 2022. Forrás: <https://globalnews.ca/news/8920172/melanie-joly-arctic-denmark-russia-vladimir-putin/> Letöltve: 2024. május 20.
- SWEDEN officially joins NATO (2024), Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_223446.htm Letöltve: 2024. november 10.
- *SWEDEN'S strategy for the Arctic Region*. Forrás: <https://www.government.se/international-development-cooperation-strategies/2011/10/swedens-strategy-for-the-arctic-region/> Letöltve: 2024. október 04.
- SZATMÁRI László (é.n.): *A NATO-Oroszország Tanács*. Forrás: http://mhht.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_11.pdf Letöltve: 2024. november 10.
- SZŰCS József: *Dráma a Sarkvidéken: Léghajótöröttek*, Forrás: https://amirolatortenelem.blog.hu/2016/02/25/drama_a_sarkvideken_leghajotorottek Letöltve: 2024. január 15.
- SZŰCS József: *Léghajótöröttek jégen, Nobile kudarca, Amundsen halála*, Forrás: <https://iho.hu/hirek/leghajotorottek-jegen-nobile-kudarca-amundsen-halala-130525> 2024. január 15.
- TÁLAS Péter (2024): *A NATO washingtoni csúcstalálkozójának eredményeiről*, Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések 2024/13 Forrás: [https://jli.uni-nke.hu/SVKI_Elemzesek_2024_13_A%20NATO%20washingtoni%20csucstalalkozojana-k%20eredmenyei_\(Talas%20P.\).pdf](https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/SVKI_Elemzesek_2024_13_A%20NATO%20washingtoni%20csucstalalkozojana-k%20eredmenyei_(Talas%20P.).pdf) Letöltve: 2025. július 27.
- THE Arctic Institute: *Finland*. Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/finland/> Letöltve: 2024. október 04.
- THE Arctic Institute, *Iceland*: Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/iceland/> Letöltve: 2024. október 04.
- THE Arctic Institute: *Norway Facts and Figures*. Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/norway/?cn-reloaded=1> 2024. március 29.
- THE Arctic Institute: *Sweden*. Forrás: <https://www.thearcticinstitute.org/country-backgrounders/sweden/> Letöltve: 2024. október 04.
- THE development strategy for the Arctic Zone of the Russian Federation. Forrás: <https://www.research.kobe-u.ac.jp/gsics->

[perc/sympo/20160728/documents/Keynote/Russian%20Arctic%20strategy%202013.pdf](https://www.perc/sympo/20160728/documents/Keynote/Russian%20Arctic%20strategy%202013.pdf) Letöltve: 2024. január 19.

- THE future of the High-North, NATO (2023). Forrás: <https://www.act.nato.int/article/the-future-of-the-high-north/> Letöltve: 2024. december 18.
- THE GIUK Gap's strategic significance, *Strategic Comments*, (2019) 25:8, i-iii, Forrás: <https://doi.org/10.1080/13567888.2019.1684626> Letöltve: 2024. május 20.
- THE Great Seabed Grab: *Soil Samples "Prove" Arctic Is Russian*. Der Spiegel, 21 Sep. 2007,, Forrás: www.spiegel.de/international/world/the-great-seabed-grab-soil-samples-prove-arctic-is-russian-a-507062.html Letöltve: 2024. május 23.
- THE Norwegian Government's High North Strategy. Forrás: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/strategien.pdf> Letöltve: 2024. március 27.
- THE White House: National Security Presidential Directive/NSPD-66. Forrás: https://www.nsf.gov/geo/opp/opp_advisory/briefings/may2009/nspd66_hspd25.pdf 2024. április 02.
- TREATY between the Kingdom of Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean. Forrás: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/folkerett/avtale_engelsk.pdf Letöltve: 2024. március 30.
- TÓTH András: *A Magyarországon extrém meleg, máshol szokatlanul hideg télnek köze lehet az Északi-sarkvidék felmelegedéséhez* 2023. január. Forrás: <https://qubit.hu/2023/01/11/a-magyarorszagon-extrem-meleg-mashol-szokatlanul-hideg-telnek-koze-lehet-az-eszaki-sarkvidek-felmelegedesehez> Letöltve: 2023. november 28.
- TOWNSEND, Jim, KENDALL-TAYLOR Andrea (2021): Back to the Future: The Origins of Great-Power Competition in the Arctic. Partners, Competitors, or a Little of Both?: Russia and China in the Arctic, Center for a New American Security, pp. 3–6. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/resrep30199.5> Letöltve: 2024. május 21.
- UNCLOS Egyezmény: *United Nations Convention on the Law of the Sea*. Forrás: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf Letöltve: 2025. január 7.

- VILNIUS *Summit Communiqué*, Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Vilnius 11 July 2023 https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm Letöltve: 2025. július 22.
- WALES *Summit Declaration*, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. 05 Sep. 2014; Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm Letöltve: 2024. november 10.
- WALSH, Martin: *Newcomers' Guide: North Pole vs South Pole Expeditions*, Forrás: <https://explorersweb.com/north-pole-south-pole-expeditions/> Letöltve: 2024. január 5.
- WARSAW *Summit Communiqué*, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm Letöltve: 2024. november 10.
- WASHINGTON *Summit Declaration*, Issued by the NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C. 10 July 2024 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm Letöltve: 2025. július 27.
- WORLD Finance: *Is Arctic Drilling Worth the Risk?* Forrás: www.worldfinance.com/markets/is-arctic-oil-drilling-worth-the-risk Letöltve: 2024. május 23.
- ZOLTAI Alexandra: *Selyemút az Északi-sarkon*, Forrás: <http://www.geopolitika.hu/hu/2018/06/27/selyemut-az-eszaki-sarkon/> Letöltve: 2024. július 25.
- ZOLTAI Alexandra (2020): *Kína geopolitikai és geoökonómiai stratégiája az Északi-sarkon: új régiós hatalom a láthatáron?* Geopolitikai Szemle, II. évf. 1. sz. (188. oldal). Forrás: <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/geopolitikai-szemle/article/view/34238/33365> Letöltve: 2024. augusztus 10.

Ábrák jegyzéke

1. ábra: Novaja Zemlja szigetcsoport elhelyezkedése
2. ábra: Az Északi-sarkvidék
3. ábra: A Bering-szoros elhelyezkedése
4. ábra: Az Északi-sarkon meglévő hajózási útvonalak
5. ábra: 2011-ben az éves hőmérséklet alakulása az Északi-sarkon
6. ábra: 2011-ben az éves hőmérséklet alakulása az Északi-sarkon
7. ábra: Hőmérséklet mutató
8. ábra: Az Északi-sarkvidék határvonalai
9. ábra: Természeti határok az Északi-sarkvidéken
10. ábra: Az 1926-os transzpoláris repülés tagjai
11. ábra: A Norge léghajó
12. ábra: Az Északnyugati-átjáró útvonala
13. ábra: Az Északkeleti – és Északnyugati-átjáró
14. ábra: Az Északi-sarkvidéken átvélő hajózási útvonalak
15. ábra: Szektorelmélet, Oroszország és Kanada területi érdekeltségei
16. ábra: Orosz katonai körzetek 2014 előtt
17. ábra: Orosz katonai körzetek 2014 után
18. ábra: Az Északkeleti – és Északnyugati-átjáró
19. ábra: Az Északi Flotta – polgári és katonai objektumok a Barents-tengeren
20. ábra: Orosz katonai bázisok elhelyezkedése
21. ábra: 2020 óta üzemben lévő aktív jégtörő hajó (Arktika)
22. ábra: Csukotka atomjégtörő hajó (terv) – a várható vízrebocsátás 2026
23. ábra: MiG-31BM Foxhound repülőgépek
24. ábra: Poszeidon 2M39 torpedó
25. ábra: Orosz katona felszerelése az Északi-sarkvidéken
26. ábra: A kanadai Louis S. St-Laurent jégtörő hajó
27. ábra: CF-188 Hornet
28. ábra: A 2022 márciusában lezajlott Arctic Edge hadgyakorlat Fort Greely katonai létesítmény közelében

29. ábra: Hao Xiaoguang térképe

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: Az NS Csukotka jégtörő műszaki adatai
2. táblázat: A Louis S. St-Laurent jégtörő hajó műszaki adatai
3. táblázat: A Hornet tulajdonságai, technikai adatok
4. táblázat: Északi-sarkvidéki Tanács elnökségei évekre lebontva

Rövidítések jegyzéke

	Allied Joint Force Command in Norfolk	Szövetséges Összevont Parancsnokság Norfolk-ban
A2/AD	Anti-access/area denial	Behatolás-védelmi és területvédelmi
AAS	Arctic Arts Summit	Sarkvidéki Művészeti Csúcstalálkozó
AC	Arctic Council	Északi-sarkvidéki Tanács
ACAP	Arctic Contaminants Action Plan	Északi-sarkvidéki szennyező anyagok cselekvési terv
ACGF	Arctic Coast Guard Forum	Északi-sarkvidéki parti őrseg fórum
ACIA	Arctic Climate Impact Assessment	Északi-sarkvidéki éghajlat hatásvizsgálat
AEC	Arctic Economic Council	Arktiszi Gazdasági Tanács
AGF	Arctic Group of Forces	Északi-sarkvidéki Erők Csoportja
AHB	Arctic Human Biobank network	Északi-sarkvidéki humán biobank hálózat
AHDR	Arctic Human Development Report	Jelentés az északi-sarkvidéki humán fejlődésről
AMAP	Arctic Monitoring and Assessment Program	Északi-sarkvidéki megfigyelési és értékelési program
AMF	Arctic Mayors' Forum	Sarkvidéki polgármesterek fóruma
ASC	Arctic Strategic Command	Arktiszi Stratégiai Parancsnokság
AZRF	Arctic Zone of the Russian Federation	Az Orosz Föderáció sarkvidéki övezete
BEAC	Barents Euro-Arctic Council	Barents Euro-Arktisz Tanács
BMEWS	Ballistic Missile Early Warning System	Ballisztikus rakéták korai előrejelző rendszere
CAFF	Conservation of Arctic Flora and Fauna	Az Arktiszi flóra és fauna megőrzése
CBSS	Council of the Baltic Sea States	Balti-tengeri Államok Tanácsa
CCAS	Climate Change and Security	Kanadai Klímaváltozás és Biztonság
CLCS	Commission on the Limits of the Continental Shelf	ENSZ Kontinentális Talapzat Határaival foglalkozó Bizottság

DP	Defense Pledge	Védelmi Fogadalom
DEW Line	Distant Early Warning Line	Távoli Korai Figyelmeztető Vonal
EAPC	Euro-Atlantic Partnership Council	Euro-atlanti Partnerségi Tanács
EESC	European Economic and Social Committee	Európai Gazdasági és Szociális Bizottság
EEZ	Exclusive Economic Zone	Kizárólagos Gazdasági Övezet
EGT		Európai Gazdasági Térség
CEDTE	Centre for Economic Development, Transport and Environment	Gazdaságfejlesztési, Közlekedési és Környezetvédelmi Központ
ENSZ	United Nations	Egyesült Nemzetek Szervezete
EU	European Union	Európai Unió
FLF	Forward Land Forces	NATO előretolt szárazföldi erői
FNC	Framework Nation Concept	Keretnemzet koncepció
	Foreign Policy Concept of the Russian Federation	Orosz Külügyi Stratégia
GIUK	GIUK gap: Greenland–Iceland–United Kingdom	Grönland–Izland–Egyesült Királyság övezet
HNS	High North Strategy	Északi-sarkvidék Stratégia
IASC	International Arctic Science Committee	Nemzetközi Sarkvidéki Tudományos Bizottság
ICC	International Chamber of Commerce	Nemzetközi Kereskedelmi Kamara
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change	Éghajlatváltozási Kormányközi Testület
JSC	Joint Strategic Command	Összhaderőnemi Stratégiai Parancsnokság
MCLCC	Multinational Corps Land Component Command	Többnemzeti hadtest szintű parancsnokság
	Maritime Doctrine of the Russian Federation	Orosz Haditengerészeti Doktrína
	Multinational Corps Northeast	Északkeleti Többnemzeti Hadtestparancsnokság
NAC	North Atlantic Council	Észak-atlanti Tanács
NACC	North Atlantic Cooperation Council	Észak-atlanti Együttműködési Tanács
NAFO	Northwest Atlantic Fisheries Organization	Északnyugat-atlanti Halászati Bizottság
NATO	North Atlantic Treaty Organisation	Észak-atlanti Szerződés Szervezete

NASCO	North Atlantic Salmon Conservation Organization	Észak-atlanti Lazacvédő Szervezet
NEAFC	North East Atlantic Fisheries Commission	Északkelet-atlanti Halászati Bizottság
	New Building Blocks in the North	Új Építőelemek Északon
	Northern Fleet	Északi Flotta
NFIU	NATO Force Integration Unit	NATO Erőket Integráló Elemek
NMC	Nordic Council of Ministers	Miniszterek Északi Tanácsa
NORAD	North American Aerospace Defense Command	Észak-amerikai Légvédelmi Parancsnokságként
NRC	NATO-Russia Council	NATO–Oroszország Tanács
NRF	NATO Response Force	NATO Reagáló Erők
NWS	North Warning System	Északi Előrejelző Rendszer
OBOR	One Belt, One Road	Egy övezet, egy út kezdeményezés
PAME	Protection of the Arctic Marine Environment	A sarkvidéki tengeri környezet védelme
PfP	Partnership for Peace Programme	Partnerség a Békéért Program
	PRC's National Development and Reform Commission	Kínai Népköztársaság Nemzeti Fejlesztési és Reformbizottság
RAP	Readiness Action Plan	Készenléti Akcióterv
RCAF	Royal Canadian Air Force	Kanadai Királyi Légierő
	Regional Council of Lapland	Lappföldi Regionális Tanács
	Regional Plan North	Északi Regionális Terv
RCAN	Royal Canadian Navy	Kanadai Királyi Haditengerészet
RNSS	Russian National Security Strategy	Orosz Nemzeti Biztonsági Stratégia
SAC	Strategic Airlift Capability	Stratégiai légi szállítási képesség
	Soil Conservation Service of Iceland	Izlandi Talajvédelmi Szolgálat
	State Oceanic Administration	Állami Óceánügyi Igazgatóság
	Swedish Defence Commission	Svéd Védelmi Bizottság
	Swedish Polar Research Secretariat	Svéd Sarkkutatási Titkárság
SYKE	Finnish Environment Institute	Finn Környezetvédelmi Intézet
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea	Egyesült Nemzetek tengerjogi egyezménye
UNDRIP	Declaration on the Rights of	Nyilatkozat az őslakosok

	Indigenous Peoples	jogairól
USGS CARA	U.S. Geological Survey Circum-Arctic Resource Appraisal	USA Geológiai Szolgálat Sarkvidék-menti erőforrások felmérése
VJTF	Very High Readiness Joint Task Force	Magas készenlétű összhaderőnemi harccsoport
WWF	World Wildlife Fund	Természetvédelmi Világalap

A publikációs tevékenység jegyzéke

Tudományos folyóiratcikk

- 1) Vigh Vivien: Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században, Hadtudományi Szemle 13: 2 pp. 47–61. 15 p. (2020)
- 2) Vigh Vivien: Az északi-sarki hajózási útvonalak megnyílása és hatása a Mediterráneum térségére, Mediterrán Világ 50 pp. 264–278. , 15 p. (2021)
- 3) Bazsó-Vigh Vivien: Geopolitikai érdekek és haderőfejlesztés az Északi-sarkon, Hadtudományi Szemle 16: 3 pp. 5–15. , 11 p. (2023)
- 4) Bazsó-Vigh Vivien: Északi-sarkvidéki hadviselés I. rész, Haditechnika 58: 1 pp. 24–31. , 8 p. (2024)
- 5) Bazsó-Vigh Vivien: Északi-sarkvidéki hadviselés II. rész, Haditechnika 58: 2 pp. 17–21. , 5 p. (2024)

Könyvrészlet

- 1) Bazsó-Vigh Vivien: Amerikai, olasz és norvég együttműködés az Északi-sark meghódítása és felfedezése érdekében, In: Szelei, Ildikó (szerk.) A hadtudomány és a 21. század, 2022
- 2) Bazsó-Vigh Vivien: Az Oroszországi Föderáció speciális érdekei az Északi-sarkon, In: Szelei, Ildikó (szerk.) A hadtudomány és a 21. század 2023
- 3) Bazsó-Vigh Vivien: A Kínai Népköztársaság érdekei az Északi-sarkon, In: Göcze, István (szerk.) A hadtudomány aktuális kérdései 2023
- 4) Bazsó-Vigh Vivien: Az Északi-sarkvidék változó biztonságpolitikai környezete 2024: Az Északi-sarkvidék felértékelődése a 21. században pp. 17–36.
- 4) Bazsó-Vigh Vivien: Kína - A Középső Birodalom 2025: Az Északi-sark, mint a geopolitika új színtere - Kína helye a nagyhatalmi erőegyensúly alakulásában pp. 238-250.

Konferenciaközlemény folyóiratban vagy konferenciakötetben

- 1) Bazsó-Vigh Vivien: A klímaváltozás hatásai az Északi-sark térségére, In: Dimenziók V. Katasztrófák után. (KUT) Természeti csapások, járványok és ökológiai folyamatok a történelemben (2021)
- 2) Vigh Vivien: The geopolitical significance on the Arctic in the 21st century, In: Peter, SPILÝ (szerk.) Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2020
- 3) Vigh Vivien: A NATO kiemelt figyelme az Északi-sark térségére, In: Szabó, Csaba (szerk.) Tavasz Szél 2020 Konferencia = Spring Wind 2020: Konferenciakötet
- 4) Vigh Vivien: Russia's demonstration of strength and military presence in the Arctic, In: Daniel, Brezina (szerk.) National and International Security 2021

5) Vigh Vivien: The connection between NATO and the Arctic region, In: ŠILINGER, Karel (szerk.) New Approaches to State Security Assurance: 15th Annual Doctoral Conference 2021